
BIBLIOTECA VITT. EMANUELE
FONDO EBOLENSE
31
9 C
10

THEOLOGIA MORALIS,

SEU RESOLUTIO CASUUM CONSCIENTIÆ, JUXTA SACRAM SCRIPTURAM, CANONES, ET SANCTOS PATRES.

TOMUS SEPTIMUS.

Continens Tractatus de Quinto, Sexto, Septimo & cæteris Decalogi præceptis; cum Epistola Pastorali Clementis Papæ XI nomine directa ad Episcopos Italiæ.

PARISIIS,
Apud ANDRÆAM PRALARD, viâ Jacobæâ, sub Occasiónis signo.

M. DCCIII.

Cum Approbatione, & Privilegio Regis.

INDEX TRACTATUUM, CAPITUM ET QUÆSTIONUM Tomi ſeptimi.

TRACTATUS SEXTUS.

De Quinto Decalogi Præcepto.

CAPUT PRIMUM.

Quomodo peccatur in quintum Decalogi præceptum.

ã ij

CAPUT SECUNDUM.

De variis peccatis, quæ committi possunt contra quintum Decalogi Præceptum.

CAPUT TERTIUM.

De Pœnis & Censuris, quæ incurruntur propter homicidium & mutilationem.

TRACTATUS SEPTIMUS.

CAPUT PRIMUM.

CAPUT SECUNDUM.

De cæteris quæ in sexto, aut etiam in nono Præcepto Decalogi prohibentur.

CAPUT TERTIUM.

De Gula.

TRACTATUS OCTAVUS.

CAPUT PRIMUM.

De Definitione & divisione furti.

CAPUT SECUNDUM.

De gravitate criminis furti.

CAPUT TERTIUM.

De excusationibus, quæ à nonnullis adduci possunt, ut surripere valeant rem alienam, circa violationem hujus præcepti; quarum præcipua est necessitas.

CAPUT QUARTUM.

De restitutione, & an necessaria sit ad salutem?

CAPUT QUINTUM.

Quænam personæ ad restitutionem tenentur.

CAPUT SEXTUM.

De iis qui ad restitutionem obligantur cooperando furto, vel damno proximo illato.

CAPUT SEPTIMUM.

De Ordine servando in restitutione, & de Loco in quo fieri debet.

TRACTATUS NONUS.
De octavo Decalogi præcepto.
CAPUT PRIMUM.
De rebus quæ hoc Præcepto prohibentur.

CAPUT QUINTUM.

De Judicio Temerario.

Explicit Index.

TRACTATUS

TRACTATUS SEXTUS.

De quinto Decalogi Præcepto.

DOMINUS noster Jesus-Christus explicans præcepta Decalogi, ab isto incepit; quamvis in ordine sit tantùm quintum, cùm ait: *Audistis quia dictum est antiquis, Non occides; qui autem occiderit, reus erit judicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio: qui autem dixerit fratri suo, raca, reus erit consilio: qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis.* Quapropter exponendum priùs erit, quomodo peccetur in hoc præceptum. Secundò quandonam quis incurrat pœnas, & Censuras Ecclesiasticas in ejus violatione. Matth. 5. v. 21.

CAPUT PRIMUM.

Quomodo peccatur in quintum Decalogi præceptum.

Quæst. I. QUænam prohibentur in hoc præcepto?

Resp. Prohibetur omne damnum injustè illatum proximo in ejus corpore, quocumque modo; secundò ne illum malè accipiamus verbis injuriosis; denique ne illi malum cupiamus ex motivo vindictæ, vel invidiæ.

Quæst. 2. In hoc præcepto prohibeturne Magistratibus, quominùs morte damnent malefactores authoritate publicâ, aut eorum ministris, quominùs illis mortem inferant?

Resp. Quamvis hominum vita sit in manibus Creatoris, qui solus habet supremum jus illam auferendi; hoc tamen jus personis publicis participavit, & ubi permisit populis eligere sibi Dominos supremos, ac magistratus ad rempublicam administrandam, illi malefactores suppliciis afficere possunt, ac morti tradere, imò etiam tenentur id præstare, quoniam iis præsertim dixit Deus: *Maleficos non patieris vivere*; hinc etiam ait Apostolus: *Non enim sine causa gladium portat: Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit.*

Exod. c. 22. v. 18.

Ad Rom. c. 13. v. 4.

Unde supremi Principes, ac etiam Respublicæ, hanc à Deo potestatem acceperunt, ut per se, aut per alios à se deputatos, quibus suam communicant potestatem, sceleratos homines perimant secundùm leges justè stabilitas ad humanam societatem conservandam. Et, ut ait sanctus Augustinus: *Nam & miles hostem, & judex, vel minister ejus nocentem, non mihi videntur peccare, cùm hominem occidunt.* Sicut enim dicitur in Canone: *Non autem ipse occidit, qui ministerium debet jubenti, sicut adminiculum gladium est*

S. Aug. de libero arbitr. li. 1. c. 4.

Can *si non licet* 23. q. 5.

utenti. Et ideo nequaquam contra hoc præceptum fecerunt, quo dictum est; Non occides, qui Deo authore bella gesserunt, aut personam gerentes publicæ potestatis, secundùm ejus leges, hoc est justissimæ rationis imperium, sceleratos morte punierunt. Et Abraham non solùm non est culpatus crudelitatis crimine, verùm etiam laudatus est nomine pietatis, quod voluit filium nequaquam scelerate, sed obedienter occidere.

Quæst. 3. Licet-ne personis privatis occidere absque authoritate publica malefactores, qui mortem meruerunt?

Resp. Cùm necesse sit ut duo concurrant ad occidendum hominem citra hujus præcepti violationem, scilicet sufficiens probatio secundùm justitiæ leges, aliquem hæc scelera perpetrasse propter quæ morte mulctari debet, & authoritas publica per quam is qui eum condemnat habeat legitimam damnandi potestatem, ac minister executioni sententiam mandare possit: sequitur quod qui occidit reum absque authoritate publicâ, committit verùm homicidium prohibitum in hoc quinto præcepto Decalogi. Hoc siquidem sensu sanctus Augustinus relatus in Canone asserit. *Qui vero sine aliqua publicâ administratione maleficum, furem, sacrilegum, & adulterum, perjurum, vel quemlibet criminosum interfecerit, aut truncaverit, vel membris debilitaverit, velut homicida judicabitur: & tantò acriùs, quantò non sibi à Deo concessam potestatem, abusivè usurpare non timuit.* Can. *Quicumque* 23. q. 8.

Quæst. 4. Licet-ne injustum vitæ nostræ aggressorem interficere?

Resp. Licèt secundùm utrumque jus,

tam civile, quàm Canonicum; is, qui cum moderamine inculpatæ tutelæ, seu cum moderatâ, & justa sui defensione, non potens alio modo propriam vitam conservare, alium interficit, nullam mereatur pœnam, aut supplicium: nihilominus difficile prorsus est animo comprehendere, quâ ratione coram Deo esse possit innocens; quoniam quidem sancti Patres, & Ecclesiæ Doctores, quorum veneranda semper nobis debet esse authoritas, talem sui defensionem, cum alterius interfectione, sine peccato fieri posse negant, & asserunt, Christianum hominem pati debere potiùs mortem, quàm injustum aggressorem interficere, quemadmodum docuit Christus Dominus in Evangelio. *Ego autem dico vobis non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, prabe illi & alteram.* Idem docet sanctus Paulus ad Romanos scribens, cùm ait. *Non vosmetipsos defendentes, charissimi, sed date locum iræ.* Videtur etiam Nicolaus Papa relatus in Canone eandem doctrinam confirmare, dum ait: *De his Clericis pro quibus consuluisti, scilicet qui se defendendo paganum occiderunt, si postea per pœnitentiam emendati, possint ad gradum redire, aut ad altiorem conscendere: scito nos nullam occasionem dare, nec ullam tribuere eis licentiam quemlibet hominem quolibet modo occidendi. Verùm si contigerit, ut Clericus, Sacerdotalis Ordinis saltem, paganum occiderit, multùm sibi consulit, si ab Officio Sacerdotali recesserit, satiusque est illi in hac vita Domino sub inferiori habitu irreprehensibiliter famulari, quàm alta indebitè appetendo, damnabiliter*

Matth. c. 5. v 39.

Ad Rom. c. 12. v. 19.

Nicolaus Papa Can. *de his Clericis.* dist. 50.

in profundum demergi. Hinc etiam ait sanctus Ambrosius : *Mihi non videtur, quòd vir Christianus & justus, & sapiens, quærere sibi vitam alienâ morte debeat : utpotè qui etiamsi in latronem armatum incidat, ferientem referire non possit; ne dum salutem defendit, pietatem contaminet. De quo in Evangelii libris aperta & evidens sententia est : Reconde gladium tuum; omnis enim qui gladio percusserit, gladio ferietur. Quis latro detestabilior, quàm persecutor, qui venerat ut Christum occideret? Sed noluit se Christus persecutorum defendi vulnere, qui voluit suo vulnere sanare omnes.* Et sanctus Augustinus, pleniùs hanc quæstionem tractans, ita concludit, ac definit. *Legem quidem satis video esse munitam contra hujuseemodi accusationem, quæ in eo populo quem regit, minoribus malefactis, ne majora committerentur, dedit licentiam. Multò enim est mitius eum, qui alienæ vitæ insidiatur, quàm eum qui suam tuetur, occidi. Sed illi homines, lege inculpatâ, quomodo inculpati queant esse, non video : non enim lex cogit occidere, sed relinquit in potestate : liberum eis itaque est neminem necare . . . . quapropter legem quidem non reprehendo : sed quo pacto defendam qui interficiunt, non invenio.*

S. Amb. in Officiis lib. 1. c. 4.

S. Aug. li. 1. de liber. arbitrio. c. 5.

Quoniam quidem difficillimum est ut is, cujus vita injustè impetitur, se contineat intra limites justæ moderationis, quæ necessaria est, ad planè perfectéque ostendendum defensionem, quâ usus est, cùm inimicum & aggressorem occidit, esse justam, ut suam vitam tueretur. Illi fortasse Patres, & Doctores consideraverunt id quod ferè semper accidit, potiùs quàm

quod rarissimè solet evenire, cùm hanc vitæ suæ defensionem absolutè damnarunt, quâ quis aggressorem interficit; ac significare voluisse videntur, eos qui se defendendo alium interfecerunt, sibi semper reos videri debere, ac tales in Ecclesia judicari; licèt absolutè loquendo, & in aliquo casu admodùm raro innocentes esse possint.

Quare sanctus Ivo Carnotensis Episcopus, qui inter præcipua Ecclesiæ Gallicanæ lumina computatus est, videns quemdam suæ Diœcesis Presbyterum à latrone impetitum, qui ei vitam cum hastâ, quâ erat armatus volebat eripere, quique ejus vestes perforavit, ac ictum repetere, seu geminare volebat, lapidem accepisse, eumque in latronem vibrasse, & in capite graviter vulnerasse, quo vulnere postmodum creditur mortuus. Sanctus inquam hic Episcopus hunc Presbyterum per annos septem ab omnibus sui ministerii functionibus suspendit; post illud tempus scire voluit, quid cum eo esset agendum; statuit illum ad sanctum Hildebertum mittere Archiepiscopum Turonensem, ut ab eo sciret quid hac de re sentiret, quidve illi esset faciendum, ut prudentiùs, ac securiùs ageret hujus Archiepiscopi sententiam sequens. Sapientiâ & eruditione clarus in tota Ecclesia sanctus Hildebertus, Carnotensi Episcopo scripsit his verbis: *Sicut parvitatem meam vestra docuit pagina, cùm latro quidam portitorem præsentium Sacerdotem invaderet, &, pannis ejus lanceâ perforatis, eum vellet occidere, Sacerdos latronem lapide percussit, & ictus ipsius percussione & occasione latro mortuus esse pu-*

S. Hildebertus Carnotensi Episc. Epist. 60.

tatur; pro quo scilicet delicto, jam per septennium ab Officio Dominicæ mensæ providentia vestra eumdem suspendit Sacerdotem. Sanè super hoc dignati estis meum quærere consilium, nisi fallor, & id vestram rescribi ad inquisitionem, si Sacerdoti ad sacrum liceat redire Officium, quod ei medicinaliter abstulistis. Consideranti igitur mihi quanta in Sacerdote postuletur innocentia, & maximè quod immunis esse debeat à sanguine: non videtur Sacerdotem reum sanguinis oportere deinceps ministrare: quamvis tuendæ salutis necessitate homicidium occurrerit; quod enim vir Christianus, quærere sibi vitam alienâ morte non debeat, Ambrosius his ostendit verbis. Quærit aliquis si sapiens in naufragio positus, insipienti naufrago tabulam extorquere possit; utrum debeat? Mihi quidem etsi præstabilius communi videatur usui, sapientem de naufragio, quàm insipientem evadere; non tamen videtur, quòd vir verè Christianus, sapiens, & justus quærere sibi vitam alienâ morte debeat, utpote qui, & si in latronem armatum inciderit, ferientem referire non possit, ne dum salutem defenderit, pietatem contaminet. De reformatione igitur Sacerdotis mihi rem intuenti, nihil aliud quàm quod supra dictum est, videtur, quod etiamsi liceat, tamen non expedit; quoniam & exemplo offendit, & ulciscendi securitatem adducit. Si autem simile aliquid in commissa mihi Parochiâ contigisset, reum ad Apostolicam misissem audientiam, quatenùs ex consilio illius, & ego instruerer, & peccator de reformatione Sententiam susciperet certiorem.

Non abs re fortasse foret horum Sancto-

rum agendi rationem considerare, quantámque curam & diligentiam in casibus conscientiæ definiendis observabant contemplari; verùm id prudenti lectori judicio, ne longior sim, committo; solùm observare mihi liceat, eâdem fortassis intentione, unum ex Canonibus quos collegit Isaac Episcopus Lingonensis, ex Decretis duorum Conciliorum, quæ authoritate Zachariæ Papæ confirmata fuerunt, & omnibus Ecclesiis observanda, tradita, ita præcipere. *Si quis quietè gradiens per viam, aut si etiam in domo sua fuerit, aut in platea, aut in villa, subito ab alio sit superventus, aut litis commotione volens se defendere, non habens contra illum antè odium, interfecerit hominem: septem annis secundùm Canonicam Institutionem pœniteat. Tres verò à Communione privetur: quatuor autem in Communione Orationum, & Oblationum susceptus in Sacerdotis pendeat arbitrio, utrum dignus sit Corpus Christi accipere, aut usque ad plenitudinem Pœnitentiæ ab eo separari: abstinentia autem ciborum in providentia Sacerdotis erit, secundùm possibilitatem Pœnitentis, & devotionem, & affectum.*

Isaac Episcop. Lingonensis. Can. 13. tit. 2. *homicidiis.*

Concilia quæ hunc Canonem condiderunt, ac summus Pontifex, qui eum authoritate sua confirmavit, supposuisse videbantur, aut hos homines in sua defensione excessisse, quoties occidunt, aut intentionem habuisse occidendi, ut plerumque accidere solet. Opinio verò sancti Thomæ æquissima videtur, dùm respondens authoritati Divi Augustini, ait: *Actus ergo hujusmodi, ex hoc quod intenditur conservatio propria vitæ, non habet*

S. Th. 2. 2. q. 64. a. 7. in corp.

rationem illiciti; cùm hoc sit cuilibet naturale, quòd se conservet in esse quantùm potest; potest tamen aliquis actus ex bona intentione proveniens illicitus reddi, si non sit proportionatus fini: & ideò si aliquis ad defendendam propriam vitam utatur majori violentiâ quàm oporteat, erit illicitum; si verò moderatè violentiam repellat, erit licita defensio. Nam secundùm jura, vim vi repellere licet, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Nec est necessarium ad salutem, ut homo actum moderatæ tutelæ prætermittat ad evitandam occasionem alterius; quia plus tenetur homo vitæ suæ providere, quàm vitæ alienæ: sed quia occidere hominem non licet nisi publica authoritate propter bonum commune, ut ex supra dictis patet, illicitùm est quòd homo intendat occidere hominem, ut se ipsum defendat, nisi ei qui habet publicam authoritatem.

Sanctus autem Thomas hanc Sententiam amplexus est præsertim propter legem, quæ in Exodo habetur, quæque Canoni est inserta, cum explicatione Divi Augustini his verbis: *Si perfodiens inventus fuerit fur, & percussus mortuus fuerit, non est illi homicidium imputandum.* Can. *Si perfodiens*, de homicidio. *Si autem oriatur sol super eum, reus erit. Intelligitur ergo non pertinere ad eum homicidium, si fur nocturnus occidatur: si autem diurnus fuerit, ad homicidium pertinere. Hoc est enim quod ait:* Si oriatur sol super eum, &c. *quia poterat dignoscere, quod ad furandum, non ad occidendum venisset, & ideò non debet occidi. Hoc etiam in antiquis legibus sæcularibus, quibus ista est antiquior, invenitur, impunè scilicet occidi nocturnum furem quoquo modo: diur-*

A v

rum agendi rationem considerare, quantámque curam & diligentiam in casibus conscientiæ definiendis observabant contemplari: verùm id prudenti lectori judicio, ne longior sim, committo; solùm observare mihi liceat, eâdem fortassis intentione, unum ex Canonibus quos collegit Isaac Episcopus Lingonensis, ex Decretis duorum Conciliorum, quæ authoritate Zachariæ Papæ confirmata fuerunt, & omnibus Ecclesiis observanda, tradita, ita præcipere. *Si quis quietè gradiens per viam, aut si etiam in domo sua fuerit, aut in platea, aut in villa, subitò ab alio sit superventus, aut litis commotione volens se defendere, non habens contra illum antè odium, interfecerit hominem: septem annis secundùm Canonicam Institutionem pœniteat. Tres verò à Communione privetur: quatuor autem in Communione Orationum, & Oblationum susceptus in Sacerdotis pendeat arbitrio, utrum dignus sit Corpus Christi accipere, aut usque ad plenitudinem Pœnitentiæ ab eo separari: abstinentia autem ciborum in providentia Sacerdotis erit, secundùm possibilitatem Pœnitentis, & devotionem, & affectum.*

Isaac Episcop. Lingonensis. Can. 13. tit. 2. *homicidiis*.

Concilia quæ hunc Canonem condiderunt, ac summus Pontifex, qui eum authoritate sua confirmavit, supposuisse videbantur, aut hos homines in sua defensione excessisse, quoties occidunt, aut intentionem habuisse occidendi, ut plerumque accidere solet. Opinio verò sancti Thomæ æquissima videtur, dùm respondens authoritati Divi Augustini, ait: *Actus ergo hujusmodi, ex hoc quod intenditur conservatio propriæ vitæ, non habet*

S. Th. 2. 2. q. 64. a. 7. in corp.

rationem illiciti; cùm hoc sit cuilibet naturale, quòd se conservet in esse quantùm potest; potest tamen aliquis actus ex bona intentione proveniens illicitus reddi, si non sit proportionatus fini: & ideò si aliquis ad defendendam propriam vitam utatur majori violentiâ quàm oporteat, erit illicitum; si verò moderatè violentiam repellat, erit licita defensio. Nam secundùm jura, vim vi repellere licet, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Nec est necessarium ad salutem, ut homo actum moderatæ tutelæ prætermittat ad evitandam occasionem alterius; quia plus tenetur homo vitæ suæ providere, quàm vitæ alienæ: sed quia occidere hominem non licet nisi publicâ authoritate propter bonum commune, ut ex supra dictis patet, illicitum est quòd homo intendat occidere hominem, ut se ipsum defendat, nisi ei qui habet publicam authoritatem.

Sanctus autem Thomas hanc Sententiam amplexus est præsertim propter legem, quæ in Exodo habetur, quæque Canoni est inserta, cum explicatione Divi Augustini his verbis: *Si perfodiens inventus fuerit fur, & percussus mortuus fuerit, non est illi homicidium imputandum. Si autem oriatur sol super eum, reus erit. Intelligitur ergo non pertinere ad eum homicidium, si fur nocturnus occidatur: si autem diurnus fuerit, ad homicidium pertinere. Hoc est enim quod ait:* Si oriatur sol super eum, &c. *quia poterat dignoscere, quod ad furandum, non ad occidendum venisset, & ideò non debet occidi. Hoc etiam in antiquis legibus sæcularibus, quibus ista est antiquior, invenitur, impunè scilicet occidi nocturnum furem quoquo modo: diur-*

Can. *Si perfodiens*, de homicidio.

num autem si se telo defenderit, jam enim plus est quàm fur.

Videtur enim hæc Exodi lex inserta Canoni cum explicatione sancti Augustini, quanquam ad præsumptionem fori exterioris tantum pertineat, fundamentum aliquod præbere, loca ejusdem Doctoris superiùs relata, aliáque per ejus opera sparsa interpretandi eo modo, quo eos exponit sanctus Thomas, asserendo, sanctum Augustinum eos tantùm damnare, qui intentionem habent occidendi, ut se à morte liberent. Quidquid sit, certum est, secundùm sanctum Thomam, duo requiri, ut aliquis possit occidere eum sine peccato, qui injustè eum invadit, vitámque suam eripere tentat. Primum ut nihil omninò fiat, nisi quod prorsus est necessarium ad vitam defendendam, quemadmodum in sequenti quæstione dicemus. Secundum est, ut nulla sit occidendi prorsus intentio, ut se quis à morte liberet; ut enim ait eruditissimus Alphonsus Tostatus, explicans authoritates sanctorum Patrum suprà relatas juxta mentem sancti Thomæ: *Quando non intenditur bonum publicum, sed privatum, non licet velle occidere, quia malum est; sed licet velle defendere se, quia hoc bonum est: ideo si iste voluerit occidere hostem, quia putat non posse se defendere, jam malum vult, & respectu mali finis nullus modus perveniendi est bonus. Sicut si quis intendit fornicari, quidquid præmittat ad illud, non potest esse bonum: quia ea quæ sunt ad finem, non habent bonitatem, nec malitiam nisi secundùm habitudinem ad finem. Item potest multùm prodesse illa intentio: quia dato quòd aliquis*

Tostatus Episc. Abulensis, parte 2. comment. in Evang. Matthæi c. 5. q. 105.

constitutus in necessitate, putet non esse possibile evadere, nisi occidat hostem: est tamen possibile hoc, quia fortè hostis cadet, vel timere incipiet, aut Deus impediet eum: & sic poterit evadere non occidendo hostem. Si tamen intenderit occidere ut se defenderet, etiamsi posteà ista accidant, & non occiso hoste evadat, jam manet ei peccatum, quòd occidere aliquando intendit. Melius ergo fuisset nunquam intendisse occidere & sic non esset aliquid de quo posset iste culpari secundùm conscientiam. Item quando dicitur quod ista non differunt, scilicet, quod iste velit se defendere sufficienter, vel quòd velit occidere in casu in quo non possit se defendere nisi occidendo adversarium: dicendum quòd non est idem, eò quòd casus iste non est simpliciter concedendus; quia licèt ille putet quòd non est possibile sibi, defendere se, nisi occidendo hostem, tamen possibile est, quia potest hostis sponte cessare, aut fugere, aut cadere, vel à Deo impediri, & sic præsupponitur falsum in casu. Aliter potest dici, quòd etiam si verum esset quòd iste non possit evadere nisi occidat hostem, non est idem velle se defendere, vel occidere hostem; quia hic est fallacia accidentis, ut si dicatur: cognoscis Corriscum, & Corriscus est veniens; ergò cognoscis venientem: nam accidit Corrisco venire. Ita nunc si dicatur: tu vis te defendere ab isto homine, & non potes nisi occidas illum: ergo vis occidere illum: non tenet; quia non posse me defendere sine occisione illius, accidens est ad me defendere, cùm sit possibile simpliciter loquendo, quòd me defendam ab isto, non occidendo eum. Et sic ille qui se defendit, non debet habere intentionem occidendi

adversarium in quantacúnque necessitate.

Quæst. 5. Quænam conditiones sunt necessariæ, ut quis se contineat in moderamine inculpatæ tutelæ?

Tostatus. Ibid.

Resp. Cum eodem Tostato, ibidem, requiritur, *Primò quòd ille qui occidit alium, sit propriè defendens se: nam si aggrediatur & occidat alium, etiamsi sit mutuò pugna, non est dubium quin teneatur: quia etiam secundùm legem humanam teneretur, etiamsi aggressus esset, & alius cœpit pugnare, & aggressor vellet jam cessare, & alius non vult, sed pugnat ut occidat aggressorem, ulcisci cupiens, aut nocere: & tunc aggressor, ut non occidatur, defendit se, etiamsi cum moderamine inculpata tutela se defendat, & non potens aliter se defendere, adversarium occidat, adhuc tenebitur tanquam reus homicidii, & secundùm leges humanas; quoniam aggressor fuit, & dedit causam immediatam ad homicidium voluntarium, quod posteà ipse patravit, licèt quando patravit, jam non intenderet occidere. In judicio etiam Dei reus erit homicidii, sed non ita graviter, sicut si semper habuisset voluntatem occidendi, ut habuit à principio quando fuit aggressor.*

Secunda conditio est quòd homicidium committatur tunc quando actualiter se defendit, non autem posteà. Utpotè si aggressor videns se deficere viribus, fugiat, & insequatur eum adversarius, & occidat, non dicitur eum occidisse se defendendo; quia repellere vim, ad hoc quod licitum sit, debet fieri statim, & sine intervallo, ut patet ex cap. Si verò *de Sententia excommunicationis, & cap.* Significasti *de homicidio.*

Tertia conditio, quòd fiat defensio mode-

ratè, scilicet, quòd tantùm homo se defendat, quantùm necessarium sibi esse putat ad evasionem de periculo. Nam si invasor sit debilis, vel malè armatus, & invasus credat se superiorem viribus vel armis, & posset eum faciliter occidere: si occidat, potens se defendere non occidendo eum, reus est etiam secundùm humanam legem, quia jura humana dicunt defensionem fieri debere cum moderamine inculpatæ tutelæ, cap. Significasti. *Extra de homicidio, & cap.* Olim. *de restitutione spoliatorum. Dicitur autem tutela inculpata, quando in defendendo non excedit modum defensionis, ut in casu proposito; vèl si aggressor fortè lassus, vel nolens percutere, jam cessaret, & defendens se percutiat eum: jam non est inculpata tutela, sed ad injuriam pertinet. Vocatur autem inculpata tutela, quando quis solùm illud facit, quo omisso non posset repellere violentiam, ut dicit Glossa in dicto cap.* Significasti. *Qui autem modum excedit in se defendendo, non solùm in foro conscientiæ, sed etiam secundùm leges humanas tenetur: cùm hoc ad injuriam pertineat, ut dicitur in eadem Glossâ. Et justum est teneri hunc de homicidio; quia licèt velle vitam conservare, sit finis honestus, iste tamen actus, qui est defendere se immoderatè, non est proportionatus illi fini; ideo error est. Nam in moralibus non solùm est peccatum per hoc quod aliquis constituit sibi malum finem in actionibus, sed etiam si constituto bono fine, utatur mediis inconvenientibus ad pertingendum ad illum finem.*

Quarta conditio est, quòd se defendens nullo modo intendat occidere invasorem: nam etiamsi non sit sibi possibile evadere,

nisi occidat invasorem, nunquam tamen debet habere intentionem occidendi, sed solùm se defendendi. Nam etiam datâ necessitate inevitabili, ita ut quis sciat non esse possibile evadere nisi occidat invasorem, hoc intendere numquam debet, sed solùm intendere se defendere quomodocumque sit sibi necessarium se defendere: & hoc modo non erit aliqua culpa. Si autem occidere intendat, etiamsi non possit evadere nisi occidendo, homicidii reus est saltem in foro conscientiæ. Sed dicetur, quid differt inter hæc? Nam cùm quis scit se non posse evadere nisi alterum occidat, & vult se defendere, necesse est quod velit alterum occidere. Quid ergo differt quod velit se defendere, & occidat; vel quod velit occidere stante eodem casu, & occidat? Dicendum quod multùm differt: nam in moralibus cùm actiones principientur ab intellectu & voluntate, & quantum ad hæc principia dicantur humanæ operationes, accipient speciem ab eo quod intenditur, & non ab eo quod est omnino præter intentionem. Si ergo aliquis in actu suo solùm habeat intentionem se defendendi, licèt ibi accidat homicidium adhibitâ moderatâ & inculpatâ tutelâ, non reputabitur homicidium moraliter, cùm sit omnino præter intentionem, & non potest actus accipere speciem ab eo quod est omninò per accidens. Si autem intendit occidere, ut se defendat, actus iste accipiet speciem ab eo quod intenditur: & sic erit propriè homicidium, licèt non sit ita grave sicut alia homicidia. Item si quis intendit solùm defendere se, etiamsi inde sequatur homicidium, actus istius nunquam potest esse malus; quia si esset malus, hoc accide-

ret, quia vel malum intendebat, vel quia per inconvenientia media ad illud pervenire volebat: non stat primum, cùm detur quod iste solùm intendat se defendere, quod non solùm est honestum, sed etiam necessarium & naturale. Non etiam datur secundum, cùm præsupponatur quod iste se defendat cum moderamine inculpatæ tutelæ. Ergo non est possibile istum actum esse malum, cùm nihil sit, per quod possit esse malus. Si tamen ponatur quod iste intenderet occidere, jam malum intendebat; quia occidere hominem secundùm se malum est, nisi cùm occiditur in utilitatem reipublicæ, & per eum qui habet administrationem publicam.

Id etiam patet ex Cap. *Significasti*, in quo sic habetur: *si Sacerdos iste priùs ab illo percussus sacrilego, mox eum cum ligone in capite percussit: quamvis vim vi repellere omnes leges & omnia jura permittant; quia tamen id debet fieri cum moderamine inculpatæ tutelæ, non ad sumendam vindictam, sed ad injuriam propulsandam: non videtur idem Sacerdos à pœna homicidii penitùs excusari, tum ratione instrumenti cum quo ipse percussit, quod cùm grave sit, non solet levem plagam inferre: tum ratione partis in qua fuit ille percussus, in qua de modico ictu quis lethaliter solet lædi.*

Cap. *Significasti* de homicidio.

Quæst. 6. Potest ne esse licitum occidere hominem, ad defendendum bona sua?

Resp. Præceptum charitatis, quo tenemur præferre bona proximi, quæ sunt superioris ordinis, nostris propriis bonis, ordinis inferioris, non patitur, ut occidatur homo ad defendendum bona temporalia; & quamvis videatur, quod secundùm leges humanas, quis puniendus

non sit propter hujusmodi homicidium, cum debitis circumstantiis in foro exteriori requisitis quæ eum aliquo modo excusant; tamen semper reus esset in foro conscientiæ. Ut enim ait sanctus Augustinus: *Quomodo apud divinam Providentiam à peccato liberi sunt, qui pro his rebus, quas contemni oportet, humanâ cæde polluti sunt?* Videmus etiam, Alexandrum Papam III. relatum in Canone, duorum religiosorum facinus damnasse, quorum alter interfecerat duos latrones nocturnos, ut se ab eorum insultibus liberaret, qui volebant ipsi vestes eripere, ac censuit Pontifex eos peccasse, sic enim scribit Abbati: *Verùm quoniam expediebat potiùs post tunicam relinquere pallium, & rerum sustinere jacturam, quàm pro conservandis vilibus rebus & transitoriis, tam acriter in alios exardescere: abstineat humiliter ab altaris ministerio, & uterque peccatum suum ad arbitrium tuum studeat expiare.* Et Glossa ibidem ait: *Pro amissione rerum temporalium nullus debet homicidium incurrere.*

S. Aug. lib. 1. de liber. arbitrio cap. 5.

Cap. *Suscepimus*, de homicidio.

In eundem sensum ait Innocentius Papa IV. in cap. *Si verò*, de Sententia excommunicationis. *Si hic timore, ne occidatur, alium occidat, non incidit in Canonem, licèt sit irregularis; sed si pro rebus occideret, secùs; quia tunc excederet modum. Cap.* suscepimus *de homicidio.* Sequitur igitur, eum mortaliter peccasse; quoniam nemo excommunicationis Sententiam incurrit, sine peccato mortali.

Eruditissimus Abbas Panormitanus, explicans Canonem extractum ex Pœnitentiali Romano, qui videtur aliquo modo excusare eum qui latronem occidit ad vi-

Abbas Panor. in cap. *interfecisti* de homicidio voluntario notat. 4.

tam tuendam & bona, advertit: *Singulariter textus ibi*, te tuaque liberando: *quod tunc quis excusatur ab occisione furis, etiam nocturni, quando fecit ut liberaret se & sua; ergo pro rebus tantùm liberandis non licet occidere furem etiam nocturnum: nam ista ponuntur hic copulativè; non sufficit ergo altera pars.*

Quare Innocentius Papa XI. novam eorum opinionem rejecit, qui asserebant, posse aliquem alterum interficere, propter conservationem bonorum suorum, si alio modo ea conservare minimè possit; damnando tres sequentes propositiones. Innocent. XI. in Decreto dato die 2. Martii 1679. contra 65. Propositiones.

Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei. 31. Propositio damnata

Non solùm licitum est defendere, defensione occisivâ quæ actu possidemus, sed etiam ad quæ jus inchoatum habemus, & quæ nos possessuros speramus. 32. Propositio.

Licitum est tam hæredi, quàm legatario contra injustè impedientem ne vel hæreditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere: sicut & jus habenti in Cathedram, vel Præbendam contra eorum possessionem injustè impedientem. 33. Propositio.

Quæst. 7. Est-ne licitum occidere ad tuendum suum honorem injustè petitum?

Resp. Præcepta patientiæ nobis in Evangelio tradita satis demonstrant iis, qui cæcutire nolunt, semper esse grave peccatum eripere vitam proximo, ne nobis eripiat honorem, qui consistit in merâ æstimatione hominum, quorum judicia, ut plurimùm sunt parum conformia justo Dei judicio. Quid homini Christiano indignius, quàm manus suas fraterno sanguine immergere, ut æstimationem ho-

minum conservet, laudesque captet humanas, quas scriptura sacra multis in locis sperni omnino, & contemni docet? Hac de causâ inter tot sanctos Patres & Theologos, qui floruerunt in Ecclesia per quindecim sæcula, nullus occurrit, qui disputaverit, utrum posset esse licitum occidere hominem ad tuendum proprium honorem. Hoc itaque illis visum fuit citra controversiam; si enim credidissent quod aliquid potuisset in tali casu excusare homicidium coram Deo; id profectò suis in scriptis nobis reliquissent. Hoc unicum universale silentium in re tanti momenti clarè ostendit, ab illis judicatum fuisse, illud in disceptationem venire non posse.

Et sane quomodo limitari poterit Decalogi præceptum absque ulla authoritate insigni in Ecclesia Dei? Quomodo permittere possunt, ut aliquo in casu occidantur homines, sine ulla decisione alicujus summi Pontificis, Conciliorum, Canonum aut sanctorum Patrum, qui in hac fuerint sententia? Quare videtur satis superque responsum illis, qui quærunt utrum liceat occidere ad tuendum suum honorem, proponendo prohibitionem Dei, *Non occides*.

Verùm licèt sanctis Patribus non venerit in mentem, ut hoc in quæstionem revocarent, ac proinde videatur, non posse hanc quæstionem secundùm ipsorum authoritatem expressim definiri; tamen cùm ex sancto Augustino nequidem liceat occidere ad conservandum honorem propriæ pudicitiæ, dubitari non potest, quin damnet, & homicidia perpetrata ad tuendum honorem; nihil enim ad eripiendum ho-

S. August. lib. 1. De libero arbitrio cap. 5.

norem magis conducit, quàm hujusmodi violentia. Hæc sunt verba sancti Doctoris: *De pudicitia verò quis dubitaverit, quin ea sit in ipso animo constituta, quandoquidem virtus est? unde à violento stupratore eripi nec ipsa potest. Quapropter legem quidem non reprehendo, quæ tales permittit interfici, sed quo pacto istos defendam qui interficiunt, non invenio.*

Quidquid objici potest contra istam veritatem; in hoc vertitur, quod cùm honor sit pretiosior vitâ, & communiter asseratur licitum aliquando esse occidere ad tuendam vitam, videtur etiam licitum esse occidere ad tuendum honorem. Verùm nihil infirmius hoc argumento, si attentè expendatur. Nam si consideratur honor, ut bonum temporale, quod consistit in hominum existimatione, falsum est, quod talis honor sit pretiosior vitâ, nisi fortè apud superbos. Verus Christianorum honor vitæ præponendus, in hoc consistit, ut vivant ad Evangelii normam, patienter ferant injurias, & imitentur Jesum Christum Dominum nostrum: *Qui*, ut ait Divus Petrus, *cùm malediceretur, non maledicebat: cùm pateretur, non comminabatur: tradebat autem judicanti se injustè.* Ad hunc tuendum honorem, qui, ut ait divus Paulus, *Gloria nostra est, testimonium conscientiæ nostræ*, vitam vir Christianus debet exponere. Verùm nunquam hic honor nos inducet ad effundendum sanguinem proximi, ne ab hominibus contemnamur: quandoquidem Christus Dominus Apostolis suis, nobisque simul cum iis dixit: *Gaudete cùm maledixerint vobis homines.*

Epist. 1. B. Petri cap. 2. v. 23.

2. ad Corinth. c. 1. v. 12.

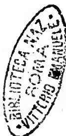
Eusebius de morte Hieronymi.

Eusebius sancti Hieronymi Discipulus, de illius morte scribens ad Damasum Hostiensem Episcopum, colligit summâ cum gratiâ & unctione omnia, quæ in Evangelio hac de re magis ad ædificationem leguntur, cùm sanctum Hieronymum introducit ita loquentem: *Gaudete, filii mei prædilectissimi, cùm odit vos mundus, desiderate sufferre contumelias & opprobria ab hominibus; quia beati eritis cùm maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum adversùm vos, mentientes propter filium hominis: gaudete tunc & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis. Utinam in vos insurgeret iste mundus? Scitote quòd de mundo non estis: quoniam si de mundo essetis, mundus quod suum esset, diligeret. Omne gaudium vestrum existimate, cùm multa habebitis in sæculo opprobria, & adversitates: scientes quòd fortitudo & patientia ex ipsis oriuntur. Patientia autem perfectum opus habet.*

Vir Christianus hanc mentem animique dispositionem induere debet, summâque cum veneratione salutaria Dei Consilia in Evangelio proposita suscipere, proindéque ab istis homicidiis, quæ honoris defendendi causâ fiunt. prorsus abhorrere. Fateor quidem, esse laudabilem curam proprii honoris conservandi, modò referatur ad amorem proximi, ne scandalum accipiat, & opinio nostri casus, illum pertrahat ad aliquod præcipitium. Hæc tamen cura, quæ provenit à vera charitate erga proximum, nunquam nos inducere potest, ad violandas leges divinas, & humanas, ut contingit in homicidio, ut tueamur nostrum inter homines honorem.

Ut enim ait divus Thomas : *Tripliciter autem appetitum honoris contingit esse inordinatum : uno modo per hoc quòd aliquis appetit testimonium de excellentia quam non habet ; quod est appetere honorem supra suam proportionem : alio modo per hoc quòd honorem sibi cupit, non referendo in Deum : tertiò per hoc quòd appetitus ejus in ipso honore quiescit, non referens honorem ad utilitatem aliorum.* S. Th. 2. 2. q. 131. a. 1. in corp.

Quod quidem egregiè prorsus explicat Ivo Carnotensis cùm ait : *Cùm omnis castæ religionis professor visceribus charitatis abundare debeat, ut tam saluti proximorum, quàm suæ providere studeat, necesse est ut hæc duo principaliter appetat, puram conscientiam, & bonam famam : conscientiam propter se, famam propter proximum : qui enim negligit famam suam, crudelis est, occidit enim proximum quantum in se est. Qui ergo vult famam suam conservare, non tantùm debet quæ bona sunt facere, sed etiam quæ probabiliter fingi possunt mala evitare. Hæc Paulus in se considerans, confidenter dicebat :* Pro minimo est ut à vobis judicer, aut ab humano die, sed neque me ipsum judico ; nihil enim mihi conscius sum. *Nos itaque, quamvis sanctitati Pauli longè impares simus, tamen quantum Dei gratiâ donante possumus, cum bona conscientiâ famam nostram conservare studeamus, ne cæco & infirmo fratri offendiculum aut scandalum ponamus, & pereat, secundùm Apostolum, infirmus in conscientiâ nostra frater. Quod evenire aliquando solet, cùm vicini curiosi corrosores vitæ nostræ, desidiosi autem correctores vitæ suæ, simplicia facta nostra inspiciunt, quæ in utramque partem* Ivo Episc. Carnotensis, Epist. 240. ad Gautfridum.

verti possunt, adhibitis conjecturis, quibus aliquando credi oportet, aliquando non oportet. Unde infirmitati fraternæ consulentes, ea facere non debemus in oculis infirmorum, quibus tanquam argumento utantur ad velandam suam perversitatem, vel ad infuscandam mentis nostræ serenam simplicitatem. Quod quia periculosum est, vitanda est à nobis omnis occasio maledicti, ut is qui ex adverso stat, occasionem quærens, non inveniat, sed bono exemplo informatus, correctus ad se redeat.

Ecce quomodo sancti Patres volunt, ut nostrum tueamur honorem; fugiendo scilicet minimam criminis umbram, nullam præbendo proximo occasionem, ut malam de operibus suis suspitionem concipiat; non autem committendo crimen immane, quale est homicidium. Veri Christiani semper exhorruerunt opinionem quorumdam Casuistarum, qui licitum asserebant occidere invasorem qui nititur calumniam inferre, si aliter hæc ignominia vitari non possit. Nonnullæ etiam celebres Academiæ, multique Episcopi severissimis censuris hanc opinionem damnarunt.

Denique Innocentius Papa XI. crudelem hanc propositionem damnavit.

30. Propositio damnata. *Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter hac ignominia vitari nequit; idem quoque dicendum, si quis impingat alapam, vel fuste percutiat, & post impactam alapam, vel ictum fustis fugiat.*

Quæst. 8. Quot modis committi potest homicidium?

Resp. Quamvis, propriè loquendo, homicidium solummodò committatur, quan-

do eripitur homini vita corporalis; tamen largiùs uti possumus hac voce, ad exprimendas diversas actiones, quæ aliquatenùs ad homicidium referuntur: cùm Scriptura sacra, & Canones sæpè hoc nomen attribuant odio purè interno. Sic dividere possumus homicidium, in spirituale, & corporale: spirituale tunc committitur, quando illæso proximi corpore, infertur illi spirituale damnum, quod mortis quamdam speciem ipsi affert. Contingit autem quinque modis; odio habendo proximum, de illo detrahendo, seu maledicendo; mala consilia præbendo, illi nocendo, denique recusando quod necessarium est ad ejus vitæ sustentationem. Legimus enim in Epistola Beati Joannis: *Omnis qui odit fratrem suum, homicida est: & scitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in semetipso manentem:* Dicitur etiam in Canone. *Et qui odit, & qui detrahit, homicida esse monstrantur.* Epist. 1: Joan. 3. v. 15. Can. homicidiorum 24. de pœnit. dist. 1.

Quin etiam sanctus Augustinus, relatus in Canone ait: *Noli putare, te non esse homicidam quando fratri tuo mala persuades. Si fratri tuo mala persuades, occidis: ut scias quia occidis audi Psalmistam.* Filii hominum dentes eorum arma & sagittæ: & lingua eorum machæra acuta. Idem sanctus Doctor relatus in alio loco Canonis dicit: *Homicidium lege vetitum putabatur non aliud esse, nisi corporis peremptio; aperuit ergo Dominus, omnem iniquum motum ad nocendum fratri in homicidii genere deputari.* Denique sanctus Ambrosius relatus etiam in Canone dit: *Pasce fame morientem: quisquis enim pascendo hominem servare poteras, si non pavisti,* S. Aug. in Can. Noli putare, 27. de pœnit. dist. 1. S. Aug. in Can. homicidium. 28. de pœnit. dist. 1. Can. Pasce fame dist. 86.

occidisti. Quare quinque sunt homicidii genera, quæ spiritualia potiùs sunt, quàm corporalia: propter hæc autem homicidia spiritualia, nulla unquam incurritur irregularitas.

Homicidium corporale duobus modis committi potest, facto scilicet, & verbo. Homicidium facti committitur quadrupliciter; nam alia sunt homicidia, quæ fiunt ex justitia, alia ex necessitate, alia casu, alia denique voluntaria.

Homicidia justitiæ sunt ea, quæ fiunt à ministris justitiæ in executione Sententiæ prolatæ à legitimis judicibus, qui secundùm leges damnant reos ultimo supplicio: hæc autem homicidia justa sunt, fiuntque absque ullo peccato, dummodo nec Judex, nec justitiæ minister, moveantur pravo aliquo motivo, putà odii, invidiæ, vel crudelitatis; ut enim dicitur in Canone: *Cùm minister judicis occidit eum quem judex jussit occidi, profectò si id spontè fecit, homicida est, etiamsi eum occidat quem scit à judice debuisse occidi.* Requiritur etiam quod Magistratus observet omnes formalitates juris, & judicet secundùm leges. Secùs enim coram Deo reus foret judex, licèt reverà reus is foret qui damnaretur.

Can. Cùm minister. 23. q.

Homicidia fiunt ex necessitate, quando quis aggressorem interficit, non potens aliter vitam suam servare, seque cum moderamine inculpatæ tutelæ defendendo, ut suprà explicavimus.

Tertiò homicidia casu committuntur, quando absque ulla occidendi intentione, aliquis occidit ex casu fortuito, aliud agendo: hoc homicidium casuale non excusat

excusat à peccato, si eo committitur tempore quo datur opera rei illicitæ, vel si non adhibuit omnem diligentiam necessariam, & quanta debuit adhiberi, ad evitandum talem casum. Pleniùs de his homicidiis casualibus postmodùm agemus, ubi tractabimus de pœnis homicidiorum.

Denique homicidium voluntarium, quod utique omnium gravissimum est, committitur quando aliquis veram habet intentionem occidendi alterum, sive fuerit ab eo læsus, sive non; Ecclesia verò ita semper abhorruit ab hoc crimine, ut legatur in Canone: *Si quis voluntariè homicidium fecerit, ad januam Ecclesiæ Catholicæ semper subjaceat, & Communionem in exitu vitæ suæ recipiat.* Can. *Si quis voluntariè* dist. 30.

Homicidium linguæ committi potest dupliciter, mandando scilicet, aut consulendo: committitur homicidium per mandatum, quando mandatur alicui, ut occidat hominem sine authoritate publica; & tunc uterque reus est gravissimi criminis, tum ille qui occidit, tum etiam ille qui mandavit.

Homicidium ex consilio est, quando datur alicui consilium occidendi; quique tale perniciosum dat consilium reus est homicidii; ut enim dicitur in Canone: *Perniciosè se decipiunt, qui existimant eos tantùm homicidas esse, qui manibus hominem occidunt: & non potiùs eos per quorum consilium, & fraudem, & exhortationem homines extinguntur.* Cap. *Perniciosè* 23. de pœnit. dist 1. Illi quoque qui comitantur eum qui homicidium perpetrare intendit, sive ut ipsum adjuvent, sive ut eundem tueantur, aut defendant contra eos, qui possent eum impedire, seu capere

ante vel post homicidium perpetratum, sunt etiam rei homicidii, non solùm in foro exteriori, verùm etiam in tribunali conscientiæ; ut enim ait Alexander Papa III. relatus in Canone: *Illi etiam qui, non ut ferirent, sed ut percussoribus opem ferrent, si fortè per aliorum violentiam impedirentur, paulò minori debent pœnâ multari; quia cùm scriptum sit: qui potuit hominem liberare à morte, & non liberavit, eum occidit: constat ab homicidii reatu immunes non esse, qui occisoribus opem contra alios præstare venerunt.* Dici quoque potest, eos qui authoritatem & potestatem habent impediendi, ne fiat aliquod homicidium, illudque non impediunt reos esse quodammodò homicidii, secundùm Canonem in quo dicitur: *Qui potest obviare, & perturbare perversos, & non facit, nihil aliud est, quàm favere eorum impietati. Nec enim caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori desinit obviare.* Idemque declarat sanctus Augustinus in Canone ubi ait: *Qui desinit obviare, cùm potest, consentit.*

Cap. *Sicut dignum* de homicidio.

Can. *Qui potest.* 23. q. 3.

Can *Ostendit.* 23. q. 3.

Quæst. 9. Qui, vel quæ procurant voluntarium abortum, incurruntne in reatum homicidii propriè dicti?

Resp. Ut huic quæstioni satisfaciamus, duplicis generis abortus distinguendi sunt, nam vel est abortus fœtûs animati, vel non. In primo casu, fœtûs animati abortus sine dubio verum est homicidium; & secundùm leges, omnes procurantes talem abortum obnoxii sunt pœnis contra veros homicidas latis; legimus enim in Canone Concilii Constantinopolitani: *Eas quæ dant abortionem facientia medicamenta, &*

Can. 91. Synod. Constant. Quinisexta i. Trul-

quæ fœtus necantia venena excepiunt, homicidæ pœnis subjicimus. Idem asserit Stephanus Papa V. relatus in Canone: *Qui conceptum in utero per abortum deleverit, homicida est.* Legimus in Canone relato à Martino Bracharensi: *Quæ studuerit abortum facere, & quod conceptum est necare, aut certè ut non concipiat elaborat, sive ex adulterio, sive ex legitimo conjugio: has tales mulieres in morte recipere communionem priores Canones decreverunt. Nos tamen pro misericordia, sive tales mulieres, sive conscias scelerum ipsorum, decem annis agere pœnitentiam judicamus.*

lo apud Ant. Augustinum li 35. tit. 1. de homicid. p. 3. de iis qui fœtus necant c. 5.

Can. *Consuluisti.* 2. q 5.

Apud Anton. Augustinum ibid. c. 7.

In secundo casu cùm procuratur abortus fœtûs nondum animati, licèt sit gravissimum crimen, non est tamen homicidium propriè dictum: tunc enim solùm committitur proprii nominis homicidium, quando vita realiter aufertur. Quare ut dicit Innocentius III. relatus in Canone: *Respondemus quod si nondum erat vivificatus conceptus, ministrare poterit: alioquin debet ab altaris officio abstinere.*

Cap. *Sicut ex litterarum* de homicid.

Quæst. 10. An abortus fœtûs nondum animati, ex malitia procuratus, iisdem sit obnoxius pœnis, ac animati fœtûs abortio?

Resp. Antiqui Canones vix ullum discrimen statuebant inter abortionem fœtûs animati, aut inanimati, eandemque sine ullo discrimine pœnitentiam, alterutrum procurantibus præscribebant; quia æqualis in utraque credebatur esse malitia; enimverò Concilium Ancyranum ait: *De mulieribus quæ fornicantur, & partus suos necant: vel quæ agunt secum, ut utero conceptos excutiant, antiqua quidem definitio*

Concil. Ancyranum an. 314. Can. 20.

usque ad exitum vitæ eas ab Ecclesia removet. Humaniùs autem nunc definimus, ut eis decem annorum tempus secundùm præfixos gradus pœnitentiæ largiamur. Alii quoque Canones iisdem utuntur verbis, quemadmodùm & ij quos superiori quæstione laudavimus, easque tantùm denotant, quæ concepti fœtûs abortionem procurant, non distinguendo an sit animatum, an non. Legimus etiam in quodam Canone relato à sancto Basilio: *Quæ de industria fœtum corrupit, cadis pœnas luat: formati autem, vel informis subtilitas à nobis non attenditur: hic enim non solùm quod nascendum est vindicatur, sed etiam ipsa quæ insidias paravit: quoniam ut plurimùm ejusmodi inceptis unà quoque mulieres intereunt.* Nihilominùs quoniam abortus fœtûs nondum animati malitiosè procuratus, non est homicidium propriè dictum, ut superiùs diximus, idque explicatur à sancto Augustino in Canone ubi ait: *Quòd verò non formatum puerperium noluit ad homicidium pertinere, profectò nec hominem deputavit quod tale in utero geritur.... ideò lex noluit ad homicidium pertinere, quia nondum dici potest anima viva in eo corpore quod sensu caret.* Et Innocentius III. in Canone expressè dicit. *Respondemus, quòd si nondum erat vivificatus conceptus, ministrare poterit, alioquin debet altaris officio abstinere*, loquens de Presbytero, qui abortum procurarat. Quare dicere possumus, quòd licèt in tribunali pœnitentiæ eædem pœnæ imponi possint iis, qui, vel quæ procurant abortum fœtûs nondum animati, ac si animatus foret, juxta Canones à nobis superiùs relatos; nihilominùs non incur-

S. Basilius ad Amphilochium cap. 2.

Can. *Quòd verò.* 32. q. 2.

Cap. *Sicut ex litterarum* de homicidio.

runt irregularitatem; modò certi ſint, fœtum nondum eſſe formatum, ſeu animatum.

Quæſt. 11. Qui, vel quæ præbent, aut ſumunt medicamenta, vel aliud agunt, ad impediendum quominùs mulieres concipiant, ſuntne aliquo modo homicidæ?

Reſp. Jam Canonem attulimus, quo crimen hoc in eodem gradu & ordine quam abortio ſtatuitur, & ſimiliter decem annorum pœnitentiæ ſubjicitur. Quare etiam dicitur in Canone: *Si aliquis causâ explendæ libidinis, vel odii meditatione, homini aut mulieri aliquid fecerit, vel ad potandum dederit, ut non poſſit generare, aut concipere, vel naſci ſoboles, ut homicida teneatur.* Unde patet hoc peccatum eſſe graviſſimum, & homicidii quamdam ſpeciem continere, quoniam generationem impedit, quâ vita infantibus datur. Hinc etiam dicit ſanctus Auguſtinus: *Nulla mulier potationes ad abortum accipiat... Mulier autem quæcumque fecerit hoc, per quod jam non poſſit concipere, quantoſcumque parere poterat, tantorum homicidiorum ſe ream eſſe cognoſcat.* Quare Sixtus Papa V. iiſdem planè pœnis hoc crimen ſubjecit, quibus abortum & homicidium ſubjecta fuerunt Conſtitutione ſua 87. cui moderationem adhibuit Gregorius XIV. ut inferiùs videbimus.

Cap. *Si aliquis causâ* de homicidio.

S. Auguſt. ſerm 244. de tempore.

Hæc autem Bulla Sixti V. verbis ita propriis concepta eſt, ad horrorem hujus criminis imprimendam, quo prolis generatio impeditur, ut non abs re fuerit, aliquam ejus partem hîc inſerere: *Quis non deteſtetur tam execrandum facinus, per quod nedum corporum, ſed quod gravius eſt, etiam*

Sixtus V. in Bul. 87. quæ incipit: *Effrenatam.*

animarum certa jactura sequitur? Quis non gravissimis suppliciis damnet illius impietatem, qui animam Dei imagine insignitam pro quâ redimendâ Christus Dominus noster pretiosum sanguinem fudit, æternæ capacem beatitudinis, & ad consortium Angelorum destinatam, à beatâ Dei visione exclusit, reparationem cœlestium sedium quantùm in ipso fuit impedivit, Deo servitium suæ creaturæ ademit? Qui liberos priùs vitâ privavit, quàm illi à naturâ propriam lucem accipere, aut se materni custodiâ corporis ab efferatâ sævitiâ tegere potuerint? Quis non abhorreat libidinosam impiorum hominum crudelitatem, vel crudelem libidinem, quæ eò usque processit, ut etiam venena procuret, ad conceptos fœtus intra viscera extinguendos, & fundendos, etiam suam prolem priùs interire quàm vivere, aut si jam vivebat, occidi antequam nasci, nefario scelere moliendo? Quis denique non damnet gravissimis suppliciis illorum scelera, qui venenis, potionibus, ac maleficiis, mulieribus sterilitatem inducunt, aut ne concipiant, nec pariant maleficis medicamentis impediunt?.. Unde non immeritò sextâ Synodo Constantinopolitanâ sancitum est, ut personæ quæ dant abortionem per medicamenta, & quæ fœtus necantia venena accipiunt, homicidæ pœnis subjiciantur. Sed & veteri Concilio Illerdensi cautum est, ut qui conceptos ex adulterio fœtus necare studuerint, vel in ventribus matrum potionibus aliquibus collisserint, si posteà pœnitentes ad Ecclesiæ mansuetudinem recurrant, omni tempore vitæ suæ fletibus & humilitati insistant. Si verò clerici fuerint, Officium ministrandi eis recuperare non liceat. Omnesque tam Eccle-

siastica, quàm profanæ leges gravibus pœnis afficiunt eos, qui in utero matris puerperium interimi, aut ne mulieres concipiant, sive ut conceptos fœtus ejiciant, nefariè machinantur.

Quæst. 12. Poteſtne aliquando eſſe licitum ſumere potionem, aut quid ſimile facere ad procurandum directè abortum?

Reſp. Cùm malum fieri nequeat ſine peccato, ut inde bonum eveniat, & malum ſemper ſit procurare abortum, ſive fœtus ſit animatus, ſive tantùm inanimis; conſequens eſt nunquam licere ſumere quidquam, vel aliquid facere, ut abortio procuretur; & licèt mater ſit in periculo mortis, nunquam tamen fœtûs abortio eligi poteſt, ut medium quo è periculo liberetur. Unde videmus, ſanctam ſedem Apoſtolicam duas has ſequentes quorumdam Caſuiſtarum propoſitiones damnaſſe. Innocentius XI. in Decreto contra 65. Propoſ. 2. Martii 1679.

34. Propoſitio damnata.

Licet procurare abortum ante animationem fœtûs, ne puella deprehenſa gravida, occidatur aut infametur.

35. Propoſitio damnata.

Videtur probabile, omnem fœtum, quandiù in utero eſt, carere animâ rationali, & tunc primùm incipere eandem habere cùm paritur, ac conſequenter dicendum erit in nullo abortu homicidium committi.

Enim verò, quoniam ſecundùm ſanctum Thomam: *Hoc peccatum eſt grave, & inter maleficia computandum, & contra naturam, quia etiam beſtiæ fœtus expectant.* Et Sixtus V. id vocat peccatum execrandum in ſua Conſtitutione. Et Gregorius XIV. in Bullâ editâ ut moderamen adhiberet prædictæ Sixti V. Bul- Greg. XIV. in Bullâ 8. quæ incipit:

Sedes Apostolica.

S. Auguſt. ſerm. 244. de tempore.

Tertulli. in Apologet. cap. 9.

læ ait : *Ejuſque graviſſimi ſceleris .... nefariis ejuſmodi flagitiis.* Conſequenter, ſecundùm ſententiam divi Auguſtini , qui ait : *Nulla mulier potiones ad abortum accipiat.* Aſſeritque Tertullianus : *Nobis verò homicidio ſemel interdicto , etiam conceptum utero , dum adhuc ſanguis in hominem deliberatur, diſſolvere non licet. Homicidii feſtinatio eſt , prohibere naſci , nec refert natam quis eripiat animam , an naſcentem diſturbet.* Nihilominùs tamen ſi mulier gravida in extremo eſſet periculo , morbuſque non poſſet alio modo curari , quàm medicamento , aut ſanguinis effuſione , ſive aliâ quavis re , quæ abortionem procurare poſſet , illa mulier , uti poſſet tali medicamento , aut ſanguinis effuſionem permittere , ſi alio modo mortem inſtantem vitare minimè poſſet (modò tamen medicamentum directè non tenderet ad mortem prolis , aut ad abortionem matris procurandam ; tunc enim licitum non foret) nam cùm moraliter impoſſibile ſit, ut mater morbo moriatur , quin etiam fructus pereat , quem in utero gerit ; nullum fieri videtur huic fœtui præjudicium cùm remedium datur quo poſſet mortis periculum evadere , matrem ſine abortione curando , licèt fortaſſe remedium illud ſequi poſſet abortio ; imò verò in tali caſu , videtur quod adhiberi poſſet tale remedium, ſive fœtus ſit animatus , ſive ſit inanimis ; quoniam par utrobique videtur eſſe ratio; fatendum tamen eſt, id gravi minimè difficultate vacare : urgenſque eſſe debet neceſſitas , quæ cogat uti tale remedio, præſertim quando fœtus eſt animatus ; quoniam quidem mater majorem habere debet

curam ſalutis animæ prolis ſuæ, quàm vitæ propriæ corporeæ, cùm ipſa nubendo omnibus matrimonii oneribus ſe ſubjecerit, ac proindè teneatur ſpecialem liberorum omnium curam habere, qui fructus ſunt matrimonii, ut ait divus Thomas: *Proles intenta eſt eſſentialiſſimùm in matrimonio, & ſecundò Fides, & tertiò Sacramentum.* S. Th. in 4. Sent. diſt. 31. q. 1. a. 3.

Ex his omnibus aliquas deducere poſſumus Concluſiones, quibus propoſitæ quæſtioni ſatisfiat: an liceat ſumere, facere, aut dare aliquid ad abortionem procurandam?

Primò, nunquam eſſe licitum directè procurare abortum, vel etiam aliquid agere ad occidendum fœtum, quâcumque tandem de causâ, cùmque hæc actio per ſe mala ſit, nullo caſu licita eſſe poteſt.

Secundò, nunquam ſine gravi crimine procurari poteſt abortio, aut exponi mater probabili abortionis periculo, ad vitandam mortem, aut infamiam, quam mulier timere poteſt, ſi gravida fuerit comperta, ſive fœtus ſit animatus, ſive non.

Tertiò, quòd ſi mater morbo affligetur ex quo conveniant medici, quòd mater evadere non poſſit alio modo, quàm per aliquod medicamentum, ſanguinis emiſſionem, & hujuſmodi cum periculo abortûs; poteſt in hoc caſu præberi illi hoc remedium, ſi judicatur fœtum nondum eſſe animatum, dummodò dictum remedium directè non tendat ad abortum, & abortus ſequatur tantùm per accidens, & contra intentionem eorum, qui conſilium, aut remedium præbent, & recipientis.

Quartò, quod ſi fœtus ſit animatus, cùm in hoc caſu agatur de ejus vita ſpirituali,

& æterna ; nam si moriatur in utero materno, & consequenter sine Baptismo, privatur æternâ beatitudine, & damni pœnam semper substinebit ; non potest hæc vita animæ pueri exponi periculo, ut vita corporalis matris à periculo eripiatur ; quia ex obligatione, quam charitas imponit matri, debet illa potiùs pati mortem corporis, quàm procurare mortem animæ pueri.

Denique concludere possumus, quòd si medici judicent, nullam adesse spem, ut mater possit effugere mortem, nec puer possit recipere Baptismum, nisi mater recipiat tale remedium, cum periculo quidem abortûs, sed cum spe illam sanandi absque abortu, & ita proli medium procurare, quo possit baptisari : tunc potest hujusmodi remedium absque peccato præberi, quamvis fœtus sit animatus ; quia tunc adeò nullum ipsi infertur præjudicium, quin imò id fit, quod ipsi maximè prodesse potest, tum ad vitam corporis, tum ad vitam animæ, quæ primariò semper considerari debet, & rebus omnibus præferri.

Quæst. 13. Qui, vel quæ præbent proximam occasionem abortui, licèt contra intentionem, peccantne?

Resp. Dupliciter contingit peccare, cùm procuratur abortus, etiam contra propriam voluntatem. Primò, si fiat dando operam rei illicitæ. Unde sanctus Thomas ait : *Ille qui percutit mulierem prægnantem, dat operam rei illicitæ, & ideò si sequatur mors, vel mulieris, vel pueri animati, non effugiet homicidii crimen.* Secundò, quando ob notabilem negligentiam prævidendi

S. Th. 2. 2. q. 64. a. 8. ad 2.

quod ſequitur ad actionem, ſi ſequatur abortio licèt contra voluntatem, ejus tamen reus erit; ut enim aſſerit ſanctus Antoninus: *Si mulier gravida præter intentionem abortitur, ſi commiſiſſet ibi notabilem negligentiam, putà quia nimis ſaltavit, vel nimis inordinatè laboravit, vel propter inordinatas laſcivias, non eſſet abſque peccato mortali. Idem in viro, vel alio percutiente eam, unde hoc ſequitur.* Hinc etiam colligere debemus, mulieres teneri ſe conſervare ſummâ cum curâ, quando gravidæ ſunt, eaſque reas eſſe coram Deo, quoties ſe committunt abortûs periculo ex imprudentiâ, ſeu negligentiâ, licèt abortio non ſequatur.

S. Ant. in ſum. Confeſſ. p. 1. interrogat. *de* 5. *Præcepto*, Cap. unico.

Quæſt. 14. Mulieres detinentes infantes in lecto ſine arcula, antequam annum compleverint, incurruntne reatum homicidii?

Reſp. Incurrunt, quia voluntario ſe exponunt periculo eos ſuffocandi, & licèt non ſequatur mors filiorum, non deſinunt eſſe reæ coram Deo, ob periculum cui ſe expoſuerunt. Hàc de causâ ex Stephano V. Papa, relato in Canone: *Monendi ſunt, & proteſtandi parentes, ne tam tenellos ſecum in uno lecto collocent, ne negligentiâ quâlibet proveniente ſuffocentur, vel opprimantur; unde ipſi homicidii rei inveniantur... Hi autem qui probantur, vel confitentur talis reatûs ſe noxios, tua eos caſtiget moderatio; quia ſi ille qui conceptum in utero, per abortum deleverit, homicida eſt, quantò magis qui unius ſaltem diei puerum peremerit homicidam ſe eſſe excuſare nequibit?*

Can. *Conſuluiſti.* 2 q. 4.

Eâdem mente dixiſſe videtur Alexander

Papa III. relatus etiam in Canone, dum ait: *De infantibus autem qui mortui repe-riuntur cum patre & matre, & non ap-paret utrùm à patre vel à matre oppressus sit ipse, vel suffocatus, vel propriâ morte defunctus; non debent inde securi esse pa-rentes, nec etiam sine pœna; sed tamen consideratio debet esse pietatis, ubi non vo-luntas, sed eventus mortis causa fuerit. Si autem eos non latet ipsos interfectores esse, scire debent se graviter deliquisse. Quidam autem pœnitentiam trium annorum judicant esse debere, quorum unum peragant in pane, & aqua.*

Cap. *De infantib.* de his qui filios occiderunt.

Legimus etiam in Canone apud Isaacum Episcopum Lingonensem: *Mulier quæ dor-miens filium suum oppresserit, & mortuus fuerit; sex annis pœniteat. Vir ejus si in domo illius fuit, quatuor; si verò in uno lecto, simili modo pœniteat: duos in pane & aqua, reliquos quatuor, secundùm quod Sacerdos viderit, abstinentiam imponat ci-borum.*

Isaac. Episc. Lingonens. Canones tit. 2. de homicidiis. Can. ult. à Zachariâ confirmati. anno 742.

Videmus etiam in multis Diœcesibus, præsertim Galliæ, antiquum hujus disci-plinæ spiritum ad hodiernum usque diem conservatum: quoniam Synodus Narbo-nensis anno 1667. celebrata, cogendos dicit indispensabiliter eos, qui suos secum liberos in lecto detinent ante annum & diem exactum, quo fit ut suffocentur, ve-nire ad Ecclesiam Metropolitanam, ac pœnitentiam publicam die cinerum acci-pere; absolutionem verò die jovis Hebdo-madæ Majoris. In Uticensi quoque Diœ-cesi pœnitentia imponitur publica pro suf-focatione liberorum, quæ contingit ex ne-gligentiâ parentum, qui eos secum collo-

cant in eodem lecto, ante annum diemque exactum: quæ quidem satis ostendunt, parentes gravi crimini esse obnoxios, & homicidium quodammodò perpetrare, quoties secum in eodem lecto liberos detinent; aut cum nutricibus, aut aliis. Unde casus hic ferè ubique Episcopis est reservatus: ait enim sanctus Antoninus: *Si mater, vel nutrix suffocat filium, vel filiam quam tenet juxta se, inadvertenter opprimat, mortale est, & est Episcopale.* S. Ant. in sum. Confess. p. 1. interrogatorii *de 5. Precepto*, cap. unico.

Quæst. 15. Poteftne esse licitum in aliquo casu se ipsum occidere?

Resp. Cùm homicidium sui ipsius multò magis opponatur charitati, quàm cœtera homicidia; quoniam secundùm charitatem benè ordinatam, tenetur unusquisque se priùs cœteris diligere; concludendum est homicidium hoc esse gravissimum, etenim contrarium est inclinationi naturali omnibus inditæ ab authore naturæ, per quam quisque conatur propriam conservare vitam. Præterea homicidium sui ipsius necessariò includit injustitiam contra communitatem, imò contra universam naturam humanam, quæ læditur in quolibet homine.

Denique qui se ipsum occidit, injuriam Deo facit, quia usurpat sibi jus, quod nulli hominum concessit Deus, neque etiam ulli supremo Principi in vitam suam, seque subtrahit, quantùm in ipso est, à supremo Dei dominio; de suâ vitâ contra expressa Dei mandata disponendo, qui ait: *Ego occidam, & ego vivere faciam.* Deuteronomii, cap. 32. v. 39. Quocircà nemini prorsùs licet se ipsum interficere, quâcunque tandem de causâ; quoniam homicidium sui ipsius semper est malum,

& non licet malum quâcumque de causâ perpetrare, licèt maximum inde sperari posset bonum. Quòd si legimus in Scriptura sacra, & in historia Ecclesiastica, quòd aliqui sancti sibi necem intulerunt, dicendum est, tunc eos ad id motos fuisse speciali Spiritûs sancti impulsu, quo talis actio sancta reputabatur, cùm sine eo grave foret crimen: *Nec Samson aliter excusatur*, ait sanctus Augustinus, *quòd se ipsum cum hostibus ruinâ domûs oppresserit, nisi quia spiritus latenter hoc jusserat, qui per illum miracula faciebat. His igitur exceptis, quos vel lex justa generaliter, vel ipse fons justitiæ Deus specialiter occidi jubet, quisquis hominum, vel se ipsum, vel quemlibet occiderit, homicidii crimine innectitur.*

S. Aug. li. 1. de civitate Dei, c. 21.

Sancti etiam Canones considerant crudeles istos sui homicidas ut indignos honore sepulturæ Ecclesiasticæ, & ut reos criminis gravissimi. Ut patet ex Nicolao Papa I. ad consulta Bulgarorum: hâc de re consultus, ita respondet: *Si sit sepeliendus qui se ipsum occidit, vel si sit pro eo Sacrificium offerendum requiritis. Sepeliendus est quidem, ne viventium odoratui molestiam ingerat; non tamen est, ut aliis pavor incutiatur, solitorum obsequiis more ad Sepulcra ferendus. Sed etsi qui sunt, qui ejus Sepulturæ studio humanitatis obsequuntur, sibi, non illi qui extitit homicida, præstare videntur. Sacrificium verò pro eo non est offerendum, qui non solùm ad mortem usque peccavit, sed & mortis sibimet interitum propinavit. Quis enim magis peccatum ad mortem facit, pro quo Joannes Apostolus dicit non orandum, quàm is, qui Judam imitatus, sui ipsius homicida fuisse,*

Nicolaus I. ad consulta Bulga. c. 98.

Magistro diabolo comprobatur? Idem statuitur in Canone desumpto ex Concilio Bracharensi, ubi dicitur: *Placuit, ut qui sibi ipsis voluntariè, aut per ferrum, aut per præcipitium, aut per suspendium, vel quolibet modo violentam inferunt mortem, nulla prorsùs pro illis in oblatione commemoratio fiat: neque cum Psalmis ad sepulturam, eorum cadavera deducantur.* Can *Placuit,* 23. q. 5.

Quæst. 16. Estne licitum sibi abscindere, vel curare abscindendum aliquod sui corporis membrum?

Resp. Quemadmodum supremum non habemus Dominium in vitam nostram, sic nec in membra corporis nostri: Et ita non videtur licitum sibi abscindere, aut curare, ut abscindatur aliquod membrum, nisi quatenùs hæc abscissio est necessaria ad conservationem vitæ totius corporis: nam si fiat temerè, vel ad resistendum alicui tentationi, vel ad acquirendum honores, aut divitias, quoniam membra corporis nostri, non sunt nobis in hunc finem tradita, videmur resistere ordinationi Dei, & disponere contra ejus voluntatem de re cujus nobis dominium minimè reliquit; neque mediocris injuria divinæ providentiæ fieri videtur, quoties abscinditur aliquid, ad integritatem illius operis pertinens: Denique destruitur quodammodò Templum Spiritûs Sancti secundùm divum Paulum, qui ait: *An nescitis quoniam membra vestra Templum sunt Spiritûs sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo, & non estis vestri? Empti enim estis pretio magno, glorificate & portate Deum in corpore vestro.* 1. ad Corinth. c. 6. v. 19.

Hâc de causâ sic habetur in Canone:

Can. *Qui partem*, dist. 55.

Qui partem cujuslibet digiti sibi ipsi volens abscidit, hunc ad clerum Canones non admittunt. Cui verò casu aliquo contigit, dum aut operi rustico curam impendit, aut aliquid faciens, se non sponte percussit, hos Canones præcipiunt, & clericos fieri, & si in clero fuerint reperti, non abjici.

Leges quidem Ecclesiasticæ, alio planè modo eos tractandos censent, qui sibi partem aliquam corporis absciderunt, aut abscindi curarunt spont, & sine ulla infirmitate, alio verò modo eos, qui per vim mutilati sunt, aut qui tali mutilationi non consenserunt, nisi ut vitam suam servarent, quam aliter servare non possent aut aliquod membrum magis præcipuum, quàm partis alicujus abscissione, ut à gravi morbo convalescerent: ij siquidem postremi, non considerantur ut rei, nullamque incurrunt irregularitatem propter hanc mutilationem, nisi fortè hæc abscissio pareret notabilem aliquam deformitatem. V. G. si abscissus fuisset nasus, vel erutus oculus, aut incapax fieret, & ineptus ea mutilatione, ad exercendum Ecclesiastica Officia, in quo casu non esset irregularis præcisè propter mutilationem, sed propter deformitatem vel inhabilitatem ad obeunda sacra Ministeria: illi verò qui sponte suâ se mutilarunt, nullo morbo periculoso coacti, ut tali uterentur remedio, à sacris Canonibus eodem modo considerantur, ac si seipsos interfecissent, & irregularitatem incurrunt; ut patet ex Canone his verbis: *Si quis pro ægritudine naturalia à Medicis secta habuerit, similiter & qui à Barbaris, aut dominis suis fuerint castrati, & moribus digni fuerint visi, hos*

Can. *Si quis ægritudine*, dist. 55.

Canon admittit ad Clericatûs Officium promoveri. Siquis autem sanus, non per disciplinam Religionis & abstinentiæ, sed per abscissionem plasmati à Deo corporis, existimans posse à se carnales concupiscentias amputari, castraverit se: non eum admitti decernimus ad aliquod Clericatûs Officium. Quòd si jam antè fuerit promotus ad Clerum, prohibitus à suo Ministerio deponatur. Quoniam ut habetur in Canone: *Si quis abscidit semetipsum, idest, si quis amputavit sibi virilia, non fiat Clericus, quia sui est homicida, & Dei conditionis inimicus.* Can. *Si quis* dist. 55.

Quæst. 17. Qui facti sunt Eunuchi ab infantiâ, possuntne promoveri ad Ordines?

Resp. Clemens Papa III. relatus in Canone, hanc expresse dirimit difficultatem his conceptis verbis: *Ex parte Bartholomæi Monachi petitorium fuit nostro Apostolatui præsentatum, quod cùm ipse in cunabulis sectus fuerit, postmodùm sub regula & Abbate devotè Deo militans in Diaconatûs Ordinem est promotus*, & infrà. *Sanè cùm, secundùm statuta Nicani Concilii, illi ad Clericatûs ordinem prohibeantur accedere, & si etiam in Clero fuerint, cessare debeant, qui se ipsos sani absciderint, vel affectaverint ut ab aliis abscindantur: non credimus ei impedimentum afferre, quominùs possit provehi, qui in cunabulis sectus fuerit: quia non videtur hoc eo tempore affectasse, quo judicium animi non habebat; præsertim cùm in Canonibus Apostolorum sit manifestè sancitum, quòd Eunuchus, si per insidias hominum factus, vel ita natus sit, aut etiam in persecutione sint ei amputata virilia, & dignus est, possit in Episcopum promoveri.* Cap. *Ex parte* de corpore vitiatis ordinandis vel non.

CAPUT II.

De variis peccatis, quæ committi possunt contra quintum Decalogi Præceptum.

PECCATA quæ committi possunt contra quintum Decalogi Præceptum videntur includi posse in tribus præcipuis, quæ sunt veluti fontes aliorum, suntque juxta Evangelium, Ira, Odium, & Invidia.

Quæst. 1. Quid est ira?

S. Greg. li. 5. Moral. c. 30. in c. 5. Job.

Resp. Sanctus Gregorius magnus duplicem distinguit iram, dum ait: *Alia est ira quam impatientia excitat, alia quam zelus justitiæ format; illa ex vitio, hæc ex virtute generatur.* Eodem modo ait Lactantius Firmianus: *Ira est incitatio animi ad nocendum ei, qui aut nocuit, aut nocere voluit.* Et in secundo sensu ibidem ait: *Ira est motus animi ad coërcenda peccata insurgentis.* Sed sanctus Thomas fusiùs & uberiùs de his differit, ac duplicis hujus iræ differentiam ostendit, docetque quando peccatur, aut non peccatur, cùm ait: *Ordo rationis in irâ potest attendi quantùm ad duo: Primò quidem quantùm ad appetibile in quod tendit, quod est vindicta; unde si aliquis appetat, quòd secundùm ordinem rationis fiat vindicta, est laudabilis iræ appetitus, & vocatur ira per zelum. Si autem aliquis appetat, quòd fiat vindicta qualitercumque contra ordinem rationis; putà si appetat puniri eum qui non meruit; vel ultrà quàm meruit, vel etiam non secundùm*

Lact. Firmi. de ira Dei, c. 17.

S. Th. 1. 2. q. 158. a. 2. in corp.

legitimum ordinem, vel non propter debitum finem, qui est conservatio justitiæ, & correctio culpæ, erit appetitus iræ vitiosus; & nominatur ira per vitium. Alio modo attenditur ordo rationis circa iram, quantùm ad modum irascendi, ut scilicet motus iræ non immoderatè fervescat; nec interiùs, nec exteriùs; quod quidem si prætermittatur, non erit ira absque peccato, etiamsi aliquis appetat justam vindictam.

Ex hac divi Thomæ doctrinâ patet, motum iræ bonum ac justum esse posse, tuncque zelum rectè vocari; verùm tunc justam tantùm optandam punitionem secundùm omnes circumstantias, hoc est, puniendus ille, qui verè meruit puniri, & solùm quantùm promeritus est, & ita quidem, ut in ea punitione legitimus ordo à legibus & à ratione stabilitus servetur; hoc est, ut ordine illius tantùm fiat, qui legitimam puniendi rei habet authoritatem, qualis est Judex, Pater, vel Dominus; & ut Judex formulas sibi à lege præscriptas observet, neque limites æquitatis transgrediatur, hæcque punitio fiat tantùm aut optetur propter gloriam Dei & justitiam; sed & moderatus esse debet ille iræ motus, secundùm rectam rationem, etiam in interiori animo; quia si quis graviter irascatur propter rem levem; & ira non habeat proportionem cum culpâ, talis excessus iræ, non est immunis à peccato, licèt justus sit finis in hac punitione propositus: Unde sanctus Antoninus ait: *Ira, prout est peccatum, est inordinatior appetitus vindictæ.* S Ant. p. 2. tit. 7. c. 1. §. 2.

Quæst. 2. Estne licitum coram judice, & secundùm justitiam exigere reparationem injuriæ acceptæ?

Matth. 26. *Resp.* Perfectiùs esset Christiano non exigere, & imitari D. N. J. C. de quo dicitur *Jesus autem tacebat*, hoc est nihil omninò respondebat injustis accusationibus & injuriis, contra sacratissimam suam personam prolatis: videtur tamen exigi posse sine peccato, si non intendatur vindicta & odio renuntietur, sed tantùm fiat vel zelo justitiæ, vel ad reparandum damnum acceptum sive in honore, sive in bonis suis; præsertim si is qui injuriam fecit, reparationem neget amicabili modo præstare, ad quam tamen tenetur: verùm cavendum est, ne talibus in occasionibus, quis cæcutiat, sibique aduletur, se solo justitiæ zelo agere, ut jus suum tueatur, cùm tamen eam reparationem ex motivo vindictæ & odii prosequatur, & ne quis tunc erret, priùs adhibere debet pii cujusdam, docti, prudentis, & ab omnibus animi affectibus immunis viri consilium, ne in tali prosecutione grave damnum animæ patiatur, eaque pereat: ut enim ait sanctus Augustinus: *Illud diximus intuendum, quid sit irasci fratri suo, quoniam non fratri irascitur, qui peccato fratris irascitur: qui ergò non peccato fratris irascitur, sine causa irascitur.* Prætereà quoniam vix, ac ne vix quidem, injuriâ affectus in justa moderatione se continere potest, eum coram judice prosequendo, à quo injuriam est perpessus, ac sæpè fit, ut cùm quis se justo zelo putat agere, necessarium tamen moderamen non servet: *Unde necesse est*, inquit sanctus Gregorius, *ut hoc ante omnia, qui zelo rectitudinis movetur, attendat, ne ira extra mentis dominium transeat: sed in ultione*

S. August. lib. 1. Retract. c. 19.

S. Greg. lib. 5. Moral. c. 30. in 5. cap. Job.

peccati tempus modumque considerans, surgentem animi perturbationem subtilius retractando restringat, animositatemque reprimat, & motus fervidos sub æquitate disponat: ut eò fiat justior ultor alienus, quò prius extitit victor suus: quatenus sic culpas delinquentium corrigat, ut antè ipse qui corrigit per patientiam crescat; ut fervorem suum transcendendo dijudicet ne intemperanter excitatus ipso zelo rectitudinis, longè à rectitudine aberret.

Quæst. 3. Quandonam ira est mortale peccatum?

Resp. Ex sancto Thoma: *Motus iræ potest esse inordinatus, & peccatum dupliciter: uno modo ex parte appetibilis; ut pote cùm aliquis appetit injustam vindictam, & sic ex genere suo ira est peccatum mortale, quia contrariatur charitati, & justitiæ: potest tamen contingere quòd talis appetitus sit peccatum veniale propter imperfectionem actûs; quæ quidem imperfectio attenditur vel ex parte appetentis, putà cùm motus iræ prævenit judicium rationis; vel etiam ex parte appetibilis, putà cùm aliquis appetit in aliquo modico se vindicare, quod quasi nihil est reputandum; ita quòd etiam si actu inferatur, non esset peccatum mortale; putà siquis parùm trahat aliquem puerum per capillos, vel aliquid hujusmodi. Alio modo potest esse motus iræ inordinatus quantùm ad modum irascendi; ut pote si nimis ardenter irascatur interiùs, vel si nimis exteriùs manifestet signa iræ: & sic ira secundùm se non habet ex suo genere rationem peccati mortalis: potest tamen contingere, quòd sit peccatum mortale, si ex vehementiâ iræ aliquis excidat à dilectione Dei & proximi.*

S. Th. q. 158. a. 3. in corp.

Ex hac divi Thomæ authoritate patet, quòd cùm ira nos impellit ad optandam injustam vindictam, peccatum est ex natura sua mortale; quo in casu fieri nequit veniale, nisi propter indeliberationem ejus qui irascitur, aut propter parvitatem materiæ, seu vindictæ quæ desideratur. Vindicta porrò injusta censetur, ut diximus ex Angelico Doctore, quando quis desiderat punire, aut curare ut puniatur is, qui minimè meritus est puniri, aut magis quàm meritus est, aut optatur ut hæc punitio fiat ab eo, qui nullam habet authoritatem legitimam, aut non optatur propter bonum finem, V. G. propter bonum publicum, aut correctionem ejus, qui erravit: verùm ubi ira motum tantùm excitavit vindictæ, aut punitionis omninò justæ, tunc non est peccatum mortale ex naturâ suâ, imò vero laudabilis est, & virtutis actus esse potest, ut diximus: potest tamen hæc ira, quæ punitionem tantùm justam desiderat, esse peccatum, si excedat, & proportionem non habeat cum culpâ commissâ, sive interiùs & in corde, sive exteriùs, sive in signis exterioribus iræ; & tunc peccatum est veniale ex naturâ suâ & in se spectatum, quamquàm aliquando fieri possit mortale, si talis sit excessus iræ ac tantus, ut amorem Dei, aut proximi prorsùs extinguat in nobis.

Quæst. 4. Quænam sunt peccata ut plurimùm ab ira provenientia?

S. Greg. lib. 31. Moral. in 29. c. Job. c. 17. sub fin.

S. Th. 2. 2. q. 158. a. 7. in corp.

Resp. Ex sancto Gregorio: *De irâ, rixa, tumor mentis, contumelia, clamor, indignatio, blasphemia proferuntur.* Quod egregiè explicat sanctus Thomas dum ait: *Ira potest tripliciter considerari: uno modo*

secundùm quod est in corde, & sic ex irâ nascuntur duo vitia: unum quidem ex parte ejus, contra quem homo irascitur, quem reputat indignum ut sibi tale quid fecerit: & sic ponitur indignatio. *Aliud autem vitium est ex parte sui ipsius, in quantum scilicet excogitat diversas vias vindictæ, & talibus cogitationibus animum suum replet, secundùm illud Job:* Nunquid sapiens implebit ardore stomachum suum? *& sic ponitur* tumor mentis. *Alio modo consideratur ira secundùm quod est in ore, & sic ex ira duplex inordinatio procedit, una quidem secundùm hoc quod homo in modo loquendi iram suam demonstrat, sicut dictum est de eo, qui dicit fratri suo racha; & sic ponitur* clamor, *per quem intelligitur inordinata & confusa locutio: alia etiam est inordinatio secundùm quod aliquis prorumpit in verba injuriosa: quæ quidem si sint contra Deum, erit* blasphemia: *si autem contra proximum*, contumelia. *Tertio modo consideratur ira secundùm quod procedit usque ad factum, & sic ex ira oriuntur* rixæ, *per quas intelliguntur omnia nocumenta, quæ facto proximis referuntur ex ira.* Omnia porrò hæc peccata, quæ ex ira oriuntur, charitati sunt contraria.

Quæst. 5. Quænam sunt aptiora remedia contra iram?

Resp. Ex sancto Gregorio: *Duobus modis fracta possidere animum ira dessuescit. Primus quippe est ut mens sollicita antequàm agere quodlibet incipiat, omnes sibi quas pati potest contumelias proponat; quatenùs Redemptoris sui probra cogitans, ad adversa se præparet. Quæ nimirùm venientia tantò fortiùs excipit, quantò se cautiùs ex præscien-* S. Greg. l. 5. Moral. in 5. c Job. c. 30.

tia armavit. Qui enim improvidus ab adversitate deprehenditur, quasi ab hoste dormiens invenitur, eumque citiùs inimicus necat, quia non repugnantem perforat, nam qui mala imminentia per sollicitudinem prænotat, hostiles incursus, quasi insidiis vigilans expectat, & inde ad victoriam valenter accingitur, unde nesciens deprehendi putabatur. Solerter ergo animus ante actionis suæ primordia, cuncta debet adversa meditari, ut semper hæc cogitans, semper contra hæc thorace patientiæ munitus, & quidquid acciderit providus superet, & quidquid non accesserit lucrum putet. Secundus autem servandæ mansuetudinis modus est, ut cùm alienos excessus aspicimus, nostra, quibus in aliis excessimus, delicta cogitemus; considerata quippe infirmitas propria, mala nobis excusat aliena. Patienter namque illatam injuriam tolerat, qui piè meminit, quòd fortasse adhuc habeat, in quo debeat ipse tolerari. Et quasi aquâ ignis extinguitur, cùm surgente furore animi, sua cuique ad mentem culpa revocatur; quia erubescit sibi peccata non parcere, qui vel Deo, vel proximo sæpè se recolit parcenda peccasse.

Verùm inter omnia contra insurgentem iram remedia, nullum efficacius esse videtur, quàm reflectere ad deformitatem illius, ad gravia damna, quæ parere solet, & ad pœnitentiam, quam secum trahit.

S. Chrysost. homil. 29 ad populum Antioche.

Ut enim ait sanctus Joannes Chrysostomus: *Acutum est ira vitium, acutum & efficax animas nostras furari: propterea passim oportet ei aditum obstruere. Absurdum enim est feras quidem mansuefacere posse, animam verò nostram insolescentem despicere. Ignis est vehemens ira omnia devorans: nam*

nam & corpus perdit, & animam corrumpit, & reddit insuavem, & in visu quemque turpissimum. Quòd si furoris tempore posset irascens sibimet ipsi notus fieri, non aliâ foret opus admonitione; nihil enim irascentis deformius aspectu. Verùm nihil magis confert irato, quàm ut se ab agendo, & loquendo etiam cohibeat, tunc cùm irascitur, & ut expectet donec hæc animi commotio rationi locum præbeat, priusquàm quidquam faciat, ne perniciosos iræ motus sequendo, agat aut dicat aliquid quod graviter sibi noceat, & cujus propemodùm ipsum pœniteat.

Sanctus Ambrosius de ira loquens ait: *Ferunt Archita Tarentini dictum Philosophi, quod ad villicum suum dixerit: O te infelicem, quàm te afflictarem nisi iratus essem.* Si contingat aliquando necessarium, aut utile prorsus esse, ut significet aliquis illatam sibi displicere injuriam, ne pergat is, qui injuriam infert; id minimè significare debet, cùm irâ commotus est, sed severiori tantùm vultu decet insolentiã ejus reprimere.

S. Ambros. offici. li. 1, c. 21.

Præthereà, interest etiam maximi, ut qui propensi sunt ad iram, seipsos singulis diebus hâc de re diligenter examinent, sibimet aliquam pœnitentiam imponant, quoties iræ indulserunt, & testentur dolorem sui lapsûs iis, quos ex ira putant à se offensos fuisse. Nam ut notat sanctus Hieronimus: *Irasci hominis est, finem imponere iracundiæ Christiani.* Et ut ait sanctus Augustinus: *Nulli irascenti videtur ira sua injusta; unde ab omni indignatione citò redeundum est ad mansuetudinis lenitatem. Nam pertinax motus facilè in ejus odium transit, cui non celeriter ignoscitur.* Ideóque

S. Hier. Epist. ad Demetriadem.

S. Aug. in sententiis decerptis ex suis operibus, n. 319.

c. 4. v. 16. divus Paulus Ephesios sic monet : *Sol non occidat super iracundiam vestram.*

Quæst. 6. Estne aliquando licitum odio habere proximum, maximè nefarios, hæreticos, & infideles?

S. Th. 2. 2. q. 34. a. 3. in corp. *Resp.* Sanctus Thomas huic quæstioni sic satisfacit : *Odium amori opponitur, unde tantùm habet odium de ratione mali, quantùm amor habet de ratione boni; amor autem debetur proximo, secundùm id quod à Deo habet; idest secundùm naturam & gratiam : non autem debetur ei amor, secundùm id quod habet à se ipso, & à Diabolo : scilicet secundùm peccatum, & justitiæ defectum : & ideò licet habere odio peccatum in fratre, & omne illud quod pertinet ad defectum justitiæ; sed ipsam naturam & gratiam fratris non potest aliquis habere odio sine peccato. Hoc autem ipsum quod in fratre odimus culpam & defectum boni, pertinet ad fratris amorem; ejusdem enim rationis est quòd velimus bonum alicujus, & quòd odiamus malum ipsius; unde simpliciter accipiendo odium fratris, semper est cum peccato.* Verumtamen si hoc odium respiciat peccatum, & non personam, laudabile est, atque oritur ex charitate quam habemus erga Deum & proximnm.

Psal. 118. Hac de causa ait Propheta David : *Iniquos odio habui. Non ait*, inquit sanctus S. Aug. in Psal. 118. concione 24. Augustinus, *iniquos odio habui, & justos dilexi; aut, iniquitatem odio habui, & legem tuam dilexi; sed cùm dixisset, iniquos odio habui, exposuit quare, addendo, & legem tuam dilexi: ut demonstraret non se in hominibus iniquis odisse naturam, quâ homines sunt, sed iniquitatem, quâ legi*

quam diligit inimici sunt. Eodem modo idem sanctus Doctor explicat alium locum Psalmi dum ait : *Quid est perfecto odio? Oderam in eis iniquitates eorum, diligebam conditionem tuam. Hoc est perfecto odio odisse, ut nec propter vitia homines oderis, nec vitia propter homines diligas.* Hinc etiam dicitur in Canone : *Odio habeantur peccata, non homines : corripiantur tumidi, tolerentur infirmi ; & quod in peccatis severiùs castigari necesse est, non sævientis plectatur animâ, sed medentis.*

S. Aug. in Psal. 138. in fine.

Can. Odio dist. 86.

Ex hac doctrina tum sacræ Scripturæ, tum sanctorum Patrum, concludi potest. Primò licitum esse odisse peccatores solùm propter eorum vitia, id est odisse peccatum in ipsis. Secundò licitum esse optare illis aliquod malum temporale, ut inde resipiscant, seu corrigantur. Tertiò licitum esse optare malum temporale hæreticis, & malis Christianis, ac etiam mortem, pro bono publico, & illorum quos cònantur suis inficere erroribus, & pravis exemplis. Denique licitum esse optare malum aliquod temporale reo, in favorem justitiæ, v. g. ut prædones suspendantur, ut justitia exerceatur. Verùm in his casibus cavendum est, ne odium extendatur ad personam peccatoris, & sic peccetur contra charitatem, cùm sibi videtur agere ex zelo justitiæ.

Quæst. 7. Homines fueruntne semper obligati ad diligendos inimicos, etiam ante legem gratiæ?

Resp. Cùm præceptum charitatis, in quo continetur præceptum de diligendis inimicis, sit de jure naturali, sequitur semper eandem fuisse obligationem, etiam

ante adventum Domini nostri Jesu-Christi. Quare præceptum de diligendis inimicis habetur in veteri testamento ubi dicitur: *Non quæras ultionem, nec memor eris injuriæ civium tuorum.* Et Proverbiorum cap. 24. *Ne dicas: quomodò fecit mihi, sic faciam ei, reddam unicuique secundùm opus suum.* Quin etiam Judæis præceptum fuit, ut darent signa benevolentiæ & charitatis inimicis suis, iisque in necessitatibus suis opem ferrent. Dicitur enim Exodi cap. 23. *Si occurreris bovi inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eum. Si videris asinum odientis te jacere sub onere, non pertransibis, sed sublevabis cum eo.* Et Proverbiorum cap. 25. *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitierit, da ei aquam bibere; prunas enim congregabis super caput ejus, & Dominus reddet tibi.* In quem locum ait sanctus Augustinus: *Ut intelligas carbones ignis esse urentes pœnitentiæ gemitus, quibus superbia sanatur ejus, qui dolet se inimicum fuisse hominis à quo ejus miseria subvenitur.*

Levitici c. 19 v. 17.

S. August. de Doctri. Christiana liv. 3. cap. 16.

Denique cavetur etiam Proverbiorum cap. 24. gaudere de malo inimici, sic enim legitur: *Cùm ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruinâ ejus ne exultet cor tuum, ne fortè videat Dominus, & displiceat ei.* Videmus ex his, præceptum dilectionis inimicorum, non modò pertinere ad novum Testamentum, verùm etiam ad Judæos, omnesque homines, qui illud servare tenebantur, ante Salvatoris nostri adventum; quia præceptum est morale & naturale, non verò ceremoniale & judiciale tantùm. Nihilominùs asserere possumus, Christianos magis

peccare, quàm Judæos, quoties hoc præceptum violant; quia nobis clariùs, quàm ipsis datum fuit, & expressiùs: ita graviùs peccabant Judæi, quàm cæteræ nationes, quoties præcepta Decalogi violabant, licèt omnes homines illa tenerentur observare; quia hæc præcepta, ipsis magis manifestata fuerant, quàm cæteris hominibus; proindéque ea magis observare tenebantur.

Quæst. 8. Quomodò intelligendum igitur est, quod Christus Dominus ait in Evangelio? *Audistis, quia dictum est antiquis diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum.*

Resp. Sanctus Thomas sic dicta verba explicat: *In veteri lege homines tenebantur ad dilectionem inimicorum; unde quod dicitur*, odio habebis inimicum tuum, *non est ex lege sumptum; quia nusquam hoc in littera invenitur, sed est additum ex prava institutione Judæorum, qui exquo præcipiebatur dilectio proximi, concludebant, quòd inimici essent odiendi.* Sanctus Augustinus hac de re differit: *Quæro ab istis cur proprium velint esse legis Moysi, quod dictum est antiquis, diliges proximum tuum, & oderis inimicum tuum. An & Apostolus Paulus non dixit homines quosdam Deo odibiles, & utique in hac admonitione ipse Dominus ad hoc nos hortatur, ut imitemur Deum* ut sitis, *inquit*, Filii Patris vestri qui in cœlis est, qui facit solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super justos, & injustos. *Quærendum itaque est quomodo intelligatur, exemplo Dei cui dixit quosdam odibiles Paulus, odio habendos inimicos: & rursus exemplo Dei, qui facit*

S. Th. in 3. Sent. dist., c. q. 1. a. 1. ad 2.

S. Aug. liv. 19. contra Faustum, cap. 24.

solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super justos & injustos, diligendos inimicos; sic apparebit Dominum malè intelligentibus id quod dictum est, oderis inimicum tuum, *inferre voluisse, quòd omnino non norant, ut diligerent inimicos suos..... Hæc inquam regula est, quâ & oderimus inimicum propter id, quod in eo malum est, id est iniquitatem; & diligamus inimicum propter id, quod in eo bonum est, id est socialem rationalemque creaturam. Audito igitur, & non intellecto quod antiquis dictum erat*, oderis inimicum tuum, *ferebantur homines in hominis odium, cùm deberent non odisse nisi vitium, hos corrigit Dominus dicendo:* Diligite inimicos vestros; *ut qui jam dixerat*, Non veni legem solvere, sed adimplere: *ideòque de odio inimici, quod scriptum est in lege, non solverat; præcipiendo utique ut diligamus inimicos, cogeret nos intelligere, quonam modo possumus unum eundemque hominem, & odisse propter culpam, & diligere propter naturam.* Unde videmus, ex hoc loco, adeò non licuisse Judæis inimicos odisse, ut contrarium ex illo ostendant sanctus Augustinus & sanctus Thomas, eoque demonstrent, solum peccatum in inimicis odio habendum, non autem ipsos inimicos; pleniùs egimus hac de re, de charitate erga inimicos differendo, cap. 3. Secundi Tractatûs de charitate. Tomo 6.

Quæst. 9. Quid est invidia?

S. Aug. in Psal. 104. *Resp.* Paucis eam sic definit sanctus Augustinus: *Invidia est odium fœlicitatis alienæ.* Ex sancto Thoma: *Invidia est tristitia de bono proximi, prout proprium malum*

S. Th. 2. 2. q. 36. a. 1. in corp.

æstimatur, & diminutivum proprii boni. Tristitia de bono alieno contingit dupliciter: uno modo quando quis tristatur de bono alieno, in quantum imminet sibi ex hoc periculum alicujus nocumenti, sicut cùm homo tristatur de exaltatione inimici sui, timens ne lædat; & talis tristitia non est invidia, sed magis timoris effectus. Alio modo bonum alterius æstimatur ut malum proprium, in quantum est diminutivum propriæ gloriæ, vel excellentiæ; & hoc modo de bono alterius tristatur invidia: & ideò præcipuè de illis bonis homines invident, in quibus est gloria, & in quibus homines amant honorari, & in opinione esse.

Dicendum igitur est quòd invidia procedit à superbia, & quia amat quis propriam excellentiam, ideò tristatur de fœlicitate alterius, & invidis oculis eos, qui supra se sunt respicit; quia eos adæquare nequit, molestiâque afficitur, quod alii sibi fiant æquales; quia semper iis vellet esse superior. Denique tristatur de fœlicitate æqualium, quia credit eam minuere, aut impedire desiderium quod habet, se supra illos extollendi. Hoc autem multiplicibus modis contingere potest, qui quidem omnes non sunt omninò mali, nec invidiæ nomen merentur; nam homo potest tristari de bonis & virtutibus proximi, quia his virtutibus caret, aut hâc scientiâ, aut prærogativâ: in hoc casu propriè non tristatur de bono proximi, sed tantùm quia illo ipse caret, & propriè dicitur æmulatio: æmulatio autem non solùm est licita, sed etiam laudabilis, quando provenit à desiderio bonorum spiritualium, quæ spectant ad animæ salutem. Juxta

illud 1. ad Corinth. cap. 14. *æmulamini spiritualia*; ut si videntes hominem humilem, mortificatum, aliâque virtute præditum, quâ caremus, tristamur, non quia homo ille possidet hanc virtutem, sed quia nos pariter illam non possidemus. Ad illam æmulationem nos hortatur Apostolus 1. ad Corinth. cap. 12. dicens *æmulamini charismata meliora*: verùm si hæc æmulatio sit de bonis temporalibus, culpabilis est, posito quòd illa bona non sint statui nostro convenientia; ut si privatus homo tristatur se non esse Regem, vel Principem, & paribus divitiis non affluere: sed si illa bona non sint superexcedentia, non videtur illa æmulatio vituperanda; ut si quis videns se non habere unde sustentet familiam juxta suum statum, & videt quòd alter suæ conditionis abundat, tristatur, quia in eodem non reperitur statu, desiderans tantùm quod sibi sufficiat, cum Christiana ad Deum submissione, se divinæ Providentiæ penitùs subjiciendo.

Secundò potest quis de bono, quod accidit proximo tristari, quia scit illum esse dicto bono indignum v. g. si quis videret aliquem promotum ad Parochiale Beneficium, aut aliud quo prorsùs esset indignus, & ita ut talis collatio esset injusta, & tunc est zelus laudabilis justitiæ.

Tertiò potest tristari de fœlicitate malorum, quia videt esse illis occasionem propriæ ruinæ, aut nocumenti proximi, & hæc tristitia provenit à charitate erga Deum & proximum; proindéque vituperari minimè debet.

Quartò denique posset quis affligi & tristari de bono alterius, cùm videns ini-

micum ad aliquam dignitatem evectum, tristatur, non propter bonum inimici, sed solùm quia locum habet timendi sibi aliquod magnum damnum. Triplex autem tristitia est effectus timoris: Prima cùm probabiliter timemus, ne bonum quod accidit alteri, nobis noceat injustè; & hæc tristitia non est mala, v. g. si aliquis metuit ne inimicus injustis factis assuetus, Judex electus, verisimiliter se ipsum litigantem injustè damnet, videtur tristari posse sine ullo peccato: verùm si quis metueret ne justè damnaretur, non posset sine peccato tristitiam concipere de prosperitate alterius, à quo justè puniri posset, v. g. latro videns hominem probum ac peritum juris, Judicem constitutum, tristatur, quia metuit supplicium pati; talis tristitia non vacat crimine: licèt enim possimus metuere justè malum, non debemus tamen tristari de bono alterius, propter metum justi supplicii, ab eo nobis inferendi: quemadmodùm minimè licitum foret, talem Judicem suo munere privare, propter hujusmodi metum, si talem quis haberet facultatem. Tertia tandem tristitia est, quando tristamur de fœlicitate alterius, timentes ne nobis inferat damnum aliquod injustè, sed hic timor non est fundatus, & levi tantùm innititur conjecturâ, & hæc tristitia est pariter mala, quia non deberemus propter talem suspicionem hunc hominem illo bono privare, & ita peccaret contra charitatem, si quis tristis foret, quòd illud bonum possideret.

Quartò potest quis tristari de bono alterius, quia illum odit, vix enim aliquis tristitiam vitare potest, cùm videt eum

bonis augeri, quem ex corde odit, & tunc est potiùs peccatum odii, quàm invidiæ. Denique potest quis tristari de bono proximi, quia timet inde diminutionem propriæ gloriæ, & tunc est propriè peccatum invidiæ.

Quæst. 10. Invidia est-ne peccatum ex natura sua mortale?

S. Th. 2. 2. q. 36. a. 3. in corp.

Resp. Ex sancto Thoma: *Invidia secundùm rationem sui objecti contrariatur charitati, per quam est vita animæ spiritualis secundùm illud 1. Joan. 5.* Nos scimus *quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres: unde manifestum est quòd invidia ex suo genere est peccatum mortale*. Quare sanctus Basilius magnus relatus à sancto Damasceno, lib. 3. Parallelorum cap. 110. ait: *Proprium diaboli malum est invidia, quæ nec enuntiari potest, nec medicinam recipit. Qui capitis dolore afficitur, dolorem suum medico exponit: qui autem invidiæ morbo premitur, quid dicat? Fratris bona me in mærorem conjiciunt. Unusquisque id dicere erubescit*. Enimverò videmus, quòd licèt hoc peccatum satis frequens sit, & ordinarium, pauci tamen in confessione illud deponunt, aut eo se reos esse credunt; & ita cùm nullum huic malo periculoso remedium adhibeatur, ratò corrigitur, multasque secum in infernum rapit animas. Quæ cùm ita sint,

S. Chrysost relatus à S. Damasceno. Ibidem.

ait sanctus Joannes Chrysostomus: *Quidnam hominibus invidis miserius excogitari queat? Cùm gaudere ipsi, atque ex gaudio emolumentum percipere liceat, malunt tamen ob aliorum gloriam nominisque splendorem mœstitiâ affici, atque unà-cum eâ mœstitiâ cruciatum quoque à Deo, pœnam-*

que intolerandam sibi accersere. Qui huic vitio dediti sunt animadvertere debent, ea quæ in sapientia dicuntur: *Invidiâ autem diaboli mors intravit in orbem terrarum: imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius.* Sapient. c. 2. v. 24.

Undè sanctus Cyprianus ait: *Latè patet zeli multiplex & fœcunda pernicies: radix est omnium malorum, & fons cladium, seminarium delictorum, materia culparum; inde odium surgit, animositas inde procedit, avaritiam zelus inflammat, dum quis non potest suo esse contentus, videns alterum ditiorem; ambitionem zelus excitat, dum cernit quis alium in honoribus altiorem: hinc Dominica vinculum pacis rumpitur, hinc charitas fraterna violatur, hinc adulteratur veritas, unitas scinditur, ad hæreses atque schismata prosilitur, dum obtrectatur Sacerdotibus, dum Episcopis invidetur, dum quis aut queritur non se potiùs ordinatum, aut dedignatur alterum ferre præpositum.* Peccata verò quæ ex invidiâ nascuntur ita recensentur à sancto Gregorio: *De invidiâ, odium, susurratio, detractio, exultatio in adversis proximi; afflictio autem in prosperis nascitur.* Eademque recensentur à divo Thoma 2. 2. q 36. a. 4. ad 3. S. Cypr. serm. 2. de zelo & livore. S. Greg. liv. 31. Moral. in 39. c Job. c. 17. sub finem.

Quæst. 11. Quænam sunt remedia contra invidiam?

Resp. Ex sancto Cypriano: *Facilior cura est; ubi plaga perspicua; & citò ad sanitatem, medelâ subveniente, perducitur vulnus quod videtur. Zeli vulnera obstrusa sunt & occulta, nec remedium curâ medentis admittunt qui se intra conscientiæ latebras cæco dolore clauserunt. Quicumque es invi-* S Cypr serm. de zelo & livore.

dus & malignus, videris quàm sis eis quos odisti, insidiosus, perniciosus, infestus, nullius magis, quàm tuæ salutis inimicus es. Quisquis ille est quem zelo persequeris, subterfugere & vitare te poterit, tu te fugere non potes: ubicumque fugeris, adversarius tuus tecum est, hostis semper in tuo pectore est; pernicies intus inclusa est, ineluctabili catenarum nexu ligatus & vinctus es, zelo dominante captivus es, nec solatia tibi ulla subveniunt.

Ex his divi Cypriani verbis patet, quàm difficilis sit cura livoris, verùm unum ex præcipuis remediis, est reflectere ad deformitatem istius vitii, & ad damna, quæ solet inferre corpori & animæ: Hâc de

S. Greg. Past. p. 3 admonitio 11.

causâ ait sanctus Gregorius: *Admonendi sunt invidi, ut perpendant quanta cæcitatis sunt, qui melioratione proximi deteriores fiunt, dumque augmenta aliena prosperitatis aspiciunt, apud semetipsos ex iis afflicti cordis sui peste moriuntur. Quid istis infelicius, quos dum conspecta fœlicitas afficit, pœna nequiores reddit? Aliorum vero bona quæ habere non possunt, si diligerent, sua facerent: sic quippe sunt universi consistentes in fide, sicut multa membra uno continentur in corpore, quæ per officium quidem diversa sunt, sed eo, quo sibi vicissim congruunt, unum fiunt; unde fit ut pes per oculum videat, & per pedes oculi gradiantur, ori auditus aurium serviat, & ad usum suum auribus oris lingua concurrat; suffragetur venter manibus, ventri operentur manus. In ipsâ igitur corporis positione accipimus, quòd in actione servemus. Nimis itaque turpe est non imitari quod sumus: Nostra sunt nimirùm, quæ etsi imitari non*

possumus, amamus in aliis, & amantium fiunt quæque amantur in nobis. Hinc ergo pensent invidi, charitas quanta virtutis est, quæ alieni quoque laboris opera, nostra facit sine labore.

Quomodò igitur, ait sanctus Basilius magnus, *morbum hunc, aut ab initio non perpetiemur, aut ipsi subjecti, effugabimus? Si primùm quidem nihil magnum, nihil excellens rerum humanarum esse judicaverimus, non opulentiam, non gloriam marcescentem. Juxta id quod dicit Apostolus ad Galatas, cap. 5.* Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes. S. Basilius Homil. de invidia.

Possumus quoque animo considerare ea ipsa bona proximi, quæ in nobis invidiam excitant, nostra non fore, licèt ea ab ipsis non possiderentur, inutilemque esse invidiam nostram, quâ vellemus eos, iis bonis privare, illaque nobis ipsis comparare. Si autem virtus & sanctitas proximi, nostram excitant invidiam, scire debemus, eas nobis prodesse posse, si de iis gaudeamus, & si in gratiâ Dei diligenter perstiterimus, eorum bonorum participes erimus, quoniam ea bona per charitatem fidelibus omnibus fiunt communia. Unde Propheta Regius Deo dicebat: Psal. 118. *Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua:* Atque adeò miseros nos cæcosque esse oportet, in propriis commodis procurandis, si ea ipsa cum livore intueamur, & in nostram ruinam convertamus.

CAPUT III.

De Pœnis & Censuris, quæ incurruntur propter homicidium & mutilationem.

Quæst. I. QUÆNAM sunt pœnæ homicidii?

Resp. Cùm varia homicidia, varia etiam est homicidii pœna statuta. In antiquis Canonibus tantùm sermo fit de duplici homicidio, voluntario scilicet, & involuntario seu casuali. Verùm ex quo Clemens Papa V. decrevit, ut qui occidissent defendentes se, non incurrerent irregularitatem, Canonistæ diviserunt homicidia in voluntarium, casuale, & necessarium. Ut patet ex Glossa, in cap. *sicut dignum: Aut committitur homicidium voluntate, aut casu, aut necessitate.* Hoc supposito considerari possunt pœnæ, quæ sunt merè fori pœnitentialis, & eæ quæ ad forum exterius pertinent: in prioris generis pœnis constituendis, antiqua Concilia submittebant voluntarios homicidas, perpetuæ pœnitentiæ, iisque tantùm in articulo mortis Communionem tribuebant.

De homicidio voluntario vel casuali. verbo, Cōsilium.

Concilium verò Nannetense Can. 17. *Si quis voluntariè, & per insidias hominem interfecerit, jugi se pænitentiæ submittat: Et si hoc publicè actum constat, si laïcus est, à Communione orationum quinquennio removeatur, post quinquennium tantùm in orationum Communione recipiatur, non autem offerat, non corpus Domini*

contingat. In quo perdurans quatuordecim annis, tunc ad Communionem cum Oblationibus recipiatur. Si quis de industria, & per insidias occiderit hominem, ab Altari meo evelles eum, ut moriatur, dicit Dominus. Idem Concilium Can. 18. ait: *Si quis casu non volens homicidium perpetravit, 40. diebus in pane & aquâ pœniteat: quibus peractis biennio ab oratione Fidelium segregetur: non communicet, nec offerat. Post biennium in Communione orationis offerat; non tamen communicet: Post quinquennium ad plenam Communionem recipiatur. Abstinentia ciborum in arbitrio Sacerdotis maneat.*

Aliaque Concilia varios constituerunt diversis sæculis Canones contra homicidii reos. Verùm ex his Canonibus qui contra homicidi casualia constituti sunt, facilè videre licet, quantùm Ecclesia semper abhorruerit ab homicidiis. Concilium Ancyranum relatum in Canone ait: *Eos verò qui non voluntate, sed casu homicidium fecerint, prior quidem regula post septem annorum pœnitentiam Communioni sociavit, secundùm gradus constitutos; hæc vero humana quinquennii tempus tribuit.* Hæc intuentes Confessarii homicidiis imponere debent pœnitentiam graviorem, quæ analogiam aliquam, & proportionem habeat ad antiquos Canones, quantùm infirmitas præsentis ætatis, & Christianorum morum laxatio patitur.

Can. *Eos verò*, dist. 50.

Aliæ verò pœnæ homicidiis præscriptæ ad duo irregularitatis genera revocantur; altera vocatur irregularitas per defectum; altera verò per crimen & delictum.

Quæst. 2. Quid est irregularitas?

Lancellotus instit. juris Can. lib. 4. tit. *de suspensione* §. ultimo.

Resp. Ut ait Lancellotus: *Irregularitas est nota, seu Canonicum impedimentum ex facto, seu defectu proveniens, quo quis tam ad Ecclesiasticos ordines promoveri, quàm promotus in iisdem ministrare prohibetur.*

Quæst. 3. Quandonam incurritur irregularitas proveniens ex delicto in homicidio, vel mutilatione?

Concil Trident. sess. 24. de reform. c. 4.

Resp. Tunc scilicet, cùm committitur homicidium, vel mutilatio injusta & illicita; ut patet ex Concilio Tridentino his verbis: *Liceat Episcopis in irregularitatibus omnibus & suspensionibus ex delicto occulto provenientibus, exceptâ eâ quæ oritur ex homicidio voluntario, & exceptis aliis deductis ad forum contensiosum dispensare.*

Quæst. 4. Quandonam incurritur irregularitas ex defectu in homicidio, vel mutilatione?

Resp. Incurritur quando commissum fuit homicidium, quod non est injustum vel illicitum.

Quæst. 5. Quot modis potest incurri irregularitas proveniens ex delicto in homicidio, vel mutilatione?

Can. *Si quis viduam*, dist. 50.

Resp. Quatuor modis, qui continentur in Canone, ubi sic habetur: *Si homicidii, aut facto, aut præcepto, aut consilio, aut defensione, post baptismum conscius fuerit, & per aliquam subreptionem ad Clericatum venerit, dejiciatur, & in fine vitæ suæ Laïcam Communionem tantummodò recipiat.* Homicidium facti duobus modis committi potest, voluntate scilicet, vel casu. Jam diximus de eo quod voluntate fit, nunc de eo quod casu contingit.

Quæst. 6. Quid est homicidium casuale?

Resp. Illud est quod contingit præter intentionem committentis, vel facientis ut committatur.

Quæst. 7. Incurriturne irregularitas propter omnia homicidia casualia?

Resp. Incurritur quandò commissa est aliqua culpa, quæ locum præbuit homicidio: quare hæc irregularitas, quæ provenit ex homicidio casuali, est semper irregularitas ex delicto, cùm numquam incurratur sine delicto.

Quæst. 8. Quænam sunt culpæ propter quas incurritur irregularitas in homicidio casuali?

Resp. Duæ sunt quæ notantur in variis Canonibus, & explicantur à sancto Thoma his verbis: *Ille qui non removet ea ex quibus sequitur homicidium, si debeat removere, erit quodammodò homicidium voluntarium: hoc autem contingit dupliciter; uno modo quando dans operam rebus illicitis, quas vitare debeat, homicidium incurrit: alio modo quandò non adhibet debitam sollicitudinem. Et ideò secundùm jura, si aliquis det operam rei licitæ debitam diligentiam adhibens, & ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidii reatum: si verò det operam rei illicitæ, non adhibens diligentiam debitam, non evadit homicidii reatum, si ex ejus opere mors hominis oriatur.* Quod quidem ex variis colligitur Canonibus. S. Th. 2. 2. q. 64. a. 8. in corp.

Nicolaus Papa relatus in Canone, ait: *Hi qui arbores incidere videntur, si contigerit, ut cadens arbor occiderit hominem, inculpabiles sunt, atque innoxii: quia nec voluntate eorum, nec desiderio homicidium perpetratum est. Si verò aliquâ culpâ eorum,* Can. *Hi qui* dist. 50.

vel neglectu, morientis hominis interitus cognoscitur advenisse, abjiciendi sunt à gradu, & in sacro Ordine nullatenùs suscipiendi. Utique propter irregularitatem quam incurrerunt.

Cap. *Quidam*, de homicidio. Gregorius Papa IX. relatus in Canone, idem decernit in simili casu, ait enim: *Quidam, ut asseris, ad ædificationem Ecclesiæ in adjutorium à Presbytero evocatus, ruens cum laqueari, quod idem Presbyter solvere nitebatur, hac occasione rebus est humanis exemptus:* & infrà, *Attendentes igitur, quòd Sacerdos ipse dabat operam licitæ rei, studuit etiam quam debuit diligentiam abhibere, circumstantibus quibus periculum imminebat, ita tempestivè & alta voce præmonitis, quòd intelligere & fugere potuerunt; inquisitioni tuæ taliter respondemus quòd ob hanc causam, vel quia omnes casus fortuitos, qui prævideri non possunt, forsitan non prævidit, non debet quoad Officium, vel Beneficium impediri.*

Contra verò Alexander Papa III. relatus etiam in Canone, damnat Diaconum, qui occasionem dederat homicidio ludens cum Laïco: *Continebatur*, inquit, *in litteris tuis quòd cùm Diaconus præsentium lator, & quidam alii Clerici à vineis Ecclesiæ opere consummato redirent, levandi laboris gratiâ, quendam ludum imitati viatorum, baculos suos studebant jacere in directum, & alter alterius fustem ferire, cujus ludi solet esse conditio, ut qui alterius baculum percuteret, quasi Victor, pro equo alio uteretur: sed præfati Clerici equitandi licentiâ non utentes, solâ erant jocatione contenti; quidam autem Laïcus cùm baculum ejusdem Diaconi percussisset, incautus in-*

Cap. *Continebatur*, de homicidio.

eum equitaturus insiliit; & sic à falce illius Diaconi, quâ erat accinctus mortale vulnus accepit, de quo post dies octo expiravit. Ideòque mandamus quatenùs eundem Diaconum, sine licentia Romani Pontificis, ad Superiorem gradum non ascendere, vel Diaconatûs Officio nullo unquam tempore ministrare permittas, sed eum dispensativè ministrare in Subdiaconatûs Officio patiaris.

Cujus rationem reddit Glossa ibidem verbo *Romani Pontificis*, dum ait: *Hic dabat operam illicitæ rei, ludendo cum Laïco, quod non licet*; Eademque Glossa in verbo *ludum*, ait: *Iste ludus Clericis non congruebat, & ideò si ludendo fecit, fuit in aliquantulâ culpâ.* Potiori jure conveniunt Canonistæ, Clericum occidentem aliquem casu in venatione, incurrere irregularitatem; quia additus erat rei à sacris Canonibus prohibitæ Clericis: & observare juvat, sacros Canones Clericis non modò prohibere clamosas venationes, quæ fiunt cum canibus & avibus, verùm etiam omnes omninò venationes, nullâ prorsùs exceptâ, præsertim verò eas, quæ fieri non possunt sine armis; quia tunc duæ violantur leges, altera scilicet, quæ venationem prohibet, altera, quæ vetat arma sine necessitate gerere. Nicolaus Papa relatus in Canone ait: *Canes & aves sequi ad venandum, & omnibus quibuslibet causis superfluis interesse; ecce talia & his similia ministris Altaris Domini omninò contradicimus.* Concilium Aquense anno 1585. titulo de vita & honestate Clericorum, ait: *Ne ullum venationis genus exerceant.* Ex quibus sic concludit Cardinalis Toletus: *Clericus venationi, in qua sagitta aut sclo-*

Cap. *Multa sunt* ne cleri. vel mona. sæcul. negotiis.

Toletus in sum. seu instruct. Sacerd. lib. 1. c. 81. n. 8.

peta emitti solent incumbens, & casu occidens, quantumcumque omnem priùs diligentiam adhibuerit, irregularis est, quia operam dabat rei illicitæ & talibus personis prohibitæ. Præpositus Can. 1. num. 26. dist. 50.

S. Ant. p. 3. tit. 29. cap. 1. §. 4. *Si Clericus*, inquit sanctus Antoninus, *exercitatione, vel venatione jaculum mittit, & casu hominem occidit, est irregularis; quia talia opera debent ab eo esse penitùs aliena.*

Quæst. 9. Amentes, infantes, & illi omnes, qui voluntariè committunt homicidium facti, incurruntne irregularitatem?

Clementina. *Si furiosus* de homicidio. *Resp.* Clemens Papa V. in Concilio Viennensi hanc definivit quæstionem, his verbis: *Si furiosus, aut infans, seu dormiens hominem mutilet, vel occidat, nullam ex hoc irregularitatem incurrit, & idem de illo censemus, qui mortem aliter vitare non valens, suum occidit, vel mutilat invasorem.*

Con. Trid. sess. 14 de reform. c. 7. Verùm videtur, quòd Concilium Tridentinum aliquantulùm temperavit hanc Clementinam, dicens: *Si homicidium non ex proposito, vel casu, vel vim vi repellendo, ut quis se à morte defendat, fuisse commissum narretur, quam ob causam etiam ad sacrorum Ordinum & Altaris ministerium, & Beneficia quæcumque ac dignitates, jure quodammodo dispensatio debeatur: committatur loci Ordinario, aut ex causa Metropolitano, seu viciniori Episcopo; qui non nisi causâ cognitâ, & probatis precibus, ac narratis, nec aliter, dispensare possit.*

Apparet igitur ex hoc Concilii decre-

to, quòd licèt homicidium casu sine ullâ culpâ fuerit commissum, ut superiùs exposuimus, aut se defendendo, cum moderatione inculpatæ tutelæ, opus esse in præfatis casibus dispensatione Pontificiâ, ut promoveri quis possit ad ordines, quæ tamen dispensatio non videtur recusanda, cùm fundetur in jure, & sufficit adducere causam resultantem ex veritate facti, quâ innocentia ejus, qui homicidium perpetravit casuale, aut in necessariam vitæ suæ defensionem, satis sit perspecta. Episcopus tamen tales dispensationes facilè non debet executioni mandare, neque solis partibus fidem adhibere, sed tenetur solidas habere factorum omnium quæ adducuntur, veritatis probationes, eorumque quæ in talibus dispensationibus narrantur.

Quæst. 10. Quandonam incurritur irregularitas proveniens ex delicto ratione mandati?

Resp. Incurritur cùm mandatur alicui ut committat homicidium, aut mutilationem injustam, sequuto effectu, quo non sequuto, nunquam incurritur irregularitas. Verùm non solùm fit quis irregularis propter mandatum ut occidat hominem, sequuto homicidio: sed etiam propter mandatum, ut aliquis verberetur, posito quòd sequatur occisio; quia hoc homicidium, quod est merè casuale, respectu mandantis aliquem verberari, illi imputatur, quia occasionem homicidio præbuit, propter illicitum mandatum. Ut patet expressè in Canone his verbis: *Is qui mandat aliquem verberari (licèt expressè inhibeat ne occidatur ullatenùs, vel membro aliquo mutiletur) irregularis efficitur, si mandatarius* Cap. *Is qui mandat* de homicid. in 6.

temporalem) debent & possunt, metu irregularitatis cessante, aliis delegare.

Tertiò non incurritur irregularitas propter mandatum, quandò præcipitur, aut consulitur alicui opus licitum, ex quo verisimiliter, nullum sequi debeat homicidium seu mutilatio, quamvis deinde sequatur per accidens, quòd aliquis occidatur aut mutiletur; quia præcipiens, aut consulens in tali casu, nihil fecit illicitum, nec culpam aliquam, aut negligentiam perpetravit prævidendo quod accidere debebat; proindéque cùm homicidium sit omninò casuale, & sine ullâ ejus culpâ, nullam propterea incurrit irregularitatem; ut patet ex Innocentio Papa IV. in explicatione Canonis, qui ait: *Sed si insisteret Consilio liciti operis, ut quòd caperetur maleficus, vel alter consimilis; tunc non fit irregularis Conciliarius, etiamsi capiens maleficum, eum occidat, quia hoc non consuluit:* sed consuluit solùm rem justam, scilicet quòd caperetur maleficus.

Inno. IV. *ad audientiam* de homicidio volunt. n. 1.

Idem dicendum de Domino, vel Patre mandante alicui discretæ personæ, ut moderatè servum verberet, vel filium ob aliquam culpam. Hic enim Dominus vel Pater non incurrunt irregularitatem, licèt accidat, ut servus, vel filius in executione occidatur.

Denique ex eodem Innocentio IV. ibidem numero 5. non incurritur irregularitas quando retractatur mandatum ante executionem, sic enim habet. *In eo autem qui mandasset fieri homicidium pro se, videretur sufficere, si tantùm contrarium mandaret, vel si pacem iniret cum occidendo,*

dendo, vel parentelam, vel aliam amicitiam cum eo contraheret, sciente eo cui mandatum erat de occidendo: quia quando mandato alterius, & pro alio tantùm fiebat homicidium, videtur quòd contrario mandato, vel contrariâ voluntate ostensâ, debet ab homicidio cessare. Et ita ex hoc ratiocinio, licèt homicidium sequatur, malitia occidentis est sola illius causa, & ille qui consilium dederat, quod posteà retractavit, nullo modo concurrit ad illud, ideoque non fit irregularis.

Quæst. 12. Quomodò incurritur irregularitas proveniens ex delicto ratione consilii inducentis ad committendum homicidium?

Resp. Consilium in casu homicidii eumdem habet effectum, ac mandatum respectu irregularitatis, cum hoc solo discrimine juxta Innocentium IV. in explicatione ejusdem capitis *ad audientiam*, quòd: *Non interest si ille cui consulitur homicidium, statim faciat homicidium post consilium, vel post etiam longo tempore interposito: nisi contrarium dissuaderet, & primum consilium revocaret. Imò & plus videtur necesse, quòd etiam illi, de cujus morte tractatum est, denuntiet quòd sibi caveat; nisi firmiter & probabiliter credat, quòd post revocationem consilii revocetur ille cui consultum est homicidium, à proposito occidendi.... Ubi non fit homicidium pro alio, sed pro se, ille qui consuluit semper debet contrà suadere, & etiam plus facere, si hoc dictat conscientia, cautè tamen, ne prodat. Si autem antequàm revocetur consilium, procedat, sed postquàm consulens jam pœnituerat; tunc videtur quòd*

Innoc. IV. in c. ad audientiam de homicidio, num. 2. & 3.

CAPUT III.

De Pœnis & Censuris, quæ incurruntur propter homicidium & mutilationem.

Quæst. I. QUÆNAM sunt pœnæ homicidii?

Resp. Cùm varia homicidia, varia etiam est homicidii pœna statuta. In antiquis Canonibus tantùm sermo fit de duplici homicidio, voluntario scilicet, & involuntario seu casuali. Verùm ex quo Clemens Papa V. decrevit, ut qui occidissent defendentes se, non incurrerent irregularitatem, Canonistæ diviserunt homicidia in voluntarium, casuale, & necessarium. Ut patet ex Glossa, in cap. *sicut dignum: Aut committitur homicidium voluntate, aut casu, aut necessitate.* Hoc supposito considerari possunt pœnæ, quæ sunt merè fori pœnitentialis, & eæ quæ ad forum exterius pertinent: in prioris generis pœnis constituendis, antiqua Concilia submittebant voluntarios homicidas, perpetuæ pœnitentiæ, iisque tantùm in articulo mortis Communionem tribuebant.

De homicidio voluntario vel casuali. verbo, Cōsilium.

Concilium verò Nannetense Can. 17. *Si quis voluntariè, & per insidias hominem interfecerit, jugi se pœnitentia submittat: Et si hoc publicè actum constat, si laïcus est, à Communione orationum quinquennio removeatur, post quinquennium tantùm in orationum Communione recipiatur, non autem offerat, non corpus Domini*

contingat. In quo perdurans quatuordecim annis, tunc ad Communionem cum Oblationibus recipiatur. Si quis de industria, & per insidias occiderit hominem, ab Altari meo evelles eum, ut moriatur, dicit Dominus. Idem Concilium Can. 18. ait: *Si quis casu non volens homicidium perpetravit, 40. diebus in pane & aquâ pœniteat: quibus peractis biennio ab oratione Fidelium segregetur: non communicet, nec offerat. Post biennium in Communione orationis offerat; non tamen communicet: Post quinquennium ad plenam Communionem recipiatur. Abstinentia ciborum in arbitrio Sacerdotis maneat.*

Aliaque Concilia varios constituerunt diversis sæculis Canones contra homicidii reos. Verùm ex his Canonibus qui contra homicidi casualia constituti sunt, facilè videre licet, quantùm Ecclesia semper abhorruerit ab homicidiis. Concilium Ancyranum relatum in Canone ait: *Eos verò qui non voluntate, sed casu homicidium fecerint, prior quidem regula post septem annorum pœnitentiam Communioni sociavit, secundùm gradus constitutos; hæc verò humana quinquennii tempus tribuit.* Hæc intuentes Confessarii homicidiis imponere debent pœnitentiam graviorem, quæ analogiam aliquam, & proportionem habeat ad antiquos Canones, quantùm infirmitas præsentis ætatis, & Christianorum morum laxatio patitur.

Can. *Eos verò*, dist. 50.

Aliæ verò pœnæ homicidiis præscriptæ ad duō irregularitatis genera revocantur; altera vocatur irregularitas per defectum; altera verò per crimen & delictum.

Quæst. 2. Quid est irregularitas?

Lancellotus instit. juris Can. lib. 4. tit. *de suspensione* §. ultimo.

Resp. Ut ait Lancellotus: *Irregularitas est nota, seu Canonicum impedimentum ex facto, seu defectu proveniens, quo quis tam ad Ecclesiasticos ordines promoveri, quàm promotus in iisdem ministrare prohibetur.*

Quæst. 3. Quandonam incurritur irregularitas proveniens ex delicto in homicidio, vel mutilatione?

Concil Trident. sess. 24. de reform. c. 4.

Resp. Tunc scilicet, cùm committitur homicidium, vel mutilatio injusta & illicita; ut patet ex Concilio Tridentino his verbis: *Liceat Episcopis in irregularitatibus omnibus & suspensionibus ex delicto occulto provenientibus, exceptâ eâ quæ oritur ex homicidio voluntario, & exceptis aliis deductis ad forum contensiosum dispensare.*

Quæst. 4. Quandonam incurritur irregularitas ex defectu in homicidio, vel mutilatione?

Resp. Incurritur quando commissum fuit homicidium, quod non est injustum vel illicitum.

Quæst. 5. Quot modis potest incurri irregularitas proveniens ex delicto in homicidio, vel mutilatione?

Can. *Si quis viduam*, dist. 50.

Resp. Quatuor modis, qui continentur in Canone, ubi sic habetur: *Si homicidii, aut facto, aut præcepto, aut consilio, aut defensione, post baptismum conscius fuerit, & per aliquam subreptionem ad Clericatum venerit, dejiciatur, & in fine vitæ suæ Laïcam Communionem tantummodò recipiat.* Homicidium facti duobus modis committi potest, voluntate scilicet, vel casu. Jam diximus de eo quod voluntate fit, nunc de eo quod casu contingit.

Quæst. 6. Quid est homicidium casuale?

Resp. Illud est quod contingit præter intentionem committentis, vel facientis ut committatur.

Quæst. 7. Incurriturne irregularitas propter omnia homicidia casualia?

Resp. Incurritur quandò commissa est aliqua culpa, quæ locum præbuit homicidio: quare hæc irregularitas, quæ provenit ex homicidio casuali, est semper irregularitas ex delicto, cùm numquam incurratur sine delicto.

Quæst. 8. Quænam sunt culpæ propter quas incurritur irregularitas in homicidio casuali?

Resp. Duæ sunt quæ notantur in variis Canonibus, & explicantur à sancto Thoma his verbis: *Ille qui non removet ea ex quibus sequitur homicidium, si debeat removere, erit quodammodò homicidium voluntarium: hoc autem contingit dupliciter; uno modo quando dans operam rebus illicitis, quas vitare debeat, homicidium incurrit: alio modo quando non adhibet debitam sollicitudinem. Et ideò secundùm jura, si aliquis det operam rei licitæ debitam diligentiam adhibens, & ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidii reatum: si verò det operam rei illicitæ, non adhibens diligentiam debitam, non evadit homicidii reatum, si ex ejus opere mors hominis oriatur.* Quod quidem ex variis colligitur Canonibus.

S. Th. 2. 2. q. 64. a. 8. in corp.

Nicolaus Papa relatus in Canone, ait: *Hi qui arbores incidere videntur, si contigerit, ut cadens arbor occiderit hominem, inculpabiles sunt, atque innoxii: quia nec voluntate eorum, nec desiderio homicidium perpetratum est. Si verò aliquâ culpâ eorum,*

Can. *Hi qui*, dist. 50.

vel neglectu, morientis hominis interitus cognoscitur advenisse, abjiciendi sunt à gradu, & in sacro Ordine nullatenùs suscipiendi. Utique propter irregularitatem quam incurrerunt.

Cap. *Quidam*, de homicidio.

Gregorius Papa IX. relatus in Canone, idem decernit in simili casu, ait enim: *Quidam, ut asseris, ad ædificationem Ecclesiæ in adjutorium à Presbytero evocatus, ruens cum laqueari, quod idem Presbyter solvere nitebatur, hac occasione rebus est humanis exemptus:* & infrà, *Attendentes igitur, quòd Sacerdos ipse dabat operam licitæ rei, studuit etiam quam debuit diligentiam abhibere, circunstantibus quibus periculum imminebat, ita tempestivè & alta voce præmonitis, quòd intelligere & fugere potuerunt; inquisitioni tuæ taliter respondemus quòd ob hanc causam, vel quia omnes casus fortuitos, qui prævideri non possunt, forsitan non prævidit, non debet quoad Officium, vel Beneficium impediri.*

Contra verò Alexander Papa III. relatus etiam in Canone, damnat Diaconum, qui occasionem dederat homicidio ludens cum Laïco: *Continebatur*, inquit, *in litteris tuis quòd cùm Diaconus præsentium lator, & quidam alii Clerici à vineis Ecclesiæ opere consummato redirent, levandi laboris gratiâ, quendam ludum imitati viatorum, baculos suos studebant jacere in directum, & alter alterius fustem ferire, cujus ludi solet esse conditio, ut qui alterius baculum percuteret, quasi Victor, pro equo alio uteretur: sed præfati Clerici equitandi licentiâ non utentes, solâ erant jocatione contenti; quidam autem Laïcus cùm baculum ejusdem Diaconi percussisset, incautus in*

Cap. *Continebatur*, de homicidio.

eum equitaturus insilit ; & sic à falce illius Diaconi, quâ erat accinctus mortale vulnus accepit, de quo post dies octo expiravit. Ideòque mandamus quatenùs eundem Diaconum, sine licentia Romani Pontificis, ad Superiorem gradum non ascendere, vel Diaconatûs Officio nullo unquam tempore ministrare permittas, sed eum dispensativè ministrare in Subdiaconatûs Officio patiaris.

Cujus rationem reddit Glossa ibidem verbo *Romani Pontificis*, dum ait : *Hic dabat operam illicitæ rei, ludendo cum Laïco, quod non licet* ; Eademque Glossa in verbo *ludum*, ait : *Iste ludus Clericis non congruebat, & ideò si ludendo fecit, fuit in aliquantulâ culpâ.* Potiori jure conveniunt Canonistæ, Clericum occidentem aliquem casu in venatione, incurrere irregularitatem ; quia additus erat rei à sacris Canonibus prohibitæ Clericis : & observare juvat, sacros Canones Clericis non modò prohibere clamosas venationes, quæ fiunt cum canibus & avibus, verùm etiam omnes omninò venationes, nullâ prorsùs exceptâ, præsertim verò eas, quæ fieri non possunt sine armis ; quia tunc duæ violantur leges, altera scilicet, quæ venationem prohibet, altera, quæ vetat arma sine necessitate gerere. Nicolaus Papa relatus in Canone ait : *Canes & aves sequi ad venandum, & omnibus quibuslibet causis superfluis interesse ; ecce talia & his similia ministris Altaris Domini omninò contradicimus.* Concilium Aquense anno 1585. titulo de vita & honestate Clericorum, ait : *Ne ullum venationis genus exerceant.* Ex quibus sic concludit Cardinalis Toletus : *Clericus venationi, in qua sagitta aut sclo-*

Cap. *Multa sunt* ne cleri. vel mona. sæcul. negotiis.

Toletus in sum. seu instruct. Sacerd. lib. 1. c. 81. n. 8.

peta emitti solent incumbens, & casu occidens, quantumcumque omnem priùs diligentiam adhibuerit, irregularis est, quia operam dabat rei illicitæ & talibus personis prohibitæ. Præpositus Can. 1. num. 26. dist. 50.

S. Ant. p. 3. tit. 29. cap. 1. §. 4. *Si Clericus*, inquit sanctus Antoninus, *exercitatione, vel venatione jaculum mittit, & casu hominem occidit, est irregularis; quia talia opera debent ab eo esse penitùs aliena.*

Quæst. 9. Amentes, infantes, & illi omnes, qui voluntariè committunt homicidium facti, incurruntne irregularitatem?

Clementina. *Si furiosus* de homicidio. *Resp.* Clemens Papa V. in Concilio Viennensi hanc definivit quæstionem, his verbis: *Si furiosus, aut infans, seu dormiens hominem mutilet, vel occidat, nullam ex hoc irregularitatem incurrit, & idem de illo censemus, qui mortem aliter vitare non valens, suum occidit, vel mutilat invasorem.*

Con. Trid. sess. 14 de reform. c. 7. Verùm videtur, quòd Concilium Tridentinum aliquantulùm temperavit hanc Clementinam, dicens: *Si homicidium non ex proposito, vel casu, vel vim vi repellendo, ut quis se à morte defendat, fuisse commissum narretur, quam ob causam etiam ad sacrorum Ordinum & Altaris ministerium, & Beneficia quæcumque ac dignitates, jure quodammodo dispensatio debeatur: committatur loci Ordinario, aut ex causa Metropolitano, seu viciniori Episcopo; qui non nisi causâ cognitâ, & probatis precibus, ac narratis, nec aliter, dispensare possit.*

Apparet igitur ex hoc Concilii decre-

to, quòd licèt homicidium casu sine ullâ culpâ fuerit commissum, ut superiùs exposuimus, aut se defendendo, cum moderatione inculpatæ tutelæ, opus esse in præfatis casibus dispensatione Pontificiâ, ut promoveri quis possit ad ordines, quæ tamen dispensatio non videtur recusanda, cùm fundetur in jure, & sufficit adducere causam resultantem ex veritate facti, quâ innocentia ejus, qui homicidium perpetravit casuale, aut in necessariam vitæ suæ defensionem, satis sit perspecta. Episcopus tamen tales dispensationes facilè non debet executioni mandare, neque solis partibus fidem adhibere, sed tenetur solidas habere factorum omnium quæ adducuntur, veritatis probationes, eorumque quæ in talibus dispensationibus narrantur.

Quæst. 10. Quandonam incurritur irregularitas proveniens ex delicto ratione mandati?

Resp. Incurritur cùm mandatur alicui ut committat homicidium, aut mutilationem injustam, sequuto effectu, quo non sequuto, nunquam incurritur irregularitas. Verùm non solùm fit quis irregularis propter mandatum ut occidat hominem, sequuto homicidio: sed etiam propter mandatum, ut aliquis verberetur, posito quòd sequatur occisio; quia hoc homicidium, quod est merè casuale, respectu mandantis aliquem verberari, illi imputatur, quia occasionem homicidio præbuit, propter illicitum mandatum. Ut patet expressè in Canone his verbis: *Is qui mandat aliquem verberari (licèt expressè inhibeat ne occidatur ullatenùs, vel membro aliquo mutiletur) irregularis efficitur, si mandatarius* Cap. *Is qui mandat* de homicid. in 6.

fines mandati excedens, mutilet, vel occidat, cùm mandando in culpa fuerit, & hoc evenire posse debuerit cogitare.

Clerici incurrunt etiam hanc irregularitatem, ex delicto procedentem, quando dictant, aut proferunt Sententiam mortis in aliquem; quia id expresse illis prohibitum est in Concilio generali Lateranensi sub Innocentio III. ubi sic legitur: *Sententiam sanguinis nullus Clericus dictet, aut proferat, sed nec sanguinis vindictam exerceat, aut ubi exerceatur intersit.... nec quisquam Clericus litteras dictet, aut scribat pro vindicta sanguinis destinandas.* Idem priùs decretum fuerat ab Alexandro Papa III. in Canone, pro clericis majoribus, seu qui essent in sacris Ordinibus. *Clericis*, inquit, *in sacris Ordinibus constitutis, ex Concilio Toletano, judicium sanguinis agitare non licet. Unde prohibemus, ne aut per se truncationes membrorum faciant, aut judicent inferendas; quòd si quis tale quid fecerit, honore privetur & loco.*

Cap. *Sententiam.* Ne clerici vel Monachi sæcula. negot. se immisc.

Cap. *Clericis in sacris* eodem titulo.

Juvat tamen hîc observare cum Glossa ibidem verbo *sanguinis: Sed si interest tantùm, nunquid propter hoc efficitur irregularis, ut propter hoc deponatur? Non videtur quòd debeat deponi; sed aliàs debet puniri, quia interfuit contra præceptum hujus Canonis.*

Innocentius autem Papa IV. explicans verbum: *Intersit* hujus Canonis, ait, *intersit: hoc non facit irregularitatem, nisi authoritatem præstans vel auxilium.*

Legimus in Concilio Matisconensi: *Cognovimus etiam quosdam Clericorum infrunitos, ad forales eorum Sententias frequenter accedere. Propterea prohibitionis eorum*

Concil. Matisc 2. an. 586. sub Pelag. 2. Can. 19.

accessûs hunc Canonem protulimus, desinientes, ut ad locum examinationis reorum nullus Clericorum accedat, neque intersit atrio sauciolo, ubi pro reatûs sui qualitate quispiam interficiendus est. Si tamen nunc aliquis eorum definita contemnens, illuc accesserit, aut interfuerit: defraudatus honesti honoris stolâ, illis gregibus examinatorum societur, quos divinis pratulit Mysteriis. Ex decreto hujus Concilii concludere debemus, Ecclesiasticos non debere interesse morti reorum, nisi ut illis auxilio sint, eos ad sanctè moriendum exhortando: non tamen propterea fiunt irregulares propter authoritates superiùs allatas.

Quæst. 11. Quandonam non incurritur irregularitas propter mandatum, quod locum præbet homicidio?

Resp. Primò ex sancto Antonino *Princeps qui legem condidit, cujus legis authoritate homines sunt traditi morti, non efficitur propter hoc irregularis.* Quoniam leges & statuta non sunt condita ad procurandam alicui mortem, sed potiùs ad impediendum, ne populus malè agat, metu pœnæ ab iis intentatæ.

S Ant. p. 3. tit. 29. *de irregularitate* in Princip. c. 2.

Secundò *Episcopus, seu quicumque alius Prælatus, vel Clericus Jurisdictionem obtinens temporalem, si homicidio, aut alio maleficio ab aliquibus in Jurisdictione suâ commisso, Ballivo suo, aut alii cuicumque injungat, ut super hoc veritatem inquirens justitiæ debitum exequatur, irregularis censeri non debet, quamvis ipse Ballivus, vel alius contra malefactores ad pœnam sanguinis processerit justitiâ mediante. Nam licèt Clericis causas sanguinis agitare non liceat, eas tamen (cùm Jurisdictionem obtinent*

Cap. *Episcopus* ne Cleri. vel Mona. sæcul. negotiis se immisceant in 6.

temporalem) debent & possunt, metu irregularitatis cessante, aliis delegare.

Tertiò non incurritur irregularitas propter mandatum, quandò præcipitur, aut consulitur alicui opus licitum, ex quo verisimiliter, nullum sequi debeat homicidium seu mutilatio, quamvis deinde sequatur per accidens, quòd aliquis occidatur aut mutiletur; quia præcipiens, aut consulens in tali casu, nihil fecit illicitum, nec culpam aliquam, aut negligentiam perpetravit prævidendo quod accidere debebat; proindéque cùm homicidium sit omninò casuale, & sine ullâ ejus culpâ, nullam propterea incurrit irregularitatem; ut patet ex Innocentio Papa IV. in explicatione Canonis, qui ait: *Sed si insisteret Consilio liciti operis, ut quòd caperetur maleficus, vel alter consimilis; tunc non fit irregularis Conciliarius, etiamsi capiens maleficum, eum occidat, quia hoc non consuluit:* sed consuluit solùm rem justam, scilicet quòd caperetur maleficus.

Inno. IV. *ad audientiam* de homicidio volunt. n. 1.

Idem dicendum de Domino, vel Patre mandante alicui discretæ personæ, ut moderatè servum verberet, vel filium ob aliquam culpam. Hic enim Dominus vel Pater non incurrunt irregularitatem, licèt accidat, ut servus, vel filius in executione occidatur.

Denique ex eodem Innocentio IV. ibidem numero 5. non incurritur irregularitas quando retractatur mandatum ante executionem, sic enim habet. *In eo autem qui mandasset fieri homicidium pro se, videretur sufficere, si tantùm contrarium mandaret, vel si pacem iniret cum occidendo,*

dendo , vel parentelam , vel aliam amicitiam cum eo contraheret , ſciente eo cui mandatum erat de occidendo : quia quando mandato alterius , & pro alio tantùm fiebat homicidium , videtur quòd contrario mandato , vel contrariâ voluntate oſtenſâ , debet ab homicidio ceſſare. Et ita ex hoc ratiocinio , licèt homicidium ſequatur , malitia occidentis eſt ſola illius cauſa, & ille qui conſilium dederat , quod poſteà retractavit , nullo modo concurrit ad illud, ideoque non fit irregularis.

Quaſt. 12. Quomodò incurritur irregularitas proveniens ex delicto ratione conſilii inducentis ad committendum homicidium ?

Reſp. Conſilium in caſu homicidii eumdem habet effectum , ac mandatum reſpectu irregularitatis , cum hoc ſolo diſcrimine juxta Innocentium IV. in explicatione ejuſdem capitis *ad audientiam ,* quòd : *Non intereſt ſi ille cui conſulitur homicidium , ſtatim faciat homicidium poſt conſilium , vel poſt etiam longo tempore interpoſito : niſi contrarium diſſuaderet , & primum conſilium revocaret. Imò & plus videtur neceſſe , quòd etiam illi , de cujus morte tractatum eſt , denuntiet quòd ſibi caveat ; niſi firmiter & probabiliter credat, quòd poſt revocationem conſilii revocetur ille cui conſultum eſt homicidium , à propoſito occidendi. ... Ubi non fit homicidium pro alio , ſed pro ſe , ille qui conſuluit ſemper debet contrà ſuadere , & etiam plus facere , ſi hoc dictat conſcientia , cautè tamen , ne prodat. Si autem antequàm revocetur conſilium , procedat , ſed poſtquàm conſulens jam pœnituerat ; tunc videtur quòd*

Innoc. IV. in c. ad audientiam de homicidio, num. 2. & 3.

irregularis sit, quamvis tempore homicidii fuerit in charitate.

Observandum prætereà est, quòd irregularitas faciliùs incurritur consulendo rem illicitam, quam si licita consulatur. Et sanè irregularitas tantùm locum habet consulendo rem licitam, quando directè tendit ad committendum homicidium, ut si consulatur occisio talis viri, qui est inimicus reipublicæ, proscriptus, & à Principe morte damnatus, licèt non consulatur res injusta; tamen cùm hoc consilium tendat directè ad mortem, necesse est, ut irregularitas incurratur. Hac de causa Clerici, qui in exercitu agunt Capellanos, vel aliter, non fiunt irregulares hortando milites ad strenuè pugnandum in bello justo, modò ipsi neminem occidant, vel mutilent.

Sed è contra si consilium est de re illicita, non solùm irregularitas locum habet, quando directè tendit ad occidendum, sed etiam quando hoc consilium tendit ad faciendum aliquid, quod sit causa propinqua mortis alterius; ut docet Abbas Panormitanus his verbis: *Hac nota, quia extendunt jura dicentia, quem effici irregularem ex solo consilio, ut procedant nedum quando directè consuluit in mortem alicujus, sed etiam quando præstatur causa propinqua ad mortem. Et hoc intellige ubi consulitur res illicita, secundùm Innocentium.*

Abbas Panormit. in Cap. *Ad audientiam.* De homicidio voluntario vel casuali.

Hîc adverte, quædam esse generalia & indeterminata consilia, quædam verò determinata ad aliquem specialem casum, V. G. si magistratus petit ab aliquo, quânam pœnâ mulctandi sunt prædones, non

loquendo de aliquo reo in individuo; ille qui respondet eos damnandos esse morte, vel aliâ pœnâ, consilium tantùm præbet generale & indeterminatum, propter quod non incurritur irregularitas: sed è contra si agatur de casu particulari; putà de furto vel de homicidio commisso à tali, & petat Judex quâ sit pœnâ mulctandus, qui respondet eum morte puniri debere, incurrit irregularitatem, si ejus consilium inducat judicem ad hanc condemnationem, & dicitur irregularitas ex defectu, si consiliarius sit Laïcus; si verò sit Ecclesiasticus est irregularitas ex delicto, quia prohibitum est Clericis se in causa sanguinis immiscere. Quare Clerici debent esse admodùm cauti in his casibus, respondendo solùm in genere, si interrogati fuerint: facite quod leges decernunt, legite bonos authores, qui de his criminibus agunt, consulite peritos Laïcos in his rebus versatos, & id generis.

Quæst. 13. Quandonam incurritur irregularitas proveniens ex delicto, propter defensionem, vel auxilium præstitum in homicidio, vel mutilatione?

Resp. Quamvis antiqui Canonistæ acceperint defensionem: prout in Canone suprà citato pro irregularitate, quam incurrebant utique in antiquo jure, qui aliquem occidebant defendentes se etiam cum moderamine inculpatæ tutelæ; tamen communior opinio est, quòd hæc defensio, de qua sermo est in Canone, respicit irregularitatem quam incurrunt, qui defensionem, vel auxilium præstant alicui in committendo homicidio. Ut patet ex Alexandro Papa III. relato in Canone, qui

Cap. *Sicut dignum* de homic. vo-

lunt. vel casuali. §. illi etiam.

ait : *Illi enim qui non ut ferirent, sed ut percussoribus opem ferrent, si fortè per aliorum violentiam impedirentur, paulò minori debent pœnâ mulctari : quia cùm scriptum sit : qui potuit hominem liberare à morte, & non liberavit, eum occidit, constat ab homicidii reatu inmunes non esse, qui occisoribus opem contra alios præstare venerunt.*

Prætereà Judex, testes, Notarius, Advocatus & hujusmodi, qui efficaciter conferunt ad mortem hominis, quem sciebant innocentem, vel non debere mulctari pœnâ capitali, contrahunt hanc irregularitatem ex delicto provenientem. Idem est de Clericis, quamvis judicium foret justum; quia nunquam illis licet se in causa sanguinis immiscere. Attamen possunt deferre ad judices eos, à quibus acceperunt injuriam, absque metu incurrendæ irregularitatis, modò servent conditionem appositam in Decretali, in qua sic habetur.

Cap. *Prælatis* de homicidio in *6.*

Prælatis, vel Clericis quibuscumque, qui de Laïcis suis malefactoribus querelam penès sæcularem judicem deponentes, petunt emendam sibi fieri, & provideri ne contra eos talia de cætero præsumantur, protestando expressè ; quòd ad vindictam, seu pœnam sanguinis non intendunt, imputari non debet, quamvis aliàs in tali casu de jure debeat pœna sanguinis irrogari, si judex mortem illi inferat, justitiâ exigente. Alioquin si Prælati aut Clerici propter metum hujusmodi (quia judex ad pœnam sanguinis posset procedere) de suis malefactoribus taliter conqueri non auderent, daretur plerisque materia trucidandi eosdem, & ipsorum bona liberè deprædandi. Notandum hîc cum Cardinali Hostiensi, *quòd dicitur præter*

Card. Hostiensis in summa tit.

voluntatem; nam si intentio nostra erat, ut ad mortem damnaretur, irregulares essemus, quibuscumque verbis fuerit intentio velata, licèt per Ecclesiam non prohibeamur, nisi ei constet per Confessionem, vel probationem. *de homicidio, §. 4. nu. 5.*

Hæc eadem irregularitas incurritur etiam ex delicto, quando alicui præbetur gladius, quo scimus uti velle ad duellum, vel ad aliquem occidendum, posito quòd homicidium sequatur, vel mutilatio.

Quæst. 14. Quot modis potest incurri irregularitas ex defectu in homicidio?

Resp. Hæc irregularitas ex defectu, ut diximus, incurritur in homicidio, vel mutilatione justâ, & sine crimine: sic Judices, Notarii, Advocati, & alii Ministri justitiæ, qui cùm sint Laïci concurrerunt ad mortem, vel mutilationem rei, contrahunt hanc irregularitatem ex defectu. Idem dic de testibus, accusatoribus, consiliariis & hujusmodi. Prætereà milites, qui probabiliter aliquem occiderunt, vel mutilaverunt in bello justo, sunt irregulares defectu lenitatis.

TRACTATUS SEPTIMUS.

De sexto Decalogi Præcepto.

HOc præceptum continetur his duobus verbis, *non Mœchaberis*, Exodi. cap. 20. quamvis obligationes quas imponit, aliundè latè pateant: etenim omnem prohibet obscœnitatem, & videtur dici posse, quòd Deus nobis ostendere hac brevitate voluit, non expedire ut quis in hac materia prolixior fit; quia, ut ait Catechismus Concilii Tridentini: *Verendum est enim, ne dum is latè atque copiosè nimis explicare studet, quibus modis homines ab hujus legis præscripto discedant, in illarum rerum sermonem fortè incidat, undè excitandæ libidinis potiùs materia, quàm restinguendæ illius ratio emanare solet.*

Catech. Roman. p. 3. *de 6. Præcepto Decal.* nu. 2.

Breviter igitur ea, quæ circa hoc præceptum scire oportet Confessarios, explicabo, non meo sensu, nec ut plurimùm etiam meis verbis, sed Scripturæ sacræ, & sanctorum Patrum & Doctorum, juxta perpetuum hujusce operis institutum.

CAPUT PRIMUM.

De variis speciebus Luxuriæ.

Quæst. 1. SOLA-ne mœchia, sive adulterium hoc præcepto vetatur?

Resp. Hanc sibi quæstionem proposuit S. Augustinus, dum sic ait: *Quæri solet utrum mœchia nomine etiam fornicatio teneatur? Hoc enim Græcum verbum est, quo jam Scriptura utitur pro Latino; mœchos tamen Græci non nisi adulteros dicunt:* Et post pauca: *Sed si non omnis fornicatio etiam mœchia dici potest, ubi sit in Decalogo prohibita illa fornicatio, quam faciunt viri qui uxores non habent cum fœminis quæ maritos non habent, utrùm inveniri possit ignoro. Sed si furti nomine benè intelligitur omnis illicita usurpatio rei alienæ; non enim rapinam permisit qui furtum prohibuit, sed utique à parte totum intelligi voluit, quidquid illicitè rerum proximi auferretur: profectò & nomine mœchiæ omnis illicitus concubitus, atque illorum membrorum non legitimus usus prohibitus debet intelligi.* Et ita possumus cum Catechismo Romano indubitanter asserere, *hujus præcepti duplicem esse vim; alteram, quâ disertis verbis adulterium vetatur: alteram, quæ eam sententiam inclusam habet, ut animi corporisque castitatem colamus.*

S. August. in septem lib. q. lib. 2. q. super Exod. nu. 71.

Catechis. Concil. Trid. part. 3 de 6. *Præcepto Decal.* num. 3.

Quæst. 2. Quot sunt species fornicationis, seu luxuriæ, quæ hoc præcepto generaliter prohibetur?

Resp. Septem vulgò luxuriæ assignantur species, videlicet fornicatio simplex, stu-

prum, adulterium, inceftus, raptus, facrilegium, & peccatum contra naturam.
S. Th. 2. 2. q. 154. art. 1. ad 3. Licèt enim fanctus Thomas fex tantùm fpecies enumeret dum facrilegium reducit ad fpeciem adulterii, *quia mulier vovens continentiam, quoddam fpirituale matrimo-*
S. Th. 2. 2. q. 154. a. 10. *nium facit cum Deo; & ideo facrilegium quod committitur in violatione talis mulieris, eft quoddam adulterium fpirituale. Et fimiliter alii modi facrilegii reducuntur ad alias fpecies luxuriæ:* Tamen nominetenùs videtur tantùm difcrepare ab aliis qui feptem affignant, dum quod alii facrilegium vocant, adulterium fpirituale appellat. Unde etiam de hac facrilegii fpecie feorfim differit Doctor Angelicus art. 10.

Quæft. 3. Quid eft fornicatio fimplex?

Refp. Hæc fornicatio fpecifica nihil aliud eft, quàm viri foluti cum foluta muliere concubitus extra matrimonium: id eft hominis qui nullo conjugii vinculo, aut caftitatis voto, aut Ecclefiaftici vel religiofi Ordinis ftatûs conditione obligatus eft, cum fœmina quæ nec virgo eft, nec conjugio aut aliquo voto caftitatis, aut religiofi ftatûs fufceptione obftricta, impudica commixtio.

Quæft. 4. Fornicatio fimplex eftne peccatum mortale ex natura fua?

Refp. Certum eft fornicationem effe ex genere fuo peccatum mortale, dicente
1. ad Corinth. cap. 6. v. 9. Apoftolo, quòd *neque fornicarii, neque adulteri, neque molles regnum Dei poffidebunt.* Sed hujus peccati gravitatem cla-
Ibid. v. 15. riùs aperit, dum ita loquitur: *Nefcitis*
Ibid. v. 18. *quoniam corpora veftra membra funt Chrifti? tollens ergo membra Chrifti, faciam*

membra meretricis? Et rursus: *Fugite fornicationem. Omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritûs sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo, & non estis vestri? empti enim estis pretio magno. Glorificate & portate Deum in corpore vestro.* Facit, juxta eundem Apostolum, gravem Deo injuriam, eumque jam in corpore suo portare non potest; imò de templo illum suo atque habitaculo turpiter expellit, qui corpus suum, id est Dei templum, fornicatione polluit: quod quàm grave sit crimen, hæc ejusdem Apostoli verba significant. *Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus.* Et in alio loco: *Omnis fornicator aut immundus, non habet hæreditatem in regno Christi & Dei.* Et in Epistola ad Hebræos: *Fornicatores & adulteros judicabit Deus*, id est condemnabit. Demum sanctus Joannes in Apocalypsi asserit, quòd *fornicatoribus pars erit in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors secunda.* Neque verò lex Mosaïca hoc crimen intactum reliquit; nam præterquàm quòd simplex fornicatio, ut diximus, in sexto præcepto, *non mœchaberis*, continebatur, in Deuteronomio prohiberi censetur fornicatio, his verbis: *Non erit meretrix in filiabus Israël; nec scortator de filiis Israël.* Unde gravissima pœna statuitur adversùs illam quæ fornicata est ante matrimonium his verbis: *Si non est in puella inventa virginitas, ejicient eam extra fores domûs patris sui, & lapidibus obruent viri civitatis illius, & morietur.*

1. ad Corinth. c. 3. v. 17.
ad Ephes. c. 5. v. 5.
ad Heb. c. 13. v. 4.
Apocalyp. c. 21. v. 8.
Deuteron. c. 23. v. 17.
Deuteron. c. 22. v. 21.

quoniam fecit nefas in Israël, ut fornicaretur in domo patris sui. Et in mandatis quæ Tobias senior filio dedit, ita loquitur: *Attende tibi, fili mi, ab omni fornicatione, & præter uxorem tuam numquam patiaris crimen scire.* Eandem veritatem unanimis Patrum & Canonum consensus firmat. Nam ut alios brevitatis causâ prætеream, rem paucis verbis definit sanctus Chrysostomus, dum ait: *Quoties scortatus es, toties damnasti teipsum.* Et in Canone qui Eutichiano Papæ in Decreto Gratiani tribuitur, inter graviora delicta, quibus severior imponenda erat pœnitentia, annumeratur fornicatio, his verbis: *Nosse debent talem de perjurio pœnitentiam imponi debere, qualem & de adulterio, & de fornicatione, & de homicidio sponte commisso, & de cæteris criminalibus vitiis.* Demum Innocentius XI. hanc propositionem damnavit: *Tam clarum videtur, fornicationem secundùm se nullam involvere malitiam, & solùm esse malam quia interdicta, ut contrarium omninò rationi dissonum videatur.*

Tobiæ, c. 4. v. 13.

S. Chrysost. homil. 2. in Epist. 2. ad Corinth. c. 10.

Can *Prædicandum.* 22. q. 1.

48 Propositio damnata ab Innocent. XI. in Decreto contra 65. Propositiones dato die 2. Martii 1679.

Quæst. 5. Inter fornicationes simplices, suntne aliæ aliis graviores?

Resp. Sunt equidem: nam fornicationes cum concubina, aut cum meretrice graviores sunt cæteris: quia in meretrice sæpiùs impeditur non tantùm bona educatio nasciturae prolis, sed etiam ne penitùs nascatur proles. Unde etiam in hujus sceleris detestationem: *Non offeres*, inquit Deus in lege Mosaïca, *mercedem prostibuli, nec pretium canis in domo Domini Dei tui, quidquid illud est quod voveris; quia abominatio est utrumque apud Dominum Deum tuum.* Concubina vocatur fornicaria fœ-

Deuteron. c. 23. v. 18.

mina, quæ quidem publicum prostibulum non est, sed ad hoc tenetur ab aliquo, sive in domo propria, sive etiam alibi, ut quoties libuerit, cum ea fornicetur. Ideoque concubinatus est gravior aliis simplicibus fornicationibus; quia in eo homo non solùm peccat, sed etiam manet in statu peccati, & in continuo proposito, saltem virtuali peccandi; unde concubinarii nullo modo sunt absolvendi, quin priùs concubinas ejiciant, si in domo sint, quamvis mors immineat, nisi tempus ejiciendi omnino desit, nam tunc sufficeret verum ejiciendi propositum: sed extra instantis mortis periculum, primitùs & ante omnia necesse est ut concubina expellatur; quòd si domi non sit, aliqua est experientia sumenda de illius concubinarii continentia, antequàm absolvatur, ut in tractatu de Pœnitentia fusiùs diximus, dum de iis qui in aliqua occasione peccandi proxima versantur locuti sumus tomo 3. tract. 6. cap. 9. num. 7. & cap. 12. per totum. Quæ doctrina Rituali Romano & Decretis Summorum Pontificum confirmatur. Nam 1°. Alexander VII. sequentem propositionem damnavit: *Non est obligandus concubinarius ad ejiciendam concubinam, si hac nimis utilis esset, ad oblectamentum concubinarii, vulgo* regalo, *dum deficiente illâ nimis ægrè ageret vitam, & alia epula tadio magno concubinarium afficerent, & alia famula nimis difficilè inveniretur.*

Ritual. Rom. de sacram. Pœnitent. vers. *Videat autem.*

Alexander VII. in Decreto contra 54. Propositiones morales 18. Martii 1666. 41. Propositio damnata.

Deinde Innocentius XI. Propositiones quæ sequuntur condemnavit.

LVIII. Propositio damnata. *Non tenemur Confessario interroganti fateri peccati*

Innocent. XI. in Decret.

contra 65. *alicujus consuetudinem.*

Propositiones morales die 2. Martii 1679.

LX. Propositio damnata. *Pœnitenti habenti consuetudinem peccandi contra Legem Dei, naturæ, aut Ecclesiæ, etsi emendationis spes nulla appareat, nec est neganda, nec differenda absolutio, dummodò ore proferat, se dolere & proponere emendationem.*

LXI. Propositio damnata. *Potest aliquando absolvi, qui in proxima occasione peccandi versatur, quam potest, & non vult omittere; quin imò directè & ex proposito quærit, aut ei se ingerit.*

LXII. Propositio damnata. *Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando causa aliqua utilis, aut honesta non fugiendi occurrit.*

Quæst. 6. Suntne aliquæ pœnæ adversùs concubinarios in jure statutæ?

Concil. Trid. sess. 24. de reform. Matrim. c. 8.

Resp. Variæ in Canonibus pœnæ statutæ reperiuntur, quas Concilium Tridentinum innovavit his verbis. *Grave peccatum est, homines solutos concubinas habere; gravissimum verò, & in hujus magni sacramenti singularem contemptum admissum, uxoratos quoque in hoc damnationis statu vivere, ac audêre eas quandoquè domi etiam cum uxoribus alere, & retinere. Quare, ut huic tanto malo sancta Synodus opportunis remediis provideat; statuit hujusmodi concubinarios, tam solutos, quàm uxoratos, cujuscumque statûs, dignitatis & conditionis existant, si, postquàm ab Ordinario, etiam ex officio, ter admoniti ea de re fuerint, concubinas non ejecerint, seque ab earum consuetudine non sejunxerint, excommunicatione feriendos esse; à qua non absolvantur, donec reipsa admonitioni factæ*

paruerint. Quòd si in concubinatu per annum censuris neglectis permanserint, contra eos ab Ordinario severè, pro qualitate criminis, procedatur. Mulieres, sive conjugatæ, sive solutæ, quæ cum adulteris seu concubinariis publicè vivunt, si ter admonitæ non paruerint, ab Ordinariis locorum, nullo etiam requirente, ex officio graviter pro modo culpæ puniantur; & extra oppidum, vel diœcesim, si id iisdem Ordinariis videbitur, invocato, si opus fuerit, brachio sæculari, ejiciantur: aliis pœnis contra adulteros & concubinarios inflictis, in suo robore permanentibus. Concilii autem œcumenici Decretum variæ Synodi provinciales, præsertim in Gallia habitæ, iisdem ferè verbis, suis Canonibus inseruerunt: & in Concilio Bituricensi cautum est, ut *concubinarii cujuscumque status, dignitatis, aut conditionis, anathemate feriantur, donec resipuerint.* Concilium verò Narbonense statuit, ut *moneant Parochi, eorumque Vicarii diebus Dominicis è suggesto, quod Pronum vocant, populo ad rem divinam audiendam congregato, concubinarios & adulteros publicos, tam reipsâ, quàm nomine, aut alio modo cognitos & manifestos, matrimonii vinculo conjunctos vel solutos, ut meretrices & concubinas procul expellant, ne excommunicationem incurrant: quos lapsis octo diebus habitâ hujusmodi monitionum cognitione, nisi resipuerint, excommunicatos esse Concilium decrevit: & ubi in jus inquisitione in eos factâ, aut alio modo posteà vocati fuerint, tanquàm Sacramenti conjugalis contemptores, ac nisi ab hoc vitio destiterint, hæreseos nomine suspecti, digno supplicio afficiantur.*

Concil. Rothomagense. anno 1581. tit. de Matrimon. n. 14.

Conc. Aquense anno 1585. tit. de Matrimonio

Concil. Avenionense an. 1594. tit. 61. de concubinariis.

Concil. Burdigalense an. 1624. c. 7. de Matrim. parag. 7. de concubinariis.

Concil. Bituricense an. 1584. tit. 7. de Matrim. can. 10.

Concil. Narbonense an. 1551. de sacram. Matrimonii n. 54.

Quæst. 7. Fornicatio poteſtne in aliquo caſu non eſſe peccatum mortale?

Reſp. In his caſibus in quibus fornicatio non eſt voluntaria, eſt ſine peccato; & ita fœmina quæ vim paſſa eſt, poteſt non peccaſſe, ſi nullo modo conſenſerit. *De pudicitia*, inquit S. Auguſtinus in Canone, *quis dubitaverit, quin ea ſit in animo conſtituta, quandoquidem virtus eſt? Unde à violento ſtupratore eripi nec ipſa poteſt.* Et ſanctus Hieronymus ibidem: *Corpus mulieris non vis maculat, ſed voluntas.* Quia, ut ait S. Auguſtinus, *uſque adeo peccatum voluntarium malum eſt, ut niſi ſit voluntarium, nullo modo ſit peccatum.* Sed quod de puella vim paſsâ dicitur, locum non habet in viro, qui eſt agens, & ita non poteſt fornicari ſine aliquo conſenſu, licèt coacto: & timor cadens in virum conſtantem non poteſt excuſare; quia, ut ait Angelicus Doctor, *ſi aliquis propter timorem, quo refugit periculum mortis, vel quodcumque aliud temporale malum, ſic diſpoſitus eſt ut faciat aliquid prohibitum, vel prætermittat aliquid quod eſt præceptum in lege divina, talis timor eſt peccatum mortale.* Prætereà phreneticus aut amens in tali actu non peccaret, ſicut nec etiam omnino ebrius, niſi antea illius peccati periculum prævidere debens, ſibi cavere noluiſſet, ut diximus fuſiùs tom. 1. tractatu 1. cap. 11. nam tunc ebrietas illum à peccato non excuſaret. *Aliquid enim*, inquit ſanctus Thomas, *poteſt eſſe voluntarium, vel ſecundùm ſe, ſicut quando voluntas directè in ipſum fertur; vel ſecundùm ſuam cauſam, quando voluntas fertur in cauſam, & non in effectum, ut patet*

S. Aug. lib. 1. de liber. arbitrio, c. 5. Refertur in Can. de pudicitia 32. q. 5.

S Aug. lib. 1. Retract. c. 13. Refertur in princ. apud Gratianum 15. q. 1.

S. Th. 2. 2. q. 15. a. 3. in corp.

S. Th. 2. 2. q. 77. a. 7. in corp.

in eo qui voluntariè inebriatur; ex hoc enim quasi voluntarium ei imputatur, quod per ebrietatem committit.

Quæst. 8. Quid est stuprum, & obligatne ad restitutionem?

Resp. Gravius fornicatione simplici est stuprum, quod est concubitus, quo mulier virgo extra matrimonium defloratur, sive corrumpitur; unde necessariò videtur aperienda stupri species in confessione, sive à viro qui eam, quam putabat virginem, defloravit, sive à virgine, quæ sic virginitatem amisit. Stuprum autem *fit deformius peccatum luxuriæ*, ex sancto Thoma, *ex peccato injustitiæ; quia videtur concupiscentia esse inordinatior, quæ à delectabili non abstinet, ut injuriam vitet; habet autem duplicem injuriam annexam: unam quidem ex parte virginis, quam etsi non corrumpat, tamen eam seducit, & sic tenetur ei satisfacere. Unde dicitur Exod. 22. Si seduxerit quis virginem nondum desponsatam, dormieritque cum ea, dotabit eam, & habebit uxorem. Si autem pater virginis dare noluerit, reddet pecuniam juxta modum dotis quam virgines accipere consueverunt. Aliam verò injuriam facit patri puellæ; unde ei secundùm Legem tenetur ad pœnam: dicitur enim Deuter. 22. Si tenuerit vir puellam virginem, quæ non habet sponsum, & apprehendens concubuerit cum illa, & res ad judicium venerit: dabit qui dormivit cum ea patri puellæ quinquaginta siclos argenti, & habebit eam uxorem.*

S. Th. 2. 2. q. 154. art. 6. ad 3.

Deuteron. c. 22. v. 8.

Notandum autem, quòd licèt Lex Exodi suprà relata ex se non obliget in novo Testamento, quia est tantùm judiciaria, non moralis; tamen vim obligandi etiam

Cap. 1. *de Adulterio & Stupro.*

nunc accepisse videtur, dum in Jure Canonico, & Decretalibus Gregorii fuit apposita, unde etiam secundùm eam in foro externo judicatur. *In foro autem conscientia*, inquit sanctus Antoninus, *sic agendum videtur secundùm Guillelmum. Si deflorat eam voluntariam non tenetur ei, patri autem tenetur, quia injuriatus est ei: unde in aliquo satisfaciat, vel saltem eum placet. Si autem seduxit, putà promissionibus & mendaciis, non videtur fuisse voluntarium: invitam ergo & seductam si constupravit, injungendum est quòd satisfaciat ad arbitrium boni viri, vel cum ea componat; & si promisisset eam ducere in uxorem, ut copulam ab ea extorqueret, servet promissum, & multò magis juramento firmatum. Et hoc nisi nimis distans esset eorum conditio, putà mulier plebeia, vir nobilis & potens; non enim mulier præsumitur fraudem ignorasse: vel etiam si magnum aliquod scandalum inde creditur proventurum, & tunc petat remissionem promissi, & aliter faciat secundùm suam facultatem, & mulieris indigentiam.* In hac materia nimis immorari non expedit; ideo breviter dicendum videtur, quòd illud omne damnum quod ex stupro accidit, ille qui ejus author fuit, tenetur ex justitiâ omni meliori modo resarcire; præsertim si vim aliquam, aut nimis importunas preces, aut falsas persuasiones adhibuerit, ut ferè fit, ita ut dici possit, virginem fuisse seductam: quin imò licèt omnino spontaneus fuerit consensus virginis, tamen parentum injuria & damnum debet aut matrimonio, aut dotatione regulariter reparari, præsertim si res ad notitiam hominum devenerit.

S. Ant. p. 2. tit. 5 cap. 6. *De stupro.* parag.

etiam in foro conscientiæ, ut patet ex doctrinâ sancti Thomæ, & sancti Antonini superiùs relatâ.

Quæst. 9. Quid est adulterium?

Resp. Adulterium est alieni tori violatio. Tribus autem modis committi potest, aut per concubitum conjugati cum soluta, aut conjugatæ cum soluto, aut denique conjugati cum conjugata aliena: in quo casu duplex ex utraque parte est adulterium. Hujus sceleris gravitatem variis in locis Scriptura sacra describit, & imprimis in Ecclesiastico: *Dedecus erit omnibus mulier omnis relinquens virum suum, & statuens hæreditatem ex alieno matrimonio; primò enim in lege Altissimi incredibilis fuit; secundò in virum suum deliquit; tertiò in adulterio fornicata est, & ex alio viro filios statuit sibi... dedecus illius non delebitur.* Et in Proverbiorum libro quasi leve peccatum reputatur furtum præ adulterio, his verbis: *Non grandis est culpa cùm quis furatus fuerit: furatur enim ut esurientem impleat animam, deprehensus quoque reddet septuplum, & omnem substantiam domûs suæ tradet. Qui autem adulter est, propter cordis inopiam perdet animam suam: turpitudinem & ignominiam congregat sibi, & opprobrium illius non delebitur.* Unde etiam graviter admodum puniebatur adulterium in veteri Lege, in qua scriptum est: *Si mœchatus quis fuerit cum uxore alterius, & adulterium perpetravit cum conjuge proximi sui, morte moriantur & mœchus & adultera.* Cæterùm dubitari non potest, quin verum sit adulterium, quotiescumque alienus torus violatur, etiamsi conjux alter id non ægrè ferat, imò etiam expressè

Can. *Lex illa.* 36. q. 1.

Ecclesiast. c. 23. v. 3.

Prov. c. 6. v. 30.

Levitic. cap. 20.

consentiat; & propositio contrarium errorem continens, fuit haud ita pridem à summo Pontifice damnata.

Innocent. XI. in Decret. contra 65. Proposition. morales dato die Martii 1679.

L. Propositio damnata. *Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium; atque adeo sufficit in confessione dicere se esse fornicatum.*

Quest. 10. Ex adulterio commisso teneturne quis ad restitutionem?

Resp. Certum est adulterum, seu adulteram, ex justitia teneri in solidum restituere omnia damna, quæ ex illorum adulterio patiuntur filii legitimi, aut etiam maritus, & ejus hæredes sive propter infamiam quæ inde sequuta est, sive propter impensas factas in alimentis & similibus datis supposititio filio, sive etiam propter hæreditatem quâ spoliati sunt in totum, aut ex parte filii legitimi aut alii hæredes. *Mulier*, inquit sanctus Raymundus, *quæ de adulterio suscepit filium, vel supposuit sibi alienum partum, debet laborare quibuscumque modis potest, ut legitimi hæredes non fraudentur hæreditate paterna; cautè tamen, revelare enim simpliciter marito, vel etiam ipsi spurio, vel supposito non expedit, tum quia guerra, homicidia & adulteria fierent, cùm maritus fortè dimitteret eam, & non valentes forsitan continere, utrique adulterarentur, & alia multa pericula possunt oriri, quia fortè non crederent sibi. Ex altera parte non videtur, quòd possit agere pœnitentiam, vel esse in statu salvandorum, durante tali deceptione; quia non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Can.* Si res aliena 14. *q.* 6. *Verùm quia propter hoc non est ei pœnitentia deneganda, ut ait Innocentius cap.* Officia, ex-

S. Raymund. in Summa. lib. 2. tit. de raptorib. parag. 10.

tra de pœnit. *ita procedat. Revelet in pœnitentia factum suo Sacerdoti Parochiali, vel de licentia ipsius, alii magis perito, & posteà cum ipso, vel etiam sine ipso, si vult, revelet Episcopo suo similiter in pœnitentia: & tunc Episcopus, vel etiam Sacerdos, si tanta discretionis, vel maturitatis sit, vel quod tutius est, ambo simul inquirant diligenter & cautè, si ille spurius, vel suppositus sit homo spiritualis & timens Deum: quo invento, vocent eum secretò & coram muliere, & si videbitur expedire, recepto priùs sacramento ab ipsa, quòd calumniosè non procedat, & etiam ab illo quòd factum secretum teneat: poterunt revelare sibi, & inde consulere ut ingrediatur Religionem, vel transferat se ad longinquam regionem, ut sic nihil percipiat de bonis illius, quem credebat esse patrem suum. Si verò illi spurio, vel supposito non potest revelari sine periculo; vel etiam facto sibi revelato secundùm formam prædictam, non vult acquiescere consilio: tunc etiam injungatur mulieri, quòd de sponsalitio suo, vel aliis rebus quas habet, vel in futurum habere poterit, satisfaciat juxta posse, dolens semper de peccato; & quia non potest plenè satisfacere, proponens firmiter in animo quod satisfaciet quàm citò poterit. Hoc tamen fiat per medium pœnitentialem vel personam religiosam secretò & cautè, & potest uti his verbis: Quadam persona tenetur vobis in hoc, accipite: & ita erit in bono statu.* Ad eandem resti-

tutionem teneretur adulter cùm scit filium natum, esse suum, quem idcirco ipsemet alere teneretur.

11. *Q.* Quid est incestus, & unde illius peccati gravitas desumitur?

R. Incestus est copula nefaria cum consanguinea aut affine, intra quartum, aut proximiorem gradum; quod intelligitur extra matrimonium cum legitima dispensatione contractum. Tribus potissimùm de causis gravissimum est scelus quod per incestum committitur. *Prima ratio est*, inquit S. Anton. *quia naturaliter debet homo quandam honorificentiam parentibus, & per consequens aliis consanguineis, qui ex eisdem parentibus de propinquo originem trahunt, in tantum quòd apud antiquos, ut Valerius Maximus refert, non erat fas filium simul cum patre balneari, ne sic seipsos invicem nudos conspicerent. Manifestum est autem secundùm prædicta, quod in actibus venereis maximè consistit quædam turpitudo honorificentiæ contraria; unde de his homines verecundantur, & ideo incongruum est, quòd conjunctio venerea talium personarum fiat ad invicem. Et hæc ratio videtur exprimi Levitici cap. 18. ubi dicitur :* Mater tua est, non revelabis turpitudinem ejus. *Et idem postea dicitur in aliis. Secunda ratio est, quia personas conjunctas sanguine, necesse est ad invicem simul conversari; unde si homines tales, scilicet qui sunt consanguinei vel affines, non arcerentur à commixtione venerea, nimia oppor-*

S. Antonin. p. 2. tit. 5. cap. 5. §. 2.

tunitas daretur hominibus venerea commixtionis, & sic animi illorum nimis emollescerent per luxuriam. Et ideo in veteri Lege illa persona specialiter videnter esse prohibita, quas necesse est simul commorari. Tertia ratio est, quia per hoc impeditur multiplicatio amicorum; dum enim uxorem extraneam quis accipit, junguntur sibi quadam speciali amicitiâ omnes consanguinei uxoris, ac si essent consanguinei sui. Unde dicit Augustinus: Habita est ratio rectissima charitatis, ut homines quibus esset utilis atque honesta concordia, diversarum necessitudinum vinculis necterentur, nec unus in una multos haberet, sed singula spergerentur in singulos: ac sic ad socialem vitam diligentius colligendam, plurima plurimos obtinerent. Pater quippe & socer, duarum sunt necessitudinum nomina; ut ergo alium quisque habeat patrem, alium socerum, numerosiùs se charitas porrigit. Porro ex illo crimine incestûs, si commissum fuerit à viro cum consanguinea conjugis suæ, vel ab uxore cum consanguineo viri usque ad quartum gradum inclusivè, nascitur impedimentum impediens matrimonium contrahendum mortuâ uxore vel marito: quia tale crimen inhabilitat ad quodcumque matrimonium contrahendum, ut patet ex Canone apposito in Decretalibus Gregorii IX. ubi ita dicitur: *Si quis cum filiastra sua scienter fornicatus fuerit, nec à matre debitum petere, nec filiam unquam*

S. Aug. lib. 15. de Civit. Dei cap. 6.

Cap. 1. De eo qui cognovit consanguineam uxoris suæ vel sponsæ.

habere potest uxorem : nec filiastra, nec ille nullo unquam tempore aliis se poterunt matrimonio copulare. Et ita patet quòd ille qui sine legitima dispensatione contraheret, & non obstante illo impedimento, graviter peccaret : quod etiam dicendum videtur de reliquis impedimentis non dirimentibus juxta opinionem Eminentissimi Cardinalis Brancati de Laurea in suo aureo tractatu de Matrimonio.

Sed non solùm incestus committitur circa consanguineas aut affines, sed etiam circa illas quæ cognatione tantùm spirituali junguntur, nec possunt matrimonio absque dispensatione copulari, ut vidimus in tractatu de Matrimonio, cap. 6. Quomodo autem propter incestum privetur quis jure petendi debitum, in eodem tractatu dictum est cap. 10. Notandum est etiam in confessione incestûs, omnino explicandum esse gradum affinitatis aut consanguinitatis in quo quis peccavit : nam aliud est peccare cum consobrina, aliud cum matre, aut sorore ; aliud etiam peccare cum affini, aliud cum consanguinea : plus enim est esse conjunctum ex proprio sanguine, quàm ex sanguine uxoris, & natura magis repugnat in uno quàm in altero.

Tom. 4. tract. 9. de Sacram. Matrim. cap. 6. num. 9. Ibidem. Cap. 10. num. 22.

Quæst. 12. Quid est raptus ?

Resp. Raptus est, cùm virgo, vel corrupta, vel conjugata, vel quæcumque alia mulier, seu etiã vir, per vim, seu cõ

tra suam aut parentum voluntatem, matrimonii, aut concubitûs, aut etiam alterius libidinis causâ, à propria domo extrahitur. Hoc autem peccatum, quantùm ad actum luxuriæ, non distinguitur ab aliis, sed addit crimen contra justitiam, rapinam scilicet, & violentiam quandam, quæ aliquando fit personæ raptæ, aliquando parentibus illius, aut etiam parentibus simul & personæ raptæ: in omnibus istis casibus grave scelus est, & ex eo oritur obligatio resarciendi omni meliori modo damna quæ ex raptu secuta sunt.

Notandum est autem, quòd raptus alienæ sponsæ est impedimentum impediens matrimonium cum qualibet fœmina contrahendum; nam, ut dicitur in Canone, quod Concilio Toletano tribuitur apud Gratianum, *statutum est à sacro Conventu, ut si quis sponsam alterius rapuerit, publicâ pænitentiâ mulctetur, & sine spe conjugii maneat, & si ipsa eidem crimini consentiens non fuerit, licentia nubendi alii non negetur.* Can. *Statutum.* 7.

Prætereà voluit Concilium Tridentinum, ut ex raptu oriretur impedimentum dirimens, his verbis: *Decernit sancta Synodus, inter raptorem & raptam, quandiu ipsa in potestate raptoris manserit, nullum posse consistere matrimonium. Quòd si rapta à raptore separata, & in loco tuto ac libero constituta, illum in virum habere consenserit, eam raptor in uxorem habeat; & nihilominus raptor ipse, ac omnes illi consilium, auxilium & favorem præbentes, sint ipso jure excommunicati ac perpetuò infames, omniumque dignitatum incapaces; & si Clerici fuerint, de proprio gradu decidant:* Concil. Trident. sess. 24. de reform. matrim. c. 6.

teneatur praterea raptor, mulierem raptam, sive eam uxorem duxerit, sive non duxerit, decenter arbitrio judicis dotare.

S. Ant. p. 2. tit. 5. c. 8. in princip.

Quaest. 13. Quid est sacrilegium?

Resp. Sacrilegium, inquit sanctus Augustinus, *prout est species luxuria, est coïtus exercitûs per personam sacram, vel cum persona sacra, id est habente ordinem sacrum, vel votum continentia, vel etiam in loco sacro.* Sed breviter notandum est, oscula, tactus, desideria, & cætera hujusmodi libidinosa opera interna, seu externa à persona sacra, ut suprà, vel circa personam sacram perpetrata, ad hanc speciem sacrilegii haud dubiè pertinere, & ideo in confessione talem circumstantiam personæ necessariò aperiendam esse.

Can. *Omnis.* Can. *Si quis sacerdos*, & can. ult. 30. q. 1.

Observandum est etiam, per sacramentum pœnitentiæ contrahi velut aliquod cognationis spiritualis vinculum, ratione cujus, Confessarius, qui carnaliter peccat cum sua pœnitente, tenetur illam circumstantiam personæ, ex quâ nova malitia sacrilegio accedit, in confessione declarare. Idque probari potest ex variis Canonibus. *Non debet*, inquit Cœlestinus Papa, *Episcopus aut Presbyter commisceri cum mulieribus qua ei sua peccata fuerint confessa. Si fortè, quod absit, hoc contigerit, sic pœniteat, quomodo de filia spirituali; Episcopus quindecim annos, Presbyter duodecim, & deponatur.* Ubi videre est, quòd tale scelus æquiparatur fornicationi commissæ cum filia spirituali, seu quam quis tenuit in Baptismo. Et ibidem: *Si quis*, inquit Symmachus Papa, *hoc scelus perpetravit, non solum dignitatis honorem amittat, verùm etiam usque ad exitum vita*

S. Th. in 4. Sent. dist. 41. q. 1. a. 2. ad 8.

sua jugi pœnitentiæ se subdat. Undè etiam sanctus Thomas disertè docet, quòd *per pœnitentiam contrahitur quoddam fœdus inter Sacerdotem & mulierem confitentem simile cognationi spirituali, ut tantùm peccet eam carnaliter cognoscens, ac si esset sua spiritualis filia. Et hoc ideo, quia maxima familiaritas est inter Sacerdotem & confitentem, & ex hoc ista prohibitio est inducta, ut tollatur peccandi occasio.* Videri possunt quæ de sollicitantibus in confessione notavi. Tom. 4. tit. 6. Chap. XI. n. 9.

Quæst. 14. *Quænam pœna adversùs illius peccati gravitatem à sacris Canonibus fuerunt sancita?*

Resp. Varii Canones in hujusmodi flagitium sive à Sacerdotibus, & aliis qui in sacris Ordinibus constituti sunt, sive à Monachis, aut Monialibus perpetratum, invehuntur, & gravibus pœnis coërcent; sed ne nimiùm in his immoremur, multis brevitatis causâ præteritis, solùm obiter referam, Concilium Triburiense sequens Decretum promulgavisse. *Impudicas detestabilesque personas Monachorum, quæ abjecto proposito sanctitatis, illicitâ atque sacrilegâ contagione se miscuerint, & in abruptum conscientiæ desperatione perductæ, de illicitis complexibus liberè filios procuraverint, à Monasteriorum cœtu, Ecclesiarumque conventibus eliminandas esse mandamus: quatenus retrusæ in suis ergastulis, tantum facinus lamentatione continuâ deflentes, purificatorio possint igne pœnitudinis decoqui, ut eis ad mortem solius misericordiæ intuitu per Communionis gratiam possit subveniri.* Et in Concilio Turonensi Can. 6. *Qui se sacris virginibus per conjunctionem nefandam mis-*

Concil. Tribur. Can. 7. Refertur in Cap *Impudicas*, q. 1.

Concil. Turonense Can. 6.

cuerit, vel propositum professa religionis dereliquerit, utrique à Communione habeantur alieni; quia si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus: donec resipiscentes, à laqueo Diaboli, à quo captivi tenentur, ab ipsius voluntate, ad auxilium pœnitentiæ revertantur. Hujusce sceleris gravitatem disertè explicat Concilium Trosleianum, dum verba Capitularium Caroli Magni suis Decretis interserens, sic loquitur, *Scire vos convenit, quia blasphemiam Deo irrogat, qui cum Deo sacratâ, vel cum velatâ fœminâ se commaculat. Si Clericus cum velatâ fœminâ, vel Deo sacratâ se maculaverit, proprio honore privetur. Et sciendum est omnibus, quòd Deo sacrarum fœminarum corpora per votum propriæ sponsionis, & verba Sacerdotis Deo consecrata, templa esse, Scripturarum testimoniis comprobantur: & ideo violatores earum, sacrilegi, ac, juxta Apostolum, filii perditionis esse noscuntur.* Deinde in eodem Ecclesiæ Gallicanæ celebri Conventu fusè commemorantur varia priorum Conciliorum & Summorum Pontificum Decreta, quibus omnes impudicitiæ occasiones à Clericis omnibus summoperè vitandas sanxerunt: ipsam quoque criminis suspicionem, quæ in Ecclesiastico homine magnum semper scandalum parit, valdè fugiendam esse asseruit Eugenius secundus in Synodo Romæ habitâ, dum ait: *Si quispiam Sacerdotum, id est Presbyter, vel Diaconus, vel Subdiaconus, de quacumque fœmina crimine fornicationis suspectus, post primam, secundam & tertiam admonitionem, inveniatur fabulari cum ea, vel aliquo modo conversari, excommunicetur.* Quæ verò

Concilium Trosleianum, anno 909. can. 8. ex Capitular. lib. 6. c. 309. aut 412.

Eugen. II. in Syn. Roman. can. 15. Refertur in Can. *Si quispiam.* dist. 18. & in cap. *Si quisquam.* de cohabitat Cleric. & mulier.

verò esset pœnitentia imponenda Presbytero in fornicatione lapso habetur in Synodo Hibernensi habitâ sub Leone Papa III. his verbis. *Si Presbyter fornicationem fecerit, quamquam, secundùm Apostolorum Canones, deponi debeat, juxta tamen authoritatem B. Silvestri Papæ, si in vitio non perduraverit, sed sua sponte confessus adjecit ut resurgeret, decem annis in hunc modum pœniteat. Tribus siquidem mensibus privato loco à cæteris remotus, solo pane & aquâ à vespera in vesperam utatur: diebus autem Dominicis, & præcipuis festis modico vino & pisciculis atque leguminibus recreetur, sine carne, sine sagimine, ovis & caseo, sacco indutus, humo adhæreat: die ac nocte jugiter misericordiam Dei omnipotentis imploret. Finitis tribus continuis mensibus, exeat, tamen in publicum non procedat, ne grex fidelis in eo scandalum patiatur: nec enim debet Sacerdos publicè pœnitere, sicut Laïcus. Posteà aliquantisper resumptis viribus, unum annum & dimidium in pane & aquâ expleat, exceptis Dominicis diebus, & præcipuis festis, in quibus vino, sagimine, ovis, & caseo, juxta canonicam mensuram, uti poterit. Finito primo anno & dimidio, Corporis & Sanguinis Domini, ne indurescat, particeps fiat, ad pacem veniat, cum fratribus psalmos in choro ultimus canat, ad cornu Altaris non accedat. Juxta B. Clementis vocem, minora gerat officia. Deinde verò usque ad expletionem septimi anni, omni quidem tempore, exceptis Paschalibus diebus, tres legitimas ferias in unaquaque hebdomada in pane & aqua jejunet. Expleto septimi anni circulo, si sui confratres apud quos pœnituit, ejus condignam*

Synod. Hibernensis sub Leone III. Refertur in Can *Presbyter*. dist. 82.

pœnitentiam collaudaverint, Episcopus in pristinum honorem, juxta B. Calixti Papæ authoritatem, eum revocare poterit. Sanè sciendum est, quia secundam feriam, unum psalterium canendo, aut unum denarium pauperibus dando si operarius est, redimere poterit. Finitis autem septem annis deinde usque ad finem decimi anni, sextam feriam, nullâ interveniente redemptione, observet in pane & aqua. Eadem quoque pœnitentia erit Sacerdoti de omnibus aliis peccatis & criminibus, quæ eum in depositionem inducunt. Neque hoc cuilibet videatur onerosum, si Sacerdos post lapsum, dignè, ut suprà dictum est, pœnitens ad pristinos redeat honores.

Quæst. 15. *Quæ sunt peccata contra naturam?*

Resp. Omnibus sceleribus suprà relatis, quæ ex luxuriâ originem trahunt, multùm graviora sunt illa, quæ contra naturam fiunt. *Omnium horum est pessimum,* inquit sanctus Augustinus, *quod contra naturam fit; ut si vir membro mulieris non ad hoc concesso voluerit uti. Usus enim naturalis si ultra modum prolabitur in uxore quidem veniale est, in meretrice damnabile; sed iste qui est contra naturam, execrabiliter fit in meretrice, sed execrabilius in uxore. Flagitia quæ sunt contra naturam, ubique & semper detestanda, atque punienda sunt, qualia Sodomitarum fuerunt: quæ si omnes gentes facerent, eodem criminis reatu divinâ lege tenerentur, quæ non sic fecit homines, ut se illo utantur modo. Violatur quippe ipsa societas quæ cum Deo nobis esse debet, cùm eadem natura, cujus ipse author est, libidinis perversitate polluitur.*

5. Auguft. de Adulterin. conjugiis. Refertur in Can. *Adulterii.* 32. q 7.

8. Aug. lib. 3. Confess. c. 8. Refertur in Can. *Flagitia.* 32. q. 7.

Unde Summus Pontifex hanc circa mollitiem, quæ etiam pollutio dicitur scandalosam propositionem damnavit. *Mollities jure naturæ prohibita non est; unde si Deus eam non interdixisset, sæpè esset bona, & aliquando obligatoria sub mortali.* Porrò peccatorum contra naturam quatuor vulgò species inter se diversæ recensentur. *Uno quidem modo*, ait sanctus Thomas, *si absque omni concubitu causâ delectationis venereæ pollutio procuretur; quod pertinet ad peccatum immunditiæ, quam quidam mollitiem vocant. Alio modo si fiant per concubitum ad rem non ejusdem speciei, quod vocatur bestialitas* (sub qua specie comprehenditur execrabilis concubitus cum Dæmone succubo vel incubo.) *Tertiò si fiat per concubitum ad non debitum sexum, putà masculi ad masculum, vel fœmina ad fœminam, ut Apostolus dicit; quod dicitur sodomiticum vitium. Quartò si non servetur naturalis modus, aut quantùm ad instrumentum non debitum, aut quantùm ad alios monstruosos & bestiales concumbendi modos.* De quibus modis locuti sumus alibi. Notandum autem est, illud quod diximus superiùs, peccata scilicet contra naturam graviora esse reliquis speciebus luxuriæ, ut adulterio, incestu, & aliis, cum hoc fortasse temperamento intelligendum esse, ut aut non simpliciter de omnibus peccatis contra naturam specificè, sed tantùm genericè dicatur; nam vix credi potest, simplicem pollutionem, etsi gravior sit simplici fornicatione, graviorem etiam esse incestu cum matre, aut sacrilegio cum Moniali perpetrato; aut certè id ita intelligendum est, ut quodlibet peccatum contra naturam,

Innocentius XI in Decret. contra 65. proposition. 49. propositio damnata.

S. Th. 2. 2. q. 154. a. 11. in corp.

Ad Roman. c. 1. v. 26.

Tom. 4. traité 9 du Mariage, chap. 0. nombre 14.

Tom. . traité 4 de l'Eucharistie, ch. 10. nomb. 6.

ſit quidem gravius in ratione luxuriæ, quia per ſe magis eſt contra naturam generationis, quàm aliæ luxuriæ ſpecies; ſed iſtæ graviores ex alia parte eſſe poſſunt, quia ſcilicet ſunt contra juſtitiam, pietatem, aut religionem. Advertendum eſt illa peccata contra naturam poſſe aliquando concurrere in eadem perſona cum aliis ſpeciebus luxuriæ, ſtupro, adulterio & reliquis: in quo caſu duplex eſt peccatum. De pollutione autem nocturna jam dictum eſt in tractatu de Euchariſtia: cæterùm illa ſpecies peccati contra naturam, in qua quis peccavit, neceſſariò aperienda eſt in confeſſione: Unde propoſitio quæ ſequitur, damnata fuit à Summo Pontifice.

Alexander VII. in Decreto dato die 14. Septembris 1665.

XIX. Propoſitio damnata. *Mollities, ſodomia, & beſtialitas ſunt peccata ejuſdem ſpeciei infimæ, ideoque ſufficit dicere in Confeſſione, ſe procuraſſe pollutionem.*

Quæſt. 16. *Inter peccata contra naturam, ſunt-ne alia aliis graviora?*

Reſp. Sunt certè; nam imprimis congreſſus cum dæmone multò gravior videtur cæteris; deinde beſtialitas; tertiò ſodomia; quartò ſi in concubitu inter perſonas diverſi ſexûs non ſervetur naturalis modus, præſertim ſi ita fiat, ut non poſſit ſequi generatio; nam ſi conceptus non impediatur, videtur eſſe potiùs præter naturam, quàm contra naturam, maximè ſi concubitus modo conſueto difficilè poſſit fieri ob imprægnationem, ut diximus aliàs: quinto denique loco ponenda videtur pollutio, ſive mollities, quando aliquis ſolus, ſive vir, ſive fœmina, polluit ſeipſum voluntariâ ſeminis effuſione ſine omni concubitu. Illius peccati gravitatem indicat

Tom. 4. traité 9. du Mariage, chap. 10. nomb. 14.

Scriptura, dum Onam filium Judæ, qui se nefariè polluebat, *idcirco percussit Dominus, quòd rem detestabilem faceret. Inter vitia quæ sunt contra naturam*, inquit sanctus Thomas, *infimum locum tenet peccatum immunditiæ, quod consistit in sola omissione concubitûs ad alterum : gravissimum autem est peccatum bestialitatis ; quia non servatur debita species : unde Genes. cap. 37. Accusavit fratres suos crimine pessimo*, dicit Glossa, *quòd cum pecoribus miscebantur. Posthoc autem est vitium sodomiticum, cùm ibi non servetur debitus sexus. Post hoc autem est peccatum ex eo quòd non servatur debitus modus concumbendi : magis autem si non sit debitum vas, quàm si sit inordinatio secundùm aliqua alia pertinentia ad modum concubitûs.*

Genes. cap. 38. v. 10.

S. Th. 2. 2. q. 154. a. 12. ad 4.

CAPUT II.

De cæteris quæ in sexto, aut etiam in nono Præcepto Decalogi prohibentur.

Quæst. 1. *Qubus gradibus luxuria homines perdit ?*

Resp. Sanctus Antoninus septem hujusmodi gradus enumerat, his verbis : *Sciendum, quòd sicut ignis paulatim consumit templum, ita luxuria à cogitatione turpium incipit, & nisi resistatur, ulteriùs procedit. Progressus autem luxuriæ fit per septem gradus. Primus est sensualis complacentiæ toleratio : secundus est morosa delectatio ; tertius est in actum consensio ; quartus impu-*

S. Antoninus p. 2. tit. 5, c. 1. §. 4.

dica aspectio; quintus turpis confabulatio; sextus libidinosa contrectatio; septimus operis expletio. Primi tres sunt in corde ab intra, alii quatuor in corpore ab extra.

Quæst. 2. Quandonam sensualis complacentia ad peccatum imputatur?

S. Anton. p. 2. tit. 5. 1. §. 4.

Resp. Sciendum est, inquit S. Antoninus, *quòd tunc cogitatio luxuriæ peccatum est, quando quis cogitans turpia voluntariè, sive ad pœnitendum de his quæ gessit, sive ad intelligendum vel discendum materiam de turpibus, bonâ intentione, sive involuntariâ, occurrit cogitatio turpis ex otiositate mentis, vel curiositate, vel ex gestis per eum, vel per suggestionem dæmonis sensualitatis: tamen aliqualiter delectatur, & sibi complacet, cum displicentia tamen rationis, ibi est peccatum veniale.* Quod tamen intelligendum videtur, si sit quædam negligentia culpabilis, & eo casu quo quis aliquo modo advertens, talem sensualem complacentiam non protinùs rejicit, & ei renuntiat: unde de hac improvisa delectatione sic disserit S. Franciscus Salesius, *On est quelquefois surpris de quelque chatoüillement de délectation qui suit immediatement la tentation, devant que bonnement on s'en soit pris garde; & cela ne peut être pour le plus qu'un bien leger peché veniel; lequel se rend plus grand, si aprés que l'on s'est apperçû du mal où l'on est, on demeure par negligence quelque temps à marchander avec la délectation, si l'on doit l'accepter, ou la refuser; & encore plus grand, si en s'en appercevant, on demeure en icelle quelque temps par vraïe negligence, sans nulle sorte de propos de la rejetter. Lorsque volontairement & de propos déliberé nous sommes*

S. François de Sales dans son Introduction à la Vie devote, part. 4. ch. 6.

resolus de nous plaire en telles délectations, ce propos même déliberé est un grand peché, si l'objet pour lequel nous avons de la délectation est notablement mauvais.

Quæst. 3. Quid est morosa delectatio?

Resp. Delectatio, ex S. Thomâ, *dicitur morosa, non ex mora temporis, sed ex eo quòd ratio deliberans circa eam immoratur, nec tamen eam repellit, tenens & volvens libenter, quæ statim ut attigerunt animum, respui debuerunt, ut Augustinus dicit.* Licèt autem hæc morosa cogitatio, seu delectatio, ad alia etiam peccata pertinere possit, tamen sæpiùs accidit in genere luxuriæ, de qua in hoc sexto Præcepto agitur. *Cogitatio autem morosa delectationis circa materiam luxuriæ est perversa*, ut ait S. Antoninus, *quia contra debitum usum seu rectitudinem rationis, unde & mortalis.* Quod authoritate S. Augustini confirmant S. Thomas & Antoninus; sic enim loquitur: *Nec sanè cùm solâ cogitatione mens oblectatur illicitis, non quidem decernens esse facienda, tenens tamen & volvens libenter, quæ statim ut attigerunt animum, respui debuerunt, negandum est esse peccatum, sed longè minùs quàm si & opere statuatur implendum; & ideò de talibus quoque cogitationibus, venia petenda est, pectusque percutiendum, & dicendum: Dimitte nobis debita nostra.* Et-ne putaret quispiam de peccato veniali tantùm loqui S. Augustinum, mox subjungit: *Neque enim sicut in illis duobus primis hominibus personam suam quisque portabat, & ideò si sola mulier cibum edisset illicitum, sola utique mortis supplicio plecteretur: ita dici potest in uno homine, si delectationibus illi-*

S. Th. 1. 2. q. 74. a. 6. ad 3.

S. Antonin. part. 2. tit. 5. c. 1. §. 5.

S. Aug. lib. 12 de Trinitate cap. 12.

citis, à quibus continuò se deberet avertere, cogitatio libenter sola pascatur, nec facienda decernat mala, sed tamen suaviter in recordatione teneantur, quasi mulierem sine viro posse damnari; absit hoc credere; hic quippe una persona est, unus homo est, totusque damnabitur, nisi hac, quæ sine voluntate operandi, sed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, solius cogitationis sentiuntur esse peccata, per Mediatoris gratiam remittantur. Quibus verbis apertè docet, consensum in delectationem morosam, esse peccatum mortale, dum asserit totum hominem propter illud damnandum, nisi per gratiam Mediatotis, scilicet per Sacramentum Pœnitentiæ, fuerit condonatum; sicut Eva, etiamsi sola pomum prohibitum comedisset, morte fuisset plectenda.

Quæst. 4. *Ille qui cogitationes de rebus venereis non expellit, sed in illis volens immoratur, semperne peccat mortaliter?*

Resp. Etsi ut plurimùm talis cogitatio, seu delectatio morosa, præsertim in hac materia, mortale peccatum involvat; attamen notandum est, venialem solummodò esse culpam, si de re veniali tantùm cogitatio hujusmodi habeatur, citra grave periculum ulterioris consensûs. Præterea delectatio duobus modis potest accidere, vel de cogitatione tantùm, vel de re cogitatâ: si sit tantùm de cogitatione ipsâ, quia scilicet animus noster naturaliter delectatur, dum aliquid novum occurrit, vel quidpiam discit, præsertim si sit rarum, aut admirandum, aut subtile; talis enim notitia per se delectat, etiamsi res de qua cogitatio est, nullo modo placeat. Et hoc

modo delectantur homines narratione, vel lectione homicidiorum, bellorum, fraudum; vel etiam rerum quæ per artem magicam facta sunt, licèt talia homicidia, fraudes, & similia valdè per se displiceant. Et talis delectatio de sola cogitatione non videtur per se mala, licèt in venereis, ratione superfluæ, & etiam periculosæ curiositatis, frequenter peccatum adesse possit: nam sæpiùs per se aliquo modo placere incipiunt. Attamen aliquando non solùm peccato caret talis cogitatio, sed etiam meritum habet, dum scilicet quis, invitus licèt & reluctans, de talibus rebus cogitat, ut alios doceat, vel etiam ut meliùs eas intelligat & discernat, & ita vanos scrupulos à se removere, vel etiam sibi meliùs cavere possit, ut contingit etiam in Medicis, qui talibus immorari necesse habent, ut rationem medendi probè intelligant. In his porrò casibus, ardentibus, & sæpiùs repetitis orationibus incumbendum est, ut pericula quæ ex talibus cogitationibus frequenter oriuntur, Deo adjuvante, caveantur. Quòd si è contrario delectatio habeatur de re ipsa cogitatâ, quæ concipitur ut bonum delectabile, ita ut talis delectatio sequatur ex affectu & amore erga ipsam rem, nempe fornicationem, sicut si reverâ præsens esset, quia per imaginationem seu phantasiam aliquo modo præsens fit, ut patet in somniis; tunc talis delectatio, quæ voluntariè sumitur ex re quæ peccatum mortale involvit, mortalis est.

Hæc doctrina habetur apud S. Thomam dum ait: *Aliquis de fornicatione cogitans, de duobus potest delectari: uno modo de ipsa cogitatione, alio modo de ipsa fornicatione.* S. Th. 1.2. q. 74. a. 8. in corp.

cogitatâ. Delectatio autem de cogitatione ipsa, sequitur inclinationem affectûs in cogitationem ipsam: cogitatio autem ipsa secundùm se non est peccatum mortale, imò quandoque est veniale tantùm, putà cùm aliquis inutiliter cogitat de ea: quandoque autem sine peccato omnino, putà cùm aliquis utiliter de ea cogitat, sicut cùm vult de ea prædicare vel disputare. Et ideo per consequens affectio & delectatio, quæ sic est de cogitatione fornicationis, non est de genere peccati mortalis; sed quandoque est peccatum veniale, quandoque nullum; unde nec consensus in talem delectationem est peccatum mortale. Quòd autem aliquis cogitans de fornicatione, delectetur de ipso actu cogitato, hoc contingit ex hoc, quòd affectio ejus inclinata est in hunc actum; unde quòd aliquis consentiat in talem delectationem, hoc nihil aliud est, quàm quòd ipse consentiat in hoc, quòd affectus suus sit inclinatus in fornicationem: Nullus enim delectatur nisi in eo quod est conforme appetitui ejus. Quòd autem aliquis ex deliberatione eligat, quòd affectus suus conformetur his quæ secundùm se sunt peccata mortalia, est peccatum mortale: unde talis consensus in delectationem peccati mortalis, est peccatum mortale.

Illud autem obiter notandum est, delectationem morosam esse ejusdem speciei, cujus est actus de quo habetur delectatio; V. g. incestus, raptus, stuprum & similia, & ita talem circumstantiam necessariò in Confessione aperiendam esse: *quia*, ut ait S. Thomas, *delectatio quæ consequitur cogitationem ex parte actûs cogitati, reducitur in idem genus; quia nullus delectatur in aliquo, nisi afficiatur ad illud, & apprehendat.*

S. Th. q 15. de veritate, a. 4. ad 8

illud ut conveniens. Unde qui consentit in delectationem interiorem, approbat exteriorem, & vult saltem eâ frui cogitando de eâ. Prætereà delectatio morosa non solùm est peccatum mortale cùm consurgit ex actu mortali cogitato, sed quandoque etiam dum habetur ex actu aliàs licito, sed non tunc cùm de eo cogitatur: & ita peccat qui delectatur de cogitatione copulæ habendæ dum matrimonium contraxerit: sicut & vidua dum de eâ quam cum marito habuit, voluntariè cogitat, aut etiam maritus, qui cogitat de actu conjugali habito, & delectationi præsenti extra illum actum apud se consentit: quia ille actus non est licitus, nisi dum fit, & cogitationes de illo actu, peccato non carent, nisi ad illum statim exercendum referantur. De his diximus aliàs.

Tom. 4. tract. 9. de matrimonio, cap. 10. nu. ult.

Quæst. 5. Consensus in rem veneream est-ne ejusdem speciei, & non minùs peccatum, quàm sit ipse actus cui consensus præbetur?

Resp. Huic quæstioni respondere videtur sanctus Ecclesiæ Doctor Augustinus, dum ait: *Si cui etiam non contingat facultas concumbendi cum conjuge aliena, planum tamen aliquo modo sit, id eum cupere, & si potestas detur, facturum esse; non minùs reus est, quàm si in ipso facto deprehenderetur. Sciendum tamen est*, inquit sanctus Antoninus, *quòd cùm peccatum cogitationis mortale, sit ejusdem speciei cum eodem opere exteriori perpetrato, sed differant secundùm imperfectum, & perfectum; quia peccatum cordis dicitur imperfectum respectu peccati operis, secundùm Thomam.* 1. 2. *Ideò quemadmodum peccata mortalia operis de ne-*

S. Aug. lib. 1. de liber. arbitrio, cap. 3 Refertur in: Can. *Si cui*. De pœnitentia dist. 1.

S Antonin. 2. p tit. 5. c. 1. §. 6.

cessitate oportet confiteri, non solùm in genere, sed in ultima specie; non enim sufficeret dicere se perpetrasse luxuriam, sed oportet quòd exprimat speciem luxuriæ, putà simplicis fornicationis, vel adulterii, vel stupri, vel sacrilegii, & hujusmodi Ita etiam de cogitationibus deliberatis luxuriæ, non sufficit confiteri se habuisse cogitationes turpes cum consensu; sed etiam oportet quòd exprimat materiam ipsarum, videlicet si erga conjugatam, vel solutam, vel virginem, vel sanctimonialem, vel mares & hujusmodi. Et idem judicium videtur de cogitationibus morosis, ut scilicet exprimatur qualitas personarum erga quas animus versatus est.

Quæst. 6. Committitur ne grave peccatum in aspectu libidinoso?

Resp. In tali aspectu grave fieri peccatum nemo inficiatur, dicente Christo in Evangelio, quòd *omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo:* Videre autem mulierem ad concupiscendum eam, est eam ad hoc intueri ut concupiscas eam, hoc est, ut cogitatione concubitûs ejus te occupes, vel ut imagineris pulchritudinem ejus, quámque delectabilis sit ejus aspectus, ut ex eo voluptatem quamdam libidinosam sumas, licèt ulteriùs progredi non velis. *Nec solo tactu*, inquit sanctus Augustinus, *sed affectu quoque & aspectu appetitur & appetit fœmina. Nec dicatis, vos animos habere pudicos, si habeatis oculos impudicos; quia impudicus oculus impudici cordis est nuntius: & cùm se invicem sibi, etiam tacente linguâ, conspectu mutuo corda nuntiant impudica, & secundùm concupis-*

Matth. cap. 5. v. 27.

S. August. Epist 109. ad Monachos, Refertur in Can. *Nec solo* 31. q. 5.

centiam carnis alterutro delectantur ardore, etiam intactis ab immundâ violatione corporibus, fugit castitas ipsa de moribus; nec putare debet, quæ in masculum figit oculum, & illius in se ipsam diligit fixum, ab aliis se non videri cùm hoc fecerit: videtur omnino, & à quibus se videri non arbitratur: sed etsi lateat, & à nemine hominum videatur, quid faciet de illo superno Inspectore, quem latere nihil potest? An ideò putandus est non videre, quia tantò videt patientiùs, quantò sapientiùs? Illi ergo timeat sancta fœmina displicere, ne velit viro malè placere. Illum cogitet omnia videre, ne velit viro malè videri; illius namque & in hac causa commendatus est timor, ubi scriptum est, Abominatio est Domino defigens oculum.

Potest autem aliquis aspicere multipliciter mulieres, ut ait S. Antoninus; *Quia vel à casu sine præmeditatione, vel ex causa rationabili, ut scilicet cognoscat eam in effigie, & discernat ab aliis; vel ut attentiorem reddat, si loquitur de utilibus; vel ut considerans vanitatem ornatûs, possit meliùs reprehendere, vel ex quodam honesto amore, sicut pater respicit filium, & amicus amicum: & in his nullum est de se peccatum*; licèt propter grave periculum, quod ex tali aspectu quandoque exurgit; vel aliis circumstantiis, peccari etiam in his aspectibus ex se licitis possit: *vel ut ex pulchritudine creaturæ, exurgat in laudem Creatoris, secundùm illud Psalmistæ:* Delectasti me Domine, in factura tua: *quod tamen est perfectorúm, imperfectis autem est periculosúm; vel ex quadam curiositate, ut sciat factionem seu formam ejus, vel ornatum earum, quâdam sensuali compla-*

S. Antonin. p. 2. tit. 5. §. 7.

centiâ de pulchritudine ejus : sicut mulieres de Ægypto ascendebant per muros, ut viderent transeuntem Joseph pulcherrimum, quod sine peccato veniali non est : vel ut libidinosè inardescat in concupiscentiam ejus, & hoc est aspicere ad concupiscendum, quod est mortale. Et quod dictum est de viro erga mulierem, idem per totum de muliere aspiciente virum. Ex hoc ostenditur quàm graviter, & quàm innumerabiliter peccant, qui diebus festivis, vel aliis, discurrunt per Ecclesias vel vias ad procandum (id est, ad perquirendum & aspiciendum) *mulieres, vel filo capti in aliqua sequuntur eam : ad quid enim nisi concupiscendum libidinosè, qui tot peccata mortalia perpetrant, quot diversas, concupiscentes aspiciunt, vel quot vicibus unam & eandem sequentes, diversis temporibus aspiciunt ad concupiscendum. Ipsa etiam mulieres perpendentes se adamari & procari, quotiescumque studiosè se offerunt aspectibus amatorum, ut illis placeant, toties peccant mortaliter, etiamsi nihil turpe agere vellent cum illis. Et ratio est, quia sunt occasio efficax ruina illorum : & qui occasionem damni dat, damnum quoque dedisse videtur, ut habetur in Canone.* Idem planè docuerat Sanctus Joannes Chrysostomus his verbis : *Siqua verò ideo ornatur & comitur, ut in se oculos omnium irritet, etiamsi nullum pulchritudine sua potuerit vulnerare, dabit tamen extrema supplicia : paravit quippe virus, temperavit venenum, porrexit poculum, etiamsi nullus qui mortem biberet, inventus est.* Quantum autem nobis periculum immineat ex temerario mulierum aspectu, quámque diligenter cavere debeamus, ne oculis

S. Chrysost. hom. 17. in cap. 5. Mat.

nostri impudici fiant, & cor nostrum ad illicita trahant, dum menti infigitur corporalis figura, & sæpe recurrit vulnus vix sanabile cordi infligens, ut videre est in explicatione Decalogi ex præscripto celebris Concilii Coloniensis facta, his verbis. *Quum Christus animi libidinem ac concupiscentiam tanto serio prohibeat, simul quoque prohibet quæcumque eam vel excitant, vel nutriunt: qualia sunt, verba impudica, lasciva historia, spuria cantilena, imagines indecora: deinde oscula, tactus, cogitationes, nimius ornatus & comptus corporis, occasio, & potissimùm crapula, ebrietas, desidia, otium, somnus, & si quæ sunt similia. Propterea quum prohibuisset concupiscentiam, statim subjecit: Quòd si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum & projice abs te: expedit enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam. Et si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam & projice abs te: expedit enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, quàm corpus tuum eat in gehennam. Hæc enim docendi gratiâ per similitudinem dicuntur, non ut quis sibi ipsi amputare debeat genitalia: tum quòd membrorum natura mala non sit, tum quòd hoc proximo Præcepto planè, ut fiat, prohibeatur. Sed magis his verbis docetur omnis concupiscentiarum occasio diligentissimè vitanda, adeoque cavendum nobis ab omni eo, quod in hujusmodi peccatum nos protracturum timemus, etiamsi id tam charum ac necessarium nobis fuerit, quàm sunt oculi, manus & pedes, imò dexter & potior oculus. Quid enim non abjicere & contemnere potiùs eligamus, quàm*

Concil. Coloniense an. 1536. in explicatione sexti Præcepti.

S. Chrysost. in Psalm. 1. 3. Dæmon autem nudæ quoque figuræ assidet.

vitam æternam amittere? & quosnam animorum affectus (qui ipsius quoque membra sunt) præferemus desiderio regni cœlestis? Principio ergo hoc videtur monuisse Christus, ut si contingat nos vitæ consuetudinem habere cum eo homine, à cujus favore tota nostra felicitas post Deum dependere videatur, atque interim suggestione Diaboli fiat, in ejus hominis domo aspectum nostrum in mulierculam aliquam incautiùs conjectum, malæ concupiscentiæ ignibus inardescere, vel nostram pudicitiam sollicitari, tùm potiùs esse, ut eam occasionem evitemus, ac quàm longissimè nos elongemus (quantumlibet id ingerat doloris aut incommodi) quàm ut
Genes. 39. *præsenti periculo nos committamus. Sic castus ille Joseph dominam suam, quæ in eum oculos suos injecerat, ad adulterium sollicitans, quoad fieri poterat, fugiebat, malens etiam se in vitæ discrimen conjicere, quàm tantum crimen committere. Atque hoc est*
Psal. 118. *quod monet Psaltes, quum inquit: averte oculos meos ne videant vanitatem. Et Sapiens Ecclesiastici 9. Virginem* inquit, *non conspicias, ne fortè scandalizeris in decore illius: averte faciem tuam à muliere compta, & ne circumspicias speciem alienam. Propter speciem mulieris multi perierunt: & ex hac concupiscentia quasi ignis exardescit. Speciem mulieris alienæ multi admirati, reprobi facti sunt: colloquium enim illius*
Hierem. c. 9. *quasi ignis exardescit. Nec mirum: ascendit enim, (ut Hieremias Propheta ait) mors per fenestras nostras: hoc est, per sensus: quemadmodum idem Propheta alio in loco dixit: Oculus meus deprædatus est animam meam. Et Salomon Proverb. 6. Nunquid,* inquit, *potest homo abscondere ignem in sinu*

suo, ut vestimenta sua non ardeant? aut ambulare super prunas, ut non comburantur plantæ ejus? Reipsà comperimus, incendi ignem quum proximat stipula. Ad eundem modum (Hieronymo teste) flammigero igne percutit fœmina conscientiam pariter habitantis. Sic etiam verba Christi in Evangelio explicat S. Joannes Chrysostomus: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo; hoc est dicere: Qui dat operam in venusta corpora curiosiùs intueri & decoras aucupari facies, talique animam spectaculo, obscœnos pulchris etiam vultibus oculos affigere. Non enim idcirco Dominus advenisse contentus est ut solummodò corpus à malis actibus, sed ut priùs animam quoque ab hujusmodi cogitationibus averteret. Quia enim Sancti Spiritûs gratiam mente suscepimus, meritò ipsam purificat primam. Et quemadmodum, inquis, possumus à concupiscentia liberari? Maximè quidem, si velimus, etiam ipsam mortificare possibile est, atque à tali prorsus æstu otiosum pectus manere: hîc enim non omnino generaliter concupiscentiam interimit, sed illam quæ ex forma decore concipitur. Qui enim studet elegantes facies inspicere, ipse precipuè fornacem sibi istius passionis accendit, & captivam faciens animam ad opus quoque celeriter abducit. Propterea non dixit: Qui concupivit ad adulterandum: sed: Qui viderit ad concupiscendum.* Et paulò inferiùs: *Non passim dixit* Christus, *qui concupiverit, sed qui, inquit, viderit mulierem ad concupiscendum: id est, qui concupiscentiam videndi curiositate collegerit, quique nullo omnino cogente quiescenti animæ feram subitò immiserit. Hoc enim non jam naturæ*

S. Chrysost. hom. 17. in c. 5. Matth.

est, sed propria omninò desidia: quod certè
Prov. c. 6. *enim etiam veteri Lege prohibetur: Noli, inquit, addiscere pulchritudinem alienam. Deinde ne quis diceret: Quid autem, & si inspiciam, nec tamen capiar? Cohibuit aspectum, ne hujusmodi licentiâ fidens, etiam in peccatum quandoque corrueres. Quid autem, inquis, si video ad concupiscendum, sed tamen turpe nil egero? Et sic quidem jam in adulterorum parte numeraris. Pronuntiavit enim Lator Legis, nec ampliùs aliquid hîc oportet inquiri. Deinde semel quidem, & secundò, & tertiò sic videns, possis animum continere. Si verò frequenter id feceris, fornacemque istam sponte succenderis, profectò capieris. Neque enim extra naturam aleamque humanam consistis. Sicut enim nos cùm gladium teneri videamus à puero, etiamsi nondum eum vulneratum inde esse cernamus, verberamus tamen, ac sæpe minantes denunciamus ne quando illum rursùs attingat: ita etiam Deus inverecundum coërcet aspectum, ne quandoque in ipsam quoque incidat actionem. Qui enim in se flammam cupiditatis accenderit, etiam absente muliere quam vidit, jugiter apud semetipsum turpiter rerum simulacra depingit. Et necesse est hujusmodi nonnunquam ad flagitium ipsum etiam opere pervenire. Propterea illos quoque qui in solo fiunt corde complexus, Christus interimit.*

Job. c. 31. v. 1. Sibi mirum in modum cavebat Job dicens: *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine. Quam enim partem haberet in me Deus desuper, & hæreditatem Omnipotens de excelsis?* Prudentem illam sancti viri providentiam expendens
S. Greg. Papa, lib. 21. Moral. in 3. B. Gregorius Papa, sic loquitur: *Quisquis per has corporis fenestras* (scilicet oculos)

incautè exterius respicit, plerumque in delectationem peccati, etiam nolens, cadit, atque obligatus desideriis, incipit velle quod noluit. Præceps quippe anima, dum ante non providet, ne incautè videat quod concupiscat, cæca post incipit desiderare quod vidit. Unde & Propheta David mens, quæ sublevata sæpè mysteriis internis intererat, quia alienam conjugem incautè vidit, obtenebrata postmodum sibimet illicitè conjunxit. Sanctus autem vir, qui acceptis corporis sensibus velut subjectis ministris quidam æquissimus judex præest, culpas conspicit antequam veniant, & velut insidianti morti fenestras corporis claudit dicens: Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine: ne enim cogitationes cordis castè servare potuisset, fœdus cum oculis pepigit, ne priùs incautè aspiceret, quòd postmodum invitus amaret. Valdè namque est grave quod caro deorsum trahit, & semel species formæ cordi per oculos illigata, vix magni luctaminis manu solvitur. Ne ergo quædam lubrica in cogitatione versemus, providendum nobis est; quia intueri non decet, quod non licet concupisci. Ut enim munda mens in cogitatione servetur à lascivia voluptatis suæ, deprimendi sunt oculi quasi quidam raptores ad culpam, &c. cap. Job. c. 2.

Sed præcipuè illud sancti Augustini monitum nobis servandum est, ne ex temeritate & præsumptione in carnis peccata miserè labamur: *Oculi vestri*, inquit Doctorum aquila, *etsi jaciantur in aliquam, figantur in neminem.* S. Aug. in reg. seu Epist. 109. ad Monach.

Notandum est etiam cum sancto Clemente Alexandrino, quòd ut quamplurima vitentur peccata quæ ex aspectu oriri S. Clemens Alex. in Pædagogo l. 2. c. 2.

solent, *nullomodo permittendum est mulieribus ut nudam aliquam corporis partem offerant viris, ne ambo prolabantur: hi quidem, ut qui ad videndum incitentur; illa verò, ut quæ in se virorum intuitum attrahant.* Et ita acriter increpandæ sunt à Confessariis & aliis Superioribus illæ mulieres, quæ pectore & brachiis nudis incedunt. De tali nuditate reprimendâ locutus sum alibi sæpiùs, & præsertim Tom. 5. tract. 5. cap. 2. num. 8.

Quæst. 7. Quale peccatum committitur in turpi confabulatione, seu turpiloquio & similibus?

Resp. Loqui, vel canere turpia, & lasciva, vel etiam legere, aut scribere, aut audire, cum intentione seipsum aut alios excitandi ad opus carnale, vel cum animo se oblectandi, & voluptatem capiendi ex rebus ipsis quæ narrantur, & imaginationi objiciuntur, vel etiam si fiat tantùm cum periculo alicujus oblectationis venereæ in se vel in altero: regulariter extra matrimonium non fit sine peccato mortali, cùm præsertim scandalum aut periculum grave vix à talibus rebus abesse possint. Unde ita differit sanctus Antoninus: *De hoc nulli dubium est, quòd qui dicit verba turpia & lasciva, hac intentione, ut se vel alium provocet ad luxuriam, vel se mente delectandi in locutione, & cogitatione turpium extra matrimonium, mortaliter peccat. Quin imò dicendo verba honesta & bona, sed hoc fine ut per illa tandem induceret ad libidinem, peccaret mortaliter: sicut & qui dat eleemosynam, ut cum illâ personâ valeat fornicari. Sed ubi talia verba turpia dicuntur ex quadam levitate ad solatium, quamvis de*

S. Antonin. p. 2. tit. 5. c. 6. § 8.

se non videantur mortalia, quia peccata oris secundùm Thomam permaximè judicantur quoad gravitatem peccati ex intentione proferentis: propter quod dicit Augustinus, quod ream linguam non facit, nisi rea mens; tamen per accidens posset esse mortale ibi ratione scandali, seu ruinæ inde sequentis in mente alicujus, ut cùm audientes sunt debiles spiritu, & verba essent multùm lasciva. Idem videtur dicendum de facientibus, vel cantantibus cantilenas plenas lasciviis: sed audientes libenter talia, non tantùm ex quadam levitate & solatio vano, sed etiam delectationem deliberatam in tali materia auditâ quærentes, non videntur posse excusari à mortali, sicut nec à delectatione morosâ turpis cogitationis, cùm ex auditu sequantur talia præcipuè mentibus infirmorum: nisi fortè hoc foret inter conjuges. Si ergo contingat præter intentionem talia audiri, vitare debent, vel saltem displicentiam mentis habere.

Mediatores autem in hujusmodi turpibus, qui portant ambassiatas de talibus materiis, sive viri, sive mulieres: vel qui persuadent, vel qui deferant litteras scienter in istis, etiam honesta continentes, sed ad contrahendam malam amicitiam, nulli dubium est quin peccent mortaliter; digni enim sunt morte æterna, videlicet non solùm qui faciunt hujusmodi, sed etiam qui consentiunt facientibus, ad Rom. cap. 1. Unus autem modus consensûs, est per operationem, ut hîc; & multò magis mittentes ipsas litteras, & scienter recipientes & legentes.

Quæst. 8. *Quænam peccata ponuntur à sancto Antonino in sexto gradu luxuriæ?*

Resp. Sextus gradus luxuriæ, inquit san-

S. Antonin. p. 2. tit. 5. c. 1. §. 9.

ctus Antoninus, *est libidinosa contrectatio; qua scilicet fit per oscula, amplexus, contactus manuum vel aliarum partium corporis. Hanc Apostolus nominat turpitudinem, cùm ait:* Omnis fornicatio, aut immunditia, aut turpitudo non nominetur in vobis; *ubi Glossa: turpitudo, ut in osculis, amplexibus & hujusmodi: omnia talia sunt peccata mortalia, quando fiunt ex libidine extra matrimonium; unde Apostolus subdit:* Omnis fornicator, aut immundus non habet hæreditatem in regno Christi & Dei. *Non autem resumit de turpitudine, stultiloquio, scurrilitate; quia sub illis, scilicet fornicatione & immunditia includuntur: in tantum enim sunt peccata, amplexus, oscula, tactus & stultiloquia, in quantum procedunt ex luxuria qua in fornicatione & immunditia notantur secundùm sanctum Thomam,* qui ita loquitur: Minùs est aspectus libidinosus, quàm tactus, amplexus, vel osculum: sed aspectus libidinosus est peccatum mortale.... Ergo multò magis osculum libidinosum, & alia hujusmodi sunt peccata mortalia. Aliquid dicitur esse peccatum mortale dupliciter: uno modo secundùm speciem suam, & hoc modo osculum, amplexus, vel tactus secundùm suam rationem non nominantur peccatum mortale; possunt enim hæc absque libidine fieri, vel propter consuetudinem patriæ, vel propter aliquam necessitatem, aut rationabilem causam. *De more enim,* inquit ibidem sanctus Antoninus, *in aliquibus locis, ut non solum viri viros, sed etiam viri mulieres, præcipuè consanguineas suas, cùm de novo adveniunt, vel visitant, amplexentur, & manus mutuò contingant,*

Ad Ephes. c. 5. v. 4. ib. v. 5.

S. Th. 2. 2. q. 154. a. 4. in argum. Sed contra. Ibid. in corp.

& osculentur : sicut & Jacob Patriarcha osculatus est Rachelem adolescentulam amore casto ut consanguineam. Necessitas quandoque compellit & tangere totum corpus, & etiam secretiora naturæ, ut Medicus infirmam in tali parte : talia non sunt peccata de se, quamvis possit supervenire & tentatio, & mala intentio ; sed hoc erit per accidens. Alio modo, ait sanctus Thomas, dicitur aliquid esse peccatum mortale ex causa sua : sicut ille qui dat eleemosynam, ut aliquem inducat in hæresim, mortaliter peccat propter intentionem corruptam : dictum est suprà, quòd consensus in delectationem peccati mortalis, est peccatum mortale, & non solùm consensus in actum. Et ideò cùm fornicatio sit peccatum mortale, & multò magis aliæ luxuriæ species ; consequens est quòd consensus in delectationem talis peccati, sit peccatum mortale, & non solùm consensus in actum : & ideò cùm oscula & amplexus hujusmodi, propter delectationem hujusmodi fiant, consequens est quòd sunt peccata mortalia, & sic solùm dicuntur libidinosa ; unde hujusmodi secundùm quod libidinosa sunt, sunt peccata mortalia. *Et qui*, prosequitur sanctus Antoninus, *permittit hæc sibi fieri ab eo quem æstimat ad hoc moveri amore libidinoso, mortaliter peccat ; quia facientem & consentientem par pœna constringit, ut dicitur in Canone : sed qui permittit hoc sibi fieri, credens talem moveri ex delectatione fraternâ seu honestâ amicitiâ, seu quadam humanitate, seu more patriæ, non peccat, quamvis hoc faciens ex libidine moveretur, & per consequens mortaliter peccaret : & hoc quoad os-*

Genes. c. 29. v. 11.

S. Th. 1. 2. q. 74. a. 7. & 8.

Can. Notum 2. q. 1.

cula, amplexus, & dando alter alter manum, ut moris est: quod tamen periculosum est, & ideò cavendum ab his inter virum &
1. Ad Cor. c. 7. v. 1. *mulierem, etiam religiosos:* Bonum est, *inquit Apostolus*, mulierem non tangere: *Nam ut dicitur in Ecclesiastico*, Qui tetigerit picem, *cui similis est mulier*, inquinabitur ab ea.... *Et quamvis prædicta scilicet oscula, amplexus, & tactus non impediant bonum prolis generandæ & educandæ, quia ex his præcisè non potest sequi generatio; tamen ipsa procedunt ex libidine, quæ est radix hujusmodi impedimenti, & secundùm hoc scilicet in quantum libidinosa, sunt mortalia, & non aliter secundùm Thomam ubi suprà. Dicit enim Vlricus in Quodlibeto & in Summa sua, quòd propterea Apostolus postquàm reprehendit hujusmodi vitia, scilicet turpitudinem, ut in tactibus, osculis: stultiloquium, & scurrilitatem, connumerans ea inter peccata mortalia manifesta, quia & ipsa talia sunt cùm procedunt ex libidine, subdit:* Nemo vos seducat inanibus verbis: propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ: *Quod dicit propter quosdam qui tunc fortè parvi pendebant hujusmodi vitia, sicut & nunc sunt aliqui turpes hujusmodi annihilantes. Probat hoc idem per authoritatem Christi:* Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, &c. *Vbi dicit Beda, quòd visus accipitur ibi pro omni motu ad delectationem veneream, scilicet extra màtrimonium; & concludit ipse Vlricus, quòd ista esse mortalia tenendum est omninò, non tanquam opinio de qua aliter sentire liceat, sed tanquam veritas ad fidem pertinens, sicut omnia quæ pertinent ad bonos mores: & qui pertinaciter assereret contrarium,*

Eccles. c. 13. v. 1.

Ad Ephes. 5. v. 6.

Matth. c. 5. v. 28.

Beda in Matth. c. 5.

contrarium, esset hæreticus; quia est contra Scripturam à Sanctis expositam. Inde videre licet in quæ præcipitia labantur, qui passim in materia morum, à Canonum & Sanctorum Patrum dictis, nescio quibus ratiunculis nixi, temerè discedunt, *docentes doctrinas & mandata hominum.* Cæterùm Alexander VII. propositionem sequentem inter alias benè multas damnavit.

Matth. 15. v. 9.

Alexander VII in Decreto dato die 18 Martii 1666.

XL. Propositio damnata. *Est probabilis opinio, quæ dicit esse tantùm veniale osculum habitum ob delectationem carnalem, & sensibilem quæ ex osculo oritur, secluso periculo consensûs ulterioris, & pollutionis.*

Quæst. 9. *Quot sunt vitia, quæ ex luxuria sæpiùs oriuntur?*

Resp. Sanctus Gregorius Papa octo perversas impudicitiæ filias enumerat, dum ait: *De luxuriâ, cæcitas mentis, inconsideratio, inconstantia, præcipitatio, amor sui, odium Dei, affectus præsentis sæculi, horror autem vel desperatio futuri generantur.* Quam eruditissimi Ecclesiæ Doctoris sententiam fusiùs exponit sanctus Thomas, & ex illius doctrina infertur, quatuor priores filias luxuriæ intellectum afficere; totidem autem posteriores voluntatem fœdare. Et primò quidem per cæcitatem mentis, quæ ex luxuria provenit, bonum putatur, quod malum est, & finis in iis statuitur, quæ fugienda maximè essent; unde sic Daniel senem impudicum affatus est: *Species decepit te, & concupiscentia subvertit cor tuum.* Et ibidem dicitur, *quòd exarserunt in concupiscentiam Susannæ, & everterunt sensum suum, & declinaverunt oculos suos, ut non viderent cælum, neque recordarentur judiciorum justorum.* Sed & Sa-

S. Gregor. Papa, lib. 31. Moral. in 39. c. Job. c. 17.

S. Th. 2. 2. q. 15. 3. a. 5.

Daniel. c. 13. v. 55. Ibid. v. 9.

Prov. c. 7. v. 22.

exsors sit luxuriæ nostræ: ubique relinquamus signa lætitiæ, quoniam hæc est pars nostra, & hæc est sors. Inde etiam ex illo ardenti voluptatum carnalium desiderio oritur quoddam odium Dei, quia luxuriæ peccata prohibet, & debitis pœnis plectit; sæpè enim fit ut impuri homines eò dementiæ progrediantur, ut velint nullam esse legem talia prohibentem, & ipsam Dei justitiam, quæ impudicos ardentissimo igne in inferno puniendos fore statuit, improbent, & summoperè aversentur.

Septima luxuriæ filia vocatur affectus præsentis sæculi, qui præcipuè ex voluptatum carnalium complacentia oritur, ita ut illis dediti, sæpè contenti essent in hoc mundo semper immorari, nullo modo de beatitudinis æternæ consecutione curantes. Tamdem ex impudicitia oritur horror seu desperatio futuri sæculi, quia post mortem nullum impuris voluptatibus esse locum videt luxuriosus; horret quoque divinum judicium statim futurum, quia Deum suorum scelerum ultorem timet, nec illius misericordiam salutari pœnitentiâ demereri se posse confidit, quia obscœnis deliciis omnino renuntiare quasi impossibile reputat. Hac impiâ & fatuâ desperatione pressus homo in vastum impudicitiæ pelagus prorumpit, & conversioni suæ majores semper difficultates adjungit; nam, ut dicitur ab Apostolo: *Desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiæ omni.* His etiam verbis filias luxuriæ explicat S. Bonaventura. *Cæcitas mentis, est voluntas fastidiens, despiciens superiora & spiritualia. Inconsideratio, est voluntas prævidere renuens agenda inferiora. Inconstantia, est voluntas*

Ad Ephes. c. 4. v. 19.

S. Bonav. in 1. p. Centiloqui sect. 24. de luxuria.

libidine carnis confracta, statum suum tenere non valens. Præcipitatio, est voluntas ad aggredi qualibet impetuosè. Amor sui est voluntas affectione carnis imbuta, sibi propter se super omnia adhærens. Odium Dei, est voluntas, Deum tanquam impedimentum propriæ voluntatis carnalis, vel voluptatis detestans. Affectus præsentis sæculi, est voluntas præsens sæculum semper manere desiderans, propter fruitionem voluptatis carnis. Desperatio, sive horror futuri sæculi, est voluntas voluptate præsenti cæcata, de æterna jucunditate desperans.

Quæst. 10. *Quæ remedia adversùs luxuriam possunt adhiberi?*

Resp. Varia hujusmodi remedia assignant sancti Patres, & ii omnes qui de vita spirituali libros conscripsere, ad quos lectorem remittere fortasse sufficeret; attamen breviter dici potest, custodiam sensuum exteriorum, præsertim visûs, fugam otii, & occasionum in quibus castitas periclitari solet, veluti colloquiorum cum fœminis, chorearum, comœdiarum, & similium, quæ libidinis incentiva rectè dici possunt, assiduam denique & ferventem orationem, cum jejunio & carnis mortificatione conjunctam, tanquam illius vitii salubriora remedia ab omnibus passim prædicari. *Si turpis & carnalis te malè vexat concupiscentia*, inquit sanctus Joannes Damascenus, *illam vigiliis, labore, orationibus & inediâ expelle: proderit & mortis meditatio, mortiferique gaudii supplicium, ac sexûs alterius declinatio.* Nam ut ait pius juxtà ac eruditus nostri ævi Cardinalis: *Facta est mulier à Deo adjutrix viri, sed dolo serpentis, personam sumpsit hostilem. Nihil*

S. Joan. Damasc. de octo vitiosis cogitationibus.

Card. Bona oper. tom. 1. in Manuductione ad cœ-

in illa, nisi quod feriat, quod urat, quod interficiat. Nulla est hiæna, nullus basilis-cus, qui cum illius voce & oculis conferri possit. Ah! fuge ejus aspectum, fuge collo-quium, quicumque tuam optas salutem: suum morem illa retinet, semper hominem expellit è paradiso. Familiare hîc est multas prætexere excusationes necessitatis, consuetu-dinis, puræ intentionis; sed latitant sub specie boni ingentia mala. Inde enim pro-siliunt nocituræ libertates, incauta colloquia, gestus leviores, modestiæ neglectus, crebra munuscula, & quædam hilaritudines, qui-bus paulatim deponitur pudor, & tota de-mum exuitur verecundia. Crescunt hæc per intervalla; & qui rubore suffusus ad sola mulierum vestigia horrescebat, jam vultu constanti lascivientes oculos, nudatumque pectus intuetur, & blando intus operante veneno, priùs damna patitur, quàm peri-culum senserit. Sic paulatim rationis oculus caligare incipit, posteà obcæcatur. Sic anima cœlo nata affigitur humi, immemor Dei, im-memor sui; donec flammâ concupiscentiæ semper duraturo incendio absorbeatur.

lum. c. 5. de luxuria, n. 3.

Cæterùm de carnalibus peccatis in quæ prolabi possunt ii qui matrimonio juncti sunt, specialem tractatum jam habuimus, & de fuga occasionum quæ ad impudici-tiam ducunt locuti sumus alibi. Hoc unum igitur superesse videtur, ut de ebrietate, & commessationibus agamus, quæ ad sextum Præceptum ideò referuntur; quia, ut ait sanctus Hieronymus, *secundùm Apostolum, in vino luxuria est, & ubicumque saturitas atque ebrietas fuerint, ibi libido dominatur.*

Tom. 4. trait. 9. du Sacrem. de Mariage, chap. 1. Tom. 3. trait. 6. du Sacrem. de Penitence, chap. 5. nomb. 12. Ibid chap. 7. n. 3. & 11. 14. chap. 9. n. 7. Tom. 5. trait. 5. du 4. Pre-cepte, chap. 2. n. 8 & 9.

S. Hieronym. in comment. in Epist. ad Titum, cap. 1.

CAPUT III.

De Gula.

Quæst. 1. QUID est gula?

Resp. Gula nihil aliud est quàm appetitus inordinatus edendi vel bibendi propter delectationem inde provenientem. Hæc definitio sumpta est ex expressa Sancti Thomæ doctrina: *Gula*, inquit, *non nominat quemlibet appetitum edendi & bibendi, sed inordinatum*. Et Paulò inferiùs suam mentem explicat Angelicus Doctor dicens: *Hoc solùm pertinet ad gulam, quòd aliquis propter concupiscentiam cibi delectabilis, scienter excedat mensuram in edendo*. Demùm, *Gula*, inquit, *propriè consistit circa immoderatam delectationem, quæ est in cibis & potibus*.

S. Th. 2. 2. q. 148. a. 1. in corp.

Ibid. ad 2.

Ibid. a. 6. in corp.

Quæst. 2. Voluptas quæ ex cibo & potu percipitur, estne semper peccaminosa?

Resp. Modò quis non manducet aut bibat principaliter propter delectationem, & id solùm fiat ad augendas aut reparandas corporis vires, & conservandam aut restituendam sanitatem, non peccat; etiamsi sentiat, etiam voluntariè, hanc delectationem quam Deus huic actui concessit; quia, ut notat Sanctus Augustinus, ut plurimùm, *non solùm cibo, sed etiam cibi sapore indiget infirmitas corporis nostri: non propter exsaturandam libidinem, sed propter tuendam salutem.* Sed hæc delectationis species ex sapore proveniens non debet principaliter quæri, nec ob voluptatem debet quis bibere aut manducare; hìc enim

S. Aug. lib. 4. contra Julian. c. 14.

esset aliquod peccatum, quo quis sibi tanquam finem proponeret, id quod considerandum est tanquam medium: & contra rectam rationem ageret, qui potiùs propter delectationem quàm propter sanitatem manducaret aut biberet. *Ipsa delectatio de se non est mala*, ut docet Sanctus Antoninus, *cùm sit naturalis, sed cùm complacet sibi in cibi & potûs usu propter ipsam delectationem, non propter sustentationem, ibi est peccatum: sive cùm comedit vel bibit principaliter propter delectationem ipsam; sive comedat propter sustentationem, sed in ipso esu & potu jam tunc tentatur comedere propter ipsam delectationem.*

S. Antonin. p. 2 tit. 6. c. 1. §. 2.

Unde sancta Sedes sequentem propositionem potiùs doctrinæ Epicuri quam Christi convenientem damnavit.

VIII. Propositio damnata.

Innocentius XI. in Decreto contra 65. proposit 2. Martii 1679.

Comedere & bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem, non est peccatum; modò non obsit valetudini; quia licitè potest appetitus naturalis suis actibus frui.

Qui hanc propositionem tenuerunt, non satis attenderunt, & *nondum didicerunt*, ut ait sanctus Clemens Alexandrinus, *Deum parasse suo opificio, homini inquam, cibum & potum, ut conservetur, non autem ut voluptate afficiatur.* Sanctus autem Augustinus doctrinam affert novis Casuistarum aliquot opinionibus valdè contrariam, dum sic disserit: *Novi, concupiscentias carnales esse frænandas, tantúmque remittendum in delectatione sensuum corporalium, quantùm sustentandæ hujusmodi agendæque vitæ satis est.* Idem sanctus Doctor laqueos omnes & offendicula mirè describit quæ à voluptate nobis in esca & potu præparantur, dum

S. Clemens Alexander. in Pædagogo lib. 2. c 1.

S. August. Epist. 250.

Idem lib. 10. Confess. cap. 31.

Deum in Confessionibus alloquens, sic loquitur: *Hoc me docuisti, ut quemadmodùm medicamenta, sic alimenta sumpturus accedam. Sed dum ad quietem satietatis ex indigentia molestiâ transeo, in ipso transitu mihi insidiatur laqueus concupiscentiæ, ipse enim transitus voluptas est, & non est alius quâ transeatur, quàm quâ transire cogit necessitas. Et cùm salus sit causa edendi & bibendi, adjungit se tanquam pedisequa periculosa jucunditas, & plerumquè præire conatur, ut ejus causâ fiat, quod salutis causâ me facere vel dico, vel volo; nec idem modus utriusque est: nam quod satis est saluti, delectationi parùm est. Et sæpe incertum fit, utrum adhuc necessaria corporis cura subsidium petat, an voluptuaria cupiditatis fallacia ministerium suppetat. Ad hoc incertum hilarescit infœlix anima, & in eo præparat excusationis patrocinium: gaudens non apparere quid satis sit moderationi valetudinis, ut, obtentu salutis obumbret negotium voluptatis.*

S. Greg. Moral. lib. 30. cap. 14. in 39. cap. Job.

Unde etiam sanctus Gregorius Papa: *Discretus vir*, inquit, *ac continens, & usque ad temperandam necessitatem ventrem reficit, & à voluptate restringit. Sciendum verò est, quia sic voluptas sub necessitate se palliat, ut vix eam perfectus quisque discernat. Nam dum solvi debitum necessitas petit, voluptas explere desiderium suppetit: & tantò gula securiùs in præceps rapit, quantò sub honesto nomine necessitas explendæ se contegit. Sæpe autem in ipsa edendi viâ, furtivè adjuncta voluptas subsequitur: nonnunquàm verò impudenter libera etiam præire conatur. Facilè autem est deprehendere cùm voluptas esûs necessitatem prævenit; sed*

valdè est difficile discernere cùm in ipso esu necessario se occulta subjungit. Nam quia praeeuntem naturae appetitum sequitur, quasi à tergo veniens tardiùs videtur; eo enim tempore quo necessitati debitum solvitur, quia per esum voluptas necessitati miscetur, quid necessitas petat, & quid, sicut dictum est, voluptas suppetat, ignoratur. Saepe verò & discernimus, & quia utramque per experientiam sibi conjunctam novimus: in hoc quòd extra metas rapimur, liberè reficiendo fallimur; & dum sibi mens ex necessitate blanditur, ex voluptate decipitur.

Quaest. 3. Quot modis potest peccari per gulam?

Resp. Idem sanctus Gregorius, quem omninò sequitur divus Thomas, docet, quinque potissimùm modis peccari posse per gulam: *Quinque modis*, inquit, *nos gulae vitium tentat. Aliquando namque indigentiae tempora praevenit: aliquando verò tempus non praevenit, sed cibos lautiores quaerit: aliquando qualibet sumenda sint, praeparari accuratiùs expetit: aliquando autem & qualitati ciborum & tempori congruit, sed in ipsa quantitate sumendi, mensuram moderatae refectionis excedit. Nonnunquàm verò & abjectius est quod desiderat, & tamen in ipso aestu immensi desiderii deteriùs peccat. Mortis quippe sententiam patris ore Jonathas meruit, quia in gustu mellis constitutum edendi tempus antecessit. Et ex Egypto populus eductus, in eremo occubuit, quia, despecto manna, cibos carnium petiit quos lautiores putavit. Et prima filiorum Heli culpa suborta est, quòd ex eorum voto Sacerdotis puer, non antiquo more coctas vellet de sacrificio carnes accipere, sed crudas quae-*

S. Greg. Papa lib. 30. c. 13. in 39. c. Job *Refertur,* in Can. *Quinque* de Consecrat. dist, 5.

reret, quas accuratiùs exhiberet. Et cùm ad Hierusalem dicitur: Hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis, & abundantia; *apertè ostenditur, quòd idcircò salutem perdidit, quia cum superbiæ vitio mensuram moderatæ refectionis excessit.*

Et primogenitorum gloriam Esaü amisit, quia magno æstu desiderii vilem cibum, scilicet lenticulam, concupivit: quam dum vendendis etiam primogenitis prætulit, quo in illam appetitu anhelaret indicavit. Neque enim cibus, sed appetitus in vitio est. Unde & lautiores cibos plerumque sine culpa sumimus, & abjectiores non sine reatu conscientiæ degustamus. Hic quippe, quem diximus, Esaü, primatum per lenticulam perdidit, & Elias in eremo per virtutem Spiritûs carnes edendo servavit.

Unde & antiquus hostis, quia non cibum sed cibi concupiscentiam esse causam damnationis intelligit: & primum sibi hominem non carne sed pomo subdidit: & secundum non carne, sed pane tentavit. Hinc est quod plerumque Adam culpa committitur, etiam cum abjecta & vilia sumuntur. Neque enim Adam solus, ut à vetito se pomo suspenderet, præceptum prohibitionis accepit. Nam cùm alimenta quadam saluti nostræ Deus contraria indicat, ab his nos quasi per sententiam vetat. Et dum concupiscentes noxia attingimus, profectò quid aliud quàm vetita degustamus? Ea itaque sumenda sunt quæ natura necessitus quærit, & non quæ edendi libido suggerit.

8\. Clemens Alexandr. *in Pædagogo* lib. 2. cap. 1.

Quocircà, ut præclarè docet sanctus Clemens Alexandrinus, *ii cibi cavendi sunt, qui non esurientes nos cogunt comedere, appetitiones nostras veluti quibusdam præstigiis fallentes.*

Sanctus Antoninus fusiùs de his peccandi modis per gulam differit, sed satis erit hîc præcipua referre & quæ ad praxim pertinent, quæ certè praxis potissimùm in Operibus moralibus attendenda est. *Prima*, inquit, *gulæ species, seu modus, est nimis comedere, vel etiam bibere; quod enim dicitur de esu, totum dicendum est de potu: sed locutio in hujusmodi fit de esu, quia ibi magis ostenditur, & frequentiùs quàm in potu. Cùm autem ita exceditur in quantitate, ut incurratur ebrietas, illud est unum vitium speciale, de quo dicetur infrà. Cum verò bibitur ultra debitum, sed citrà ebrietatem, pertinet ad hanc speciem gulæ. Et perpetrari potest illud vitium ita circa vilissimos cibos & potus, sicut circa delicatos & pratiosos; unde dicitur Ezechielis* Cap. 16. Hæc fuit iniquitas sororis tuæ Sodomæ, saturitas panis & aquæ. S. Antonin. part. 2. tit 6. c. 1. §. 5.

De quantitate autem cibi & potûs, non potest dari una certa regula omnibus secundùm eamdem mensuram; sed plus & minus exigitur secundùm varietatem complexionum & fatigationum: unus etiam & idem plus indiget uno tempore quàm alio, secundùm dispositionem sui corporis.... Tantùm ergo potest & debet quis comedere & bibere, quantùm credit se indigere ad sustentationem & executionem eorum quæ sibi incumbunt agenda; ita ut non usque ad nauseam sumat, sed cum aliquali adhuc appetitu finem faciat. Cùm autem, ex delectatione cibi vel potûs, plus sumit quàm sibi dictat conscientia opportunum, tunc peccat. Et de crapulâ carnisprivii, ex his quæ habentur dist. 4. cum Glossa, *videtur ibi esse mortale*. Eo magis quòd sæpiùs gloriantur homines,

dum tali crapulâ se velut ingurgitant & alios ad similes excessus provocant, qui ut plurimùm sanitati nocent & infœlices exitus sortiuntur.

S. Basilius in Asceticis, c. 10.

Demùm sanctus Basilius magnus innuit, quòd *ventrem plus æquo replere & cibis aggravari, maledictione dignum est: dicente Domino:* Væ qui nunc saturati estis; *& corpus ad operandum inutile reddit & ineptum, & ad somnos proclive, morbisque ac læsionibus magis expositum. Neque enim voluptas debet edendi finis constitui, sed vitæ necessitas, repudiatâ voluptatis intemperantiâ. Voluptatibus enim servire, nihil aliud est, quàm ventrem constituere Deum.*

Quæst. 4. Potest-ne reperiri peccatum in usu ciborum, qui nimium exquisiti & prætiosi sunt?

Resp. Idem fortè dici potest in hac materia quod de vestibus dictum est: quòd scilicet quemadmodùm rusticus homo & plebeïus non posset sine peccato uti vestibus, non sibi, sed nobilibus convenientibus, aut quæ aliàs ultra suum statum & infimam conditionem essent; ita non posset ordinariè, sine peccato, vesci cibis qui magnatibus potiùs quàm plebeiis conveniunt: quia unusquisque secundùm mensuram status & conditionis, in qua à Deo positus est, vivere debet. Adde quòd expensæ, quæ fiunt in usu ciborum delicatiorum & prætiosorum, non possunt esse sine culpa, respectu plebeii hominis & non divitis; quia eo ipso prodigalitatem sapiunt. Potest etiam dici, quòd dum quis ardentiùs exquirit cibos prætiosos & delicatiores, satis indicat, se potiùs comedere & bibere propter voluptatem & delectatio-

nem inde provenientem, quàm ut vitam, vires & sanitatem conservet; & ita considerat tanquam finem id quod debet tantùm attendi tanquàm medium; ut vidimus supra, juxta doctrinam sancti Gregorii Papæ, sancti Augustini, & sancti Basilii.

Unde hæc gulæ species ab aliis differt, & juxta sanctum Antoninum: *Secunda species est, comedere cibos nimis delicatos propter delectationem: ut capones, phasianos, perdices, carnes vitulinas, lampedrias, sturiones, & hujusmodi: vina solemnia, ut malvaticum, vernacium, græcum, trebiarium, & hujusmodi. Si tamen quis utatur cibariis delicatis propter infirmitatem vel debilitatem hoc exigentem: aut generis nobilitatem, ut Principes: aut temporis congruitatem, ut in nuptiis & conviviis discretis, potest esse hoc absque peccato.*

S. Antonin. p. 2. tit. 6. c. 1. §. 6.

Unde sanctus Augustinus, lib. 3. De Doctrina Christiana, cap. 10. *Refertur* in Can. *Quisquis*, dist. 41. *Fieri enim potest*, ut sine aliquo vitio cupidinis vel voracitatis, prætiosissimo cibo sapiens utatur; insipiens autem fœdissimâ gulæ flammâ in vilissimum olus ardescat: Et saniùs quisque maluerit, more Domini, pisce vesci, quàm lenticulâ, more Esaü nepotis Abrahæ, aut ordeo more jumentorum. Non enim propterea continentiores nobis sunt pleræque bestiæ, quia vilioribus aluntur escis. Nam in omnibus hujusmodi rebus, non ex earum rerum naturâ quibus utimur, sed ex causâ utendi & modo appetendi, vel probandum vel improbandum quod facimus.

Et in eadem dist. Can. *Non cogantur.*

Idem dicit : Non cogantur divites pauperum cibis vesci, utantur consuetudine infirmitatis suæ; sed doleant aliter se non posse abstinere; si enim consuetudinem suam mutant, ægrotant: utantur superfluis, & dent pauperibus necessaria: utantur prætiosis, *& dent pauperibus vilia.*

S. Clemens Alex in Pædagogo l. 2. c. 2.

Non inutile erit hîc referre quod de vinis exquisitioribus è longinquis regionibus asportatis dicit sanctus Clemens Alexandrinus, qui de hac gulæ materia fusè disseruit: *Languescentis*, inquit, *& imbecilla propter intemperantiam appetitionis sunt transmarina vini importationes, desipiente in desideriis animo, vel ante ebrietatem.*

S Antonin. Ibid.

Sanctus Antoninus mox de conviviis sic loquitur: *Convivia autem facere ubi communiter lauta preparantur, cùm ex amicitiâ vel aliâ causâ honesta fiunt, de se non sunt reprehensibilia; nam & Job permittebat filiis suis convivia facere invicem: & Joseph preparavit fratribus suis convivium: & Abraham Angelis suis. Precipuè cùm in conviviis adsunt quinque circumstantiæ, quas ponit sanctus Gregorius Papa, dicens in Epistola ad Natalem Episcopum. Registr. lib. 2. Epist.* 37. Refertur *in Can.* Convivia, *dist.* 44. Convivia quæ ex intentione impendendæ charitatis fiunt, rectè vestra fraternitas in suis Epistolis laudat. Sed tamen sciendum est, quia tunc ex charitate veraciter prodeunt, cùm in eis nulla absentium vita mordetur, nullus ex irrisione reprehenditur, nec in eis inanes sæcularium negotiorum fabulæ, sed verba sacræ lectionis audiuntur: cùm non plus quàm necesse est servitur corpori, sed sola ejus infirmitas reficitur, ut ad usum exer-

cendæ virtutis habeatur.

Et quia raro est quòd non in conviviis multa vana & irrisoria immisceantur, & ultra debitum comedatur & delectetur; ideò refert Augustinus, sibi ab Ambrosio traditum, ut vitaret convivia, quibus terminus temperantia exceditur.

Est autem, inquit sanctus Clemens Alexandrinus, *valdè à ratione alienum, & inutile, & nequaquam humanum, pecudum more saginatum morti nutriri, deorsùm in terram respicientes, & è terra semper in mensas procumbentes, lautam ac delicatam vitam persequentes, id quod bonum est hìc utique in vita quæ mox non est futura infodientes, soli cibi devorationi blandientes.* S. Clemens Alexand in Pædagogo, l. 2. c. 1.

Quæst. 5. Qualis est tertius modus peccandi per gulam?

Resp. Sanctus Antoninus, qui de hâc materiâ fusiùs cæteris disseruit, quem idcircò tanquam ducem hìc sequimur, asserit quòd *tertia species gulæ est, ponere nimis de tempore & cura ad præparandum cibos, ut magis delectent: puta ut sint variati, assati, lixi cum aromatibus, cum saporibus, & hujusmodi. Quo vitio laboraverunt filii Heli sacerdotis; nam cùm populus accederet ad offerendum sacrificia animalium ad altare secundùm mandatum Legis:* veniebat puer, & dicebat immolanti: da mihi carnem, *id est partem animalis occisi*, ut coquam Sacerdoti; non enim accipiam à te carnem coctam, sed crudam. *Quòd faciebat ut accuratiùs posset suo Sacerdoti præparare.* Dicebatque illi immolans: incendatur primùm, juxta morem, hodiè adeps, & tolle tibi quantumcumque desiderat anima tua: qui respondens aie- S. Anton. p. 2. tit 5. c. 1. §. 7.

bat ei : nequaquàm , nunc enim dabis, alióqui tollam vi. Et veniebat puer Sacerdotis dum coquerenter carnes, & habebat fuſcinulam tridentem in manu ſua, & mittebat eam in lebetem , vel in caldariam, aut in ollam, ſive in cacabum , & omne quod levabat fuſcinula , tollebat Sacerdos ſibi. *Et ſubditur lib.* I. *Reg. cap.* 2. *quòd grande erat peccatum eorum*; *undè in punitionem in bello contra Philiſtaos occiſi ſunt.*

Et pracipuè in hoc ſolent delinquere divites, *& etiam Pralati Eccleſia. Unde Alanus. De Planctu natura, ait :* Hodiè gulæ vitium profundiùs ſe porrigit in Dominos & Prælatos ; qui ſalmones, lucios , cæteroſque piſces æquipollenti generoſitate inſignes, variis decoctionum cruciant Martyriis, balneantes officio ſacri piperis fonte baptizant, ut multiformis ſaporis gratiam conſequantur : alius miniſtrorum contundit, colat alius & conficit, ſubſtantiam vertit in accidens, naturam mutat in artem , ut ſaturitas tranſeat in eſuriem. *Hac ille.*

Sed magnam conſcientiam ſibi debent facere tales de tanto tempore quod amittunt, & faciunt miniſtros amittere pro hujuſmodi praparatione , & expenſis ſuperfluis, quibus deberent pauperibus ſubvenire.

Et certè dubitandum non eſt, quin Eccleſiaſtici, qui ultra modum expendunt, ut menſam ſemper ſumptuosè & delicatè apparatam habeant, in hoc pluſquàm laïci peccent, vel eâ de causâ quod redditibus Eccleſiaſticis malè utuntur; nec ullo modo prodeſſe poteſt frivola excuſatio quam obtendunt, quod ſcilicet quærant , ſimilibus expenſis , ſplendori Eccleſiæ ſervire , &

sibi conciliare venerationem populi, qui ea quæ splendida sunt solummodò æstimat; illud enim effugium exsufflatum est à sancto Augustino & aliis Patribus in Concilio Carthaginensi IV. congregatis, dum sic graviter decreverunt: *Episcopus vilem supellectilem, & mensam, ac victum pauperem habeat: & dignitatis suæ authoritatem, fide & vita meritis quærat.*

Concil. Carthag. 4. Can. 15. Refertur in Can. *Episcopus*, dist. 41.

Quæst. 6. Peccant-ne qui avidiùs & celeriùs quàm par est, manducant?

Resp. Cùm hæc celeritas aviditasque rectæ rationi conformia non sint, & indicare videantur, hominem concupiscentiæ motibus servire, magisque quærere in cibo & potu voluptatem & delectationem, quàm virium & sanitatis conservationem, præsertim cùm hæc festinatio sæpiùs corpori noceat; ideò Doctores quartam gulæ speciem in hac ardenti & nimis avidâ festinatione constituunt.

Undè etiam sanctus Clemens Alexandrinus: *Quomodò autem*, inquit, *non est à ratione alienum, manus condimentis immiscere, vel perpetuò ad obsonium extendere, non gustantium ritu, sed rapientium, ut immoderatè & indecorè se impleant. Videre enim est eos qui sunt hujusmodi, suibus vel canibus propter voracitatem assimilari, potiùs quàm hominibus: qui adeò festinant ut saturentur, ut ambæ maxillæ simul inflentur, festinatione indecorâ & ab honesta consuetudine alienâ, intruso in ventrem nutrimento, tanquàm ad viaticum non ad digestionem, edulia reponant. Atque cùm semper malum sit transire modum, tum in nutrimentis maximè reprobatur.*

Iisdem rationibus motus sanctus Anto-

S. Antonin. p. 2. c. 1. §. 8. tit. 6. ninus : *Quarta species gulæ* , inquit , *est nimis ardenter , seu nimiâ aviditate cibum & potum sumere ; ad quod pertinere videtur comedere nimis rapaciter & festinanter. Et licèt quidam habeant à naturali conditione vel assuefactione , tamen corpori nocet ; quia non ita benè potest cibus digeri quasi integer deglutitus , & minus benè adificat. Et cùm procedit ex inordinato appetitu delectationis , gulæ peccatum est.... Et in hac specie gulæ ita peccatur vilissimis cibis, sicut pretiosis ; imò frequenter offendunt homines , non facientes sibi conscientiam propter vilitatem cibi : & cum majori delectatione gulæ comeduntur aliquando herbæ, fructus , cepe , allia & hujusmodi , quàm carnes : non attendentes quòd vitium gulæ in primis parentibus non fuit circa capones, & confectiones , sed in fructibus..... Unde sanctus Augustinus , ait*, in lib. de Doctrina Christiana, cap. 10. Refertur in Can. *Quisquis* , dist. 41. In omnibus talibus non usus rerum, sed libido utentis in culpa est. *Et idem super* Epistol. Joan. Refertur in Can. *Deliciæ* dist. 41. *dicit :* Deliciæ quælibet, si absque desiderio percipiantur, non officiunt ; & viles cibi appetenter accepti, impediunt profectum abstinentiæ. *De Civitate Dei*, *cap.* 37. In exemplo Esaü discimus , in vescendo non cibi genere , sed aviditate immoderatâ quemquam culpandum..... *Infirmi vel sani , qui experti sunt , aliquod cibi vel potûs nocere infirmitatibus eorum , & tamen sumunt propter aviditatem , utique peccant in hac specie gulæ , & hoc plus & minùs , secundùm excessum quem faciunt.*

S. Gregor. *Neque enim* , ut observat sanctus Gre-

gorius Papa, *Adam solus, ut à vetito se pomo suspenderet, præceptum prohibitionis accepit; nam cùm alimenta quædam saluti nostræ Deus contraria indicat, ab his nos quasi per sententiam vetat. Et dum concupiscentes noxia attingimus, profectò quid aliud quàm vetita degustamus?* l. 30. Moral. c. 11. in 39. c. Job.

Hæc autem sancti Gregorii doctrina valdè in praxi notanda est, cùm hæc manducatio earum rerum quæ ut plurimùm sanitati nocent, sit satis frequens, & exinde nullus sæpiùs vel minimus scrupulus peccati nascatur, licèt id manifestè contra rectam rationem sit, & hæc species gulæ valdè deformis sit coram Deo. Unde meritò concludendum est, quòd puellæ, quæ aliquandò, ex appetitu depravato, carbones manducant, aut calcem, cineres, ceram, aut his similia, quæ ut plurimùm varios morbos gignunt, & obstructionibus valdè nocivis ansam præbent, graviter peccare, & gulæ vitium eo deterius incurrere, quòd gustui pravo ardenter servientes, varia damna quæ inde proveniunt nullo modo curant, & sanitati nocentes, contra quintum etiam Decalogi Præceptum agunt; quo non solùm vetatur ne alienæ sanitati, sed etiam ne propriæ voluntariè noceamus: quod certè contra rectam rationem esse nullus dubitare potest.

Quæst. 7. Quænam est quinta & ultima Gulæ species?

Resp. Cùm quis prævenit & anticipat comestionis horam, quasi velit cibum omni horâ sumere, nec ullam in hoc regulam ordinariè sequi; quod certè ut plurimùm sanitati nocet, & indicat, hominem potiùs

propter delectationem & voluptatem comedere aut bibere, quàm ut vires corporis reficiat & sanitatem conservet; hic autem agendi modus, & comedendi statim post prandium aut cœnam, aut etiam pluries in die sine ratione, regula, aut modo, vix potest servari sine detrimento sanitatis; & tales helluones, ut observat sanctus Antoninus, *nec sani vivere possunt, cùm ponant indigestum super indigestum; unde mali humores generantur, & caput etiam fumositatibus est gravatum, & malè aptum ad spiritualia. Et hoc, nisi magnus labor excuset: ut laborantes in agris, viatores, pueri dum sunt in augmento.*

S. Antonin. p. 2. tit. 6. c. 1. §. 9.

Quinque illæ gulæ species in unico versu, a sancto Thoma relato, comprehenduntur.

S. Th. 2. 2. q. 148. a. 4.

Præproperè, lautè, nimis, ardenter, studiosè.

Quæst. 8. Quid est ebrietas?

Resp. Ebrietas dupliciter potest accipi, juxta Doctorem Angelicum; *uno modo, prout significat ipsum defectum hominis, qui accidit ex multo vino potato; ex quo fit ut non sit compos rationis. Et secundùm hoc ebrietas non nominat culpam, sed defectum pœnalem consequentem ex culpa. Alio modo ebrietas potest nominari actus, quo quis in hunc defectum incidit, qui potest causare ebrietatem dupliciter: uno modo ex nimia vini fortitudine præter opinionem bibentis; & sic etiam ebrietas potest accidere sine peccato, præcipuè si non ex negligentiâ hominis contingat: & sic creditur Noë inebriatus fuisse, ut legitur* Genesis 9. *Alio modo ex inordinatâ concupiscentiâ & usu vini; & sic ebrietas ponitur esse peccatum, & conti-*

S. Th. 2. 2. q. 150. a. 1. in corp.

netur sub gulâ , sicut species sub genere ; dividitur enim gula in comessationem & ebrietatem.

Quæst. 9. Ebrietas est-ne grave peccatum?

Resp. Cùm per ebrietatem homo voluntariè usum rationis per aliquod tempus amittat , bestiisque se similem reddat ut pravæ cupiditati serviat ; cùm etiam se exponat periculo varia perpetrandi peccata , & damna sibi ipsi aut proximo inferendi , dubitari non potest , quin ebrietas ex natura sua grave peccatum sit. Id ex verbis sacræ Scripturæ patet ; nam ut habetur in libro Proverbiorum : *Cui væ? Cujus patri væ? Cui foveæ? Cui sine causa vulnera? Cui suffusio oculorum? Nonne his qui commorantur in vino & student calicibus potandis? Ne intuearis vinum quando flavescit , cùm splenduerit in vitro color ejus : ingreditur blandè . sed in novissimo mordebit ut coluber, & sicut regulus venena diffundet. Oculi tui videbunt extraneas, & cor tuum loquetur perversa. Et eris sicut dormiens in medio mari , & quasi sopitus gubernator , amisso clavo : & dices , verberaverunt me , sed non dolui : traxerunt me , & ego non sensi : quando evigilabo, & rursus vina reperiam?* Prov. c. 23. v. 29.

Gravitatem etiam ebrietatis explicat Isaïas Propheta & multiplicia quæ ex ea sequuntur mala, dicens : *Væ qui consurgitis manè ad ebrietatem sectandam , & potandum usque ad vesperam. Cythara & lira, & tympanum , & tibia , & vinum in conviviis vestris : & opus Domini non respicitis , nec opera manuum ejus consideratis. Propterea captivus factus est populus meus,* Isaïæ c. 5.

quia non habuit scientiam, & nobiles ejus interierunt fame, & multitudo ejus siti exaruit. Propterea dilatavit infernus animam suam, & aperuit os suum absque ullo termino: & descendent fortes ejus, & populus ejus, & sublimes gloriosique ejus ad eum... Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem.

1. ad Corint. c. 6. v. 10. Idcircò etiam Apostolus Paulus ebrietatem inter varia magna crimina collocat, & his verbis concludit: *Ebriosi regnum Dei non possidebunt.* Quæ certè verba peccatum esse mortale evincunt.

S. Aug. ferm. 231. de tempore. Unde sanctus Augustinus apertè asserit, quòd *quicumque ebriosus pœnitentiam de ipsa non egerit, sed usque ad mortem suam in ipsa ebrietate permanserit, in æternum profectò peribit; quia non mentitur Spiritus Sanctus per Apostolum dicens:* Neque ebriosi regnum Dei possidebunt.... *Ebrietas quasi inferni puteus, quoscumque susceperit, nisi digna subvenerit pœnitentia, & emendatio fuerit subsecuta, ita fortiter sibi vindicat, ut eosdem ipsos de inferni tenebroso puteo ad charitatis vel sobrietatis lucem redire, sine pœnitentia, non permittat.*

Idem ferm. 232. Et in alio loco: *Qui credit*, inquit idem sanctus Doctor, *ebrietatem esse parvum peccatum, si se non emendaverit, & pro ipsa ebrietate pœnitentiam non egerit, cum adulteris & homicidis æterna illum pœna cruciabit.* Idem ferm. 231. *Considerent ebriosi, si non pejores animalibus judicandi sunt; cùm enim animalia ampliùs quàm eis opus est bibere nolint, illi & duplum & triplum quàm eis expedit potum accipiunt; & unde trium vel quatuor dierum refectionem poterant habere, uno die cum grandi peccato contendunt per-*

dere potiùs quàm expendere. Et utinam potum tantummodò perderent, & non etiam ipsi perirent.

Quâ in re, dic homo miser, à brutis differs? inquit sanctus Basilius, *nonne rationis munere, quam à Deo omnium conditore accepisti, reliqua creaturæ omnis factus Dominus & imperator? Hoc igitur te mentis lumine per ebrietatem privans, inter bestias ratione carentes annumerari poteris, similisque illis fieri. Imò & bestiis longè pejores eos existimaverim, qui ab ebrietate superantur.... Nec solùm eo pejores brutis, quòd mente insani aut ebrii, sed etiam quòd sensibus longè infrà illa deficere videantur. Quod, quæso, animal visu audituve atque ebrius homo debilitatur? Nonne familiarissimos interdùm ignorant, alienis verò sæpè quàm domesticis congrediuntur? An non umbras sæpenumerò tanquam sulcos aut loca prærupta transiliunt? Aures terrifico sonitu, more fluctuantis maris, refertas habent. Terra interdùm insurgere, ac in arduum ac rectum erigi, montes verò circummoveri videntur. Quandoque abs re & præter modum rident: tunc verò sine consolationis remedio plorant: nunc item audaces & temerarii, mox timidi & ignavi. His etiam somni sunt graves, ægrè respirantes, & propè suffocantes, ac reverâ morti vicini: vigiliæ verò somnis stupidiores.* S. Basilius sermon. in ebrietatem.

Si ea omnia quæ ex ebrietate oriuntur mala verbis sancti Basilii magni hîc referrem, prolixus nimiùm essem; satis igitur erit pauca addere quæ illius peccati gravitatem dilucidiùs probant: *Ebrietas,* inquit, *dæmon est voluntarius, ex voluptate animabus nostris, inditus: ebrietas ma-* S. Basilius. Ibid.

litia mater est, virtutis inimica, fortem virum reddit ignavum, ex temperato facit lascivum, justitiam ignorat, prudentiam extinguit.

S Ambros. lib. de Elia & jejunio, c. 16. *Ebrietas*, ut docet sanctus Ambrosius, *fomentum libidinis, ebrietas incentivum insaniæ, ebrietas venenum sapientiæ: hac sensus hominum mutat & formas, per hanc fiunt ex hominibus equi adhinnientes; siquidem naturali vapore corporis calidi, & præter naturam vini calore flammati, cohibere se non queunt, & in bestiales libidines excitantur.*

S. Th. 2. 2. q. 150 a. 6. in corp. Unde meritò verbis Doctoris Angelici concludere possumus, quòd *ebrietas, per se loquendo, est peccatum mortale.*

Quæst. 10. Semper-ne committitur peccatum mortale in ebrietate?

Resp. Absolutè loquendo, posset quis inebriari etiam sine peccato, ut si non agnoscens vini fortitudinem, & bibens solummodò ad sedandam sitim, subitò vini violentiâ præoccupetur, quemadmodùm accidit Noë, qui certè vini qualitates agnoscere non poterat cùm primus inebriatus est. Attamen vix fieri nunc potest, ut ebrietas sine ulla culpa sit.

S. Tho. Ibid. Sed Angelicus Doctor distinctè quæstioni propositæ respondet, dum sic loquitur: *Culpa ebrietatis, sicut dictum est, consistit in immoderato usu & concupiscentia vini. Hoc autem contingit esse tripliter: uno modo sic quod nesciat potum esse immoderatum & inebriare potentem, & sic ebrietas potest esse sine peccato, ut dictum est: Alio modo sic, quòd aliquis percipiat potum esse immoderatum, non tamen æstimet potum esse inebriare potentem: & sic ebrietas potest esse cum*

peccato

peccato veniali: Tertio modo potest contingere, quòd aliquis benè advertat potum esse immoderatum & inebriare potentem, & tamen magis vult ebrietatem incurrere quàm à potu abstinere; & talis propriè dicitur ebrius; quia moralia respiciunt speciem non ab eis quæ per accidens eveniunt præter intentionem, sed ab eo quod est per se intentum. Et sic ebrietas est peccatum mortale; quia, secundùm hoc, homo volens & sciens privat se usu rationis.

Quæst. II. Quid de illis dicendum, qui curant, ut alii inebrientur?

Resp. Manifestum est, quòd in hoc rei sunt coram Deo; quin imò sæpiùs majus peccatum contrahunt, quàm hi qui, vini vim ignorantes, reverâ inebriantur. In tales acriter invehitur sanctus Ambrosius his verbis: *Nec vos excusamini, qui vocatis ut amicos, & emittitis ut inimicos. Quantò meliùs in terram tua vina fudisses? .. Quid te delectant damna sine gratia? Rogas ad jucunditatem, cogis ad mortem: invitas ad prandium, efferre vis ad sepulchrum: cibos promittis, tormenta irrogas: vina prætendis, venena suffundis. Omne enim quod nocet, venenum est, tollit sensus, viscera exurit, somnum infestat, caput vexat.*

S. Ambrosius lib. de Elia & jejunio, c. 14.

Verùm sanctus Antoninus distinctiùs de hac re loquitur dicens: *Item si quis daret alicui ad bibendum multum ad inebriandum eum: vel æstimans, quòd ex nimio potu quem quis sumit, inebrietur, & quòd si avisaret, non faceret, vel aptè impedire posset; sed ex levitate, & inde solatium sumat, permittit inebriari: vel etiam ponit studiosè sal in vino, vel aliud inebriare valens occultè, peccat mortaliter. Cap. Si*

S. Antonin. p. 2. tit. 6. c. 3. §. 2.

culpa. De injuriis & damno dato. *Tabernarii etiam, si perpendunt aliquos ex nimio vino sumpto inebriari, quòd experti sunt pluries, ut in ebriosis, & non curant propter avaritiam, graviter peccant.*

Quæst. 12. Ebrietas excusat ne coram Deo illa peccata quæ in hoc statu committuntur?

Resp. Cùm ebrietas sine ullo peccato accidit, quod ut diximus valdè inusitatum est; tunc culpæ, quæ ob ebrietatem committi possunt, non reddunt hominem coram Deo culpabilem, maximè si quis nullum usum rationis in tali ebrietatis statu habeat. Et isqui sine ulla sua culpâ ebrius factus est [ut verisimiliter evenit Noë] nullo modo potest peccare, sicut nec infans unius anni aut freneticus.

Sed è contrario qui se inebriando peccavit, eo ipso fit quodammodo reus omnium criminum quæ ab eo in tali statu perpetrantur, juxta principium Angelici Doctoris, qui sic loquitur: *Aliquid potest esse voluntarium, vel secundùm se, sicut quando voluntas directè in ipsum fertur: vel secundùm suam causam, quando voluntas fertur in causam, & non in effectum; ut patet in eo qui voluntariè inebriatur, ex hoc enim quasi voluntarium ei imputatur quod per ebrietatem committit.*

S. Th. 1. 2. q. 77. a. 7. in corp.

In eadem sententia videtur esse sanctus Joannes Damascenus, dum dicit: *Per ignorantiam tum demùm aliquid invitè fit, cùm nos imprudentia causam haudquaquàm præbemus, sed casu ita res contigit. Etenim si quispiam vino obrutus cædem perpetrarit, errore quidem & inscitiâ ductus eam admisit, at non item invitè; ignorationis*

S. Joan. Damasc l. 2. Orthodoxæ fidei. c. 24.

quippe causam, hoc est ebrietatem, ipse accersivit.

Demùm sanctus Thomas, postquàm sibi proposuit hanc quæstionem, utrum scilicet ebrietas excuset à peccato: respondet, quòd *in ebrietate duo attenduntur, scilicet defectus consequens, & actus præcedens: ex parte autem defectûs consequentis in quo ligatur usus rationis, ebrietas habet excusare à peccato, in quantùm causat involuntarium per ignorantiam; sed ex parte actûs præcedentis videtur esse distinguendum; quia si ex actu illo præcedente subsecuta est ebrietas sine peccato, tunc peccatum sequens totaliter excusatur à culpâ: sicut fortè accidit de Loth. Si autem actus præcedens fuit culpabilis, sic non totaliter aliquis excusatur à peccato sequenti, quod scilicet redditur voluntarium ex voluntate præcedentis actus, in quantùm scilicet aliquis dans operam rei illicitæ, incidit in sequens peccatum. Diminuitur tamen peccatum sequens, sicut & diminuitur ratio voluntarii.* S. Th. 2. 2. q. 150. a. 4. in corp.

Ex hac doctrinâ inferre possumus, ea crimina quæ in ebrietate fiunt, esse tantò majora vel minora, quantò major vel minor erat ratio suspicandi, quòd evenirent si quis in ebrietatem prolaberetur; præsertim si illo probabili timore neglecto, vinum in nimia quantitate haustum sit, nihilque omninò actum ut impedirentur hæc verisimiliter eventura crimina. Tunc certè peccata sequentia magis habent de ratione voluntarii, quàm si prævideri non potuissent.

Eruditissimus Tostatus, Episcopus Abulensis, rectè gravitatem peccatorum ebriis Alphonsus Tostatus, E-

piscopus Abulensis in Matthæi, c. 25. q. 566. in fine.

contingentium ponderat, dum sic loquitur: *Si quis se sponte inebriavit, & postea ebrius multa mala fecit, demeretur in illis; licèt cùm ebrius factus sit, non potest se à malis cohibere. Et ita ebrius, juxta Aristotelem, sustinet duplices increpationes: una est, quia se inebriavit: alia est, quia ebrius malum fecit. Et tamen dicendum, quòd si propriè attendatur, quandocumque est talis necessitas ex parte intellectûs & voluntarii, quòd non potest evitari malum, non est demeritum in operatione, sed praecedenti operationi imputatur malum sequentium: sicut cùm quis spontè inebriatus est, & posteà multa mala facit, omnium sequentium iniquitas imputatur voluntariæ inebriationi: & ita tunc peccavit sequentibus pro peccatis; non tamen est tanta culpa, quanta esset si quodlibet horum voluntariè ageret.*

Quæst. 13. Peccatum ebrietatis fit-ne gravius pro ratione personarum?

Resp. Cùm mala consequentia ex ebrietate, sint graviora in aliquibus personis, quàm in aliis; concludendum est, hoc peccatum esse gravius pro qualitate & dignitate personarum illud perpetrantium. Sic dicere possumus 1°, quòd regulariter puellæ & mulieres graviùs peccant, ratione ebrietatis, quàm homines, non solùm quia id valdè indecorum sexui est & scandalosum; sed etiam quia inde consequi possunt periculosi & valdè nocivi aut inhonesti eventus. 2°. Illi quibus aliquo modò incumbit aliorum cura seu gubernatio, cujusmodi sunt patresfamiliàs, Gubernatores, Magistratus, & alii in dignitate constituti, graviùs utique peccant; quia per immoderatum vini usum, privant

se usu rationis, quo magis quàm cæteri indigent, ut suo munere ritè fungantur, & subditos contineant in observantia & reverentia sibi debita: adde quòd scandalum ex ebrietate proveniens gravius est juxta ordinem & dignitatem personarum.

3°. Certum est quòd illi qui tenentur servare continentiam, tenentur etiam diligentiùs abstinere àb immoderato usu vini quod valdè contrarium est castitati, dicente Spiritu Sancto, quòd *luxuriosa res est vinum.* Et *nolite inebriari vino, in quo est luxuria.* Unde etiam sanctus Hieronimus: *Venter mero æstuans*, inquit, *citò despumat in libidines: ubi ebrietas, ibi libido dominatur & furor.*

Prov. c. 20. ad Ephesios. c. 5.

Demùm Clerici in sortem Domini vocati, & ii præsertim qui in aliquo ordine sunt constituti, & potiori jure Sacerdotes & Parochi, vel alii aliquâ dignitate in Ecclesia insigniti, specialiùs profectò & strictiùs tenentur turpe hoc vitium declinare, quod graviore certè notâ ipsos inficit, & valdè nocet gloriæ Dei & utilitati proximi ab ipsis juvandi potiùs quàm scandalisandi.

S. Hieron. Epist *ad Oceanum* Refertur in Can. *Venter.* dist. 25.

Unde etiam in veteri Lege sic cautum erat: *Dixit quoque Dominus ad Aaron: Vinum & omne quod inebriare potest, non bibetis tu & filii tui, quando intratis in Tabernaculum testimonii, ne moriamini; quia præceptum sempiternũ est in generationes vestras, & ut habeatis scientiam discernendi inter sanctum & profanum, inter pollutum & mundum, doceatisque filios Israël omnia legitima mea.*

Levitici c. 10.

Sancta Dei Ecclesia diligenter magnaque cum sollicitudine inspirare curavit debi-

tum hujus pudendi vitii horrorem, sacrosancti Altaris Ministris, & sæpiùs jussit ut eas occasiones sollicitè fugerent, quæ tali intemperantiæ locum dare possent: *Ante omnia*, aiunt Patres in Concilio Agathensi congregati, *Clericis vitetur ebrietas, quæ omnium vitiorum fomes ac nutrix est. Itaque eum, quem ebrium fuisse constiterit, [ut ordo patitur] aut trigenta dierum spatio à communione statuimus submovendum, aut corporali subdendum supplicio.*

Concil. Agathen. Can. 41. Refertur in Can. *Ante.* dist. 35.

In Concilio etiam Turonico sic habetur: *Fomitem omnium vitiorum oportet abscindi, Apostolo præcipiente:* Nolite inebriari vino in quo est luxuria; *& quàm gravi ebrietas supplicio expietur, idem Apostolicâ manifestat doctrinâ, inter cætera dicens:* Neque fornicatores, neque idolis servientes, neque ebriosos regnum Dei possessuros. *Si quis verò in omni officio clericali Deo militans, ab ebrietate se non abstinuerit, secundùm statûs sui ordinem, competens in eum vindicta exerceatur.*

Concil. Turon. 1. Can. 2. an. 461.

Demùm in Concilio Venetico similibus pœnis vetatur in Clericis ebrietas, his verbis: *Ante omnia à Clericis vitetur ebrietas, quæ omnium vitiorum fomes ac nutrix est; nec quis potest liberum corporis sui ac mentis habere judicium, cùm captus vino à sensu probetur alienus, & proclivis ad vitium mente labefactatâ ducatur, ac plerumque possit peccatum aut crimen, dum nescit, incurrere; sed ignorantia talis non potest non subjacere pœna, quam ex voluntariâ amentia manasse constiterit. Itaque eum quem ebrium fuisse constiterit, ut ordo patitur, aut trigenta dierum spatio à communione statuimus submovendum, aut corporali*

Concil. Venetic. Can. 13. an. 465.

subdendum esse supplicio. Notandum, hæc Concilii verba non parùm confirmare sententiam quam quæstione præcedenti explicuimus.

Varia quæ pluribus Ecclesiæ sæculis celebrata fuere Concilia, districtè prohibent Clericis, ne se ebrietatis periculo committant; prolixior essem si ea omnia quæ hac de re statuta sunt referrem: satis erit hîc verba Concilii Lateranensis transcribere: *A crapula & ebrietate omnes Clerici diligenter abstineant; unde vinum sibi temperent, & se vino: nec ad bibendum quispiam incitetur: cùm ebrietas & mentis inducat exilium, & libidinis provocet incentivum. Unde illum abusum penitùs decernimus abolendum, quo in quibusdam partibus ad potus æquales suo modo obligant potatores, & ille judicio talium plus laudatur, qui plures inebriat, & calices fœcundiores exhaurit. Si quis autem super his se culpabilem exhibuerit, nisi à superiore commonitus satisfecerit, ab officio vel beneficio suspendatur.*

Concil. Later. 3. sub Innoc. 3 an. 1180. Can. 15 Refertur in Can *A crapula.* De vita & honestate Clericor.

Sed quia non sufficit ebrietatem vitare, si aliunde contra temperantiam ministris altaris valdè necessariam peccetur, notatu dignum est, quòd in Canone Concilio Nannetensi tributo etiam vices bibendi Clericis præscribuntur, in Collationibus seu Conferentiis Ecclesiasticis, quæ tunc fiebant: *Quando Presbyteri*, inquit, *per Calendas simul conveniunt, post peractum divinum Mysterium, ad necessariam collationem, non quasi ad plenam refectionem, sed quasi ad prandium, ibi ad tabulas resideant, nec per alia inhonesta convivia se invicem gravent; quia indecens est & one-*

Can. *Quando Presbyteri.* dist. 44.

rosum, sæpe etiam tardè ad Ecclesiam redeuntes, majus damnum de reprehensione consequuntur quod de gravedine mutuâ contrahunt, quàm lucrum ibi faciant. Nam de ejusmodi conventu Paulus Corinthios reprehendit, qui inconvenienter cœnam Dominicam manducare conveniebant; sic & qui ad cœnam Dominicam, id est ad collationem verbi sub occasione conveniunt, & ex veritate ventris causâ conjunguntur, reprehensibiles coram Deo & hominibus habentur. Et ideò, peractis omnibus, qui voluerint panem cum charitate in domo fratris sui simul cum fratribus frangant, & singuli singulos bibere faciant: & maximè ultra tertiam vicem poculum non contingant, & sic ad Ecclesias redeant. Ut appareat cum quantâ curâ sobrietatem Patres Clericis commendarent.

Can. *His igitur.* dist. 23.

Sanctus Isidorus, Clericos monens in Canone: *His igitur*, inquit, *lege Patrum cavetur, ut à vulgari vitâ seclusi, à mundi voluptatibus se se abstineant: non spectaculis, non pompis intersint, convivia publica fugiant, privata non tantùm pudica, sed & sobria colant.* Quia, ut advertit sanctus Hieronimus: *Facilè contemnitur Clericus, qui sæpe vocatus ad prandium, non recusat.*

S. Hieronim. Epist. ad Nepotianum.

In variis quoque Conciliis, ut omnis, non solum ebrietatis, sed etiam intemperantiæ & suspicionis vitetur occasio, prohibitum est Clericis, ne ullo modo bibant in tabernis, in quas nec etiam ingredi deberent nisi necessitatis causâ. In Concilio Laodiceno sic habetur: *Non oportet Clericos sacro Ministerio deditos, à Presbyteris usque ad Diaconos, & deinceps Ordinis Ecclesiastici omnes usque ad Ministros,*

Concil. Laodic. Can. 24. Refertur in Can. *Non oportet.* dist. 44.

aut Lectores, aut Exorcistas, aut Ostiarios, aut Psalmistas, aut etiam eos qui in proposito continentiæ sunt, tabernas intrare.

Concilium Carthaginense III ita etiam statuit: *Clerici edendi vel bibendi causâ tabernas non ingrediantur, nisi peregrinationis necessitate compulsi.* Unde etiam in Synodo Ebroïcensi Clericis insinuatur, quòd inter se Hospitalitatem sectari congruum esset, ut sic tabernæ etiam in itinere vitarentur, & charitas inter eos augeretur: *Proinde*, ut dicitur in Synodo, *satius est, Ecclesiasticos viros fugere promiscua contubernia sæcularium, ac potiùs Hospitalitatem inter se exercere.* Quod certè valdè optandum esset.

Concil. Carthag. 3. Can. 27. Refertur in Can. *Clerici.* dist. 44.

Synodo Ebroïcen. an. 1576.

TRACTATUS OCTAVUS.

De septimo Decalogi Præcepto: Non furtum facies.

SEPTIMO Decalogi Præcepto, quod est quartum in secunda tabula, quæ proximum respicit, prohibetur, ne illi in fortunis, seu bonis suis temporalibus noceamus. Illius autem peccati gravitas aperitur designaturque à Zacharia Propheta dum sic loquitur: *Hæc est maledictio quæ egreditur super faciem omnis terræ; quia omnis fur, sicut ibi scriptum est, judicabitur*, id est condemnabitur. Hanc condemnationem valdè metuebat Tobias, *Anna* enim, *uxor ejus ibat ad opus textrinum quotidiè & de labore manuum suarum victum quem consequi poterat deferebat; unde factum est, ut hædum caprarum accipiens detulisset domi: cujus cum vocem balantis vir ejus audisset, dixit: videte, ne fortè furtivus sit, reddite eum dominis suis; quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere.*

Zachariæ c. 5.

Tobiæ c. 2.

Tractabimus primò de divisione & definitione furti, tum de natura illius peccati & gravitate, demùm de pœnis furum, & præsertim de obligatione restituendi, & resarciendi damna proximo injustè illata.

CAPUT PRIMUM.

De Definitione & Divisione furti.

Quæst. I. QUID est furtum?

Resp. Illius criminis definitio accurata reperitur in Institutionibus Justiniani Imperatoris, his verbis: *Furtum est contrectatio fraudulosa, lucri faciendi gratiâ, vel ipsius rei, vel etiam usûs ejus possessionisve, quod lege naturali prohibitum est admittere.* Lib. 4. Instit. tit. 1. §. 2.

Primò *contrectatio apponitur in definitione*, ut notat sanctus Raymundus de Pennafort; *quia sine ea non est propriè furtum, licèt interveniat voluntas, verbum, vel scriptura; aliàs si concupiscat rem alienam illicitè, at sine contrectatione, est transgressor alterius præcepti:* non concupisces. S. Raymund. In summa. I. 2. tit. De furtis. §. 1.

Additur *fraudulosa*, ut ostendatur, furtum nunquam committi sine fraude; ac proinde qui acciperet vel detineret rem proximi, putans bona fide, id illi grave & molestum non futurum, sed tali detentioni libenter consensurum; non committeret furtum, sicut nec qui rem alienam acciperet, putans esse suum. Dicitur etiam, *fraudulosa*; quia, ut monet Angelicus Doctor, *furtum & rapina sunt vitia justitiæ opposita, in quantum aliquis alteri facit injustum; nullus autem patitur injustum volens.* S. Th. 2. 2. q. 66 a. 4. in corp.

Unde etiam sanctus Bonaventura, & sanctus Raymundus addiderunt definitioni furti hæc verba: *Invito domino; furtum,* inquit, Seraphicus Doctor, *est contrectatio* S. Bonavent. serm. 6. *De decem præceptis.*

rei alienæ, invito domino. Quia juxta verba sancti Thomæ superiùs relata, *nullus patitur injustum volens,* & ita omnes injustitiæ fiunt semper contra voluntatem patientis.

S. Raymund. in sum lib. 2. tit. de furtis. §. 1.

Additur in definitione: *vel ipsius rei, vel etiam usus ejus possessionisve*; quia, ut notat sanctus Raymundus, *non solùm committit furtum, qui rei dominium vult lucrifacere sic furtivè, sed etiam qui usum vel possessionem rei.* Can. *Qui saccum.* Dist. 50. & Leg. *Qui jumenta sibi commodata.* ff. eodem tit Et, ut docet Sanctus Bonaventura: *Dicendum quòd in Præcepto illo intelligitur prohiberi omnis illicita rei alienæ usurpatio.* Id notaverat sanctus Augustinus his verbis: *Furti nomine benè intelligitur omnis illicita usurpatio rei alienæ; non enim rapinam permisit qui furtum prohibuit, sed utique à parte totum intelligi voluit, quidquid illicitè rerum proximi auferretur.*

Idem, ibid.

S. Bonavent. l 3. sentent. dist. 37. dub. 7.

S. August. in quæst. in Exod. c. 71.

Dicitur in definitione: *Lucri faciendi gratiâ*; & idcircò qui rem alienam bono fine & animo acciperet, ut scilicet eam domino conservaret & à furibus eriperet, non committeret furtum; sicut nec qui furioso ensem tolleret, ne se fortè interimeret. Id observavit sanctus Bonaventura his verbis: *Furtum est attrectatio rei alienæ invito domino, si fiat ex cupiditate; sed si non fiat ex cupiditate, non est furtum: sicut filii Israël, ex Domini præcepto, portaverunt secum ex Ægypto vasa argentea & aurea: vel qui alii aufert gladium, ne faciat malum, tunc nòn dicitur furtum.*

S. Bonavent. serm 6. *De decem præceptis.*

Demùm additur in eadem definitione: *quod lege naturali prohibitum est admittere*; quia furtum legem naturalem violat. Id

innuit Apostolus dicens: *Cùm enim gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt: ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.* Dum scilicet furtum vitant. Nemo autem est qui non noverit lumine rationis, præceptum non furandi contineri in isto naturalis legis præcepto: *Omnia ergo quæcumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis; hæc est enim lex & Prophetæ.* Hinc sanctus Augustinus, juvenilia furta in suis Confessionibus referens: *Furtum certè punit lex tua Domine*, inquit, *& lex scripta in cordibus hominum, quam nec ipsa quidem delet iniquitas. Quis enim fur æquo animo furem patitur? nec copiosus, adactum inopiâ?*

Ad Roman. c. 2.

Matth. c. 7. v. 12

S. August. lib. 2. Confess. c. 4.

Quæst. 2. Quomodò dividi potest furtum?

Resp. Furtum generaliter acceptum pro quacumque injustâ rei alienæ usurpatione, & ut complectitur quidquid hoc præcepto prohibetur, dividi potest in multas peccatorum species; ut enim docet Seraphicus Doctor: *Furtum est contrectatio rei alienæ invito Domino: & hoc fit aut per meram fraudem, aut per violentiam, aut per circumventionem. Primo modo cùm fit per meram fraudem & furtivè, sic dicitur furtum. Si fiat per violentiam, hoc est dupliciter; aut est apertum, & sic dicitur rapina: aut est occultum, & sic dicitur latrocinium. Si verò fiat attrectatio rei alienæ per circumventionem, hoc potest fieri cum pactione adjunctâ, & hoc tripliciter: aut cum pactione fraudulenta, sic fit in negociationibus; hoc autem tripliciter fit, aut in pondere, aut in numero, aut in mensurâ; & de hoc*

S. Bonavent. serm. 6. *De decem præceptis.*

rarissimè evadunt mercatores. Si autem fiat cum pactione iniquâ, sic est usura, in qua id quod venditur est commune, scilicet tempus; si autem cum pactione profana, in qua illud quod venditur est proprium, sic dicitur simonia.

Quæst. 3. Poteſt-ne aliter dividi furtum?

Catech. Concil. Trid. part 3 De 7. Præcepto. nu. 10.

Resp. Ex Catechiſmo Romano, *variis nominibus notatur injusta possessio & usus rerum alienarum, ex varietate eorum quæ & invitis & insciis dominis auferuntur. Nam si privatum quid privato adimitur, furtum dicitur. Si surripitur publico, peculatus appellatur. Si verò sacra res eripitur, nominatur sacrilegium, quod facinus maximè nefarium ac sceleratum maximè in mores inductum est, ut bona quæ necessariò & sacrorum cultui, & Ecclesiæ ministris, & pauperum usui piè ac sapienter fuerant attributa, in privatas cupiditates perniciosasque libidines convertantur.*

Advertendum autem, quòd non ſolùm committitur ſacrilegium cùm res ſacra ſurripitur, ſed etiam cùm ſit rei profanæ furtum in loco ſacro. Unde ſic loquitur ſanctus Bonaventura: *Sacrilegium est furtum perpetratum circa rem sacram, vel locum sacrum.*

S. Bonavent. lib. 3. Sentent. diſt. 37. dub. 7.

CAPUT II.

De Gravitate criminis furti.

Quæst. 1. FURTUM est-ne ex naturâ suâ peccatum mortale?

Resp. Dubitari non potest quin furtum sit ex naturâ suâ peccatum mortale, dicente Apostolo, quòd *neque fures, neque avari, neque rapaces regnum Dei possidebunt.* Fides autem docet, neminem excludi à Regno cœlesti nisi per mortale peccatum per quod excidimus à charitate. Et ita concludendum est ex verbis Apostoli, furtum esse ex naturâ suâ mortale peccatum. 1. ad Corinth. c. 6. v. 10.

Præterea respondens Jesus in Evangelio illi qui sic eum interrogaverat: *Magister bone, quid boni faciam, ut habeam vitam æternam?* ait: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata: dicit illi, quæ? Jesus autem dixit: non homicidium facies, non adulterabis, non facies furtum.* Matth. c. 19. v. 16.

Cùm igitur furtum violet unum ex præceptis necessariis ad salutem, necesse est ut sit lethale peccatum?

Quæst. 2. Furtum est-ne semper mortale peccatum.

Resp. Cùm gravitas criminis furti ponderetur ex damno quod proximo infert in suis bonis temporalibus, & ideò sit contrarium charitatis præcepto, quo jubemur diligere proximum tanquàm nosmetipsos; accidere potest, rem furto surreptam ita modicam esse, ut inde proximus nullum ferè damnum patiatur, & ita peccatum sit tantùm veniale; quia, ut observat Angelicus Doctor, *illud quod modicum est, ratio* S. Th. 2. 2. q. 66. a. 6. ad 3.

apprehendit quasi nihil, & ideò in his quæ minima sunt homo non reputat sibi nocumentum fieri; & ille qui accipit, potest præsumere hoc non esse contra voluntatem ejus cujus res est; & pro tanto si quis furtivè hujusmodi res minimas accipiat, potest excusari à peccato mortali; si autem habeat animum inferendi nocumentum proximo, etiam in talibus minimis potest esse peccatum mortale.

Quæst. 3. Quandonam furtum est tantùm peccatum veniale propter levitatem materiæ?

Resp. Cùm gravitas furti sumatur ex damno quod injustè proximo infertur, sequitur, non posse generaliter assignari quantitatem necessariam ad mortale peccatum; quia quod leve tantùm infert damnum diviti, affert aliquando maximum pauperi. Igitur hæc unica regula assignari potest ex mente Doctoris Angelici proximè citati, quòd peccatum furti est solummodò veniale, cùm res ablata ita levis est momenti, ut nullum vel ferè nullum nocumentum afferre censeatur proximo. Ita ut fur possit credere, Dominum rei furatæ non molestè ferre tale furtum, & facilè consentire privationi talis rei sibi furatæ.

S. Leo, Papa, Epist. 86. ad Nicetam Aquileïensem Episcopum.

Timendum est, ne sæpiùs temerè putemus, furtum esse tantùm veniale ob levitatem materiæ: *Furtum*, inquit sanctus Leo, *reperitur in peccato Adami, quia prohibitus usurpatus est cibus: & avaritia, quia plus quàm sufficere illi debuit appetivit.* Non tamen excusatum fuit tale furtum à peccato mortali ob levitatem materiæ.

Observandum autem cum Cathechismo Romano, injustam esse excusationem furum qui divitibus tantùm surripiunt: *Quid quòd audire licet interdùm fures, qui nihil se eò peccare contendant, quòd detrahant aliquid locupletibus & copiosis hominibus, qui ea detractione nihil damni faciant, ne sentiant quidem: misera sanè & pestifera defensio.* Catech. Concil. Trid. part. 3. De 7. Præcepto, nu. 35.

Unde concludendum est, illum qui rem, quæ in se considerata modica non est, furatur non eximi à peccato mortali, licèt ad divitem pertineat qui sine incommodo eâ carere potest: *Fortè aliquis hoc secum cogitat*, inquit sanctus Augustinus relatus in Canone, *& dicit: multi sunt Christiani divites, avari, cupidi: non habebo peccatum, si suum illis abstulero, & pauperibus dedero. Unde enim illi nihil boni agunt, mercedem habere potero, si ego eleemosinas dedero. Etiam in hac re parcat unusquisque anima sua, quia hujusmodi cogitatio ex diaboli calliditate suggeritur. Nam etiam si totum tribuat pauperibus, quod abstulerit, addit potiùs peccata quàm minuat.* Can. Fortè. 14. q. 5.

Quæst. 4. Excusatur-ne à mortali peccato, qui pluribus minimis furtis surripit magnam aliquam summam, uni, vel pluribus personis?

Resp. Licèt ob levitatem materiæ, furtum fiat tantùm veniale peccatum; constat tamen, quòd si ille qui furatur rem parvi momenti, id faciat cum intentione subripiendi repetitis vicibus gravem aliquam seu notabilem summam, peccat lethaliter, juxta mentem sancti Hieronimi relati in Canone: *Fur autem*, inquit, *non solùm in majoribus, sed etiam in minoribus judi-* Can. Fur. 14. q. 6.

eatur ; non enim id quod furto ablatum est, sed mens furantis attenditur. Et ita si fur habuit intentionem furandi rem aut summam considerabilem seu notabilem per plura minuta furta, peccavit mortaliter. Et in eodem sensu videtur dicere sanctus Thomas, quòd fur *si habeat animum inferendi nocumentum proximo, etiam in talibus minimis potest esse peccatum mortale.*

S. Th. 2. 2. q. 66. a. 6. ad 3.

Si verò quis pluribus vicibus varia minuta uni furatur, non habens animum furandi summam notabilem; quamvis levitas materiæ possit illum excusare à mortali culpâ in primis furtis; peccabit tamen mortaliter cùm perveniet ad summam notabilem; & licèt ex seipsis hujusmodi posteriora minuta furta, non sint alterius naturæ quàm priora, erunt tamen mortalia ob moralem connexionem quàm habent cùm prioribus furtis jam perpetratis, cum quibus constituunt notabilem summam.

Idem videtur dicendum de eo qui laborando in die Festo, pervenit paulatim ad tempus notabile : vel qui comedit in die jejunii plura minuta, absque intentione ulteriùs comedendi, committit peccatum mortale si reverâ comedere pergat, & ita perveniat ad eam quantitatem, quæ sufficit ad infringendum jejunium Ecclesiasticum.

Indubitatum etiam est, quòd si quando cognoscitur, his diversis levibus furtis, summam factam esse notabilem, non fit illius restitutio, licèt fieri possit, committitur peccatum mortale. Ratio est quia voluntariè & injustè detinetur summa notabilis ad proximum pertinens, contra Dei præceptum quo æquè prohibetur ne retinea-

tur, ac ne subripiatur res aliena; ac proinde licèt hæc minuta furta seorsim sumpta non inferant grave damnum proximo; eorum tamen retentio affert grave damnum, quod restituere seu resarcire tenetur fur.

Idem affirmandum videtur, de eo qui pluribus parvis furtis surriperet notabilem summam pluribus personis, qui in hoc peccare videtur mortaliter. V. G. si quis uteretur staterâ dolosâ aut falsâ mensurâ vendendo vinum, frumentum, aut alia; quia acquireret notabilem summam viâ iniquâ; & licèt grave damnum singulis non inferret, noceret tamen notabiliter Reipublicæ, seu Universitati. Eâdem prorsùs ratione qui furatur summam notabilem Universitati seu Communitati alicujus magnæ Civitatis, seu etiam Reipublicæ potenti ut Venetæ, non evadit peccatum mortale, licèt tali furto damnum quod singulis civibus talis Reipublicæ infertur sit levissimum.

Id etiam probatur ex variis Sacræ Scripturæ locis; nam in Proverbiis *statera dolosa, abominatio est apud Deum.* Et *abominatio est apud Dominum pondus & pondus: statera dolosa non est bona.* Quæ verba designant lethale peccatum. Prætereà in Deuteronomio sic habetur: *Non habebis in sacculo diversa pondera, majus & minus: nec erit in domo tua modius major & minor.... abominatur enim Dominus Deus tuus eum qui facit hæc, & aversatur omnem injustitiam.* Sed Deus abominatur solummodò peccatum mortale, quo solùm amittitur charitas; unde sequitur quòd, juxta Sacram Scripturam, peccat mortaliter qui utitur falso pondere, aut falsâ

Prov. c. 11.
Prov. c. 20.
Deuteron. c. 25.

mensurâ, & ita notabilem summam surripit, licèt non unâ, sed repetitis vicibus; licet pluribus personis modicum quid surripiatur hoc modo, quæ modica tamen simul unita in summam notabilem coalescunt.

CAPUT III.

De Excusationibus, quæ à nonnullis adduci possunt, ut surripere valeant rem alienam, citra violationem hujus præcepti; quarum præcipua est necessitas.

Quæst. I. QUOTUPLEX est necessitas?

Resp. Triplex necessitas assignatur à Theologis: Prima appellatur extrema, secunda gravis, tertia communis. Extrema necessitas ea est, cùm quis caret rebus ad vitam conservandam omninò requisitis; ita ut nisi statim ei succurratur, in manifestum mortis periculum adducatur, aut saltem incidendi in morbum insanabilem, aut perdendi aliquod corporis membrum: nullumque omninò suppetit medium ad hæc extrema mala declinanda, nisi aliquid proximo subripiatur.

Necessitas gravis ea dicitur, quæ causa est maximæ infamiæ, propter quam non potest homo vivere juxta suam conditionem, sed adigitur ad ducendam vitam abjectam & infrà omnes ejusdem status: aut quæ hominem constituit in periculo gravi sanitatis, honoris, aut bonorum.

Necessitas communis ea est quæ reperi-

tur in his qui non possunt id quod debent solvere, aut qui ostiatim & publicè mendicant.

Quæst. 2. Licet-ne in extrema necessitate aliena subripere?

Resp. Dum necessitas verè extrema est, potest, sine violatione hujus præcepti, accipi id quod requiritur ad arcendam talem necessitatem. *Si adeò sit evidens & urgens necessitas*, inquit Angelicus Doctor, *& manifestum sit instanti necessitati de rebus occurrentibus esse subveniendum [putà cùm imminet personæ periculum, & aliter subveniri non potest] tunc licitè potest aliquis ex rebus alienis suæ necessitati subvenire, sive manifestè sive occultè sublatis; nec hoc propriè habet rationem furti aut rapinæ.* S. Th. 2. 2. q. 66. a. 7. in corp.

Docet etiam sanctus Raymundus, quòd *si aliquis furatur cibum vel potum vel vestimentum, propter necessitatem famis, vel sitis, vel frigoris, numquid committit furtum? Ad hoc dicas, quòd si patitur magnam necessitatem famis, vel sitis, vel frigoris; ita quòd nisi furetur, credit se non posse evadere mortem: non committit furtum, nec peccat; dum tamen propter hanc necessitatem faciat.* S Raymund. lib. 2. c. De furtis. §. 10. Can. *Discipulos.* De Consecrat. dist 5. Discipulos, dum per segetes transeundo evellerent spicas, & ederent, ipsius Christi vox innocentes vocat, quòd coacti fame hoc fecerunt. *Item propter necessitatem famis, comedit David panes Propositionis.* 1. Reg. 21.

Et est ratio multiplex: una, quia in necessitate omnia debent esse communia. Can. *Sicut.* dist. 47. *Ubi Ambrosius inter alia dicit:* Proprium nemo dicat, quod commune est. *Item quia ipse Dominus rei ex*

præcepto tenetur pascere esurientem. Dist. 86. Pasce fame morientem; quisquis enim pascendo homines servare poteras, si non paveris, occidisti. *Unde talis fur licitè & debuit, & potuit credere, Dominum permissurum: & ita non commisit furtum.*

Quæst. 3. Necessitas gravis eximit-ne à peccato aliena surripientem?

Resp. Idem sanctus Raymundus, cujus authoritas, in hac præsertim justitiæ materia, maxima est, post verba mox relata,

S. Raymund. Ibid. statim subjungit: *Si autem non patitur ita magnam necessitatem, peccat: attenuatur tamen peccatum propter necessitatem; & in tali casu intelligitur Decretalis.* Extra. *De furtis:* Si quis propter necessitatem famis, aut nuditatis, fuerit cibaria furatus, vel vestem, vel pecus, pœniteat hebdomadas tres.

Sanctus Thomas etiam de eadem Decretali loquens: *Decretalis illa*, inquit, *loquitur in casu, in quo non est urgens necessitas.*

S. Th. 2. 2. q. 66. a. 7. ad 1.

Unde etiam in Summario, seu argumento aut rubrica illius Decretalis sic habetur: *Committens furtum ex necessitate non multùm urgente, peccat, sed non graviter; unde imponenda est levis pœnitentia.* Juxta illud quod legitur in Proverbiis Salomonis: *Non grandis est culpa, cùm quis furatus fuerit; furatur enim ut esurientem impleat animam.*

Prov. c. 6. v. 30.

Sed ne facilè crederetur, permissum esse furari sub alicujus prætextu necessitatis, licèt non extremæ, Innocentius XI. sequentem perniciosam in praxi propositionem damnavit.

Decretum

Propos. 36. *Permissum est furari, non*

solùm in extremâ necessitate, sed etiam in gravi. Innoc. XI. contra 65. Proposit.

Certum tamen est, quòd etiam si necessitas valdè urgens, licèt non extrema, non excuset furantem à peccato; tamen illud valdè minuit, præsertim cùm ea tantùm capiuntur quæ ad vitam sustentandam quodammodò necessaria videntur.

Sed hîc notandum est, illos magnates & nobiles, qui aliena invadunt, aut debita non solvunt, sub prætextu variarum expensarum sæpiùs inutilium & immoderatarum, nullo modo excusari coram Deo. *Ecce*, ut habetur in Catechismo Romano, *nobilium hominum non ferenda deliciæ, qui culpam extenuare sibi videntur, si se affirmarint, non cupiditate, aut avaritiâ, ad detrahendum alteri sua descendere, sed tuendæ causâ amplitudinis familiæ, & majorum suorum, quorum existimatio ac dignitas rueret, nisi rerum alienarum accessione fulciretur.* Catech. Concil Trid. part. 3. De 7. Præcepto. nu. 31. Dum autem multa mutuo accipiunt, quæ in luxu & vanitatibus insumuntur, & quæ vident se nunquam soluturos, valdè peccant contra justitiam, & hæc Prophetæ verba rectè eis applicari possunt, *mutuabitur peccator, & non solvet.* Psalm. 36.

Quæst. 4. Quo pacto se gerere debet Confessarius cum pœnitentibus, qui necessitates communes prætexunt, ut in suis furtis excusentur?

Resp. Debet Confessarius hujusmodi pœnitentibus dicere, quòd cùm eorum paupertas sit tantùm necessitas communis, à peccato excusari non possunt; &, ut ait sanctus Joannes Chrysostomus, frigidam, seu frivolam causam allegant. Illis etiam insinuandum esset, quòd hæc obstinatio, S. Joan. Chrysost. homil. 10. ad Populum Antioch.

quam in habitu furandi ostendunt, illos in statu paupertatis detinet; quia Deus eorum operibus benedictionem suam non infundit: Id agnoverat Salomon dum in

Prov. c. 11. v. 24. Proverbiis dixit: *Alii dividunt propria, & ditiores fiunt: alii rapiunt non sua, & semper in egestate sunt.* Et ita, ut valeant sine ullo furto, se & familiam à veris necessitatibus liberare, audiant Apostoli con-

Ad Ephes. c. 4. silium: *Nolite locum dare diabolo. Qui furabatur, jam non furetur: magis autem laboret, operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti.*

Præterea possent Confessarii accuratè examinare hujusmodi pauperes, & ab ipsis scire. 1°. An faciant expensas aliquas minimè necessarias, sive in vestibus, sive in mensâ, & similibus; & ipsis inculcare cum patientiâ & mansuetudine, quòd tenentur in statu in quo nunc sunt, ea quæ non sunt omninò necessaria resecare. 2°. Sciendum est, an juxta facultates & vires suas laborent; paupertas enim, quam inertia parit, excusatione digna non est. Hîc omninò insistendum est; quia ut plurimùm paupertas gravis, seu etiam extrema, pigritiam seu damnabilem negligentiam sequitur, & inde oritur.

Utile etiam esset insinuare illis qui aliquo eventu fortuito & inopinato bona & copiosa amiserunt, & in statum paupertatis prolapsi sunt; quòd amissæ divitiæ, aut status in quo olim fuerunt, non eos à labore manuum deterrere deberent, ut possint præsentibus angustiis subvenire, submittendo se ex animo, & cum vera resignatione, divinæ providentiæ decretis.

Addi

Addi potest, non incongruum fore, si pauperibus quoque, quos occultos seu verecundos appellant, persuaderetur, ut nitantur hanc verecundiam minuere & superare, quæ ex superbia, seu humilitatis defectu provenit. Talibus dici posset, non decere Christianum ob paupertatem erubescere, quandoquidem ipse etiam Christus Dominus pauper esse & videri voluit; & idcircò optandum esset, ut eâ paupertatis verecundiâ contemptâ aut superatâ, juxta facultates & vires suas operari non desistant, ut aliquâ saltem ex parte propriam & familiæ suæ, si quam habent, indigentiam sublevare possint.

Quæst. 5. Famuli & famulæ possunt-ne occultè heris aliquid surripere, ad compensandam operam suam, quam multò majorem judicant salario quod recipiunt? Idem quæritur etiam de artificibus seu quibuscumque operariis?

Resp. Id fieri nullo modo potest, & hujus generis compensationes sunt in praxi perniciosæ. Unde opinionem talibus compensationibus faventem reprobavit Academia Parisiensis, his verbis: *Hæc doctrina falsa est & periculosa, etiam additis restrictionibus, & domesticis furtis viam aperit.* Post aliquot annos Academia Lovaniensis interrogata seu consulta ab Episcopo Gandavensi, sic in eadem materiâ mentem suam aperuit: *Hæc assertio falsa est, naturam hominis de se pronam ad malum præcipitans in furta, ac domesticam pacem perturbans; eo vel potissimùm, quòd ista compensatio ipsorummet famulorum & famularum judicio relinquitur.*

Censura Universitatis Parisiensis. 1. April. 1641.

Censura Academ. Lovaniensis. 5. Maii 1657.

Et quia in famosa Apologiâ Casuistarum

à sancta Sede reprobata 21. Augusti. 1659. eadem assertio defendebatur tanquàm conformis doctrinæ sancti Ambrosii & sancti Augustini, rejecta quoque fuit his verbis: *Hac doctrina, quibuslibet additis restrictionibus, perniciosa est: pacem familiarum, famulorum fidem labefactat: Sanctis Patribus Ambrosio & Augustino, falsò, imperitè, & injuriosè affingitur.*

Nec difficile est ostendere, quàm aliena sit hæc opinio à mente sancti Augustini, cùm etiam, postquàm dixit Ægyptios non dedisse debitum operarum salarium Hebræis, statuat, Hebræos non potuisse sine peccato vasa Ægyptiorum auferre, nisi Deus jussisset. *Quid absurdum*, inquit, *si Ægyptii ab Hebræis, homines iniquè dominantes ab hominibus liberis, quorum etiam mercedis pro eorum tam duris & injustis laboribus fuerant debitores, rebus terrenis, quibus etiam ritu sacrilego in injuriam Creatoris utebantur, privari debuerunt? Quid tamen si Moyses sua sponte fecisset, aut hoc Hebræi sua sponte fecissent, profectò peccassent.* Et consequenter, juxta sancti Augustini mentem, famulus vel operarius qui de salario cum domino convenit, nihil surripere potest, etsi putet dictum salarium minorem esse sua operâ.

S. Augustin. lib. 22. contra Faustum, c. 71.

Demùm sancta Sedes hanc furtis faventem opinionem damnavit cum sequenti propositione.

37. Propositio damnata: *Famuli & famulæ domesticæ possunt occultè heris suis surripere, ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario quod recipiunt.*

Innocent. XI. in Decreto contra 65. Propositiones.

Quæst. 6. Potestne licitum aliquando

esse uti compensatione, sine violatione hujus præcepti?

Resp. Liquet ex allatâ sancti Augustini authoritate, vix inveniri posse casum aliquem in quo licitum sit uti compensatione; cùm etiam Doctor Angelicus dicat, quòd *qui furtim accipit rem suam apud alium injustè detentam, peccat quidem, non quia gravat eum qui detinet [& ideò non tenetur ad restituendum aliquid, vel ad compensandum] sed peccat contra communem justitiam, dum ipse sibi usurpat suæ rei judicium, juris ordine prætermisso; & ideò tenetur Deo satisfacere, & dare operam, ut scandalum proximi, quod inde exortum fuerit, sedetur.* S. Th. 2. 2. q. 66. a. 5. ad 3.

Et ita, juxta sanctum Thomam, licèt quis sciat, rem suam ab alio detineri injustè, non potest tamen ut plurimùm rem æqualis valoris ei surripere sub compensationis prætextu; sed debet ad judicem accedere, ad quem spectat decernere quod justum est.

Possunt nihilominùs aliqui reperiri casus, in quibus compensatione uti licet. Verùm, ut hæc compensatio immunis sit à peccato, tres exigit conditiones. Necesse est 1°, ut debitum sit certum, & non dubium; nam si, ex sancto Gregorio Papa relato in Canone, *grave satis est & indecens, ut in re dubiâ, certa detur sententia,* Can. *Grave,* 11. q. 3. & judices legitimi non possint temerè pro una ex partibus judicare; quanto minùs licere potest uni ex partibus, judicem se in propria causa constituere, & in sui favorem decidere in casu in quo potest aliquod reperiri dubium? non auditis rationibus quas posset is adducere, qui adeò temerè inscius condemnatur.

2°. Requiritur, ut nulla alia suppetat via ad recuperandam rem injustè detentam, præter occultam compensationem; nam si posset petendo recuperari, aut recurrendo ad judicem, licèt cum aliqua difficultate, non posset quis, sine peccato, uti compensatione, ut modò diximus cum Angelico Doctore, de eo qui occultè accipit ab alio quod suum est; qui est in culpâ, quia contra ordinem justitiæ accipit. Tamen qui sic propriis manibus rem sibi debitam accepit occultè, non tenetur restituere. *Si ille à quo abstulit*, inquit sanctus Antoninus, *tantumdem habuisset de suo, & nolebat reddere : in tali casu non tenetur ad restitutionem; peccavit tamen tali; graviter sic auferendo; si poterat in judicio rem suam recuperare, non debebat sibi facere justitiam, sed judex. Si autem in judicio non poterat rem habere suam, vel propter defectum probationis, vel propter tyrannidem vel potentiam ipsius : tunc etiam nec accipiendo peccavit, nisi inde aliis scandalum pararetur.*

S. Antonin. p. 2. tit. 1. c. 15. §. 1.

Hæc est tertia conditio requisita ad purgandas compensationes occultas; quia scilicet danda non est proximo scandali occasio. Ob eandem rationem, valdè cavendum est, ne utendo tali compensatione, aliquod inferatur proximo damnum, locum dando suspicandi, quòd tertia aliqua persona furata sit rem quæ occultè accipitur.

Quæst. 7. Peccant-ne contra hoc præceptum mulieres, quæ accipiunt, aut dant summam aut rem alicujus momenti contra mariti voluntatem?

Resp. Certum est, quòd si uxor, præter dotem, habeat alia bona, quorum domina

sit, tam quoad usumfructum, quàm quoad proprietatem, quæ bona vocantur in jure paraphernalia, potest de his disponere sine viri consensu. Quæstio igitur est solùm de bonis dotalibus, quæ, juxta leges, marito dantur *pro oneribus matrimonii*. Et quoad illa dicendum est, quòd furtum committit uxor, si, absque causa rationabili, bona communia dispenset aliter quàm ei fuerit à marito permissum.

Leg. *Pro oneribus*. Cod. de jure dotium.

Id probatur ex sancto Augustino, qui ad mulierem scribens: *Nihil*, inquit, *de tua veste, nihil de tuo auro vel argento, vel quacumque pecuniâ, aut rebus ullis terrenis tuis, sine arbitrio ejus, facere debuisti.... Et in his disponendis atque faciendis, si quid tibi fortè melius videretur, suggereres viro reverenter, ejusdemque authoritatem tanquam tui capitis sequereris obedienter; ut omnes qui sanum sapiunt, ad quos posset hoc bonum vestrum fama perferre, de domûs vestræ fructu ac pace gauderent, & adversarius revereretur, nihil habens de vobis dicere pravi. Porrò si de faciendis eleemosinis, & in pauperes impendendis rebus tuis, de quo bono opere & magno tam evidentia præcepta sunt Domini, cum viro tuo fideli & tecum sancta continentiæ pacta servante, consilium communicare deberes, ejusdemque non spernere voluntatem; quantò magis*, &c.

S. Augustin. Epist. 199. ad Ecditiam.

Sanctus Raymundus eamdem doctrinam expressè confirmat dicens: *Si uxor habet res paraphernales, id est proprias, præter dotem, sic dictas à παρὰ, quod est juxta, & φερνη, quod est dos, quasi juxta dotem, potest de illis, etiam invito viro, facere eleemosinam. Cod. de Pactis conventis.*

S. Raymund. lib. 2. tit. de Furtis. §. 9.

Leg. Hac lege. *De rebus autem viri, ut de pane, vino, & aliis, quæ bono & approbato more solent ad dispensationem uxoris pertinere, potest & debet facere eleemosinam, moderatè tamen secundùm facultatem viri, & majorem & minorem multitudinem vel necessitatem pauperum: & debet semper sibi conformare conscientiam, quòd non displiceat marito in corde, licèt fortè aliquando prohibuerit ore; solent enim mariti facere prohibitionem uxoribus absolutè, ut sic temperent eas, non à toto, sed ab excessu quem suspicantur. Potest etiam formare sibi conscientiam ex qualitate & miseriâ pauperis, cogitans, quòd si maritus illum videret, omnibus modis placeret ei, quòd sibi faceret eleemosinam. Si autem omninò & præcisè dictat ipsi uxori conscientia, quod viro displicet, & scandalizatur inde, deponat conscientiam illam si potest; sin autem, non debet dare, & doleat quia non potest dare: & sic intelligitur quod dicitur 3. q. 5. Can.* Quod Deo. *Hoc autem ultimum dico, nisi videret pauperem indigere ad mortem; tunc enim deberet dare intrepidè, aliàs peccaret.*

Quæst. 8. Nunquam-ne licitum esse potest uxoribus aliquid viris accipere, ipsis non consentientibus?

Resp. Etsi, ut diximus, fructus bonorum dotalium ad maritum pertineant, & consequenter uxores de illis disponere non possint contra virorum voluntatem; nihilo tamen minùs, cùm hæc bona data sint ad portanda onera matrimonii, possunt assignari aliqui casus, in quibus uxores de his bonis disponere possunt sine consensu virorum, dum viri iis non utuntur ad ea propter quæ data sunt.

Possunt 1°, mulieres aliquid ex bonis communibus subtrahere, ad propulsandum & arcendum grave aliquod damnum, quod probabiliter marito vel familiæ imminet. Id fecit prudentissima mulier Abigail, dum ardentem Davidis iram, oblatis muneribus, sedavit, atque ita impendentem suæ familiæ stragem depulit. Lib 1. Regum c. 25.

2°. Cùm maritus rem familiarem prodigit, & res familiæ necessarias non subministrat, licèt uxori aliquam partem bonorum communium accipere & occultare, ut suis & familiæ necessitatibus, provida ejusmodi bonorum reservatione, prospiciat. Sed in his casibus debet uxor observare circumstantias quas in compensationibus necessariò requiri diximus; & consequenter certum illi esse debet, quòd ea quæ occultè accipit necessaria sunt honestæ sustentationi familiæ. Si id dubium esset, standum esset judicio mariti, dicente Apostolo: *Mulieres viris suis subdita sint sicut Domino; quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ.* Ad Ephes. c. 25. Aut saltem si rationibus deferre nolit maritus, uxor debet sequi mentem prudentis & pii Confessarii, aut viri probi & experti in talibus.

Quæst. 9. Filii familiàs qui parentibus aliquid surripiunt, committunt-ne furtum?

Resp. Id quod habetur in Proverbiis Salomonis, quòd, *qui subtrahit aliquid à patre suo & à matre, & dicit hoc non esse peccatum, particeps homicidæ est:* Satis indicat gravitatem talium furtorum, quæ involuunt etiam quandam injuriæ speciem illis factam, quibus amor & reverentia de-

bentur. Sanctus Antoninus in tractatu de modo interrogandi pœnitentes : *Si quis*, inquit, *rem aliquam occultè invito domino, non solùm si abstulit ab extraneo, sed etiam filius à parentibus, uxor viro, servus domino, discipulus magistro, socius socio, consanguineus consanguineo, furtum est; si est aliquod notabile damnum; unde & mortale, tenetur ad restitutionem; secùs si quid minimum, ut aliquos fructus, quatrinum, & hujusmodi.* Idem sanctus Doctor eandem doctrinam in alio loco repetit, dicens : *Si filiusfamiliàs abstulit de bonis parentum contra voluntatem eorum, furtum commisit: & si est quid notabile, mortale est.*

S. Antonin. in summula Confessionali. in 2. part. De modo interrogandi pœnitentes à Confessario, de 7. Præcepto, c. 6.

S. Antonin. p. 2. tit. 1. c. 15. parag. 1.

Observandum tamen est, quòd eadem res, vel summa, quæ censeri posset, respectu extranei, materia gravis, & redderet furtum mortale : potest considerari in filio tanquàm levis, & illius furtum tanquàm veniale ; quia scilicet pater magis dolet de furto ab extraneo sibi facto, quàm si factum fuisset à filio ; & ita æstimari potest, quòd dum pater grave damnum non patitur ex furto à filio sibi facto, aut dum filius honestè & moderatè utitur summâ surreptâ, eamque insumit rationabiliter, pater non multùm repugnat, nec ob tale furtum affligitur. Hæc omnia in praxi valdè pendent à variis personarum, temporum, & qualitatum circumstantiis, quæ ideò à prudenti Confessario maturè considerandæ sunt.

Quæst. 10. Sartores possunt-ne excusari à furto, cum frustula aliqua panni retinent, ad compensandum laborem, pro quo plenè non putant sibi satisfactum?

Resp. Ea quæ diximus ſupra nu. 5. ſatis probant, quòd dum ſartores recipiunt ſalarium de quo conventum eſt pro labore in facienda veſte; non poſſunt excuſari à furto cùm retinent aliquam partem panni ipſis traditi; neque prodeſt eis prætexere quòd dictum ſalarium non eſt congruum, & quòd de eo convenerunt ſolummodò coacti, ne dicta veſtis facienda daretur alteri qui eam minori prætio feciſſet, ſciens facile fore ſe indemnem præſtare, retinendo aliquas panni partes, quemadmodùm paſſim à ſartoribus fieri ſolet. Oſtendimus enim, propoſitionem quæ ſimiles compenſationes famulis permittebat, reprobatam fuiſſe à ſancta Sede Apoſtolicâ, & idem eſſe de quibuſcumque operariis qui poſtquàm convenerunt de ſalario, non poſſunt aliquid retinere ad illud ſupplendum.

Unde etiam ſanctus Antoninus, loquens in ſpecie de ſartoribus: *Si quod reſtat ſibi*, inquit, *de ſerico, vel panno, vel tela, vel aliis ſibi datis pro fiendis veſtibus, retinet ſibi, furatur illud; quod ſi ſit quid notabile, niſi ille diminutius dediſſet ſibi in mercede laboris, & illud capit ſibi ad ſupplendum tantùm, vel ubi eſſet in pacto.*

S. Antonin. in ſummula Confeſſ. p. 3. interrogatorii, c. 8. De artificibus & mechanicis, parag. 6. *De ſutore pannorum.*

H v

CAPUT IV.

De Restitutione, & an necessaria sit ad salutem.

Quæst. 1. QUID est restitutio?

Resp. Restitutio est actus justitiæ commutativæ, quo res ablata, vel injustè detenta, suo domino restituitur, vel illata damna compensantur. Hæc definitio conformis est explicationi quam tradit Angelicus Doctor his verbis: *Dicendum, quòd restituere nihil aliud esse videtur, quàm iteratò aliquem statuere in possessionem vel dominium rei suæ.*

S. Th. 2. 2. q. 62. a. 1. in corp.

1°. Dicitur restitutio *actus justitiæ*; quia justitia est virtus per quam redditur unicuique quod suum est. Unde ex violata tantùm justitiâ tenetur quis ad restitutionem, ut latiùs infrà patebit.

2°. Dicitur, *quo res ablata vel injustè detenta suo domino restituitur*; quia non minùs ad restitutionem obligatur qui rem alienam injustè detinet, quàm qui eam sive apertè sive clanculùm invito domino surripuit. Et hæc restitutio fieri debet etiam si quis absque culpâ habeat apud se rem alienam v. g. si casu inventa sit crumena cujus dignoscitur verus Dominus: si quis pallium domi nostræ incogitanter reliquerit, & sic de cæteris.

3°. Additur: *& illata damna compensantur*; hoc enim æquissimum est, ut quisquis alteri culpâ suâ damna intulit, illa ipsa sarciat, seu compenset. Et licèt res

aliena non habeatur, tamen hæc restitutio obligat in pluribus casibus: V. g. si quis incendit domum alterius, si injustè eum adegit ad multas impensas, intentans illi litem injustam, & similia de quibus sigillatim tractabitur.

Quæst. 2. Est-ne necessarium, ad obtinendam peccatorum remissionem, ut res injustè detenta restituatur?

Resp. Sanctus Thomas, restitutionem esse omninò necessariam, quia non potest retineri res aliena, sine violatione justitiæ: *Dicendum, inquit, quòd restitutio, sicut dictum est, est actus justitiæ commutativæ, quæ in quadam æqualitate consistit; & ideò restituere importat redditionem illius rei quæ injustè ablata est: sic enim per iteratam ejus exhibitionem æqualitas reparatur. Si verò justè ablatum sit, æqualitas erit; & ideò non necessarium erit ut ei restituatur, quia justitia in æqualitate consistit. Cùm ergo conservare justitiam sit de necessitate salutis, consequens est, quòd restituere id quod injustè ablatum est alicui, sit de necessitate salutis.* Sicut etiam necesse est reparare damnum illatum quando fieri potest.

S. Th. 2. 2. q. 62. a. 1. in corp.

Sanctus Augustinus etiam relatus in Canone, loquens de his quibus remedium pœnitentiæ inutile est: *Si res aliena, inquit, propter quam peccatum est, cùm reddi potest, non redditur: non agitur pœnitentia, sed fingitur. Si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, nisi restituatur oblatum; sed, ut dixi, cùm restitui potest.*

S. August. Epist. 54. ad Macedoniū. Refertur in Can. *Si res* 14. q. 6.

Unde concludendum est, restitutionem esse necessariam ad salutem necessitate præ-

cepti, non necessitate medii; quia sine illa potest quis salvari, si nempe non adsit facultas restituendi: modò non desit vera restituendi intentio, si ad meliorem fortunam devenerit, & ita possibilitas adsit.

Quæst. 3. Confessarius debet-ne absolvere pœnitentem, qui cùm possit restituere, vult tamen differre restitutionem, aut satis putat hæredibus injungere ut restituant?

Resp. Probat Angelicus Doctor, non concedendam esse absolutionem pœnitenti, qui sine justa ratione vult differre restitutionem ad quam se fatetur obligatum, etsi possit statim restituere; quia non absolvendus est ille qui non verè proponit peccatum relinquere; sed qui vult per aliquod tempus notabile retinere rem alienam, non verè vult peccatum relinquere, quando quidem illud non relinquit cùm possit, & vult perseverare in causando damno alteri, dum illum non sinit bonis suis frui, & ei, contra suam voluntatem, retinet quæ sua sunt; in quo certè novum peccatum contra justitiam committit; ergo ille sine ratione differens, non est absolvendus.

S. Th. 2. 2. q. 62. a. 8. in corp.

Sicut, inquit sanctus Thomas, *accipere rem alienam, est peccatum contra justitiam, ita etiam detinere eam; quia per hoc quod aliquis detinet rem alienam invito domino, impedit eum ab usu rei suæ, & sic ei facit injuriam. Manifestum est autem, quòd nec per modicum tempus licet in peccato morari, sed quilibet tenetur statim deserere peccatum, secundùm illud Eccle.* 21. Quasi à facie colubri, fuge peccatum. *Et ideò quilibet tenetur statim restituere si potest: vel*

petere dilationem ab eo qui potest usum concedere.

Neapolitana Synodus, à summo Pontifice confirmata, rem dilucidè resolvit his verbis: *Ne quis citò manus imponens alienis peccatis communicare convincatur, caveant Sacerdotes, ne ante debitam vel famæ, vel pecuniæ satisfactionem, cui restituendi facultas fuerit, aliquem absolvant; præcipuè ubi pœnitens datum in Superiori Confessione præceptum neglexerit.* Neapolit. Synodus an. 1576 à Gregorio XIII. confirmata. cap. 16. De Pœnitentia.

In Synodo Concordiensi sic habetur: *Si pœnitens proximo damnum dederit, vel aliquid furtim abstulerit, seu falso testimonio alicujus æstimationem in judicio violaverit: illum ante satisfactionem ne absolvat Sacerdos; nisi, justâ de causâ, satisdationem ei Parochus ad aliquod tempus distulerit.* Concordi. Synod. an. 1587. p. 3. De Pœnitentia. Synodus Volaterrana statuit, ut *caveant Confessores, ne ante debitam satisfactionem quempiam absolvant, præsertim qui facultatem habeant aliena restituendi, vel legata pia persolvendi.* Volaterrana. Synod. an. 1590. De Pœnit. c. 7. Idem decernit Anagnina Synodus his verbis: *caveant ne ante debitam satisfactionem quempiam absolvant, cui sit facultas restituendi aliena, vel pia legata adimplendi.* Anagnina Synod. an. 1597. c. 20. De Pœnitentia.

Hæc omnia conformia sunt, & apertè confirmantur à Rituali Romano his verbis: *Ne absolvat eos qui talis Beneficii sunt incapaces, quales sunt... qui aliena, si possunt, restituere nolunt.* Rituale Romano. De Sacramento Pœnitent. Quia scilicet qui rem alienam detinet, videtur quasi æquè involutus in occasione proximâ peccandi, ac ille qui habet domi mulierem cum quâ peccavit; videmus enim, experientiâ teste, raro admodùm restitui de facto rem injustè acquisitam vel ablatam, præsertim post

absolutionem in Sacramento pœnitentiæ temerè concessam; & sæpè tentatio retinendi malè parta, vix minor videri potest, quàm illa quæ ad impudicitatem trahere conatur.

Quæst. 4. Præceptum quo obligamur ad restituendam rem injustè comparatam, estne negativum, quemadmodùm illud quo prohibetur furtum?

Resp. Diximus in responsione ad primam quæstionem, super primo Decalogi Præcepto, hoc esse discrimen inter præcepta negativa & affirmativa: quod præcepta negativa obligant semper & pro semper, hoc est, nunquam licet facere quod prohibent. V. g. furari, id est, rem alienam invito rationabiliter domino surripere. Sed è contrario, præcepta affirmativa, quamvis obligent semper, non tamen obligant ad producendos & exercendos singulis momentis actus imperatos, sed solùm determinato tempore, certisque circumstantiis. V. g. præceptum jejunandi, communicandi, confitendi, & hujusmodi. Ex responsione igitur ad hanc quæstionem pendet resolutio hujus difficultatis, an scilicet qui injustè detinet rem alienam, novum committat peccatum quoties considerans se habere rem alienam, eam, cùm possit, non restituit; ita ut teneatur explicare in Confessione quoties videns se posse restituere rem alienam, noluit tamen restituere. Nam si præceptum restituendi, seu non retinendi, est negativum, constat ab eo committi novum peccatum, quoties omittit restituere cum possit, quemadmodùm committitur novum peccatum, quoties surripitur res aliena, quia præceptum

quod prohibet ne furemur, est negativum.

Hoc posito dicendum cum Angelico Doctore, quòd *præceptum de restitutione faciendâ, quamvis secundùm formam sit affirmativum, implicat tamen in se negativum præceptum*. Et si in Levitico sic præcipit Dominus: *non morabitur opus mercenarii tui apud te usque manè*; quia cùm salarium acquisitum sit à mercenario propter suum laborem, retineretur injustè res aliena, si non solveretur ei cùm illud desiderat; quantò magis id intelligendum est de rebus quibuscumque restituendis. S. Th. 2. 2. q. 62. a. 8. ad 1. Levit. c. 19. v. 13.

Concludendum igitur est, hoc præceptum restituendi, seu non retinendi, obligare semper, & pro semper eo modo quo præcipitur; neque enim absolutè nobis præcipitur ut non detineamus rem alienam, sed ne detineamus eam invito domino: fieri autem potest pluribus in casibus statim recensendis, ut Dominus non habeat justam causam conquerendi, licèt res sua detineatur per breve temporis spatium, vel si qui retinet, tunc sit impotens ad restituendum, & sic de aliis circumstantiis quæ dilationem restitutionis excusanr.

Quæst. 5. Quænam sunt causæ, propter quas differri potest restitutio rei alienæ?

Resp. Præter causam impotentiæ, quæ in hac materiâ sæpe sæpius allegatur: *Plerumque enim*, ut observat sanctus Augustinus, *qui aufert, amittit, sive alios patiendo malos, sive ipse malè vivendo, nec aliud habet unde restituat. Huic certè non possumus dicere: redde quod abstulisti, nisi cùm habere credimus, & negare*. Possunt etiam assignari aliæ causæ quæ dilationem resti- S. Aug. Epist. 54.

S. Th. 2. 2. q 62. a. 5 ad. 1. tutionis excusent. Et ex Angelico Doctore: *Quando res restituenda apparet esse graviter nociva ei cui restitutio facienda est, vel alteri, non ei debet tunc restitui; quia restitutio ordinatur ad utilitatem ejus cui restituitur; omnia enim quæ possidentur, sub ratione utilis cadunt. Nec tamen debet ille qui detinet rem alienam sibi appropriare; sed vel reservare ut congruo tempore restituat, vel etiam alii tradere tutiùs conservandam.* Et ita si videretur, quòd si redderetur illa die v. g. ensis ei cui reddi debet, is eâ uteretur ad interficiendum se aut alium, conveniens esset, juxta sancti Thomæ rationem, talem restitutionem differre ad aliud tempus. Et quod de damno temporali dicitur, intelligendum etiam est potiori jure de damno spirituali.

Videtur etiam quod restitutionis dilatio excusari potest, dum is qui restituere tenetur gravissimum pateretur damnum in bonis suis aut famâ, si talem restitutionem statim faceret, & aliunde dilatio non est creditori nociva; nam in talibus casibus is cui restitutio fieri debet, non justè ob talem dilationem doleret.

Sed de his dilationum causis differens S. Antonin. p. 2. tit. 2. c. 8. sanctus Antoninus: *Quidam*, inquit, *circa istam materiam dicunt, & meo judicio satis rationabiliter, quòd in certis casibus non tenetur quis ad statim restituendum actualiter, etiam si habeat modū aliquem ad restituendum, & ab eo cui tenetur invenire non possit nec remissionem nec dilationem, sed subitam velit sibi fieri restitutionem: Quando videlicet ex restituendo statim, inde sequeretur evidens vel probabile damnum spirituale vel temporale notabile ipsius resti-*

tuentis, vel aliorum, quod præponderaret damno ejus qui debet habere ex carentia illius rei.

Potest autem tale damnum esse triplex: scilicet periculum mortis, infamia gravis, seu scandalum notabile, & damnum, & periculum probabile mortalis culpæ. Ratio hujus est, scilicet quòd talis restitutio potest differri, quia, secundùm Scotum, creditor, id est qui debet habere, magis debet velle in hujusmodi casibus, ut maximum incommodum seu damnum ejus qui debet restituere evitetur in modicâ restitutionis dilatione, quàm suum incommodum modicum, vel damnum ex carentia ad tempus suæ rei.

Et si objiciatur quòd restituere est actus negativi præcepti, quia reducitur, seu explicatur per hoc quod est, non retinere alienum; sed præceptum negativum obligat semper. Respondetur, secundùm Scotum, quòd alienum injustè & invito domino, simpliciter prohibetur: propterea semper & pro semper isto modo necesse est saluti alienum non retinere; sed quando quis habet propositum & voluntatem restituendi alienum pro tempore opportuno, ex tunc tenetur, domino rei volente, id est velle debente; vult autem hoc Dominus rei, etsi non actu elicito, tamen actu debito & honesto; quia debet velle, quòd qui suum habet, retineat quousque poterit opportunè. Et si dicat, Dominus rei hoc agit invitè, & quia non vult quòd per quantumcumque tempus suum retineatur: Dicendum, secundùm Scotum, quòd domino inordinatè volente statim rehabere suum, & per consequens contra rectam rationem nolente proximum retinere suum: tunc tenens non est detentor injustus. Nam & depositum

debet, redditione strictissimâ, cùm repetitur, reddi ut Cod. Depositi. *Leg.* finali. *Et tamen, invito domino voluntate inordinatâ, cùm repetit ut cum eo malum faciat sibi vel alteri, potest retineri. Et Augustinus dicit, quòd multa bona sunt præstanda invitis, dum eorum potiùs utilitati quàm voluntati consulitur.*

Est ergò unus casus, cùm imminet ex hujusmodi restitutione subitâ periculum damni incomparabiliter prævalentis, damno quod inde habet creditor ex carentia rei suæ: putà cùm ipse creditor habendo illam rem seu pecuniam, quam quis de suo retinet, magis posset repugnare & prævalere contra bonum commune; nam tunc, secundùm Richardum in 4. non tenetur restituere, sed fideliter reservare, ut restituat sibi vel hæredibus suis, quando hoc fieri poterit sine præjudicio boni communis: vel depositâ re illud ita ordinando & providendo quod tempore suo restituatur.

Idem videtur dicendum, cùm quis malè uteretur re suâ rehabitâ, putà gladio, ad occidendum se vel alium, & hujusmodi. Idem videtur dicendum, cùm ex subita restitutione, ille qui restitueret rem ablatam per furtum vel aliud vitium, detegeretur & inde infamaretur, cùm fama sit quid nobilius quàm substantia temporalis. Cùm ergo quilibet debeat providere conservationi famæ suæ, potest talis differre restitutionem usque ad tempus quo non deprehendatur in crimine & diffametur, si aliter provideri non potest.

Idem dicendum; cùm id quod debuit restitui, non possit illi restitui, nisi faciendo magnas expensas ad mittendum sibi, quia

in remotis est creditor. Et idem dicendum, quando mulier habuit filium per adulterium, nesciente viro, vel supposuit sibi alienum partum, qui nutritur de bonis viri, vel hæres etiam scribitur ut filius proprius: cùm teneatur mater talis de omnibus quæ percepit filius ille, scilicet putatrvi patris, non tamen debet revelare factum, quando ex hoc sequeretur, seu sequi probabiliter posset, mors sua, vel prolis talis, vel etiam notabilis infamia, vel alia gravia scandala, secundùm Raymundum, & Joan. Neapol. Quod de quo habes supra plenè eod. tit. 1. C. de Furto.

Alius casus est, quando ex hujusmodi restitutione subitâ, sequi posset mors spiritualis, seu peccatum mortale, probabiliter in restituendo, vel familiæ ejus: putà restituendo quæ habet aliena, ad tantam venit paupertatem vel miseriam, quòd non potest vivere, vel providere filiis de victu & vestitu: & cùm sint alicujus nobilis conditionis, mendicare nimis erubescunt, ab amicis ad sufficientiam non inveniunt, laborare nesciunt vel non possunt, quia parvuli vel infirmi: & sic restituendo, exponitur periculo ipse cum familiâ suâ furandi, vel prostituendi filias, vel desperationis, ubi retinendo aliena, cum ipso ex industria sua providet, & par est sibi & familiæ, & disponitur ad satisfaciendum paulatim. Hoc sentire videtur Scotus.

Et idem videtur dicendum, cùm quis habet instrumenta artis suæ, unde ex labore suo gubernat se & suos, & vendendo vel tradendo ea ut restituat suis creditoribus, non poterit laborare, & inde lucrari; putà libros quoad Jurisperitos & Medicos: instru-

menta quoad artifices. Laborando autem cum prædictis, ultra sustentationem, poterit interim paulatim satisfacere....

Hæc non sunt prædicanda, ne paretur via detentioni aliorum, ad quod nimis personæ sunt inclinatæ; sed cum magna discretione in Confessione & consiliis tractanda, & cum multis circumstantiis considerando quæ honestent factum.

Quæst. 6. Si, ut dictum est, differri potest restitutio propter grave damnum in restituendo; concludendum igitur est, quòd quis uti poterit dilatione in restituenda magna summa; etenim hujusmodi restitutio semper grave damnum affert restituenti?

Resp. Non rectè infertur hæc conclusio; quia cùm dicitur, differri posse restitutionem ad vitandum grave damnum, sive in propriâ vitâ, sive in honore seu famâ, vel etiam in bonis; id intelligendum est solummodò, cùm hujusmodi damna possunt declinari per dilationem, & differunt ab eo damno quod reverâ inseparabile est à restitutione, quæ non causat damnum propriè dictum, cùm id tantùm restituatur quod legitimè non erat acquisitum, ac proinde in bonis nostris connumerandum & computandum non erat. Sic restitutio mille aureorum non censetur per se ipsam afferre damnum restituenti; quia tantùm restituit quod suum non est. Sed damnum quod locum præbet dilationi restitutionis, debet differre ab eo quod est connexum cum restitutione summæ per viam injustam comparatæ. Hujusmodi est, V. g. cùm restitui non potest nisi vendatur fundus pro prætio quingentorum aureorum, qui

mille aureis communiter æstimatur. Et sic de cæteris.

Quæst. 7. Si ille cui facienda est restitutio, patitur aliquod damnum propter dilationem, tenetur-ne debitor statim restituere, aut ipsum indemnem præstare?

Resp. Ratio dictat, damnum quod patitur creditor, regulariter præponderare debere damno debitoris seu illius qui ad restitutionem tenetur. Quo circà si damnum quod patitur creditor ob dilationem restitutionis, sit ferè æquale damno debitoris si statim restituat: restitutio statim facienda est, aut saltem debitor debet resarcire totum illud damnum quod patitur creditor ex dilatione restitutionis sibi faciendæ; quia ille creditor habebat verum jus exigendi tale debitum, non considerato seu contempto incommodo debitoris, & habebat justam rationem non patiendi ullam dilationem; & ita dici non potest, juxta discursum sancti Antonini modò relatum, quòd in tali casu creditor sine causa denegat dilationem concedere debitori, quandoquidem hæc dilatio est ei valdè damnosa.

Attamen si debitor restitutionem differt, ne incidat in extremam necessitatem, videtur quòd in hoc casu non teneretur resarcire damnum creditori illatum propter dilationem; quia hæc dilatio non censetur voluntaria, nec culpanda, cùm sit aliquo modo inevitabilis.

Quæst. 8. Tenemur-ne restituere inventa?

Resp. Sanctus Antoninus huic difficultati clarè & solidè respondet his verbis: *Advertendum quòd inventa, aut de propin-* S. Antonin. p. 2. tit. 2. c. 15. §. 2.

quo fuerunt in bonis alicujus, nec habentur pro derelicto: aut nunquam: aut non de propinquo, sed ab antiquo; ut thesauri. Si primo modo, tunc, secundùm Richardum & Thomam: qui res alienas inventas, quæ de propinquo fuerunt in bonis alterius, & non habentur pro derelicto, acceperit, ut sibi ipsi retineret, mortaliter peccavit, si est quid notabilis valoris, & tenetur nihilominùs ad restitutionem ei cujus est. Quod si per se nescit cujus sit, faciat publicè denunciari in Ecclesia: & si nec isto modo reperiretur cujus esset, debet pauperibus erogari; nisi ipse inventor esset multùm pauper, quia tunc posset, cum licentiâ Episcopi, vel Pœnitentiarii sui, vel Confessoris, illud retinere, quando scilicet non invenitur cujus est.

S. Th. 2. 2. q. 66. a. 5. ad 2.

Eadem videtur esse doctrina Angelici Doctoris, cùm sic loquitur: *Quædam verò res inventæ, fuerunt de propinquo in alicujus bonis; & tunc, si quis eas accipiat, non animo retinendi, sed animo restituendi domino, qui eas pro derelictis non habet, non committit furtum: & similiter si pro derelictis habeatur, & hoc credat inventor, licèt sibi eas retineat, non committit furtum; aliàs autem committitur peccatum furti. Unde Augustinus dicit in quadam Homilia, & habetur* 14. *q.* 5. Si quid invenisti, & non reddidisti, rapuisti.

S. Th. 2. 2. q. 62. a. 5. ad 3.

Ratio autem, cur non possit quis sibi retinere res inventas, etiam si illarum Dominus non reperiatur, sumitur ex Angelico Doctore, dum sic loquitur: *Dicendum quòd si ille cui debet fieri restitutio sit omninò ignotus, debet homo restituere secundùm quod potest, scilicet dando eleemosinas pro salute ipsius [sive sit mortuus, sive sit*

virus] *pramissâ tamen diligenti inquisitione de persona ejus cui est restitutio facienda.*

Unde sanctus Raymundus, proponit hanc quæstionem: *Quid de pecuniá, vel aliá re inventâ in viâ, vel plateâ, vel alio loco publico?* Et ita respondet: *Dico quòd pecuniam vel aliam rem inventam debet reddere, si potest invenire illum qui amisit, & faciat hoc publicè dici per praconem, vel per Ecclesias, in loco ubi rem invenit. Si verò non invenit, cum consilio & authoritate sui Pœnitentialis, retineat si pauper & egens est, & oret pro illo cujus fuit: aliàs eroget pauperibus. Et secundùm hoc intelligo illud Augustini.* Si quid invenisti quod non reddidisti, rapuisti: quantum potuisti fecisti; quia non plus invenisti, ideò non plus rapuisti. Qui alienum negat, si posset, tolleret: Deus cor interrogat, non manum.

S. Raymund. in summa. lib. 2. tit. De Furtis. §. 9.

Demùm sanctus Carolus mentem suam aperuit his verbis: *De rerum incertarum restitutione Decretum, ita declaratur, ut quod ad judicium faciendum attinet, locum etiam habeat in restitutione rerum, quæ casu inventa, nec furto subtracta aliove dolo sublata aut alio modo malè parta, restituenda sunt.*

S. Carolus Actor. p. 2. Synod Diæces XI. In monitis executionis Decretorum, quæ ad Sacramenta pertinent.

Et in Catechismo Concilii Tridentini sic habetur: *Sunt igitur fures qui res aliquo modo inventas retinent... Quòd si rerum Dominus nullâ ratione inveniri potest, illa sunt bona in usus pauperum conferenda.*

Catech. p. 3. de 7. Præcepto Decal. §. 2.

CAPUT V.

Quænam personæ ad restitutionem tenentur.

Quæst. I. QUAS ob causas tenetur quis restituere?

Resp. Generaliter loquendo, cùm damnum aliquod injustè est proximo illatum, directè vel indirectè, per se aut per alium, vel dum alienum retinetur: tenemur ad restitutionem: *Ad restitutionem tenetur aliquis*, inquit Angelicus Doctor, *non solùm ratione rei alienæ quam accepit, sed etiam ratione injuriosæ acceptionis. Et ideò quicumque est causa injustæ acceptionis, tenetur ad restitutionem.*

S. Th. 2. 2. q. 62. a. 7. in corp.

Plures jam quæstiones resolvi, quæ ad justitiam spectant, & ex quibus oritur obligatio restituendi; satis igitur erit hujus generis quæstiones paucis verbis recensere, remittendo Lectorem ad varia capita in quibus de eâdem materiâ fusiùs actum est.

Quæst. 2. Quot modis potest damnum injustè proximo inferri?

Resp. Cùm quatuor habeamus bonorum genera, scilicet bona animæ, quæ spiritualia dicuntur, bona corporis, bona honoris seu famæ, & bona fortunæ quæ bona temporalia appellantur; potest damnum inferri injustum in his quatuor bonorum generibus.

Quæst. 3. Quotnam sunt bona spiritualia?

Resp.

Resp. Triplicis sunt generis, scilicet bona naturalia, supernaturalia, & Ecclesiastica: naturalia sunt quæ haberi possunt per vires naturæ, ut usus rationis humanæ, scientiæ, artes, & hujusmodi; cùm autem damnum, quod homini in his bonis infertur, sit temporale aut ad temporale reducatur, communiter numerantur inter bona temporalia. Bona spiritualia supernaturalia, quæ propriè dicuntur bona animæ, ea sunt quæ excedunt naturæ facultatem, ut gratia Dei, virtutes Christianæ & infusæ, Fides & alia dona supernaturalia, Sacramenta, & similia: de his bonis hic præcipuè tractabitur. Demùm bona spiritualia Ecclesiastica, sunt jura, fundi, & reditus Ecclesiæ & Beneficiorum, de quibus satis actum fuit Tomo 2°. hujus Theologiæ moralis.

Quæst. 4. Quomodo potest damnum inferri proximo in bonis animæ?

Resp. Potest inferri, inducendo illum ad peccandum, per vim, minas, fraudes, pravum consilium, aut exemplum, aut scandalum, non arguendo illum cùm tenemur ex officio, demùm docendo, vel defendendo pravam doctrinam circa fidem vel bonos mores: & generaliter damnum infertur proximo in bonis animæ, quoties impeditur à bono agendo, & inducitur ad malum perpetrandum. Nam etsi, ut docet sanctus Ambrosius, *non est quòd cuiquam nostram adscribamus culpam, nisi nostræ voluntati: nemo tenetur ad culpam, nisi voluntate propriâ deflexerit: non habent crimen, quæ inferuntur reluctantibus: voluntaria tantùm commissa, sequitur delictorum invidia, quam in alios derivamus*; nihilo- S. Ambros. lib. 1. De Jacob & vita beata, cap. 3. Refertur in Can. *Non est.* 15. q. 1.

minus dici verè poteſt, nos ſæpiùs eſſe quaſi cauſam alieni peccati, cùm etiam, ut in Canone habetur, *qui occaſionem damni dat, damnum dediſſe videtur.*

Cap. *Si culpa.* De injuriis & damno dato.

Quæſt. 5. Poteſt-ne quis obligari ad aliquam reſtitutionem, propter damnum illatum proximo in bonis animæ?

Can. *Facta.* 9. q. 3.

Reſp. Deteriores ſunt, ut habetur in Canone, *qui vitam moreſque bonorum corrumpunt, his qui ſubſtantiam aliorum prædiaque diripiunt;* quia *cùm, ſecundùm Auguſtinum*, à ſancto Bernardino Senenſi relatum, *Libro Retractationum, virtutum bona maxima ſint: plus damnificat, qui in iſtis damnificat, quàm in quibuſcumque aliis; & per conſequens, plus ſecundùm juſtitiam obligatur ad reſtituendum proximo tale bonum, quantum ſibi poſſibile eſt.*

S. Bernardin. ſerm. 29. c. 2. a. 1.

Verùm cùm reſtitutio hujuſmodi bonorum, plerumque ſit impoſſibilis, regulariter quis non tenetur damnum illatum reipsâ reſarcire, licèt teneatur nihil omittere ut reſarciat, ſeu ad ſatisfaciendum Deo, qui prior offenſus fuit in ejuſmodi damno, cùm aliquo modo expulſus fuerit ab anima ſuæ creaturæ in quâ per gratiam ſuam dominabatur; ſive ad reſtituendum proximum in priſtinum ſtatum, à quo fuit infeliciter amotus dum inductus fuit ad peccandum. Nec dubitari poteſt quin is qui proximo in bonis ſpiritualibus nocuit per vim, aut timorem, aut dolum ſeu fraudem, teneatur verè pro viribus conari, ut talem injuſtitiam tollat, ſeu ceſſando à violentia aut timore priùs incuſſis, & reſtituendo proximum in libertatem emendandi errores & culpas; ſeu indicando fraudem quâ deceptus fuit, vel exſufflan-

do pro viribus quod illi injustè & iniquè persuasum fuit.

Quare qui alium induxit ad faciendum contractum usurarium suadendo non esse reverâ talem, tenetur contra persuadere, esse usurarium, ut contractum dirimat & pro nihilo habeat, & sic possit resarcire damnum illatum proximo per talem contractum.

Sic qui per aliquam fraudem, ut falsa referendo, causa fuit inimicitiæ ortæ inter alios, tenetur multùm conari, ut extinguatur hæc inimicitia, prudenter indicando talem fraudem si necesse sit.

Ille pariter qui prava & falsa docuit circa fidem aut bonos mores, tenetur palinodiam canere, & contraria asserere; ut aliquo saltem modo damnum proximo illatum resarciat.

Quia in his variis casibus verè contra justitiam quis agit, inducendo proximum ad peccandum. Si autem inductus solummodò fuit proximus ad peccandum per pravum exemplum, aut aliàs sine fraude vel violentiâ; tunc cùm non ita certum sit, quòd justitia fuerit violata, obligatio resarciendi damnum non est ita stricta, sed ex charitate obligatur quis pro posse ad medendum malo cujus particeps fuit.

Et ita debet quis procurare omni meliori modo, ut hi qui ex pravo suo exemplo, aut consilio sine ulla fraude dato, inducti sunt ad peccandum, verè convertantur ad Deum. Hac de causa in Concilio Tridentino sic statutum videtur antiquam innovando disciplinam: *Quando igitur ab aliquo publicè, & in multorum conspectu, crimen commissum fuerit, unde* Concil. Trid. sess. 24 De reform. c 8.

alios ſcandalo offenſos commotoſque fuiſſe non ſit dubitandum: huic condignam, pro modo culpæ, pœnitentiam publicè injungi oportet, ut quos exemplò ſuo ad malos mores provocavit, ſua emendationis teſtimonio ad rectam revocet vitam. In Rituali etiam Romano, prohibetur Confeſſario, *ne abſolvat eos qui publicum ſcandalum dederunt, niſi publicè ſatisfaciant, & ſcandalum tollant.* Et in alio loco: *Arcendi ſunt*, inquit, *à ſacra Communione... publici peccatores, niſi de eorum pœnitentiâ & emendatione conſtet, & publico ſcandalo prius ſatisfecerint.* Id fuſiùs obſervatum & elucidatum eſt. Tom. 4. Tract. 6. de Sacramento Pœnitentiæ. Cap. 7. nu. 16. & ſeqq.

Ritual. Rom. De Sacram. Pœnitentiæ.

Ibid. De Sacram. Euchariſtiæ.

S. Antonin. p. 2. tit. 2. c. 2. §. 1.

Qui inducit alium ad malum, inquit ſanctus Antoninus, *ſuadendo, conſulendo, præcipiendo quod eſt mortale, eſt occaſio perditionis illius; quia per hæc auferuntur ei gratia & virtutes ab animâ. Unde Auguſtinus*: Si fratri tuo mala perſuades, occidis, *ſcilicet illum quoad animam. Can.* Noli. *De Pœnitentia, Diſt. 2. Et talis damnificans, ſecundùm Scotum in 4. Sententiar. tenetur reſtituere damnum modo ſuo poſſibili, ſcilicet inducendo eum efficaciter ad pœnitentiam, & ad actus virtuoſos: & ſi ſola inductio per verba non ſufficit, quia facilius eſt pervertere quàm convertere, tenetur quantum poteſt per orationes ſuas, & ab aliis procuratas, & per aliorum ſuaſiones efficaces, dum tamen non prodat illis peccatum occultum prædicti.*

Juxta hanc doctrinam, qui diutiùs in vitiis & concupiſcentiis vitam publicè & impiè tranſegerunt, ut plurimùm teneri

videntur signa publica veræ conversionis demonstrare, ut, juxta Concilii Tridentini verba mox relata, quos exemplo suo ad malos mores provocarunt, suæ emendationis testimonio ad rectam revocent vitam.

Id præcipuè, juxta sancti Antonini mentem, intelligendum est de Prælatis & aliis Superioribus, quorum exempla magis contagiosa sunt. *Quantum ad tertium*, inquit, *scilicet damnificando alios suo malo exemplo, sicut scandalizant Prælati subditos pompis & lascivus; & aliis malis moribus suis: mulieres suis superfluis ornatibus, & fucis, & tripudiis: & alii manifestè peccantes; & præcipuè quando hoc intendunt, vel contemnunt seu parvipendunt scandalum aliorum; propter quod alii ruunt in diversa vitia: tales tenentur ad satisfaciendum bonis exemplis manifestis.* S. Antonin. Ibid.

Quæst. 6. Tenetur-ne ad aliquam restitutionem; qui alium ab ingressu Religionis vel à promotione ad Sacerdotium avocavit, vel ad dimittendum religiosum statum induxit?

Resp. Distinguendum est in his casibus, sicut in præcedentibus; vel enim id præstitum est per violentiam, fraudem, & dolum malum; & tunc peccatum fuit contra justitiam: ac proinde tenetur quis resarcire, quantum potest, injuriam illatam & damnum causatum proximo, per cessationem violentiæ & fraudis quâ malè usus est: tenetur præterea nihil omittere, ut per se vel per alios inducatur proximus ad resumendum & executioni mandandum pium quod priùs in animo habebat propositum, ingrediendi Religionem, Ordines sacros susci-

piendi, eleemosinam dandi, & alia bona opera implendi. Tenetur etiam quis resarcire aliquo modo damnum Ordini Religioso injustè irrogatum.

Si autem prædicta præstita sint sine violentia & fraude, tunc propriè non videtur justitia violata; & ita tenetur tantùm quis ex charitate prius propositum bonum proximo inspirare.

Observandum hîc tamen, quòd si quis, non ex aliqua prava intentione, alium deterruit ab ingressu aut professione Religionis, vel à Sacerdotio, sed quia putabat illum à Deo ad statum ita sublimem vocatum non esse, aut virtutibus & dotibus requisitis non esse insignitum, aut salutare ei non fore ingredi Monasterium, in quo v. g. regularis disciplina non viget. In his casibus patet quòd ad nihil tenetur, cùm etiam non videatur in hoc peccasse. Unde

S. Antonin. p. 2. tit 2. c. 2. §. 1.

etiam sanctus Antoninus: *Si autem*, inquit, *quis averteret aliquem à Religionis ingressu, non simpliciter, sed ab eâ ubi dissolutè vivitur, intendens providere saluti illius: in nullo tenetur.* Et in eodem sensu

Concil. Trid. sess. 25. De Regularibus, c. 18.

Concilium Tridentinum, *anathemati subjicit eos, qui sanctorum Virginum, vel aliarum mulierum, voluntatem veli accipiendi vel voti emittendi, quoquo modo, sine justâ causa, impedierint.*

Si quis fortè hanc quæstionem fusiùs & doctiùs agitatam desideret, legere potest Dominicum Soto. *Lib. 4. De Justitia & Jure. Quæst. 6. Art. 3.* Aut Silvium. *Tom. 3. in 2. 2. Quæst. 62. Art. 2. Quæst. 2.*

Quæst. 7. Quandonam tenetur quis ad restitutionem, ob damnum illatum in bonis Ecclesiasticis?

Resp. Quoties prohibitus & injustè impeditus est aliquis ab obtinendo Beneficio quod aliàs obtinuisset, vel à perceptione fructuum Beneficii jam obtenti; sine dubio is qui tale damnum intulit, si id fecerit per fraudem, violentiam, vel dolum malum, tenetur ad restitutionem, juxta expressam Doctoris Angelici doctrinam: *Dicendum*, inquit, *quòd aliquis potest impedire aliquem ne habeat prabendam multipliciter: uno modo justè, putà si intendens honorem Dei vel utilitatem Ecclesiæ, procuret quòd detur alicui personæ digniori: & tunc nullo modo tenetur ad restitutionem vel aliquam recompensationem faciendam. Alio modo injustè, putà si intendit ejus nocumentum quem impedit, propter odium vel vindictam aut aliquid hujusmodi; & tunc si impedit ne Prabenda detur digno, consulens quòd non detur antequàm sit firmatum quòd ei detur, tenetur quidem ad aliquam recompensationem pensatis conditionibus personarum & negotii secundùm arbitrium sapientis; non tamen tenetur ad æquale, quia illam nondum fuerat adeptus, & poterat multipliciter impediri. Si verò jam firmatum sit quòd alicui detur prabenda, & aliquis propter indebitam causam procuret quòd revocetur, idem est ac si jam habitam auferret: & ideò tenetur ad restitutionem æqualis, tamen secundùm suam facultatem.* S. Th. 2. 2. q. 62. a. 2. ad 4.

Quæst. 8. Tenetur-ne quis ad restitutionem propter simoniam?

Resp. Dicendum, inquit Angelicus Doctor: *Quòd nullus potest licitè retinere id quod contra voluntatem Domini acquisivit; putà si aliquis dispensator de rebus Domini sui daret alicui contra voluntatem & ordi-* S. Th. 2. 2. q. 100. a. 6. in corp.

nationem Domini sui, ille qui acciperet, licitè retinere non posset. Dominus autem, cujus Ecclesiarum Prælati sunt dispensatores & ministri, ordinavit ut spiritualia gratis darentur, secundùm illud Math. 10. Gratis accepistis, gratis date. *Et ideò qui muneris interventu spiritualia quacumque assequitur, ea licitè retinere non potest. Insuper autem simoniaci tam vendentes quàm ementes spiritualia, aut etiam mediatores, aliis pœnis puniuntur: scilicet infamiâ & depositione, si sint Clerici, & excommunicatione, si sint laïci.*

Constat igitur, quòd beneficia simoniacè obtenta, restitui debent Ecclesiæ cujus sunt, ut legitimi Collatores possint de illis liberè in Domino providere, ut diximus Tom. 2. Tract. 3. *De pœnis Simoniacorum*. Quæst. 5.

Debet etiam, ex eadem ratione, restitui Ecclesiæ aut pauperibus illud omne quod simoniacè acceptum fuit ob rem aliquam spiritualem, & ibidem observatum fuit. Quæst. 8.

Quæst. 9. Potest-ne quis ad restitutionem teneri, quia functiones Beneficio quod possidet annexas non implevit?

Cap *Quia per ambitiosam.* de Rescriptis, in 6.

Resp. Constat, Beneficia, ut Ecclesiæ inserviatur, concedi, juxta axioma vulgatum in Jure Canonico, & in Decretali contentum, in qua sic habetur: *Officium, propter quod Beneficium Ecclesiasticum datur.* Quod certè intelligi debet non solùm de recitatione horarum Canonialium quæ in Breviario continentur, sed etiam de omnibus Functionibus seu muneribus cuique Beneficio annexis, & de obligatione, quâ illi omnes qui redditibus Ecclesiasticis

fruuntur, tenentur pro Ecclesia laborare juxta facultatem & capacitatem, ut alibi fusiùs explicatum. Tom. 2. Tract. 1. De Beneficiis. Cap. 1. Quæst. 1.

Et ita dici posset, quòd illi qui Functiones Beneficio annexas non impleverunt, licèt ad id ex justitia obligentur, aliquo modo tenentur restituere fructus perceptos, aut saltem illorum partem, juxta qualitatem & gravitatem defectûs: deberent saltem procurare ut damnum quod, ex eorum negligentiâ vel incàpacitate, passa est Ecclesia, omni meliori modo reparetur.

Si v. g. Parochus per tempus notabile à residentia abfuerit sine legitimâ causâ, non procurans ut alius Sacerdos idoneus per id tempus functiones ritè impleret: in hoc casu videretur obligari ad resarciendum damnum spirituale quod inde secutum esset, duplicando vigilantiam & curam singularem animarum sibi commissarum, aut etiam satagendo ut Concionator aut Confessarius extraordinarius, aut Missionarii zelo & prudentiâ notabiles tale defectum & damnum supplerent.

Adde quòd talis Parochus teneretur restituere Ecclesiæ aut pauperibus redditus Parochiæ in tali absentia inexcusabili perceptos, juxta Decretum Concilii Tridentini his verbis expressum: *Si quis autem, quod utinam nunquam eveniat, contra hujus Decreti dispositionem abfuerit: statuit Sacrosancta Synodus, præter alias pœnas adversus non residentes sub Paulo III. impositas & innovatas, ac mortalis peccati reatum, quem incurrit, eum pro ratâ temporis absentiâ fructus suos non facere, nec tutâ* Concil. Trid. sess. 23. de Reformat. c. 1.

conscientiâ illos sibi detinere posse. De eâdem materiâ locuti sumus Tom. 2. hujusce Theologiæ Moralis. Tract. 1. Cap. 7. Quæst. 1.

Quæst. 10. Debet-ne fieri restitutio, ob Officium Breviarii non persolutum?

Resp. Beneficiati quicumque sint, ita tenentur dicere Officium divinum, ut si non satisfecerint huic debito, Ecclesia eos obliget ad restitutionem quorumcumque fructuum perceptorum ex Beneficiis, ut vidimus fusiùs Tom. 2. Tract. 1. Cap. 10. Quæst. 7. & seqq.

Quæst. 11. Canonici, & alii Beneficiati choro addicti, debent-ne restituere distributiones, quas etiam absentes perceperunt?

Resp. Debent necessariò restituere ea omnia quæ, etiam si non essent debito modo præsentes in choro, perceperunt injustè, nisi habuerint legitimam & Canonicam absentiæ causam; ut diximus Tom. 2. Tract. 1. Cap. 7. Quæst. 6. Et Præcentor, aut alius absentium punctuator, tenetur restituere cum suo Officio fideliter non fungitur, ut videre est ibid. Quæst. 13.

Quæst. 12. Tenetur-ne quis restituere perceptos fructus ex Beneficio non Canonicè nec legitimè obtento?

Resp. Constat, quòd in tali casu tenetur quis restituere omnes fructus perceptos, cùm nullum reverâ jus haberet illos percipiendi. Attamen si bonâ fide quis putabat se in jure fundatum esse, tunc non tenetur restituere nisi id in quo factus est ditior; juxta id quod statutum in jure reperitur circa bonæ fidei possessores: *Fructus*, inquit Justinianus Imperator, *bonæ fidei*

Leg. 1. Cod. *De Petitione hæreditatis.*

possessores reddere cogendi non sunt, nisi ex his locupletiores extiterint. Quod etiam in Jure Canonico locum habet, ut diximus Tom. 1. Tract. 3. Cap. 4. Quæst. 2. & seqq.

Quæst. 13. Potest-ne quis ad restitutionem teneri, ob pravam dispensationem fructuum Beneficii justè obtenti?

Resp. Cùm Beneficiarii non sint Domini redditiuum suorum Beneficiorum, & sint tantùm œconomi & dispensatores, juxta Sanctorum Patrum & Conciliorum verba; cúmque hoc modo possint tantùm ex his redditibus sibi sumere quod honestæ sustentationi sufficit, reliqua verò pauperibus aut Ecclesiæ fideliter distribuere teneantur: videretur ex his præmissis concludendum, quòd hi qui hæc sacra bona in res profanas miserè consumunt, ut ditando consanguineos, canes venaticos nutriendo, & hujusmodi, tenentur restituere Ecclesiæ aut pauperibus, quos injustè iis redditibus fraudarunt qui in illorum alimoniam consumi debuerant. Sed cùm de totâ hâc materiâ fusiùs alibi egerim, satis erit remittere ad Tom. 2. Tract. 1. Cap. 1. Quæst. 3. & seqq. Et expressiùs etiam Cap. 11. De usu redditiuum Ecclesiasticorum.

Hîc tantùm obiter referam verba celeberrimi Ecclesiæ Gallicanæ Patris, sancti nempe Bernardi: *Timeant*, inquit, *Clerici, timeant Ministri Ecclesiæ, qui in terris Sanctorum quas possident, tam iniqua gerunt, ut stipendiis quæ sufficere debeant, minimè contenti, superflua, quibus egeni sustentandi forent, impiè sacrilegèque sibi retineant, & in usus suæ superbiæ atque luxuriæ victum pauperum consumere non*

S. Bernard. serm. 23. *In Canticum Canticor.* nu. 14.

vereantur ; duplici profectò iniquitate peccantes, quòd & aliena diripiunt, & sacris in suis vanitatibus & turpitudinibus abutuntur.

Quæst. 14. Qui decimas justè debitas non solvunt, aut fraudant, & aliquid de quantitate & qualitate debita minuunt: teneantur-ne restituere?

Resp. Dubitari non potest, quin decimæ omni jure debeantur, & consequenter quòd hi qui eas, prout tenentur, non solvunt, contra justitiam peccent, committendo furti speciem quæ sacrilegium redolet, cùm rem Deo consecratam respiciat. Id firmatum reperitur in Canone ex sancto Augustino desumpto: *Decimæ enim*, inquit sanctus Doctor, *ex debito requiruntur, & qui eas dare noluerit, res alienas invasit.* Idem ferè dicendum est de his qui eas solvunt quidem, sed non in ea quantitate aut qualitate quæ justè requiritur; dum v. g. de deteriori areæ grano solvuntur, aut mensuræ legitimæ non sunt, aut non omninò implentur, aut hujusmodi. Hi omnes graviter in talibus fraudibus peccant, & tenentur fideliter restituere omne damnum quod inde Ecclesia & Ecclesiæ Ministri, aut eorum jus habentes, passi sunt.

S. August. serm. 219. *De tempore.* Refertur in Can. *Decimæ* 16. q. 1.

Quæst. 15. Quid dicendum de Oeconomis, Fabricatoribus, Rectoribus, Prioribus, aut Bajulis, & aliis, quocumque nomine vocentur in variis Provinciis: qui ex officio administrant bona Ecclesia aut alicujus Confraternitatis, & illa in profanos usus & non necessarios consumunt?

Resp. Cùm id omne quod Ecclesiæ tribuitur, Deo consecretur, sacrilegi & raptores judicari debent qui malè & fraudu-

lenter administrant hujuscemodi res sacras; sic enim habetur in Canone: *Nulli liceat ignorare, omne quod Domino consecratur, sive fuerit homo, sive animal, sive ager, vel quidquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum Domino erit, & ad jus pertinebit Sacerdotum. Propter quod inexcusabilis erit omnis, qui à Domino & Ecclesiâ, cui competunt, aufert, vastat, invadit, vel eripit: & usque ad emendationem, Ecclesiæque satisfactionem, ut sacrilegus judicetur: & si emendare noluerit, excommunicetur.* Can. *Nulli* 12. q. 2.

Quamobrem laïci, aut alii qui aliquo modo administrant bona Ecclesiæ, ut oblationes quæ à fidelibus in favorem alicujus Confraternitatis traduntur; seu qui curam gerunt Fabricæ aut ornamentorum Templi Dei viventis: satagere debent, ut pecunia aut aliæ quæcumque res sibi consignatæ, nullo modo distrahantur & consumantur nisi pro necessitate aut utilitate Ecclesiæ, juxta mentem Superiorum Ecclesiasticorum, dum curam rerum temporalium ad Confraternitates seu Congregationes pertinentium laïcis commendarunt.

Debent hujusmodi Administratores non solùm sibi nihil omninò retinere ex his quæ ad Ecclesias seu Confraternitates pertinent; sed etiam sollicitè curare, ne quis ea bona dissipet, aut aliquam fraudem in eorum Ecclesiastico usu committat, qui semper utilitatem Ecclesiæ respicere debet. Illis præsertim loquitur Canon in quo dicitur: *Si quis Ecclesiasticas Oblationes, & quod Deo consecratum est, rapuerit, vel consenserit facientibus, ut sacrilegus dijudicetur.* Can. *In legibus.* 12. q. 2. Quod certè primò respicit eos qui

ex officio aut munere, quod in Ecclesiâ habent, tenentur specialiter vigilare ut hæc sacra bona conserventur.

Can. *Qui abstulerit.* 12. q. 2.

Demùm, ut habetur in Canone: *Qui Christi pecunias & Ecclesiæ rapit, aufert, vel fraudat, homicida est.* Unde etiam alibi necator pauperum vocatur. Cæterùm in his omnibus casibus, restitutio exacta fieri debet, & resarciendum est omne damnum quod injustè Ecclesia passa est; in quo valdè vitandum est ne quis sibi ipsi aduletur aut adulatores sequatur; certum siquidem est, quòd idem Deus, qui nunc patienter sustinet iniquitates & varias fraudes quæ circa bona sibi consecrata perpetrantur, severè judicabit eos qui ea sibi aliquo modo retinuerint, aut malè consumpserint.

Quæst. 16. Quandonam tenetur quis ad restitutionem, propter damna proximo illata in bonis corporis?

Resp. Generaliter loquendo, potest quis ad restitutionem obligari, si interfecerit, aut mutilaverit, aut verberaverit, aut debilem reddiderit, aut deformem alium injustè.

Quæst. 17. Ad quam restitutionem tenetur, qui alium interfecit?

Leg. *Ex hac lege.* ff. si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.

Resp. Cùm in hoc casu nequeat restitui quod ablatum est, & aliundè vita hominis sit Ordinis Superioris, *cùm*, juxta legem, *liberum corpus æstimationem non recipiat:* resarcire tantùm debent damna per hanc injustam actionem illata, quæ sæpiùs maxima sunt.

Quæst. 18. Quænam sunt damna, quæ frequentiùs sequuntur ex alicujus injustâ morte, quæque interfector tenetur resti-

Resp. Juxta varias personarum conditiones, earum mors variis etiam damnis locum præbet, quæ restituenda omninò sunt juxta æquitatis leges. Et ita si interfectus est injustè qui v. g. valdè amabatur aut æstimabatur à Principe, aut alio summo viro, qui illum verisimiliter multùm juvissent & ad ampliorem fortunam sustulissent: restituendum est id quod à viro prudente æstimari potest hæc verisimilis spes.

Si occisus sit Advocatus, Medicus, & hujusmodi: aut etiam artifex qui, ultra propriam sustentationem, multa lucrabatur: tunc restituenda est justa æstimatio talis lucri faciendi pendente vitâ, deductis tamen expensis quas occisus pro se fecisset. Adde quòd si occisus diligentissimus erat in re familiari administrandâ, aut qui facilè poterat sustinere lites injustas sibi intentandas, & è contrario, illo occiso, vidua aut filii ex defectu industriæ aut alio, causam magni momenti perdiderint: æquum est tale damnum quodammodò resarcire, & restituere justam æstimationem industriæ aut diligentiæ illius qui occisus est, maturè pensatis variis circumstantiis.

Præterea si occisus officium aut munus seu dignitatem possidebat, quam moriens amisit: debet non solùm restitui id quod per tale officium lucratus esset; sed etiam si verisimile sit quòd officium vendidisset, aut ad filium transmisisset: æquitas postulat, ut restituatur æstimatio talis damni, quod hâc morte injustâ familia occisi passa est. Debent etiam resarciri omnes expensæ quæ pendente occisi ægritudine factæ sunt.

Demùm, ut docet sanctus Antoninus: *Si interfectus sustentabat aliquas personas, ut Patrem, Filios, & hujusmodi, operibus manuum suarum: tenetur interfector omnibus illis ad tantùm quantùm illis abstulit subsidii, propter occisionem ejus.*

S. Antonin. p. 2. tit. 2. c. 2. §. 2.

Quæst. 19. Quibus nam personis restitutio facienda est, propter damna ex homicidio provenientia?

Resp. Juxta Decretum Gregorii Papæ IX. *Si culpâ tuâ datum est damnum, vel injuria irrogata, seu aliis irrogantibus opem fortè tulisti, aut hæc imperitiâ tuâ sive negligentiâ evenerunt: jure super his satisfacere te oportet; nec ignorantia te excusat, si scire debuisti, ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere vel jacturam.* Ex quo sequitur, restitutionem ab interfectore iis esse faciendam qui passi sunt damnum, v. g. necessariis defuncti hæredibus, attentis omnibus circumstantiis damni emergentis & lucri cessantis. Debet etiam restitui, & resarciri damnum quod vidua, filii, pater, mater, aut fratres & hujusmodi ex hac morte patiuntur, juxta supradicta ex sancto Antonino.

Cap. *Si culpa.* De injuriis & damno dato

Imò si occisus habeat creditores, quibus, vitâ comite, verisimiliter debita solvisset: æquum videtur ut interfector solvat, si hæredes solvendo non sint; quia tale damnum verè creditoribus accidit ex præmatura & injusta morte debitoris.

Quæst. 20. Quænam est restitutio facienda propter mutilationem, debilitationem, deformitatem, & hujusmodi?

Resp. Tenetur quis in his casibus resarcire damna omnia inde provenientia quæcumque tandem sint, eo modo quo fieri

poteſt. Id conforme eſt Legi in Exodo contentæ, & in Decretali inſertæ his verbis : *Si rixati fuerint homines , & percuſſerit alter proximum ſuum lapide , vel pugno , & ille mortuus non fuerit , ſed jacuerit in lecto : qui percuſſerit , operas ejus , & impenſas in medicos reſtituat.* Cap I. De injuriis & damno dato.

Et ita ſi mutilatus fuerit opifex , aut alius , qui multùm lucraſſet mediante membro quo privatus fuit : æquum eſt ut illi id omne damnum reſarciatur quod inde patitur , judicio viri prudentis. Idem eſt ſi quis debilitatus fuerit , aut in toto corpore, aut in uno membro , juxta Doctoris ſubtilis mentem qui à ſancto Antonino refertur his verbis : *Quantùm ad ſecundùm , ſcilicet de mutilatione : dicit Scotus , quòd pro hujuſmodi non eſt ſtatuta pœna in Eccleſiâ , niſi pecuniaria : & ita debet reſpondere non ſolùm damno quod quis intulit per mutilationem , pro toto tempore futuro quo uſurus eſſet membro abſciſſo , ſed etiam expenſis appoſitis in curatione ; ut habetur Cap.* Si culpâ. De injuriis & damno dato. *Et ultra hoc , tenetur ad placationem læſi , quantùm in ipſo eſt , & conſolationem ipſius afflicti , quæ afflictio perpetua eſt. Plus autem ponderanda eſt mutilatio pauperis , quàm divitis , ſi magis egebat parte abſciſſa ad victum neceſſarium : putà ſi abſciſſa eſt manus dextera ſcriptori , qui de illa arte vivebat ; tunc enim magis tenetur.* S. Antonin. p. 2. c. 2. §. 2.

Quantùm verò ad deformitatem injuſtè cauſatam , debent etiam æſtimari damna quæ inde ſecuta ſunt : v. g. juvenis matrimonium brevi contracturus , & , à fortiori , virgo , non poteſt ſponſum æquè divitem aut nobilem invenire , quia , ra-

tione alicujus mutilationis aut cicatricis quam injustè passa est, facta est deformis. In hujusmodi casibus augenda ita est dos, ut suppleto deformitatis defectu, matrimonium inire facilè possit cùm viro æqualis ponderis. Sed nihil expresse restituendum videtur propter solam deformitatem, & dolorem inde provenientem, si nullum aliud temporale damnum sequatur.

Id elicitur ex dispositione Legis, in qua sic habetur: *Cùm liberi hominis corpus... læsum fuerit, judex computat mercedes medicis præstitas, cæteraque impendia quæ in curatione facta sunt: præterea operarum quibus caruit aut cariturus est, ob id quòd inutilis factus est; cicatricum autem aut deformitatis nulla fit æstimatio; quia liberum corpus nullam recipit æstimationem.*

Leg. ult. ff. de his qui effuderint vel dejecerint.

Quæst. 21. Quid restituendum est, ob stuprum aut adulterium?

Resp. In hujusmodi casibus, debent, quantùm fieri potest, resarciri damna inde secuta, ut fusiùs explicuimus suprà. Tom. 6. Tract. 7. De 6° Decalogi Præcepto. Cap. 1. Quæst. 8. & 10.

Quæst. 22. Quandonam tenetur quis restituere, quia læsit honorem vel famam proximi?

Resp. Tenetur quoties, per se, vel per alium, de aliquo malè locutus est, aut calumniatus est in judicio, aut extra judicium, sive verbis, sive scripto, aut etiam alio intelligibili signo: si reverâ id fecit cum effectu, id est si læsit honorem aut famam proximi.

Quæst. 23. Quomodo læsus honor restitui debet?

Resp. Id ita implendum est, ut quan-

tùm fieri poteſt, proximus recuperet eamdem exiſtimationem & famam, quam habebat, antequàm de illo quis detraxiſſet, aut calumniam vulgaſſet; & idcircò omnibus modis & mediis utendum eſt, quæ aptiora ad hoc videntur, penſatis ſummâ cum maturitate & prudentiâ variis circumſtantiis. *Dicendum*, inquit Angelicus Doctor, *quòd aliquis poteſt alicui famam tripliciter auferre: uno modo verum dicendo & juſtè, putà cùm aliquis crimen alicujus prodit ordine debito ſervato; & tunc non tenetur ad reſtitutionem famæ. Alio modo falſum dicendo & injuſtè; & tunc tenetur reſtituere famam, confitendo ſe falſum dixiſſe. Tertio modo verum dicendo, ſed injuſtè; putà cùm aliquis prodit crimen alterius contra ordinem debitum: & tunc tenetur ad reſtitutionem famæ, quantùm poteſt, ſine mendacio tamen; ut pote quòd dicat ſe malè dixiſſe, vel quòd injuſtè eum diffamaverit.*

S. Th. 2. 2. q. 62. a. 2. ad 2.

Eamdem ſententiam ſequi videtur ſanctus Raymundus, dum ſic loquitur: *Detractores & infamatores dicuntur, qui vitam & bonos mores proximorum nituntur corrumpere vel minuere: quod faciunt interdùm confingendo, & publicando crimen aliquod contra alium, vel etiam occultum alterius crimen prodendo & manifeſtando: fit etiam hoc quandoquè verbis, ſive planis, ſive artificioſis, ſive cantilenis; quandoquè nutibus & ſignis, quandoquè etiam ſcriptis, quæ appellantur libelli famoſi; ut cùm aliquis ſcribit cartam in injuriam & infamiam alterius, & projicit eam occultè in Eccleſia, vel plateâ, vel domo; ut eâ inventâ & lectâ, alius infametur: iſti omnes peccant mortaliter... In pœnitentia autem dico, quòd*

S. Raymund. in ſumma. l. 2. *De Raptoribus.* §. 24.

tenentur ad restitutionem [damnorum quæ propter hoc illi incurrunt, ut ait Glossa] *tenentur etiam ad restitutionem famæ, si fortè alius est propter hoc infamatus: quod fiet hoc modo: ubi publicè dixit verbum vel cantilenam, per se, vel per alium, vel etiam ubi projecit libellum famosum, necnon & in aliis locis, ubi intelligat illum contra quem hæc acta sunt infamatum occasione sui dicti, vel facti, vel signi: publicè similiter recognoscat errorem suum & culpam, & pro posse removeat, vel saltem alleviet sic infamiam. Tenetur etiam componere secum de injuria, & humiliter nihilominùs veniam postulare. Probantur hæc.* 14. *quæst.* 3. Si res. 5. *quæst.* 1. Quidam. *Et Evangelium:* Si offers munus tuum ante altare, &c.

S. Bernardin. serm. 36. c. 3. *Homo proximum suum diffamat*, inquit sanctus Bernardinus Senensis: *Imponendo sibi falsum, scilicet crimen, narrando malum à se inventum: talis nempè debet restituere famam, retractando simpliciter verbum suum, & quod sibi imposuit, & hoc ita in publico, sicut publicè diffamavit; aliàs non servat justitiam, scilicet reddendo proximo suo quod suum est.*

Et ita, juxta hæc Sanctorum dicta, rectæ rationi & æquitati omninò consona, dubitari non potest, quin debeat reparari & resarciri omni meliori modo fama proximi læsa, etiam cum detrimento famæ propriæ illius qui læsit, dum i l aliter fieri non potest.

Quæst. 24. Tenetur-ne quis, præter ea quæ supra dicta sunt, resarcire damna provenientia ex calumnia, detractione, & similibus?

Resp. Indubitatum videtur, quòd qui proximum in honore vel famâ læsit, tenetur resarcire omnia & quæcumque damna inde orta; juxta disposita in Cap. *Si culpa*, supra relato. Et ita si fortè accidit, ut quis officium, dignitatem, vel Beneficium propter calumniam non obtinuerit, necesse est ut calumniator resarciat bonâ fide æstimationem talis damni illati. Si virgo infamata non potuit nubere, eo modo quo de facto, sine tali calumnia, nupsisset; restituendum illi est quidquid amisit, judicio viri prudentis, attentis variis rerum circumstantiis.

Quæst. 25. Detractio, calumnia, & hujusmodi, obligant-ne semper ad restitutionem?

Resp. Tria ad hoc concurrere debent; 1° ut de facto illatum sit damnum famæ alterius; nam si notum sit, quòd detractio nullum habuit effectum in mente audientium, sive quia alius statim obstitit, sive quia bona opinio de eo concepta, impedivit quominùs haberetur fides detractioni, vel quia calumniator notus erat, vel quia id quod dictum est, non censetur minuere posse proximi existimationem: V. g. si quis dicat, militarem virum, oblatâ sibi occasione, eduxisse gladium, vel scholarem neglexisse studium, & hujusmodi: vel denique quia crimen omnibus jam notum erat. In his casibus non datur restitutioni locus, quia nullum reverâ est proximo illatum damnum.

2°, Requiritur, ut fama ablata fuerit injustè; obligatio enim restituendi, nascitur ex solâ justitiâ violatâ, ut sentiunt omnes cum Angelico Doctore. Ac proinde

qui alterum legitimè accusavit de aliquo crimine coram Judice, putans se id posse probare; non tenetur ad restitutionem, licèt fortè hæc accusatio facta fuerit ex motivo odii, vindictæ, & hujusmodi; quia in hoc non peccavit contra justitiam, sed solùm contra charitatem. Idem est si Superiori dictæ fuerint frequentes alterius culpæ, ut eis mederetur, & alter emendaretur. Aut si quis volens impedire ne consanguineus vel amicus locaret servum furtis assuetum, tale vitium aperuerit.

Deniquè ut quis teneatur ad restitutionem famæ, requiritur ut infamatus, famam aliquo modo non recuperaverit, sive per se, sive per alium; quia si quis v. g. alium furti accusaverit, & ille manifestè probet calumniam, non restituenda est illi fama quam jam recuperavit. In hoc tamen casu semper quis obligatur ad resarciendum damnum, quòd alter passus est antequàm recuperaret famam, sicut & omnes expensas, quas fortè in illa recuperanda subiit.

Quæst. 26. Potest-ne quis alio etiam modo excusari à restituendâ proximo famâ?

Resp. Excusari potest, si de facto nequeat restituere; quia ad impossibile nemo tenetur. Advertendum tamen est, quòd licèt hæc restitutio sit difficillima, non tamen quis eximitur à restitutione quatenùs fieri possit; imò si non possit totum restitui damnum, resarciri debet pars damni illati, saltem quærendo occasiones multùm laudandi personam offensam, ut hoc modo possit recuperare eamdem existimationem quàm antea apud homines habebat,

& ut laudibus compenſetur aliquo modo injuria illata.

Prætereà ſi offenſus remittat & condonet reſtitutionem, tunc ceſſat reſtituendi obligatio, præcipuè ſi ſit perſona privata, & infamatio illius, alios non attingat; nam ſi offenſus ſit v. g. regularis, aut perſona aliqua publica; tunc ordinariè debet communitas huic condonationi conſentire, ut hi omnes qui talis diffamationis participes quodammodò fuerunt, ſatisfactionis participes ſint.

3°, Poteſt quis eximi à reſtitutione famæ, ſi offenſus eum pariter infamaverit, & nolit de facto famam pro poſſe reſtituere; videtur enim quòd in hoc caſu locum habeat id quod ſtatuit Innocentius III. quòd ſcilicet *paria crimina, compenſatione mutuâ deleantur.* Hîc tamen obſervandum, non ideò licere alium infamare, quia nos priùs etiam infamavit; eſſet enim vera vindicta, & monet Apoſtolus Petrus, ut ſimus *non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto.* Sed hoc jam præſtito, compenſatio poteſt habere locum, & eximere à mutua reſtitutione, modò partes conſentiant tacitè vel expreſsè; ſi enim unus ex illis vellet famam alterius diminutam reſarcire, alter teneretur etiam id præſtare omni meliori modo.

Cap. Tua fraternitas. De adulteriis & ſtupro.

1. Epiſt. Petri, c. 3. v. 9.

Quæſt. 27. Tenetur-ne reſtituere famam, qui crimen jam alibi notum pervulgat in loco ubi non erat notum?

Reſp. Videtur dicendum in hoc caſu ſicut in aliis, quòd ſi injuſtè detegitur crimen alterius, in loco in quo probabiliter pervulgatum non fuiſſet; detegens peccat, &

exinde nascitur vera obligatio restituendi damna illata, judicio viri prudentis; & hoc, licèt dictum crimen publicum jam esset in aliâ remotâ Provinciâ. Hoc tamen locum habere non videtur, cùm detegitur v. g. quòd quis sententiâ Judicis ad publicam fustigationem damnatus fuit, aut aliâ pœnâ mulctatus; quia tunc unusquisque videtur habere jus rem illam pervulgandi, & justitia desiderat aliquo modo, ut hujusmodi rei detegantur, ut vitentur, & hæc infamia sit pars pœnæ quam promeriti sunt.

Quæst. 28. Damnum illatum in famâ, potest-ne pecuniâ resarciri?

Resp. Id fieri posse videtur ex sancto
S. Th. 2. 2. q. 62. a. 2. ad 2. Thoma, qui de hâc materiâ loquens: *Vel si non possit, inquit, famam restituere: debet ei aliter recompensare, sicut & in aliis dictum est. Dixerat autem superiùs:*
Ibid. ad 1. *& ideò quando id quod est ablatum, non est restituibile per aliud æquale, debet fieri recompensatio qualis possibilis est... debet ei recompensare vel in pecuniâ vel in aliquo honore, consideratâ conditione utriusque personæ, secundùm arbitrium boni viri.* Unde sanctus Bernardinus senensis sic loquitur:
S. Bernardin. serm 36. ob. 3. c. 1. *Secundùm Richardum & Thomam, tenetur sibi ad aliquam recompensationem, ad arbitrium boni viri, si non potest ei restituere famam prædictis modis.*

Videtur dici posse, illam satisfactionem seu compensationem in pecuniâ aut aliâ re temporali, posse defectum restitutionis famæ supplere, dum hæc restitutio est ferè impossibilis; etiam si fama sit alterius generis bonum; quia per aliquam pecuniæ summam, potest reddi prætium adæquans

quans jacturam factam in existimatione hominum ; & aliunde hæc compensatio conformis est dispositioni legum civilium, juxta quas omnes injuriæ aliquâ argenti summâ æstimari possunt ; cùm cœteròqui, ut suprà notavimus, leges non patiantur, ut damna injustè facta in corpus proximi, per mortem, mutilationem, aut deformitatem possint compensari & æstimari aliquâ pecuniæ summâ.

Id ita indubitatum putat Covarruvias, ut disertè dicat: *Consentiunt omnes, famam posse pecuniâ compensari, tametsi maxima æstimationis fama sit; sic etenim aurum est pretiosius argento, & tamen magnum pondus argenti prævalet parvo auri ponderi. Ex quo patet, famam & honorem, ut res exteriores, hominum arbitrio subjici. Nec par est ratio vitæ & famæ; nam propriæ vitæ nemo Dominus est, nec quis habet liberum arbitrium super vita, nec super membris suis, ut vel vitam pretio vendat, vel membrorum amissionem pecuniâ commutet.*

Didacus Covarruvias, Episcopus Segobiensis Var. resolut. l. 1. c. 2. nu. 8.

Hæc autem possibilitas compensationis famæ in pecuniâ numeratâ, valde observanda est in praxi; nam cùm sæpiùs fama erepta proximo, non possit ei restitui præsertim cùm propalatum fuit crimen occultum quod reverâ commisit: in hujusmodi casibus posset proponi homini læso in famâ, ut velit contentus esse tali summâ pro jacturâ famæ: aut etiam potest ei simpliciter restitui justa æstimatio damni circa famam illati judicio viri prudentis.

Quæst. 29. Est ne aliquod discrimen inter honorem & famam?

Resp. Etsi in communi loquendi modo sæpiùs honor cum famâ confundatur, &

passim hæc duo vocabula usurpentur; nihilominùs reverâ differunt inter se; & licèt quis non possit lædere proximi famam sine honoris detrimento, potest tamen lædi honor sine famæ detrimento; ut si quis verbis contumeliosis aut aliter etiam proximum offendat secretò & sine testibus. Unde ut illarum rerum diversitas agnosci possit, notandum est, famam nihil aliud esse quàm æstimationem hominum; &

S. Th. 2. 2. q. 103. a. 1. in corp.

honor, juxta Angelici Doctoris verba, *testificationem quamdam importat de excellentiâ alicujus*, aut potius, *honor est exhi-*

Ibid. in primo argumen.

bitio reverentiæ in testimonium virtutis. Hoc posito, experientia docet, tunc propriè lædi aliquem in honore, dum malè habetur in propriâ personâ aut in personâ consanguineorum, aut domesticorum, vel verbis contumeliosis, vel ictibus, aut dum non ei exhibetur honor & reverentia quæ illi aliquo modo debentur. Læditur etiam honor cùm eripitur aut minuitur fama, quia id sine honoris detrimento fieri non potest, & ita detractio, calumnia, falsum testimonium, & similia æquè nocent honori proximi ac illius famæ.

Quæst. 30. Quo tandem modo restitui debent damna honori proximi illata?

Resp. Id omne quod de fama dictum est, intelligi etiam potest de restitutione honoris; unde hîc diutiùs immorari superfluum esset; satis erit obiter dicere, obligari nos ad resarciendum omne damnum honori proximi illatum, petendo veniam, aut aliàs talia reverentiæ signa ei exhibendo, quæ sufficiant ad delendum omnem malum effectum quem injuria illata in animis hominum producere potuerat, &

ad offensum placandum; in quo standum est judicio viri prudentis, qui multùm attendere debet varias circumstantias, & conditiones tam offensi quàm offendentis, ut justa observetur æqualitas in restitutione faciendâ. Nam necessarium non est, ut v. g. superior eodem modo satisfaciat, quo satisfacere deberet æqualis aut inferior; unde sanctus Augustinus sic loquitur: *Quando autem necessitas disciplinæ moribus coërcendis dicere vos verba dura compellit, si etiam in ipsis modum vos excessisse sentitis: non à vobis exigitur, ut ab eis veniam postuletis, ne apud eas, quas oportet esse subjectas, dum nimia servatur humilitas, regendi frangatur authoritas.* Sed in his casibus, potest quis alia media adhibere, ut resarciatur & reparetur injuria proximi honori illata, & satis est ut inferiori peculiaria amicitiæ, benevolentiæ, & æstimationis signa exhibeantur.

S. Augustin. Epist. 100. ad Monachas. Et in Regulâ Clericorum, c. 40.

Sed præcipuè observandum est, teneri nos restituere & resarcire omnia damna quæ ex injuriâ honori irrogatâ secuta sunt; &, si v. g. quia publicè malè habitus est proximus, ab aliqua dignitate vel officio exclusus fuit, aut ab utili & honorifico matrimonio: in ejusmodi casibus reparanda sunt hæc omnia damna eo meliori modo quo fieri potest, ut de famâ dictum est.

Dicitur quis contumeliari alteri, inquit sanctus Antoninus, *seu contumeliam inferre, cùm ei privatim, vel coram aliis, in faciem dicit verba importantia defectum notabilem culpæ, ut vocando latronem, proditorem, adulterum, & hujusmodi: vel etiam cùm dicit verba exprimentia defectum naturæ, intendens inde injuriari: ut vo-*

S. Antonin. p. 2. tit. 2 c. 2. § 3.

cando eum strabonem, vel illegitimum, & hujusmodi, quod propriè dicitur, convitium. Quando igitur quis hoc facit animo injuriandi, ultra offensam mortalem, tenetur satisfacere proximo sic laeso, & placare ipsum laesum quantùm potest, petendo veniam, vel alio modo; & hoc in privato vel publico, secundùm quod ipse privatim vel publicè contumeliam intulit; nam si in publico contumeliam intulit, & contumeliatus hoc exigit ut in publico veniam petat, tenetur ad hoc: & si in ipsa contumeliâ aliquid criminale falsò expressit, tenetur coram aliis qui audierunt exprimere se falsum dixisse: Augustin. Ubi peccatum ortum fuerit, ibi moriatur. *2. q. 1.* si peccaverit. *Verùm si Praelatus subdito, pater filio, vir uxori, magister discipulo, Dominus servo dixit verba contumeliosa, hoc faciens ex correctione, non tenetur petere veniam à tali, secundùm Augustin. in Regulâ dicentem de Praelatis:* Si etiam ipsi modum vos excessisse sentitis, non à vobis exigitur, ut à vobis subditis veniam postuletis. *Sed si hoc facerent multùm injuriosè, & livore vindictae, tunc tenerentur Praelati à subdito petere veniam, & reconciliare laesum, secundùm Raymundum.*

Verùm si contumeliam recipiens in verbis, post contumeliam sic domesticè conversatur cùm contumeliante & familiariter, videtur ostendere remisisse injuriam, & reconciliatum fore; & consequenter non teneri aliàs ad petendum veniam, secundùm Durandum.... Debet autem fieri satisfactio vel restitutio infamiae, vel famae, quàm citissimè potest, & adest opportunitas sine aliis periculis; quia scilicet nisi citò haec odii

& aversionis semina extirpentur, sæpiùs augentur, & major sit difficultas, apponendi remedium malis quæ inde oriri solent.

Unde etiam sanctus Augustinus in Regulâ sic sapienter statuit: *Quæcumque convitio, vel maledicto, vel etiam criminis objectu, alteram læserit, meminerit satisfactione quantociùs curare quod fecit: & illa quæ læsa est, sine disceptatione dimittere. Si autem invicem se læserunt, invicem sibi debita relaxare debebunt.... Proinde vobis à verbis durioribus parcite, quæ si emissa fuerint ex ore vestro, non pigeat ex ore ipso proferre medicamenta, ex quo facta sunt vulnera.*

S. Aug. Epist. 109. ad Monachas. Et in Regulâ Clericorum, eidem tributâ, c 38.

Quæst. 31. Quandonam tenetur quis ad restitutionem, propter damna alteri illata in bonis fortunæ, quæ dici solent bona temporalia?

Resp. Casus qui obligant ad restitutionem respectu bonorum temporalium, sunt quàm plurimi; quia radix omnium malorum cupiditas, innumeros suggerit modos nocendi proximo in his bonis, & ea sibi applicandi. Generaliter loquendo, quoties usurpatur, destruitur, deterioratur res aliena, quoties non solvitur vel non redditur proximo, quod illi justè quoquomodo debetur, vel in ejus damnum violatur justitia, adest obligatio restituendi, ut jam vidimus.

Contractus qui adinventi sunt, ut conservaretur commercium, & socialis amicitia inter homines, utque mutuis necessitatibus provideretur; quique idcircò mutua charitatis vincula esse deberent, dum quis proximo necessaria libenter suppedi-

taret, quærendo vicissim ea quibus ipsemet indiget: facti sunt ex vulgari nimiùm corruptione fontes abundantissimi plurium injustitiarum, quæ ideò saluti magis periculosæ fiunt, quòd restitutionis obligatio quæ inde nascitur, onus importabile illis videtur qui nimis in rerum temporalium possessione delectantur, & paucissimi justam & adæquatam restitutionem reverâ faciunt.

Eâdem corruptione miserè impellente, cùm commercium vix exerceatur in praxi sine periculoso divitias acquirendi desiderio: Sancti Patres statum mercatorum saluti periculosum dixerunt; & post eos

S. Th. 2. 2. q. 77. a. 4. in corp.

Angelicus Doctor sic loquitur: *Negociatio justè vituperatur, quia quantùm est de se, deservit cupiditati lucri, quæ terminum nescit, sed in infinitum tendit; & ideò negociatio secundùm se considerata quandam turpitudinem habet, in quantum non importat de sui ratione finem honestum vel necessarium; lucrum tamen, quod est negociationis finis, etsi in sui ratione non importat aliquid honestum vel necessarium, nihil tamen importat in sui ratione vitiosum vel virtuti contrarium: unde nihil prohibet lucrum ordinari ad aliquem finem necessarium vel etiam honestum, & sic negociatio licita redditur: sicut cùm aliquis lucrum moderatum, quod negociando quærit, ordinat ad domûs suæ sustentationem, vel etiam ad subveniendum indigentibus.*

Necesse est, ut in praxi mercatores multùm sibi caveant, ut pericula multiplicia vitare possint, in quæ cupiditas facilè impellit commercio vacantes: eos sæpiùs meditari oporteret hæc Apostoli verba:

Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia & nociva, quæ mergunt homines in interitum & perditionem; radix enim omnium malorum est cupiditas. Epist. 1. ad Timoth. c. 6. v. 9.

Quæst. 32. Quinam contractus frequentiùs injustitias continent, ex quibus oritur obligatio restituendi?

Resp. Variæ injustitiæ plerumque reperiuntur in contractu mutui, de quibus apertè locuti sumus Tom. 1. Tract. 4. *De mutuo & usura.* Et ita superfluum esset de eodem contractu fusiùs differere, præsertim cùm diligenter investigaverimus omnes modos quibus cupiditas humana ad divitias cum proximi damno congregandas utitur, & quòd, ut eloquenter explicat sanctus Joannes Chrysostomus: *Nihil usurâ turpius, nihilque crudelius; siquidem hujusmodi fœnerator negotiatur aliena discrimina, & uberiores, ut putat, quæstus de alterius infelicitate consequitur; atque insuper quasi pietatis mercedem reposcit, velut metuens ne immisericors fortè videatur, cùm profectò, prætextu miserendi atque opem ferendi, majorem misero foveam crudelitatis effoderit: specie juvandi, atterens inopem, ac manum porrigendo dejiciens: & quasi in portum ex tempestate suscipiens, sed improviso turbine in multò magis crudele naufragium, velut inter scopulos ac latentia saxa demergens.* S. Chrysost. homil. 5. in c. 1. Matth.

Possunt etiam agnosci injustitiæ quæ in contractu emptionis & venditionis quandoquè reperiuntur, in eodem Tom. 1. Tract. 3.

De injustitiis autem quæ in contractu cambii esse possunt, locutus sum. Tom. 1.

Tract. 5. Cap. 1. De contractu locationis, in eodem Tract. 5. Cap. 2. 3. 4. 5. & 6. De contractu dotali. Cap. 7. De deposito. Cap. 8. De commodato. Cap. 9. Demùm de Precario. Cap. ult. ejusdem Tractatûs 5.

Possunt prætereà videri Tom. 1. Tract. 6. ea omnia quæ ad fidejussiones spectant, aut promissiones, aut ludos. Et Tract. 7. Donationes & Testamenta, in quibus injustitiæ ad restitutionem obligantes contineri possunt.

Quæst. 33. Qui sine ulla culpâ damnum aliquod intulit proximo, potest-ne obligari ad restituendum & resarciendum tale damnum?

Resp. Regulariter loquendo, non tenetur quis ad resarciendum damnum datum sine culpâ; quia consideratur hoc damnum ut casus merè fortuitus; cùm autem seu fundus, seu res aliqua mobilis vel immobilis casu fortuito perit, soli domino perit, juxta Leges Civiles & Canonicas. Concludendum igitur est, damnum illatum proximo absque ulla culpâ, non obligare ad restitutionem, nisi fortè intervenerit aliquod pactum, juxta Decretum Gregorii Papæ IX. in quo sic habetur: *Cùm gratiâ sui tantùm quis commodatum accepit, de levissimâ etiam culpâ tenetur; licèt casus fortuitus [nisi acciderit culpâ suâ, vel intervenerit pactum, seu in morâ fuisset] sibi non debeat imputari.*

Cap. *Cùm gratiâ*. De commodato.

Quæst. 34. Nonne Dominus animalis, quod damnum attulit proximo absque ullâ Domini culpâ, tenetur ad resarciendum tale damnum?

Resp. Dicitur quidem in Decretali: *Si culpâ; si animalia tua nocuisse proponas,*

Cap *Si culpâ*. De injuriis & damno dato.

nihilominùs ad satisfactionem teneris ; nisi ea dando passis damnum, velis liberare teipsum. Ex quo sequitur, tale damnum debere resarciri à Domino animalis, etiam si Dominus non sit in culpâ. Verùm quæritur, utrùm dictus Dominus teneatur spontè & ex ipso hoc damnum compensare, aut possit expectare sententiam Judicis ? Et videtur, quòd si absque Domini culpâ damnum accidit, lex naturalis illum non obligat ad restituendum, ac proindè cùm solummodò obligetur ex legibus humanis tum Civilibus tum Canonicis, expectare potest, tutâ conscientiâ, ut petatur hujusmodi damni compensatio ; præfatæ enim leges ideò stabilitæ fuisse videntur, quia semper præsumitur quòd aliqua Domini intervenerit culpa vel negligentia, & ut hujusmodi appositâ pœnâ, cautiores Domini fiant in custodiâ suorum animalium, ne proximo noceant.

Quæst. 35. Quandò damnum illatum ab animali, potuit & debuit impediri à Domino, tenetur-ne tale damnum resarcire ?

Resp. Si damnum accidit ex culpâ vel negligentiâ Domini, in hoc utique casu tenetur, etiam de jure naturali, resarcire omne tale damnum, juxta verba Exodi, inserta in Canone : *Si bos alienus cornupeta fuerit ab heri & nudius tertius, & non custodivit eum Dominus suus : reddet bovem pro bove, & cadaver integrum accipiet.* Quia scilicet sibi imputare debet damnum culpâ suâ illatum.

Exod. c. 2[?]. Cap. *Si bos.* De injuriis & damno dato.

Id confirmatur ex alio Juris Canonici loco, in quo sic habetur : *Si animalia tua nocuisse proponas, nihilominùs ad satis-*

Cap. ult. eod. tit.

factionem teneris; nisi ea dando passis damnum, velis liberare te ipsum. Quod tamen ad liberationem non proficit, si fera animalia, vel quæ consueverunt nocere, fuissent, & quam debueras non curasti diligentiam adhibere. Et hæc restitutio damni facienda est spontè, non expectatâ proximi querelâ, nec Judicis sententiâ.

Certum etiam est, quòd Dominus animalis qui nocuit, tenetur de jure naturali restituere omnem æstimationem commodi aut lucri, quod ex damno illato percepit, licèt absque ullâ ejus culpâ contigerit; *nam*, ut habetur in lege, *hoc naturâ æquum est, neminem cum alterius detrimento fieri locupletiorem.* Et de jure Canonico: *Locupletari non debet aliquis cum alterius injuriâ vel jacturâ.* Unde si animal fœnum aut aliud ad proximum pertinens comederit, Dominus animalis, qui sic liberatus fuit ab expensis faciendis pro dicti animalis sustentatione, tenetur, quamvis id acciderit sine ullâ suâ culpâ, restituere justam æstimationem talis commodi ex damno sibi provenientis; sed si Dominus nullam admisit culpam, & nullum commodum percepit; non videtur teneri ad resarciendum damnum à suo animali illatum, aut illud damnum passo tradere, nisi secutâ Judicis sententiâ, juxta dicta superiùs.

Leg. *Nam hoc naturâ.* ff. de Conditione indebiti.

Regulâ 49. De Reg. Juris. in 6.

Quæst. 36. Dum servus intulit damnum proximo, tenetur-ne Dominus tale damnum resarcire?

Resp. Quoad veros servos, qui vix inter Christianos reperiuntur, servanda est dispositio Justiniani Imperatoris his verbis expressa: *Ex maleficiis servorum, veluti si furtum fecerint, aut bona rapuerint,*

Instit. Justiniani, l. 4. tit. 8 De Noxalibus actionib.

aut damnum dederint, aut injuriam commiserint, noxales actiones proditæ sunt, quibus domino damnato permittitur aut litis æstimationem sufferre, aut ipsum hominem noxæ dedere. Id est servum tradere & donare damnum passo. Sed quæritur quid de famulis & famulabus? Utrum Dominus damna ab eis illata resarcire teneatur? Primò certum est, damnum quod inferre possunt famuli extra domum heri, & dum rebus ad illius famulatum spectantibus non sunt occupati, non posse domino imputari si non sit in culpâ; tunc enim, juxta dispositionem Canonicam, pœna culpæ authorem tenet, quod etiam statuitur in Jure Civili, toto titulo Cod. *Ne filius pro patre, vel pater pro filio emancipato, vel libertus pro patrono, vel servus pro domino conveniatur.* Attamen si famulus effuderit aut projecerit aliquid per domini fenestras, & sic alicui noceat; tunc, juxta Legem Civilem, Dominus tenetur tale damnum resarcire; in Lege enim sic habetur: *Unde si in eum locum quo vulgò iter fiet, vel in quo consistetur, dejectum vel effusum quid erit: quantum ex ea re damnum datum factumve erit, in eum qui habitaverit, in duplum judicium dabo.* Id est Dominus illius domûs solvet damnum in duplum. Verum quidem est, hanc Legem esse pœnalem, & respicere tantùm forum externum; & ita si herus nullam admisit culpam, non tenetur in foro conscientiæ hanc subire pœnam, imò nec damnum resarcire ante sententiam Judicis, ut diximus supra.

Cap *Si compromissarius.* De Electionibus in 6.

Leg. 1. ff de his qui effuderint vel dejecerint.

Hîc autem notandum est, damnum hoc supradicto modo datum, debere re-

sarciri à domino domûs, id est ab illo qui est caput familiæ quæ in tali domo habitat, sive domus reverâ ad eum pertineat, sive eam locaverit, aut in ea quoquo modo maneat; dicitur enim lege:

Leg. 1. eod. tit.

Hæc in factum actio in eum datur, qui inhabitat cum quid dejiceretur vel effunderetur, non in Dominum ædium; culpa enim penes eum est. Et in alia lege sic expressè statutum est: *Habitare autem dicimus vel in suo, vel in conducto, vel gratuito: hospes planè non tenebitur, quia non ibi inhabitat, sed tantisper hospitatur; sed is tenetur qui hospitium dederit. Si plures in eodem cœnaculo habitent unde dejectum est, in quemvis hæc actio dabitur, cum sanè impossibile est scire quis dejecisset vel effudisset.*

Leg 2. eod. tit.

In his autem casibus, licèt in foro externo Dominus teneatur ad resarciendum damnum, potest tamen id omne repetere in conscientiâ & in foro quoque externo, ab illo qui reverâ damnum intulit suâ culpâ, quique idcircò de jure naturali tenetur illud propriis expensis resarcire si possit.

Quæ de domino domûs dicta sunt, debent etiam intelligi de his qui cauponæ seu tabernæ præsunt, & similibus; idem dicendum est de gubernatoribus seu ducibus navium, qui omnes damna ab aliis quibuscumque, etiam sine propriâ culpâ, data, resarcire tenentur; salvo tamen jure repetendi contra eos qui sunt in culpâ. Hæc habentur in variis Legibus his verbis: *Cùm autem Legis Aquiliæ actione propter hoc quis condemnatus est: meritò et... in factum dandam esse labem dicit adversùs dejectorem, quod verum est.* Et in alio loco: *Habitator.*

Leg. *Si viro.* ff. de his qui effuderint vel dejecerint.

suam suorumque culpam præstare debet : Si de nave dejectum sit, dabitur actio utilis in eum qui navi præpositus sit. In alio etiam digestorum titulo sic habetur : *Ait Prætor, Nautæ, Caupones, Stabularii, quod cujusque salvum fore receperint, nisi restituant, in eos judicium dabo. . . . Recipit autem salvum fore, utrum si in navim res missa ei assignata sunt, an & si non sint assignata: hoc tamen ipso quod in navem missa sunt, recepta videntur, & puto, omnium eum recipere custodiam quæ in navim illata sunt, & factum non solùm nautarum præstare debere, & vectorum, sicut & caupo viatorum.*

Leg. *Hoc edictum.* eod. tit.

Leg. 1. ff. *Nautæ, caupones, stabularii ut recepta restituant.*

Observandum tamen, quòd magister navis, caupo, & alii ejusmodi, non tenebuntur resarcire damna passa à viatoribus, si de hoc convenerint: *Item si prædixerit*, inquit Lex, *ut unusquisque vectorum res suas servet, neque damnum se præstiturum ; & consenserint vectores prædictioni: non convenitur.* Aliàs si nullum pactum intervenerit, *exercitor navis*, ut habetur in Institutionibus Justinianeis, *aut caupona, aut stabuli, de dolo aut furto, quod in navi, aut cauponâ, aut stabulo factum erit, quasi ex maleficio teneri videtur.* Hæ autem Leges, quæ ob bonum publicum fuerunt statutæ, obligant in conscientiâ, modo superiùs explicato.

Leg. *Debet exercitor.* cod. tit.

Instit. Justinian. lib. 4. tit. 5. De obligationibus quæ ex quasi delicto nascuntur. §. *Item exercitor.*

Quæst. 37. Quotuplex est culpa quæ potest obligare ad restituendum damnum proximo illatum ?

Resp. Tres culparum species in utroque jure distinguunt Jureconsulti : Prima dicitur *lata culpa*, id est gravis & notabilis, &, juxta verba Legis ; *lata culpa finis est, non*

intelligere id quod omnes intelligunt. Dum ſcilicet quis non videt, aut non attendit & conſiderat ea quæ ab omnibus communiter conſiderantur: dum non facit ea quæ à ferè omnibus ejuſdem ſtatûs & conditionis fiunt: aut ea negligit & obliviſcitur, quæ ab aliis paſſim negligi non ſolent.

Levis culpa eſt cùm non intelligitur, neque fit illud, quod ab iis qui diligentes habentur, intelligitur & communiter fit: aut omittitur vel negligitur, quod diligentes omittere & negligere non ſolent.

Leviſſima autem culpa committitur, cùm ſcilicet non omnia fiunt aut prævidentur, quæ à viris prudentiſſimis & diligentiſſimis vulgò fieri aut prævideri ſolent.

Exemplum latæ ſeu notabilis culpæ aſſignari poteſt, veluti ſi quis relinquat pecuniam, vel gemmam, aut quid ſimile, in vico aut alio publico loco: ſi notabilem ſummam mutuo det ei qui æſtimari jam debuerat alieno ære gravatus: Si rem maximi prætii ſine neceſſitate conſignet & committat ei quem non noverat: Si omittat januam domûs ſuæ per noctem claudere, & hujuſmodi.

Exempla culpæ levis dici poſſunt, ſi quis utatur famulo cujus fidelitas non eſt benè perſpecta: Si aliquod ſuſcipiat vel aggrediatur negotium quod vix ad debitum finem perduci poſſit: Si iter faciat non omninò à latronibus tutum: Si nimis tardet colligere, aut transferre in horreum, frumentum vel alios fructus.

Demùm leviſſimæ culpæ exempla poni poſſunt: Si quis omittat ſub clave reſerare veſtes, libros, & ſimilia quæ domeſtici, etiam minùs fideles, ut plurimum non

ſurripiunt : Et ſi talia ponuntur in cubiculo quod à famulis aperiri poteſt : Si aliquis calculi error fiat in magnâ aliquâ ſummâ computandâ : Si quis non prævideat omnes artes & verſutias quibus fures valdè inſignes uti poſſunt ; Si non advertat de rebus ſecretis loquens, quod ab aliquo fortè per aperturam ſeræ audiri poſſit , & hujuſmodi.

Quæſt. 38. Quot modis committi poſſunt culpæ quæ ad reſtitutionem obligent ?

Reſp. Tribus modis ; aliæ enim culpæ committi poſſunt ratione alicujus contractûs : aliæ oriuntur ex obligatione quam quis ſpontè ſuſcipit , alicujus officii, vel muneris , aut dignitatis causâ : demùm aliæ ſunt quæ damnum proximo afferunt per quaſi delictum: quæ omnia breviter & diſtinctè explicare conabimur.

Quæſt. 39. Tenetur-ne quis ad reſtitutionem ex culpâ leviſſimâ commiſsâ occaſione alicujus contractûs ?

Reſp. Quoties contractus initus eſt in commodum vel utilitatem unius tantùm ex contrahentibus , teneri poteſt ille ad reſtitutionem ex culpâ etiam leviſſimâ ; ſic enim habetur in Inſtitutionibus Juſtiniani : *Is qui utendum accepit , ſanè quidem exactam diligentiam cuſtodiendæ rei præſtare jubetur ; nec ſufficit ei tantam diligentiam adhibuiſſe , quantam ſuis rebus adhibere ſolitus eſt ; ſi modò alius diligentior poterat eam rem cuſtodire.* Et in Jure Canonico, Gregorius IX. de commodato loquens : *Cùm gratiâ ſui* , inquit , *tantùm accepit, de leviſſimâ culpâ tenetur.* E contra ſi tam commodantis quàm commodatarii gratiâ,

§. *Item is.* Inſtitutionibus. *Quibus modis re contrahitur obligatio.*

commodatum fiat, tunc commodatarius tenetur tantùm ad restitutionem ex culpâ levi, non autem levissimâ, juxta Legem civilem, cujus hæc sunt verba: *In rebus commodatis talis diligentia præstanda est, qualem quisque diligentissimus paterfamiliàs suis rebus adhibet... Hac ita, si dumtaxàt accipientis gratià commodata sit res; at si utriusque, veluti si communem amicum ad cœnam invitaverimus, tuque ejus rei curam suscepisses, & ego tibi argentum commodaverim: scriptum quidem apud quosdam invenio, quasi dolum tantùm præstare debeas; sed videndum est, ne & culpa præstanda sit, ut ita culpæ fiat æstimatio, sicut in rebus pignori datis & dotalibus æstimari solet.* Id est, ut benè explicatur à Glossa, *ut levis culpa, non levissima veniat.*

g. *In rebus.* ff. commodati, vel contra.

Gloss. ibid. in verbo. *æstimatio.*

Aliquando autem commodatarius tenetur tantùm de latâ culpâ, quæ in jure dolo æquiparatur; sic enim statuitur in Lege civili: *Interdùm planè dolum solum in re commodatâ, qui rogavit præstabit: ut putà si quis ita convenit, vel suâ dumtaxàt causâ commodavit, sponsæ fortè suæ vel uxori, quò honestiùs culta ad se deduceretur.*

Leg. *Si ut certum.* §. Interdum. eod. tit. ff. commodati.

Sic igitur concludere possumus, quòd regulariter loquendo, quoties contractus celebratus est ad mutuam contrahentium utilitatem, non tenetur quis restituere nisi ob levem & latam culpam. Quòd si contractus sit tantùm in commodum vel utilitatem alterius ex contrahentibus, tenetur de culpâ levissimâ is in cujus Beneficium initus est contractus: alter verò tenetur solùm de latâ culpâ. Ut concluditur passim ex Leg. *Contractus.* ff. De Regulis juris.

Quæst. 40. Quinam sunt contractus, vel

quasi contractus, in quibus tenetur quis ad restitutionem, propter aliquam culpam?

Resp. In Lege modò citatâ undecim numerantur; nempè Depositum, Precarium, Mandatum, Commodatum, Venditio, Pignoratio, Locatio, Dos, Tutela, Negotiorum gestio, & Societas; ex quibus aliqui sunt tantùm quasi contractus. Sed ut id magis dilucidè explicari possit, & hujus doctrinæ applicatio faciliùs in praxi fiat, non erit inutile aut superfluum de iis omnibus contractibus sigillatim hîc disserere.

Quæst. 41. Ob quam culpam tenetur quis ad restitutionem in contractu depositi?

Resp. De Deposito locuti sumus Tomo 1°. Theologiæ Moralis. Tract. 5. Cap. 8. Hîc videri possunt varii casus in quibus adest restituendi obligatio ex contractu Depositi. Satis igitur erit hîc obiter dicere, quòd depositarius regulariter non tenetur ad resarcienda damna rei depositæ, nisi ob latam & gravem culpam, & ex aliqua fraude, juxta Legis dispositionem, in quâ sic legitur: *Depositarius non tenetur, nisi de dolo & latâ culpâ.* Teneri tamen potest ex levi culpâ in tribus casibus. Primò, si ita expressè convenit, quòd scilicet teneatur ex levi culpâ; sic enim loquitur Lex: *Si convenit, ut in deposito & culpa præstetur, rata est conventio; contractus enim Legem ex conventione accipiunt.* 2°. Depositarius tenetur de levi culpâ, cùm aliquid mercedis accepit, ut habetur in Canone: *De culpâ quoque teneris, si te ipsum deposito obtulisti, vel si aliquid pro custodiâ rece-*

Leg. *Depositum.* §. Quod autem ff. depositi vel contra.

Leg. 1. §. *Si convenit.* eod. tit.

Cap. *Bona fides.* De deposito.

pisses. Quia scilicet tunc contractus depositi non est minus utilis depositario quàm deponenti; & tunc potiùs considerari debet ut locatio operum, quàm ut depositum. Demùm si depositarius se ipsum deponenti spontè obtulit, tenetur de culpâ levi, ut supra notatum est ex Canone, & constat etiam ex Lege Civili, in quâ sic statuitur: *Sed & si quis se deposito obtulit, idem Julianus scribit, periculo se depositi illigasse: ita tamen ut non solùm dolum, sed etiam culpam & custodiam præstet, non tamen casus fortuitos.*

Leg. 1. parag. *Sæpè evenit.* ff. Depositi.

Tenetur etiam aliquando depositarius, ob casus fortuitos; nam ut dicitur à Gregorio IX. *Pacto, culpâ, vel morâ præcedentibus, casus etiam fortuitus imputatur.* Et in Lege Civili notatur, quòd *sæpè evenit, ut res deposita, vel nummi, periculo sint ejus, apud quem deponuntur: ut putà si hoc nominatim convenit.*

Cap. *Bona fides* De deposito.

Leg. 1. parag. *Sæpè* ff. Depositi.

Quæst. 42. Quænam culpa obligat ad restitutionem in contractibus precarii, & commodati?

Resp. Tractavimus de Precario Tomo primo Theologiæ Moralis. Tract. 5. Cap. 10. Sed non inutile erit hîc notare, juxta Legem Civilem, quòd *generaliter erit dicendum, in restitutionem venire dolum, & culpam latam dumtaxàt, cætera non venire. Planè post interdictum editum, oportebit & dolum & culpam, & omnem causam venire; nam ubi moram quis fecit precario, omnem causam debebit restituere.* Ita ut teneatur resarcire damna sive ex dolo, sive ex culpâ levi, sive etiam ex casu merè fortuito superventa; quia scilicet tunc mora non potest esse sine culpâ, & reverâ

Leg. *Quæsitum.* ff. De precario.

contraria est obligationi ex contractu precarii provenienti.

Quantùm ad Commodatum, de eo satis actum est Tomo primo, Tract. 5. Cap. 9. & supra Quæstione 31.

Quæst. 43. Quid est Mandatum? Et ob quam culpam tenetur quis ad restitutionem in hoc contractu?

Resp. Mandatum, seu Commissio, est contractus, per quem aliquis, alterius precibus, in se suscipit onus faciendi gratis rem aliquam honestam & licitam. Hæc descriptio ex variis Legibus sumpta est. Est primò *contractus*, quia est conventio inter duos vel plures, & hæc vox generis locum habet. *Per quam quis, alterius precibus, in se suscipit onus*; quia, ut in Lege notatur, *originem ex officio atque amicitiâ trahit.* Dicitur: *gratis faciendi*, quia mandatum necessariò debet esse gratuitum, & ut in eâdem Lege habetur: *Mandatum, nisi gratuitum, nullum est... interveniente enim pecuniâ, res ad locationem & conductionem potiùs respicit.* Et hæc est differentia specifica hujus contractûs. Attamen usus obtinuit, ut in communi loquendi modo, etiam inter Advocatos & Procuratores, dicatur mandatum quæcumque commissio etiam intuitu mercedis suscepta; unde dicitur passim, aliquem commisisse seu mandatum dedisse tali Procuratori vel agenti, ut litem sibi intentatam sustineret: aut mercatorem mandasse alicui, ut merces sibi Venetiis compararet, & sic de cæteris; licèt hujus generis mandata ut plurimùm sub aliqua mercedis aut salarii spe aut pactione fiant.

Leg. 1. ff Mandati, vel contra.

Dicitur demùm in definitione: *Faciendi*

rem honestam & licitam; quia ex mandato faciendi quid turpe vel illicitum, nulla oritur de jure obligatio: ut statuitur in Lege his verbis: *rei turpis nullum mandatum est, & ideò hac actione non agetur.* Et in Institutionibus Justiniani Imperatoris: *Illud quoque mandatum non est obligatorium, quod contra bonos mores est: veluti si Titius de furto, aut de damno faciendo, aut de injuriâ faciendâ mandet tibi; licèt enim pœnam istius facti nomine prestiteris, non tamen ullam habes adversùs Titium actionem.* Id est, non potes obtinere contra illum quamlibet restitutionem damni. De mandato obiter tractavi. Tom. 1. Tract. 3. De emptione & venditione. Cap. 7. Sed non inutile erit hîc advertere, quòd, ut habetur in Institutionibus.

Leg. *Si remunerandi* ff. Mandati. §. *si passus.*

Instit. tit. de Mandato. §. *Illud quoque.*

Mandatum contrahitur quinque modis, sive suâ tantùm gratiâ aliquis tibi mandet, sive suâ & tuâ, sive alienâ tantùm, sive suâ & alienâ, sive tuâ & alienâ. At si tuâ tantùm gratiâ mandatum sit, supervacuum est mandatum, & ob id nulla ex eo obligatio, nec mandati inter vos actio nascitur. Mandantis tantùm gratiâ intervenit mandatum: veluti si quis tibi mandet, ut negotia ejus gereres, vel ut fundum ei emeres, vel ut pro eo sponderes. Tuâ gratiâ, & mandantis: veluti si mandet tibi, ut pecuniam sub usuris crederes ei qui in rem ipsius mutuaretur: aut si volente te agere cum eo ex fidejussoriâ causâ, mandet tibi, ut cum reo agas periculo mandantis: vel aut ipsius periculo stipuleris, ab eo quem tibi deleget in id quod tibi debuerat. Alienâ autem tantùm causâ intervenit mandatum, veluti si tibi aliquis mandet, ut Titio fundum eme-

Instit. Justin. lib 3 de *Mandato.*

res, vel ut pro Titio sponderes.

Suâ & alienâ, veluti si de communibus suis & Titii negotiis gerendis tibi mandet, vel ut sibi & Titio fundum emeres, vel ut pro eo & Titio sponderes.

Tuâ & alienâ: veluti si tibi mandet, ut Titio sub usuris crederes; quia si sine usuris pecuniam crederes, alienâ tantùm gratiâ intercedit mandatum.

Tuâ tantùm gratiâ intervenit mandatum: veluti si tibi mandet, ut pecunias tuas in emptiones potiùs prædiorum colloces, quàm fœneres: vel ex diverso, ut pecunias tuas fœneres potiùs, quàm in emptione prædiorum colloces; cujus generis mandatum, magis consilium quàm mandatum est.

His positis difficile est determinare in praxi, ob quam culpam mandatarius teneatur ad restitutionem, nec in eo Jurisconsulti semper inter se consentiunt. Nihilominùs, juxta Leges Civiles & naturalem æquitatem, videtur dicendum, quòd cùm mandatum est merè gratuitum, & ad solam mandantis utilitatem, mandatarius non tenetur nisi ob culpam latam vel levem. Verùm si mandatum non est gratuitum, vel respicit utriusque utilitatem; in his casibus mandatarius tenetur etiam de culpâ levissimâ, nisi intervenerit alia tacita vel expressa conventio.

Quæst. 44. Quænam culpa obligat ad restitutionem, in quasi contractu, qui dicitur negotiorum gestio?

Resp. Cùm quis ultrò, & sine ullo mandato, administravit absentis negotia, tenetur tantùm de dolo vel latâ culpâ, si tunc verisimile erat quòd nullus ea negotia gereret, & ita magnæ & gravi jacturæ

obnoxia fuissent cum non parvo domini damno. Sed è contra si probabile erat, quod alius hæc negocia administraturus esset, tunc negociorum gestor tenetur etiam de levi culpâ. Imò si quis talia negocia ultrò gerens, in causâ fuit, cur diligentissimus homo ea non gesserit, tenetur etiam de culpâ levissimâ, juxta Legis mentem in quâ dicitur : *Aliena negocia exacto officio geruntur, nec quidquam in eorum administratione neglectum ac declinatum, culpâ vacuum est.* In primo autem casu, ex dolo solummodò quis tenetur, quod æquitati consonum est & Legi, in quâ sic legitur : *Interdùm in negociorum gestorum actione, Labeo scribit, dolum solummodò versari. Nam si affectione coactus, ne bona mea distrahantur, negociis te meis obtuleris : æquissimum est, dolum dumtaxàt te præstare : quæ sententia habet æquitatem.*

Leg. *In re mandatâ.* Cod. mandati.

Leg. *Ait Prætor.* parag. Interdum ff. De negociis gestis.

Quoad secundùm casum, qui frequentiùs in praxi accidit : *Super his quidem,* inquit Lex, *quæ nec tutor nec curator constitutus, ultrò quis administravit : cùm non tantùm dolum & latam culpam, sed & levem præstare necesse habeat, à te conveniri potest.*

Leg. *Tutori.* Cod de negociis gestis.

De levissimâ etiam, ut dixi, culpâ teneri potest negociorum gestor ; quia *ad exactissimam quisque compellitur reddere rationem*, ut statuit Justinianus Imperator ; *nec sufficit talem diligentiam adhibere, qualem suis rebus adhibere solet ; si modò alius diligentior eo, commodiùs administraturus esset negocia.*

Instit. Justin. lib. 3 tit. 28. de obligationibus quæ ex quasi contractu nascuntur.

Præstereà qui, sine ulla mandati specie, ultrò administravit aliena negocia, tenetur aliquandò restituere ob casus etiam fortui-

tos, juxta Leges citatas in Glossâ his verbis: *Nota hic sex casus, in quibus gestor negociorum tenetur de casu.* 1°. *Si gessit negocia pupilli. ut Leg.* pupilli. eod. tit. in princip. 2°. *Si accessit animo deprædandi.* ibid. §. Sed & si quis. 3°. *Si ad nova negocia.* eadem Leg. si negocia. 4°. *Si casum in se specialiter recipit.* ut Leg. negocium. Cod. de negociis gestis. 5°. *Si culpa præcesserit casum.* ut Leg. sive. eod. tit. 6°. *Si fuit in morâ.* ut Leg. cùm res. ff. De Legatis.

Gloss. in Leg. *Si negocia* ff. de negociis gestis. in voc. *Si solitus.*

Quæst. 45. Quænam culpa obligat ad restitutionem in contractu emptionis & venditionis?

Resp. Etsi de eo contractu fusè actum sit Tomo primo Theologiæ Moralis. Tract. 3. Non tamen superfluum erit explanare hîc hanc difficultatem quæ plerumquè occurrit in praxi. Venditor igitur regulariter tenetur resarcire damna quæ rei venditæ acciderunt ob culpam latam & levem, ut inferunt Jureconsulti ex Leg. *Hoc ita.* ff. *De periculo & commodo rei venditæ.* Et alia, in qua sic habetur: *Custodiam venditor præstare debet, quam præstant hi, quibus res commodata est, ut diligentiam præstet exactiorem quam in suis rebus adhiberet.*

Leg. *Custodiam.* ff. de periculo & commodo rei venditæ.

Assignari quoque possunt plures casus, in quibus venditor tenetur ob casus fortuitos. Nam si venditio facta fuit sub conditione, & damnum accidat nondum impletâ conditione, venditor totum damnum subire debet; quia conditio de futuro, suspendit contractum ejusque impedit effectum & perfectionem antequam impleatur. 2°. Si venditor in se recipit casus fortuitos ex pacto expresso, hæc conventio

observanda est. 3°. Si res vendita tantùm fuit in genere, v. g. navis, bos, galerus, non determinando individualiter talem; tunc casus fortuiti sunt periculo venditoris; quia scilicet individua perire vel deteriorari facilè possunt, non autem tota alicujus rei vel animalis species. 4°. Si venditio facta sit cum disjunctione optionis, v. g. ex meis duobus equis, vendo tibi unum vel alterum: in hoc casu, ad quemcumque spectet optio, sive ad venditorem, sive ad emptorem; si alter ex his equis pereat ante optionem factam, damnum est penès venditorem. 5°. Si antequàm res tradita sit emptori, occupetur & publicè vendatur authoritate Magistratûs, ob aliquod venditoris delictum: tunc non perit emptori, sed venditori.

6°. Si venditor fuit in morâ tradendi rem venditam emptori, & interim pereat aut damnum patiatur etiam casu fortuito: damnum spectat ad venditorem. Denique si res venditæ consistant in pondere, numero, vel mensurâ, putà oleum, triticum, vinum, pecunia numerata, argentum, aurum, & similia; si dictæ res venditæ fuerunt in genere, non numeratæ, ponderatæ, sed in cumulo vel acervo quidquid contineat, mediante certo pretio: in hoc casu fortuita damna spectant ad emptorem, non verò ad venditorem. Quod si dictæ res venditæ fuerunt certo pretio pro quâcumque librâ vel mensurâ, tunc superveniente aliquo damno per casum fortuitum, priusquàm res ponderatæ, mensuratæ, vel numeratæ sint: tale damnum respicit venditorem. Et ut habetur in Lege Civili, si quis vinum vel quid simile vendidit

didit determinato pretio, ſub conditione quòd priùs guſtabitur: caſus fortuiti incidentes antequàm id præſtetur, ſpectant ad venditorem, quamvis emptor jam deſignaverit dolia; niſi tamen eſſet aliqua inter partes facta conventio contraria, quæ tunc eſſet obſervanda, juxta axioma juris jam allatum, quòd ſcilicet pacta dant legem contractibus. Omnia autem, quæ in hac quæſtione diximus, ſtatuuntur in variis Legibus Civilibus, quas, brevitatis causâ, citare potiùs, quàm ad longum referre malui. Leg. *Neceſſario*. ff. De periculo & commodo rei venditæ. Leg. *Cùm ſpeciem*. Cod. eod. tit. Leg. *Si in venditione*. ff. eod. tit. Leg. *Quòd ſi neque*. ff. eod. tit. Leg. *In ratione*. §. *verum eſt*. ff. Ad legem falcidiam. Leg. *Si fundum*. ff. Locati & conducti. Leg. *Illud*. ff. De periculo & commodo rei venditæ. Leg. *Quid ſæpè*. §. *In his*. ff. De contrahenda emptione. Leg. 1. & Leg. *Si vina*. ff. De periculo & commodo rei venditæ.

Quæſt. 46. Quid eſt contractus pignoratitius? Et quænam culpa obligat ad reſtitutionem in hoc contractu?

Reſp. Pignus, ſeu pignoratio, eſt conventio per qaum debitor aliquid tradit creditori pro aſſecuratione debiti: dolus autem, & culpa notabilis, & levis, obligant ad reſtituenda damna quæ accidere poſſunt rei creditæ & pignoratæ; regulariter verò non eſt obligatio reſtituendi ob leviſſimam culpam juxta Leges Civiles, ut conſtat ex Leg. *Ea igitur*. & Leg. *Si cùm venderet*. §. *venit*. ff. De pignoratitiâ actione ubi ſic habetur: *Venit in hac actione & dolus, & culpa: venit & cuſtodia. Ea igitur qua*

Leg. [illegible] *venderet*. ff. De pignoratitiâ actione.

diligens paterfamiliàs in suis rebus præstare solet, à creditore exigantur. Et Glossa ibidem expressè dicit, quòd *in pignoratitiâ levis tantùm culpa venit.*

Gloss. ibid. verbo. *Ut in commodato.*

Quæst. 47. Quænam culpa obligat ad restitutionem in contractu locationis?

Resp. Satis fusè locutus sum de hoc contractu Tomo 1°. Theologiæ Moralis Tract. 5. Et sigillatim de culpis in eo occurrentibus Cap. 3. In quo dixi, culpam notabilem vel levem regulariter ad restitutionem obligare; & aliquoties etiam culpam levissimam, cùm nempè quis locavit operas suas ad transportandam rem valdè fragilem, quæ indiget diligentissimâ curâ ut integra ducatur. *Qui*, inquit Lex, *columnam transportandam conduxit, si ea, dum tollitur aut portatur, fracta sit: ita id periculum præstat, si quâ ipsius eorumque quorum operâ uteretur, culpâ acciderit. Culpa autem abest, si omnia facta sunt quæ diligentissimus quisque observaturus fuisset.*

Leg. *Si merces.* §. *Qui columnam.* ff. locati & cōducti.

Quæst. 48. Quænam culpa obligat ad restitutionem in Tutela, Dote, & Societate?

Resp. Regulariter quis tenetur ad resarcienda damna, in his contractibus, seu quasi contractibus, ob culpam notabilem vel levem. In Lege enim sic habetur: *Dolum & culpam, dotis datio, tutela, negotia gesta: in his quidem & diligentia requiritur. Societas, & rerum communio, & dolum & culpam recipit. Sed hæc ita, nisi si quid nominatim convenit, vel plus vel minùs in singulis contractibus. Nam hoc servabitur quod initio convenit; legem enim contractui dedit.*

Leg. *Contractus.* ff. de Regulis juris.

Quæst. 49. Ob quam culpam tenetur ad

restitutionem, qui damnum alteri intulit in exercitio officii, dignitatis, vel muneris sui, vel etiam suæ artis?

Resp. Primò *Judices*, ut ait sanctus Raymundus: *Ferunt aliquando iniquam sententiam dolo malo, aliquandò per imprudentiam: in primo casu, sive timore, sive cupiditate; sive odio, sive amore, sive aliâ iniquâ causâ, iniquam tulerint sententiam, tenentur præcisè ad omne interesse illi qui ex tali sententiâ læsus est; nisi fortè possent inducere illum pro quo tulerunt sententiam, ad plenariam restitutionem faciendam ei qui fuit læsus. Leg. ult. Cod.* De pœna Judicis qui malè judicavit. *Et Can.* Quatuor. 11. *quæst.* 3. *In* 2°. *casu, scilicet cùm per imprudentiam, tenetur secundùm leges læso, in quantum bonum & æquum videbitur religioni judicantis. Leg. ult. ff.* De variis & extraordinariis cognitionibus. *In judicio tamen animæ credo idem quod in primo casu, scilicet quòd teneatur ad restitutionem; in culpâ enim fuit cùm scivit, vel scire debuit, se insufficientem, & tamen judicare talem causam præsumpsit: & idem si erat sufficiens quoad scientiam, si voluisset libros revolvere & studere; sed quia fuit negligens & noluit studere, quem debuit condemnare absolvit, & è converso.*

S. Raymund. In sum. lib. 2. tit. *De raptoribus.* §. 15.

Videtur igitur dicendum, juxta sancti Raymundi mentem, quòd regulariter Judices tenentur ad restitutionem ob culpam notabilem, vel levem. Et eadem videtur esse ratio de Advocatis, Procuratoribus, Notariis, Medicis, Chirurgis, Pharmacopolis, Architectis, & aliis qui publicè artem aliquam profitentur, ut constat ex Canone in quo sic habetur: *Si culpâ tuâ*

Cap. *Si culpâ.* De injuriis & damno dato.

datum est damnum, aut hæc imperitiâ tuâ, sive negligentiâ evenerunt: jure super his satisfacere te oportet; nec ignorantiâ te excusat, si scire debuisti, ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere vel jacturam. Tenetur autem Advocatus, ex mente

S. Raymund. ibid. §. 39

sancti Raymundi, *ad restitutionem omnium, illis quibus præstitit patrocinium, si propter suam infidelitatem, vel negligentiam, vel imprudentiam amiserunt causam.* Et idem de reliquis supradictis & hujusmodi; quia ut plurimùm eorum operâ quis non uteretur, si non existimaret, eos munere suo rectè defuncturos; cùm præsertim ex ipso officio quodammodò teneantur esse solertes, diligentes, & capaces, in exercendâ arte quam publicè profitentur.

Addi potest quòd dum illis offertur, & ab illis acceptatur aliquod opus faciendum, fit aliqua cum eis tacita conventio, quæ mutuam contrahentium utilitatem respicit; & suprà dictum fuit quòd in hujusmodi conventionibus, tenetur quis restituere ob culpam etiam levem. Prætereà cùm opificibus fit aliqua species contractûs locationis operarum; at certum est quòd in tali locatione tenetur quis resarcire damna ob culpam levem, ut suprà dictum fuit; quin imò potest etiam ob culpam levissimam quis teneri, cùm adest aliqua de hoc conventio, aut cùm opifices, aliquâ adhibitâ industriâ, impedierunt ne quis alio opifice magis perito uteretur, fingentes se non minùs peritos, aut etiam peritiores quàm quilibet alius in eadem arte.

Quæst. 50. Quænam culpa obligat ad restitutionem in delictis vel quasidelictis

Resp. Dubium non est, qui accedente dolo malo vel culpâ notabili, teneatur quis restituere damna provenientia ex homicidio, vel aliâ criminis specie. Sed non ita facile est determinare, utrùm quis teneatur ex culpâ vel negligentiâ levi. Innocentius Papa IV. docet, quòd *si culpâ vel negligentiâ dedit quis damnum: ut si non bene cohibuit ignem, ne ad domos aliorum vagaretur, tunc tenetur actione Legis Aquiliæ. Sed tamen in foro pœnitentiali non videtur quòd teneatur ad emendam damni, & pœna est ei imponenda de negligentiâ, non pœna de damno. Lex autem Civilis, quæ intendit circa conservationem patrimoniorum, constituit quòd etiam ad restitutionem damni tenetur. Item benè fatemur, quòd si aliquo modo intenderet per ignem dare damnum, quòd etiam tunc in foro pœnitentiali condemnaretur: & idem dico, si non intenderet, sed lata culpa esset.*

Innoc. IV. In lib. 5. Decretal. tit. de homicidio. Cap. *Sicut dignum.* nu. 4.

Attamen hæc decisio parùm tuta visa est Abbati Panormitano, sicut & pluribus aliis Juris Canonici interpretibus: *Hoc dictum Innocentii*, inquit Panormitanus, *est valdè singulare, de quo multùm dubito: quare forus animæ debeat discrepare à foro contentioso, cùm hic lex sit valdè rationabilis.* Et idem clarissimus Doctor, in Cap. *Si culpâ.* ibid. *Nota*, inquit, *ex textu, quòd ex solâ culpâ, seu negligentiâ, tenetur quis ad satisfactionem damni, etiam de jure Canonico, quantumcumquè non habuit voluntatem damnificandi: & cùm hæc littera loquatur indistinctè de culpâ seu negligentiâ, debet intelligi de quâlibet culpâ; quia indefinita æquipollet universali. Infertur ergo, quòd in hac actione Legis Aquiliæ, venit*

Panormitan. in lib. 5. Decretalium, tit. 6. De injuriis. Cap. *Si egressus.*

levissima culpa de jure Canonico, sicut de jure Civili, ut in Leg. Aquilia. ff. ad Legem Aquiliam. *Et dicitur levissima culpa, quando diligentissimus homo scivisset praecavere. Et facit iste textus sic intellectus, contra opinionem Innocentii, ut etiam in foro animæ teneatur ad emendam, licèt ex levissimâ culpâ damnum illatum sit; quia cùm hæc Lex Principis, & valdè rationabilis, & non sit mera pœna ex parte damnum passi, deberet observari etiam in foro animæ. Nec obstat Caput* Inebriaverunt, 15. *quæst.* 1. *super quo se fundat Innocentius; quia ibi est mera pœna; sed hîc est interesse ex parte patientis damnum.*

Gloss. fin. in Cap. *Cùm contingat.* De officio delegati.

Hæc doctrina conformis est axiomati juris relato à Glossâ: *Ubi Lex non distinguit, etiam nec nos distinguere debemus.*

Itaque dici potest, quòd dum ab aliquo commissum est delictum vel quasi delictum, ex imprudentiâ & culpâ, quam homo diligens & circonspectus præcavisset: tunc, ut procuretur vera & solida conscientiæ securitas, debet ille resarcire inde secuta damna, aut efficere ut ille, cui restitutio fieri deberet, aliquâ illius restitutionis parte contentus sit, & quod amplius est voluntariè remittat: quod certè damnificatus eo faciliùs præstare debet, quòd talis culpa levis fuit & perpetrata sine malitiâ, ita ut potiùs compassionem quàm rigorem mereri videatur.

Quæst. 51. Hæredes tenentur-ne restituere pro defunctis quibus successerunt?

S. Chrysost. homil. 15. in cap. 5. Epist. 1. ad Corinth.

Resp. Qui injustam accipit hæreditatem, inquit sanctus Joannes Chrysostomus, *etsi ipse eam non rapuit, aliena tamen possidet, & hoc certè persuasum habet, & propterea*

dignus est quòd puniatur. Nam si alio rapiente, rapta acciperes, deinde qui sua amisit & vim passus est, ea te reposceret: num satis tibi esset ad excusationem, te ab eo nihil rapuisse? minimè. Quidnam diceres in judicium vocatus? dic, quaso? num quòd alius diripuerit? verùm tu possides: ille rapuit, tu frueris. Hoc autem *exteriores sanciunt Leges, qua, raptoribus omissis, eos qui suis rebus spoliati sunt, ab illis reposcere jubent, apud quos sua inventa fuerint. Quamobrem si injuriâ affectos nosti, eis redde, & Zachaum imitare cum restitutionis incremento.*

Dubium igitur non est, quin hæres teneatur omnia bona quæ in hæreditate injustè acquisita reperiuntur, restituere, & omnia resarcire damna à testatore illata. *De haredibus autem raptorum*, inquit sanctus Raymundus, *licèt secundùm Leges aliter distinguatur, dico, jure Canonico eos teneri ad omnia debita defunctorum, in quorum locum succedunt. Ut autem circa haredes materia latior habeatur: nota, quòd quilibet hares, sive filius, sive extraneus, non distincto utrum raptoris vel alterius, tenetur jure Canonico ad omnia debita defuncti persolvenda; sive fuerint ex contractu vel quasi, sive ex maleficio vel quasi, sive pervenit res illa, pro qua debitum fuit contractum, ad eum, sive non; sive lis fuerit contestata cum defuncto, sive non.* 16. q. 6. Si Episcopus. *Extra. De Pignoribus.* Ex præsentium. *De Solutionib. Cap. 1. Et de Usuris.* Tua nos. *Et de raptoribus.* In litteris. *Et de Sepulturis. Cap. ult. Et de Sentent. excommunicat.* A nobis. 2. *in fine. Et argumento. ff. De condictione furtivâ.*

S. Raymund. In sum. lib. 2. tit. *De raptoribus.* §. 14.

Si pro fure. §. *conditio.*

Obſervandum tamen pro praxi, quòd cùm defunctus damnandus erat ad pœnam pecuniariam aut emendam, propter aliquod delictum vel quaſi delictum: videtur quòd hæres non tenetur hanc pœnam ſolvere, niſi ante delinquentis mortem petita fuerit in judicio, & lis incepta; quòd ſi querela incepta tantùm ſit poſt teſtatoris mortem, tunc illius hæres tenetur tantùm reſarcire damna ex tali delicto ſecuta, non autem ſolvere pœnam pecuniariam. Quia licèt in Lege Civili: *Omnes pœnales actiones, poſt litem inchoatam, etiam ad hæredes tranſeant*; tamen quandò lis inchoata non eſt, contrarium eſt obſervandum, juxta id quod habetur in Inſtitutionibus Juſtinianeis; *eſt enim certiſſima juris regula, ex maleficiis pœnales actiones, in hæredem rei non competere.* Et hæc regula valdè conſona eſt juri naturali & Canonico.

Leg. *Omnes pœnales.* ff. De actionib. & obligationibus.

Inſtit. lib. 4. tit. 12. *De perpetuis & temporalibus actionibus.* §. *Non autem.*

Non inutile etiam erit obſervare, quòd ſi is cui aliquid debetur aut ex contractu, aut alio quovis modo, aut cui debebat fieri reſtitutio ratione alicujus damni, mortuus eſt: tunc reſtitutio fieri debet illius hæredi, qui, juxta jus Canonicum & Civile, ſuccedit in univerſum jus quod defunctus habuit.

Quæſt. 52. Operarii, artifices, vel famuli, qui fideliter non impenderunt operam ut debebant, receperunt tamen ſtipendium, poſſunt-ne obligari ad reſtitutionem?

Reſp. Cùm ſtipendium, ſeu ſalarium, conceſſum ſit tantùm operariis & famulis, propter operam, aut famulatum quem

fideliter præstare tenentur; concludendum est, quòd si desint officio suo, non merentur illud recipere, ac proindè tenentur, juxta æquam mensuram defectûs, illud restituere, & resarcire damnum quod passus est dominus ex illa fraude, negligentiâ, vel infidelitate. Ut enim docetur in Catechismo Romano: *Furtum etiam apertum est operariorum & artificum, qui totam & integram mercedem exigunt ab iis quibus ipsi justam ac debitam operam non dederunt. Nec verò distinguuntur à furibus servi dominorum rerumque custodes infidi; quin etiam eo sunt detestabiliores quàm reliqui fures, qui clavibus excluduntur, quòd furaci servo nihil domi obsignatum aut occlusum esse potest.*

Catech. Concil. Trid. p. 3. *De 7. Præcepto*, nu. 17.

Et ita cujuscumque generis operarii, qui in diem locati, non laborant per justum tempus, aut juxta conventionem factam, aut non utiliter laborant: aut etiam ex pigritiâ seu desidiâ, aut negligentiâ, aut infidelitate aliquod damnum directè vel indirectè inferunt ei qui eorum utitur operâ: tenentur non solùm restituere salarium acceptum juxta mensuram defectûs; sed etiam resarcire omne damnum quod eo modo intulerunt. Possunt videri obligationes peculiares cujuscumque artificis Tomo 2°. Examinis generalis variarum conditionum. De obligationibus autem famulorum locutus sum Tomo 6°. Theologiæ Moralis. Tract. 5. De 4°. Decalogi Præcepto. Cap. 3. Quæst. 5.

Quæst. 53. Consules, Conservatores, Rectores, Judices & alii Magistratus quicumque sint, qui non rectè munere suo funguntur: possunt-ne, tutâ conscientiâ

percipere mercedem & emolumenta talibus Magistratibus dari solita?

Resp. Constat, quòd si Magistratus & alii hujusmodi, qui mercede, aut salario, aut honorario fruuntur, ut justitiam populo administrent vel publica negocia gerant: penitùs negligant fungi munere suscepto, non possunt percipere emolumenta ob eum finem sibi concessa; imò tenentur resarcire damna Reïpublicæ, vel etiam privatis provenientia ex hâc culpabili negligentiâ; quia tenentur ex justitiâ & ex juramento in similibus officiis præstari solito, partes susceptas diligenter obire seu implere. Unde in Catechismo Tridentino sic expresè habetur: *Illi quoque in furum numero reponendi sunt, qui cùm ad privatum aliquod vel publicum officium conducti sunt, nullam vel parvam operam navantes, munus negligunt, mercede tantùm ac pretio fruuntur.*

Catech. Concil. Ibid.

Difficilius est in praxi determinare, quid restituere debeant Magistratus, qui aliquam obligationum partem impleverunt, quique idcircò non tenentur omne omninò salarium vel honorarium restituere. In hujusmodi casibus perpendendum est summâ cum æquitate tempus defectûs, ut, proportione servatâ, mercedis pars aliqua restituatur: quantùm verò ad tempus in quo, aliquam officii partem implentes, aliam neglexerunt, restituenda est pars emolumenti proportionata defectui. Et in hoc valdè vitanda est adulatio quâ plures semetipsos decipiunt aut ab aliis decipiuntur.

Sed omninò saltem resarcienda sunt damna quæ ex negligentiâ vel etiam inca-

pacitate provenerunt: quod certè sæpiùs in praxi graviſſimum eſt, & deberet impellere eos qui verè propriam ſalutem diligunt, ad examinandum ſummâ cum diligentiâ antequàm aliquod officium petant aut etiam acceptent, utrùm dotes neceſſarias ad id rectè implendum habeant, & eam rectitudinem verè intendant.

Quæſt. 54. Judices, qui pecuniam aut aliud acceperunt ab unâ ex partibus, aut à duabus, ut in eorum favorem judicarent, tenentur-ne ad reſtitutionem?

Reſp. Sanctus Raymundus de Pennafort, cujus tanta erat juris utriuſque peritia, ut Decretalium Collectionem Gregorius IX. illi commiſerit, huic quæſtioni dilucidè reſpondet his verbis: *Quid ſi Judex accepit pecuniam ut ferret ſententiam? Diſtingue, aut recepit pecuniam ut judicaret iniquè, aut ut judicaret benè, aut ſimpliciter ut judicaret: In primo caſu, ſi tulit ſententiam iniquè, tenetur, ut dictum eſt ſuprà, in illo qui dolo malo; ſed pecuniam malè acceptam, ſive tulerit ſententiam iniquam, ſive juſtam, ſive nullam, tenetur indiſtinctè reſtituere, non ei qui dedit, cùm turpiter dederit, ſed ei in cujus injuriam recepit.* 1. *q.* 1. *Can.* Jubemus. Et argumento 17. *q.* 4. Si quis in atrio. *ff. De calumniatoribus.* Et generaliter. §. 5. Illud. S. Raymund. in ſum. lib. 2. tit. 5. *De raptoribus.* §. 36.

In aliis duobus caſibus ſimiliter tenetur reſtituere; quia cùm ex officio ſuo teneatur judicare, & benè & gratis, turpiter accepit, & crimen concuſſionis commiſit. Et idem dico, ſi acceperit pecuniam ut judicaret, cùm non deberet judicare, vel ut malè judicaret. 1. *q.* 1. Jubemus. *Extra. de Simonia.* Nemo. *Et Auguſtin.* 1. *q.* 3. Non

licet judici vendere justum judicium.

Sed cui restituet? Licèt quidam aliter dixerint, dico quòd illi qui dedit, si bonâ intentione dedit, scilicet ut jus & quietem sibi conservaret. 14. *q.* 5. Non sanè. *Extra. De simonia.* Dilectus 1. *Si dedit ut animum judicis sibi sub specie recti inclinaret, & ita indirectè ac tacitè intendebat ipsum corrumpere: non illi, sed pauperibus, & illi in cujus injuriam data fuit, juxta arbitrium Ecclesiæ, restituenda pecunia; ut in prallegato Cap.* Non sanè. *Et dixi supra in eo qui dedit ut iniquè judicaret.*

Item quòd si nullo modo voluit ferre sententiam Judex, & propter hoc pauper aliquis vel alius amittit jus suum: dico quòd tenetur Judex, & facit litem suam, id est debet restituere litis æstimationem ei qui propter ejus negligentiam læsus est. 23. *q.* 2. Dominus. *Et q.* 5. Administratores. *Authent.* Ut differentes judices. §. *penult.*

Quæst. 55. Tenetur-ne quis solvere quod promisit Judici ut iniquam ferret sententiam: aut alteri ut committeret homicidium vel aliud crimen.

Resp. Constat primò, quod ante crimen perpetratum, potest quis resilire, & recedere à promissione iniquâ: & ita qui promisit pecuniam ut aliquod crimen committeretur, potest sine dubio huic iniquæ conventioni renunciare: sicut & ille qui spopondit se crimen perpetraturum ut pecuniam reciperet; quia nemo teneri potest ad committendum crimen aut ad cooperandum crimini.

Verùm quæritur, utrùm post admissum crimen, teneatur quis solvere quod pro illo promiserat? Et Gregorius IX. illam

videtur decidere quæstionem, dum sic loquitur: *Pactiones facta à vobis, . . . nullius penitùs sunt momenti. Quòd etiam de aliis est dicendum, qua observata vergunt in anima detrimentum. Nam etiam, juxta legitimas sanctiones, pactum turpe, vel rei turpis aut impossibilis, de jure vel de facto nullam obligationem inducit.* Ex quo necessariò concludendum est, nullam adesse unquam obligationem solvendi aut faciendi quod propter crimen promissum fuit, etiam postquàm crimen fuit reverâ perpetratum; quia si adesset aliqua hujuscemodi obligatio, talia pacta essent reverâ alicujus roboris, & aliquam obligationem inducerent. Cap. *Pactiones.* de Pactis.

Id etiam profatur ex duabus Juris Canonici Regulis, in quarum primâ dicitur, quòd *qua contra jus fiunt, debent utique pro infectis haberi.* In altera autem asseritur, quòd *non est obligatorium contra bonos mores præstitum juramentum.* Atqui constat, quod ea quæ facta non sunt, nullum habere effectum possunt; & quòd promissiones contra bonos mores factæ, non obligant, cùm juramentum, quod ad confirmandas & roborandas promissiones introductum fuit, obligare non possit cùm bonis moribus adversatur. Reg 64. De Reg. Juris. in 6. Reg. 58. De Reg. Juris. in 6.

Demùm constat ex variis Legibus Civilibus, quòd hujusmodi promissa sunt inutilia, nulla, nullius roboris & valoris, & nullam inducunt obligationem: *Generaliter novimus, turpes stipulationes nullius esse momenti. Pacta qua contra Leges, Constitutionesque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere, indubitati juris est. Omnia qua contra bonos mores, in pacto vel* Leg. *Generaliter* ff. De verbor. obligationibus. Leg. *Pacta. qua.* Cod. de Pactis.

Leg. *Ex instrumento.* Cod. de inutilibus stipulationibus.
Leg. *Juris gentium.* ff. de Pactis.
Leg. *Si Plagii.* ff. de verb. obligationib.
Instit. *De inutilib. stipulationibus.*

in stipulatione deducuntur, nullius momenti sunt. Si ut maleficium fiat, promissum sit, nulla est obligatio ex hac conventione. Si plagii, vel flagitii faciendi, vel facti causâ, concepta sit stipulatio, ab initio non valet. Quod turpi ex causâ promissum est, non valet. Consequenter concludendum est, nullam unquam adesse obligationem, implendi quod contra bonos mores promissum est. De hâc materiâ obiter locutus sum Tomo 1°. hujusce Theologiæ Moralis. Tract. 6. Cap. 2. De Promissione. Quæst. 3.

Quæst. 56. Tenetur-ne quis restituere quod recepit ad delictum perpetrandum?

Resp. Huic quæstioni responsum est Tomo 1°. Tract. 6. Cap. 2. Quæst. 4. Satis igitur erit hîc breviter dicere, quòd quamvis facilè determinari non possit, sit-ne restituendum quod perceptum est pro quocumque criminis genere; possumus tamen affirmare, quòd non solùm Judices, Advocati, testes, tenentur restituere quod receperunt ad ferendam sententiam iniquam, vel sustinendam causam injustam, vel testimonium falsum proferendum: verum etiam difficilè admodum concipi potest, quomodò possint esse tuti in conscientiâ, qui receperunt pecuniam pro adulterio, incestu, vel homicidio, nisi restituant pauperibus aut Ecclesiæ id omne quod hâc improbâ viâ receperunt; maximè cùm dicta crimina pretio aliquo æstimari non possint, nec ullam mereri mercedem, etiam juxta Leges Civiles, ut suprà vidimus; cùmque pactum, quo mediante pecunia ob talia crimina recepta fuit, nullum sit de jure, sequi videtur, receptam fuisse pecuniam & possideri sine justo titulo.

Et ita videri potest, quòd meretrices, salvo meliori judicio, idcircò solùm possunt ea retinere, quæ hâc infami arte consecutæ sunt; quia Leges id eis concedere videntur, ad compensandam quamdam utilitatis speciem quæ inde reipublicæ provenit, dum scilicet majora mala impediuntur, juxta sancti Augustini mentem dum ait: *Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris omnia libidinibus.* Quod explicans Angelicus Doctor, sic loquitur: *Augustinus dicit, quòd hoc facit meretrix in mundo, quod sentina in navi, cloaca in palatio. Tolle cloacam, & repleveris fœtore palatium: & similiter de sentinâ. Tolle meretrices de mundo, & replebis ipsum sodomiâ. Propter quam causam, idem Augustinus ait.* Lib. 13. De Civitate Dei, *quod terrena civitas usum scortorum licitam turpitudinem fecit.* Hæc autem mercedis retentio locum non habet in aliis criminibus à Legibus Civilibus non toleratis, prout toleratur simplex fornicatio, ut modò vidimus.

S. Augustin, lib 2. *De Ordine.* cap. 4.

S. Th. Opusc. 20. *De regimine Principum.* l. 4. c. 14.

Quæst. 57. Qui fingentes se pauperes esse, cùm reverâ non essent, receperunt eleemosinam, tenentur-ne ad restitutionem?

Resp. Cùm illi qui talibus fictis pauperibus eleemosinam erogarunt, eis non dedissent, sed aliis pauperibus, si eos non egere cognovissent: & cùm fictorum pauperum fraus, fuerit sola causa dictæ erogationis; sequitur obligari tales ad restitutionem eorum quæ simili fraude mediante receperunt. Unde in Catechismo Concilii Tridentini: *Furtum prætereà facere videntur, qui fictis simulatisque verbis, quive fallaci mendicitate pecuniam extor-*

Catech. Roman. part. 3. de 7. Præcepto, nu. 17.

quent ; quorum eò gravius eſt peccatum, quòd furtum mendacio cumulant.

Quod autem hâc fictione receptum eſt, reſtituendum eſt potiùs veris pauperibus, quàm illis à quibus acceptum eſt ; quia cenſentur voluiſſe ſe omninò ſpoliare erogatæ pecuniæ dominio & uſu, ut ſubvenirent egenis ; & impletur eorum voluntas, cùm veris pauperibus reſtituitur quod in eorum utilitatem erogatum fuit. Ob eandem rationem, virgines quæ fingentes ſe natas in tali urbe vel Provinciâ, recipiunt eleemoſinam dotalem deſtinatam privativè illis quæ in hâc Provinciâ natæ ſunt ; tenentur illam reſtituere illis qui jus nominandi habent, ut alias eligant. Idem dic de illis qui fingentes ſe ex tali natione eſſe, admittuntur in Collegiis vel aliis domibus, iis ſolùm deſtinatis qui ex eâdem natione ſunt.

CAPUT VI.

De iis qui ad restitutionem obligantur, cooperando furto, vel damno proximo illato.

POSTQUAM locuti sumus de illis qui reverâ per semetipsos furantur, aut damnum injustum proximo inferunt: materiarum connexio exigere videtur ut tractemus de illis qui mediatè & per alios damna causant; id autem pluribus accidere potest modis, quos sigillatim explicare necesse est, quia sæpiùs in praxi occurrunt.

Quæst. 1. Quot modis inferri potest, mediatè & per alios, damnum injustum proximo?

Resp. Theologi, post Angelicum Doctorem, novem vulgò recensent modos his versibus comprehensos:

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus:
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Hos novem modos explicat Angelicus Doctor his verbis: *Ad restitutionem tenetur aliquis, non solùm ratione rei alienæ quam accepit, sed etiam ratione injuriosæ acceptionis; & ideò quicumque est causa injustæ acceptionis, tenetur ad restitutionem. Quod quidem contingit dupliciter, directè scilicet, & indirectè: directè quidem quandò* S. Th. 2. 2. q. 62. a. 7. in corp.

inducit aliquis alium ad accipiendum ; & hoc quidem tripliciter. Primo quidem modo ex parte acceptionis , movendo ad ipsam acceptionem : quod quidem fit præcipiendo, consulendo , consentiendo expressè , & laudando aliquem quasi strenuum de hoc quòd aliena accepit : alio modo ex parte ipsius accipientis , quia scilicet eum receptat , vel qualitercumquè ei auxilium fert. Tertio modo ex parte rei acceptæ , quia scilicet particeps est furti vel rapinæ , quasi socius maleficii. Indirectè verò , quando aliquis non impedit, cùm possit & debeat impedire : vel quia subtrahit præceptum quod impediret furtum vel rapinam : vel quia subtrahit suum auxilium, quo posset obsistere : vel quia occultat post factum.

Quæst. 2. Quandonam tenetur quis ad restitutionem , propter mandatum de inferendo damnum proximo ?

Resp. Constat, quòd quoties quis mandavit filio, aut famulo, vel alteri quocumque modo sibi subdito, ut aliquid agat in damnum proximi , tenetur tale damnum inde secutum resarcire. Quia , juxta Doctorem Angelicum : *Ille qui jubet, est principaliter movens ; undè ipse principaliter tenetur ad restitutionem.* Idem dicendum de eo qui alteri aliàs sibi non subdito mandat , ut alteri inferat damnum ; si tale damnum reverâ secutum sit ex hoc mandato ; *cùm is committat verè* , ut ait Alexander III. *cujus authoritate , vel mandato, delictum committi probatur.*

S. Th. Ibid.

Cap. *Mulieres.* De sententiâ excommunicationis.

Quæst. 3. Qui mandatum dedit de inferendo damno proximo , tenetur-ne resarcire damna etiam quæ non putabat exinde eventura ?

Cùm talia injustè mandans committat delictum eò gravius quòd est malitiâ infectum : videtur teneri resarcire damna etiam minimè prævisa, quibus occasionem præbuit licèt contra propriam intentionem acciderint, quoties verisimiliter accidere poterant. Quare si Joannes mandat Jacobo, ut verberet Petrum, & Jacobus eum graviter vulneret, aut etiam occidat : Joannes reputatur ejus necis reus, ac proindè tenetur resarcire omnia damna temporalia ex tali mandato secuta ; adeò ut incurrat etiam irregularitatem ex homicidio provenientem ; ut suprà diximus. Tract. 6. Cap. 3. Et hoc juxta Decretum Innocentii IV. in quo sic habetur: *Is qui mandat aliquem verberari, licèt expressè inhibeat ne occidatur ullatenùs, vel membro aliquo mutiletur, irregularis efficitur, si mandatarius, fines mandati excedens, mutilet, vel occidat; cùm mandando in culpâ fuerit, & hoc evenire posse debuerit cogitare.* Cap. ult. *De homicidio.* in 6.

Quæst. 4. In quibus-nam casibus is qui mandavit damnum inferri proximo, non tenetur ad restitutionem?

Resp. In duobus casibus ; nam si damnum reverâ non fuit illatum, restitutio locum habere non potest. Præterea si expressè vel tacitè revocatum fuerit mandatum, priusquàm damnum factum fuisset, ita ut mandatarius admonitus fuerit de hâc revocatione : tunc damnum illatum imputari non debet illi qui mandatum revocavit, sed solummodò illi qui damnum intulit. De hâc mandati revocatione expressâ vel tacitâ locutus sum suprà. Tract. 6. Cap. 3. dum de irregularitate ex mandato homicidio proveniente agebatur.

Quæst. 5. Quomodò quis ad restitutionem teneri potest ex pravo consilio alteri dato?

Resp. Qui malitiosè dat consilium inferens damnum aut illi qui consilium recipit, aut alteri: tenetur damnum resarcire. Verùm in praxi accidit ut detur pravum aliquod consilium bonâ fide & imprudenter, potiùs quàm malitiosè. Et in hoc casu distinguendum est; nam si consilium detur ex officio, aut circa res ad propriam consilium dantis professionem seu artem pertinentes. Talis consilium dans, videtur regulariter teneri resarcire damna indè provenientia, quoties commisit culpam latam seu notabilem, vel etiam levem in dando ejusmodi consilio, juxta ea quæ dicta sunt supià Cap. 5. Quæst. 49. præsertim si mercedem aut salarium ex hoc consilio receperit à Republica aut à privatis; quia tunc sæpiùs se peritum in tali materiâ profitetur, neque illius consilium sequerentur alii, nisi præsuppositæ peritiæ confiderent.

Quòd si dans consilium, non agit ex officio aut ex propriâ quam publicè profitetur arte; tunc non videtur teneri resarcire damna indè consecuta, nisi malitiosè & cum dolo consilium dederit, juxta Juris Canonici regulam his verbis exaratam: *Nullus ex consilio, dummodò fraudulentum non fuerit, obligatur.* Ex quâ Regulâ concludi potest, quòd dum consilium datum fuit de perpetrando delicto cognito ut tali, tunc regulariter tenetur consilium dans resarcire damna inde secuta; quia semper adesse videtur fraus & dolus in tali consilio, vel in præjudicium illius qui consilium

Reg. 62. De Regulis juris. in 6.

recipit, vel illius contra quem datur.

Advertendum tamen cum Angelico Doctore, quòd *tunc solùm tenetur consiliator ad restitutionem, quando probabiliter æstimari potest, quòd ex hujusmodi causâ, fuerit injusta acceptio subsecuta*, videlicet furtum commissum, aut alia quævis facta injustitia. S. Th. 2. 2. q. 62. a. 7. in corp.

Quæst. 6. In quibusnam casibus tenentur Advocati ad restitutionem, sive ob pravum consilium datum, sive ob malè navatam operam in patrocinando?

Resp. Sanctus Augustinus de præcipuis Advocatorum obligationibus instruere nos voluit, dum sic loquitur: *Dicitur Advocato, redde quod accepisti, quando contra veritatem stetisti, iniquitati adfuisti, Judicem fefellisti, justam causam oppressisti, de falsitate vicisti: Quod vides multos honestissimos & disertissimos viros, non solùm impunè, verùm etiam gloriosè videri sibi committere, quam cuiquam in quolibet officio militanti.... Quis tandem Advocatus, aut ex Advocato vir optimus facilè reperitur, qui suscepto suo dicat: recipe quod mihi cùm tibi malè adessem dedisti, & redde adversario tuo quod me agente iniquè abstulisti? Et tamen quem prioris non rectæ vitæ rectissimè pœnitet, etiam hoc facere debet, ut si ille qui iniquè litigavit, non vult admonitus corrigere iniquitatem, ejus tamen iniquitatis nolit iste habere mercedem; nisi fortè restituendum est alienum quod per furtum clanculo aufertur, & restituendum non est alienum quod in ipso foro, ubi peccata puniuntur, decepto Judice & circumventis legibus, obtinetur.* S. August. Epist. 54. ad Macedonianum.

Unde etiam sanctus Raymundus, in hac

S. Raymund. in sum. lib. 2. tit. *De raptoribus*. §. 39.

materiâ versatissimus : *Circa Advocatos*, inquit, *in judicio animæ, quatuor sunt principaliter attendenda. Ne assumat causam injustam vel desperatam ; & si accepit ab initio ignoranter, & in processu judicii agnoscit causam talem, debet eam relinquere... Modò non producat falsa instrumenta, nec testes falsos vel corruptos, nec mentiatur, nec leges falsas vel alias juris vel facti probationes inducat, nec dilationes non necessarias in gravamen partium quærat. Item quod fideliter, in quantùm justitia permittit, causam sui clientuli foveat, nihil de contingentibus omittendo. Item non procaciter, nec dicendo convicia, vel vociferando advocet ; quia propter hoc impeditur processus justitiæ, dicente Propheta Isaïa Cap.* 32. Erit cultus justitiæ, silentium. *Et Salomone Proverb. Cap.* 22. *contra tales:* Ejice derisorem, & exibit cum eo jurgium. Can. *In loco.* 5. q. 4. *Et Can.* Infames. §. Si quis adeo procax. 3. *q.* 7. *Salarium, scilicet ut moderatum petat, seu ab initio cùm facit pactum, sive eo post facto si ab initio non fuit determinatum quantum esset. Attenditur autem hoc moderamen salarii circa quatuor. Primùm quantitas causæ: secundùm labor Advocationis : tertium scientia, facundia, & honestas Advocantis : quartum consuetudo regionis. Juxta istorum quatuor considerationem, majus vel minus potest & debet taxari.*

Tenetur autem Advocatus ad restitutionem omnium, quæ illi contra quos præstabat patrocinium, propter ipsius pertinaciam injustè amiserunt : & tenetur etiam illis quibus præstitit patrocinium, si propter suam infidelitatem, vel negligentiam, vel impru-

dentiam amiserunt causam. Tenetur etiam, si extorsit salarium, unde non debuit extorquere; vel si ultra quàm debuit habere, extorsit. Aliàs si absque fraude & dolo ipsius, aliqua essent oblata à suo clientulo, si accipiat, non dico, eum teneri ad restitutionem. Et idem dico de Jurisconsulto. Can. Non sanè. 14. *q.* 5.

Angelicus autem Doctor dilucidè probat, Advocatum teneri resarcire damnum quod suo patrocinio intulit injustè illis contra quos patrocinatus est: *Manifestum est,* inquit, *quòd Advocatus & auxilium & consilium præstat ei cujus causæ patrocinatur; unde si scienter defendit injustam causam, absque dubio graviter peccat, & ad restitutionem tenetur ejus damni, quod contra justitiam, per ejus auxilium, altera pars incurrit. Quòd si,* ut docet infrà idem Angelicus Doctor, *Advocatus in principio credidit, causam justam esse, & posteà in processu appareat, rem esse injustam, non debet eam prodere, ut scilicet aliam partem juvet, vel secreta sua causæ alteri parti revelet. Potest tamen, & debet causam deserere, vel eum, cujus causam agit, ad cedendum inducere, sive ad componendum sine adversarii damno.* Quia, ut optimè sanctus Gregorius Papa advertit: *Justus Advocatus injustas causas nullomodo suscipit, nec verba dare pro injustitia consentit.*

S. Th. 2. 2. q. 71. a. 3. in corp.

Ibid. a. 3. ad 2.

S. Greg. lib. 1. homil. 7. in Ezechielem, in fine.

Demùm sanctus Antoninus, amplectens colligensque opiniones in hâc materiâ, sancti Raymundi, sancti Thomæ, & celebris Alvaris Pelagii, multa observat delicta quæ Advocati facilè perpetrare possunt, & inutile non erit ea quæ majoris momenti sunt hîc suis verbis referre.

S. Antonin. p 3. tit. 6. c. 2. §. 5.

De defectibus & vitiis Advocatorum ponit Alvarus, in Libro de Planctu Ecclesiæ. *Peccant enim multipliciter. Et primò cùm favent subdolè, causas prodendo, id est decipiendo clientulum, dum scilicet adjuvant occultè adversarium: & tales, qui dicuntur prævaricatores & proditores, sunt infames.* *Can.* Euphemium. *2. q. 3.* §. Notandum. *Et tenentur, ultra peccatum injustitiæ & proditionis, ad omne damnum & interesse læso.*

2°. *Qui causas desperatas fovent contra conscientiam, & in hoc gloriantur quasi magis subtiles Advocati, contra illud. Can.* Qui consentit. 11. *q. 3. Et talis etiam tenetur parti adversæ quæ justitiam habet, de omni damno & interesse, & etiam suo clientulo de expensis, si suadet sibi jus habere ut litiget.*

3°. *Cùm dilationes superfluas nituntur obtinere, ad hoc tantùm ut fugiant sententiam, vel magis prolongetur litigium, unde plus lucrarentur: vel scienter, sine causa rationabili, faciunt clientulum appellare; & etiam tenentur de damnis propter hoc. Can.* Infamis. *3. q. 7.*

4°. *In recipiendo nimis magnum salarium, vel paciscendo de certa parte litis cum gravi damno litigatoris: quod prohibetur. Can.* Infames. §. Arceantur. *3. q. 7. Quomodo debeat moderari salarium, dictum est in* §. *præcedenti.*

5°. *Quia ignorantes jura, cùm nesciant quid dicant, opprobriis & contumeliis certant.*

6°. *Cùm informant falsos testes, & quærunt seu faciunt positiones cavillosas, vel inducunt clientulum ad dejerandum, imponendo*

nendo & respondendo ; & ideò ut homicidæ animarum tenentur , & infamiâ perpetuâ notantur. Can. Ille qui hominem. *22. q. 5.*

7°. *Qui recepto salario , non curant de causis , nec student , nec vigilant circa eas ; & sic propter negligentiam clientulus amittit justam causam : & tunc , ultra peccatum, obligatur ad satisfactionem, argumento. Cap.* Ad aures. *De ætate , qualitate , & ordine præficiendorum.*

8°. *Cùm sciant aliqui , vel scire debeant, se ignorantes & insufficientes , nihilominùs salarium recipiunt, & propter insufficientiam suam , causam justam amittunt ; unde in culpa sunt , & ad restitutionem tenentur.*

9°. *Quia ubi sufficientes sunt ipsi qui assumunt Officium Advocationis , aliis insufficientibus vices suas committunt ; unde & ipsi de læsione clientuli tenentur , nisi fortè clientulus , sciens & prudens , contentus fuisset ; quia , eo invito , non potest alteri committi hoc , quia differentia est inter artifices ; & si , eo inscio , hoc fecit , debuit hoc ipsum æstimare non permissurum si sciret.*

10°. *Falsam legem allegantes , unde crimen falsi incurrunt : vel falsò legem inducendo, & ejus intellectum pervertendo, mentientes & à veritate recedentes , & ad sensum suum pro parte suâ Legem interpretantes contra illud. Can.* Relatum. *Dist. 37. Possunt tamen Advocati jura variis modis exponere , dummodò secundùm conscientiam procedant ; nam contra conscientiam exponentes , & inducentes , ædificant ad gehennam.* Cap. 1. *De scrutinio in ordine faciendo. Et si causam desperatam suscipiant, id est quæ non possit justè obtineri vel foveri,*

omninò debent salarium restituere.

Et breviter tenentur qualitercumque amittant causam suam vitio suo ; secus si ex qualitate causæ , vel ob defectum probationis ; quia tunc vitium est materiæ , non artificis.

Quæst. 7. Confessarii tenentur-ne ad restitutionem , ob pravum consilium suis pœnitentibus datum ?

Resp. Vix determinari expressè potest, quibus in casibus Confessarii teneantur ad restitutionem propter culpas in hoc tremendo ministerio admissas : Doctores diversimodè de hac materia loquuntur ; videtur tamen dici posse , juxta principia superiori proximo Capite posita , & præcipuè dispositionem Decretalis , in qua sic habetur : *Si culpâ tua datum est damnum, aut hac imperitiâ tua , sive negligentiâ evenerunt : jure super his satisfacere te oportet; nec ignorantia te excusat , si scire debuisti, ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere , vel jacturam :* Dici , inquam, potest, quòd quando Confessarii vel Directores animarum obligarunt pœnitentes ad restitutionem faciendam in casu quo non tenebantur , aut eos exemerunt affirmantes eos non teneri quandò reverâ tenebantur , vel etiam quandò pœnitentes non admonuerunt de obligatione seu onere restituendi ob aliquod delictum de quo se accusarunt : in his casibus , si Confessarii quicumque sint defuerunt officio suo vel ex malitia , vel etiam ex ignorantia notabili : non apparet quomodò possint eximi in foro conscientiæ ab onere seu obligatione resarciendi damna quæ intulerunt proximo ex malitia , ignorantiâ , imprudentiâ , vel negligentia.

Cap. *Si culpâ.* De injuriis & damno dato.

Quæst. 8. Tenetur-ne ad restitutionem, qui homini v. g. parato ad furandum ducentos aureos, consilium dedit ut furetur tantummodò centum?

Resp. Ratio naturalis ostendit, quòd in dicto casu nullum illatum est damnum proximo à tali consiliario, imò jactura minuta est ab eo; ac proindè ad nullam restitutionem teneri potest. Si verò consilium dedit Petro volenti furari ducentos aureos Joanni, ut potiùs furaretur centum Paulo: tunc consilium ex quo secutum est furtum, verè fuit perniciosum Paulo; undè in tali casu consiliarius tenetur restituere dictos centum aureos Paulo, si Petrus qui furatus est nolit eos restituere.

Quæst. 9. Sufficit-ne revocasse consilium datum, ut quis eximatur ab obligatione restituendi damnum ex eo secutum?

Resp. Non sufficit hæc revocatio, si eâ non obstante, persuasio ex malo consilio orta sortita sit suum effectum in illius mente cui datum est consilium; quia in hoc casu verè dici potest, quòd, nonobstante revocatione, dictum pravum consilium fuit vera causa damni proximo illati; ut jam probavi. Tom. 7. Tract. 6. Cap. 3. Quæst. 12. dum de irregularitate ex consilio homicidii proveniente tractavi.

Quæst. 10. Quomodò potest quis teneri ad restitutionem propter consensum præstitum alicui delicto?

Resp. Tenetur quoties hic consensus reverâ cooperatus est damno injustè proximo illato; undè Judex qui assentitur sententiæ injustæ quam ferre volunt illi qui unà cum eo judicant, regulariter tenetur ad restitutionem. Idem dicendum de illis

qui præbent favorem, consensum, aut suffragium actioni injustæ quæcumque sit, si eorum consensus alios incitet aut determinet ad illam actionem, aut si poterant illam impedire non consentiendo. Hâc de causâ qui præbent suffragium ut eligatur injustè aliquis ad Beneficium, vel etiam ad sæcularem dignitatem, tenetur semper ad restitutionem si fiat electio per vota secreta; quia tunc omnia suffragia sunt causa totalis electionis. Idem dicendum, si consensus omnium electorum erat aliquatenùs necessarius, aut si quis suum suffragium det antequàm data sint vota sufficientia ad electionem injustam, vel denique si poterat rationabiliter sperare quod suo dissensu posset efficere ut alii sententiam mutarent; quia in omnibus his casibus, verè cooperatur injustæ electioni si consensum præbeat. Idem pariter dicendum, juxta Angelicum Doctorem, si sit *consensus, in eo scilicet sine quo rapina fieri non potest*; quia sine tali consensu damnum non sequeretur.

S. Th. 2. 2. q. 62. a. 7. in corp.

Quæst. 11. Potest-ne quis teneri ad restitutionem, eo quod alterius malè facta laudaverit?

Resp. Cùm possit quis laudibus, adulatione, vel plausibus cooperari damno illato proximo, manifestum est quod potest etiam teneri ad restitutionem; ut enim advertit S. Gregorius Papa, *Sunt nonnulli, qui dum malè facta hominum laudibus efferunt, augent quæ increpare debuerunt. Hinc enim per Prophetam dicitur:* Væ qui consuunt pulvillos sub omni cubito manus, & faciunt cervicalia sub capite universæ ætatis. *Ad hoc quippe pulvillus ponitur, ut*

Can. *Sunt nonnulli*, dist. 46.

mollius quiescatur. Quisquis ergo malè agentibus adulatur, pulvillum sub capite vel cubito jacentis ponit, ut qui corripi ex culpâ debuerat, in eâ fultus laudibus molliter quiescat. Hinc rursùm scriptum est : ipso ædificabat parietem, illi autem liniebant eum. *Parietis quippe nomine, peccati duritia designatur. Ædificare ergo parietem, est contra se quempiam obstacula peccati construere. Sed parietem liniunt, qui peccata perpetrantibus adulantur, ut quod illi perversè agentes ædificant, ipsis adulantes quasi nitidum reddant.*

Et ita qui laudando malefactorem, vel approbando crimen commissum, incitant eum tacitè aut alios ad committendum simile delictum, tenentur restituere damna ex tali delicto consequentia. Idem dicendum de illis, qui alium irridentes, aut acriter illi ignaviam exprobrantes, ipsum inducunt & incitant ad vindictam de inimico sumendam, illum occidendo, vel vulnerando, vel etiam damnum aliquod sive in honore sive in bonis illi inferendo.

Illi etiam qui augent indignationem alicujus in alterum, contemnendo adversarium, aut exaggerando injuriam acceptam; ex quo quis inducitur ad contumeliam proximo irrogandam aut alium damnum inferendum: illi, inquam, incentores malorum tenentut resarcire damnum illatum, nisi qui reverá intulit resarciat, quoties apparet dictis laudibus, adulationibus, vel exprobrationibus, inductum & incitatum reverâ fuisse hominem directè vel indirectè, ad actionem aliquam injustam & proximo damnosam.

Quæst. 12. Quandonam receptatores ad restituendum tenentur?

Resp. Nomine receptatorum veniunt illi qui recipiunt furem, vel qui receptant, vel occultant furtum commissum seu rem furto surreptam. Manifestum est autem, quòd tenentur ad restitutionem, quoties per hanc receptationem cooperati sunt damno illato proximo, vel impedierunt aliquo modo ne hoc damnum resarciretur ab inferente. Quod certè plures complectitur casus; nam qui promittunt v. g. furi vel prædoni, vel etiam homicidæ & ejusmodi, se eos recepturos, vel rem furatam, ante vel post crimen commissum: vel qui eos recipiunt de facto, vel defendunt dolo malo contra ministros justitiæ, aut alios qui eos vellent ad Judicem deferre ut cogerentur reparare damna illata: vel etiam qui res furto ablatas receptant ut deindè eas tradant latroni, & non domino: Ii omnes, inquam, regulariter tenentur ad restituendum omne damnum, si latro non restituat. Id docet sanctus Augustinus, relatus in Canone his verbis: *Illud verò fidentissimè dixerim, eum qui pro homine ad hoc intervenit, ne malè ablata restituat, & qui ad se confugientem, quantùm honestè potest, ad restituendum non compellit, socium esse fraudis & criminis. Nam misericordiùs opem nostram talibus subtrahimus, quàm impendimus: non enim opem fert qui ad peccandum adjuvat, ac non potiùs subvertit atque opprimit.*

S. August. Refertur in Can. *Si res aliena*. 14. q. 6.

Quæst. 13. Participans in damno illato, tenetur-ne ad restitutionem?

Resp. Potest quis participare duobus modis, scilicet vel culpæ commissæ, vel rei injustè proximo ablatæ. Qui comitantur

furem, aut ipsum quocumque modo adjuvant, v. g. explorando utrùm quis videat, scalam admovendo, vel tenendo: deferendo, vel suppeditando arma, aut alia instrumenta necessaria in eâ actione per quam infertur damnum injustum proximo, tenentur, non restituente principali authore criminis, restituere ipsimet in solidum omne damnum illatum, juxta Legem Civilem, in qua sic decernitur: *Si duo pluresve unum tignum furati sunt, quod singuli tollere non potuerint: Dicendum, omnes eos furti in solidum teneri; quamvis id unus nec contrectare nec tollere solus potuit: & ita utimur; neque enim dici potest, pro parte furtum fecisse singulos, sed totius rei universos; sic fiet singulos furti teneri.*

Leg. *Vulgari.* parag. *Si duo.* ff. De furtis.

Qui verò participes sunt rei ablatæ, tenentur solummodò restituere partem quam habuerunt, si aliundè cooperati non sunt crimini commisso. Imò si bonâ fide receperunt rem ablatam, nescientes fuisse furto surreptam, tenentur tantùm eam restituere cùm extat, & ipsam non consumpserunt. Quòd si bonâ fide consumpserunt, tenentur tantummodò restituere id in quo facti sunt locupletiores; quia, ut habetur in Lege: *Possessor bonæ fidei restituere tenetur, si factus sit locupletior;* quia juxta æquitatem Canonicam: *Locupletari non debet aliquis cum alterius injuriâ vel jacturâ.* De hâc materiâ tractavi Tomo 1°. hujus Theologiæ Moralis Tract. 3. De emptione & venditione. Cap. 4.

Leg. *Utrùm autem.* ff De petitione hæreditatis.

Reg. 48. *De Regulis juris.* in 6.

Si verò aliquis mala fide accepit rem injustè ablatam, in hoc casu tenetur semper illam restituere, vel ejus pretium si res consumpta sit, vero domino.

Quæst. 14. Quando plures inferunt grave damnum v. g. horto, vel vineæ, teneturne singuli restituere in solidum omne damnum illatum?

Resp. Si hoc damnum fiat eodem tempore & veluti eâdem actione, dici potest, regulariter quemlibet ex participantibus teneri ad restitutionem totius damni in solidum, posito quod socii nihil restituere velint. Primò si furtum fiat communi consensu, & si se mutuò hortentur & inducant ad ingrediendum in vineam vel pomarium ut fructus furentur: tunc debent omnes & singuli æstimari participes & cooperantes omni damno illato; & ita non possunt eximi ab obligatione restitutionis in solidum. *Quod si multi ad rapiendum concurrunt*, inquit sanctus Bernardinus Senensis, *nec aliquem habent ducem supra se, neque unus alium animavit magis quàm alius eum, sed simul conveniunt ad rapinam?... Secundùm Hostiensem, tutius atque verius est, quod quilibet in solidum obligatus intelligatur; quia ad rapinam concordes fuerunt.*

S. Bernard. serm. 33. in Dominica 4. in Quadragesima. 2. c. 1.

2°. Si simul ingrediantur dictam vineam & eodem tempore, nullâ præviâ inductione ad tale damnum; tunc etiam difficile est, ut mutuum pravum exemplum, & securitatis confidentiæque species quæ ex societate aliorum oritur, non concurrerint & cooperata quodammodò sint damno illato; & sic quilibet in praxi tenetur in solidum omne damnum resarcire. *Item*, inquit sanctus Raymundus, *quid si plures fuerunt raptores quasi pares, quia nullus induxit alium ad eundem, nec erat aliquis Dominus alterius, sed quilibet per se*

S. Raymund. de Pennafort, in sum. l. 2. tit. *De raptoribus*, parag. 21.

ivit? Ad hoc credo dicendum, quod si vadunt in simul quasi unus exercitus, quilibet teneatur in solidum; & est ratio, quia in tali casu quilibet juvat alios, & facit eos fortiores; isti enim possunt dici squammæ se se prementes, de quibus Job. 14. Corpus illius quasi scuta fusilia, compactum squammis se prementibus. *Facit ad hoc Extrav. De homicidio.* Sicut dignum. *Et omnes sunt cooperatores. Quare quilibet tenetur in solidum, ut dictum est suprà de aliis. Aliàs si non iverunt simul, sed quilibet per se se privatim faciebat damnum, quilibet tenetur pro eo quod fecit.*

3°. Si inter plures qui simul vineam ingrediuntur, aliquis solus excitet & inducat alios ad faciendum damnum: tunc ille tenetur primo loco & ante alios, restituere omne damnum; quia fuit primus illius author & principalis causa, & alii tenentur solummodò restituere damnum in solidum, quando ille primus author non vult restituere, & in illius defectum.

Quæst. 15. Quandonam tacens, non impediens, vel non revelans, tenentur ad restitutionem?

Resp. Hactenùs locuti sumus de iis qui cooperantur positivè damno proximi, superest nunc breviter agendum de cooperantibus negativè. Illi autem ad restitutionem obligari non debent, nisi quando qui tacuit, qui non impedivit, aut non revelavit, tenebantur aliter se gerere ex officio, & ex obligatione justitiæ. Unde etiam, juxta Angelicum Doctorem: *Non semper ille qui non manifestat latronem, tenetur ad restitutionem: aut qui non reprehendit; sed solùm quando incumbit alicui* S. Th. 2. 2. q. 62. a. 7. ad 3.

ex officio : sicut Principibus terræ, quibus ex hoc non multum imminet periculum; propter hoc enim potestate publicâ potiuntur, ut sint justitiæ custodes.

Idem dicendum est de Magistratibus, & de illis qui ex aliquo contractu vel quasi contractu, tenentur reprehendere, corrigere, clamare, defendere, impedire, aut manifestare illum qui damnum proximo intulit, aut inferre intendit.

Hanc materiam in praxi frequentem, variis illustrat exemplis sanctus Bernardinus Senensis, quæ hîc referre utile judicavi: *Si quis*, inquit, *ex officio suo tenetur à damno alterum defensare vel preservare : non tantùm si ex malitia, verùm etiam si ex negligentiâ, vel incuria, aut imperitia officio suo notabiliter indebitâ, contingit illum damnificari cui sic tenetur: totum illud damnum restituere obligatur.* V. g. *sunt quidam qui ex assumpto officio tueri tenentur pupillos & viduas : hujusmodi etiam sunt domini, qui cùm reditus domînii habeant, ex officio tenentur subditos suos tueri. Stipendiarii etiam, qui ex officio obligantur defendere eos à quibus in bello justo stipendium habent. Medici corporum & animarum, & maximè Confessores ignari & negligentes. Notarii qui nesciunt condere instrumenta, undè multi perdunt jura sua. Judices & Assessores, qui ex ignorantiâ, vel incuriâ injustas proferunt sententias. Procuratores & Advocati, qui ex eisdem causis, amittunt causas justas : atque consilia dantes, his etiam possunt annumerari. Insuper Nautæ, & Architectores, & consimiles omnes.*

S Bernardin. serm. 32. In Dominica.4. In Quadragesim. c. 4.

Tales, inquam, si ex eorum imperitiâ,

vel negligentiâ quidam damnificantur, satisfacere debent. Cujus ratio triplex est. Prima, quia tenentur talia præcavere. Secunda, quia unusquisque tenetur sufficienter scire & exequi diligenter artem quam profitetur; maximè quando vergit in periculum alterius error suus. Tertia, quia eorum imperitia & negligentia habent quamdam efficacem causalitatem damnificationis illorum, juxta modum quo privatio est causa privationis. Quòd etiam talis ignorantia seu negligentia non excuset. Patet, extr. de injuriis & damno dato. Cap. Si culpâ. *Et quæst. 1.* Quicquid.

Quid etiam de custodibus, qui etiam eos non accusant? Si videant fieri damnum, & non reclament, potissimè quando de tali custodia mercedem habent: de suo proprio satisfacere obligantur; & si à damnificante aliquid acceperunt, debent pauperibus id pensare.

Idem per omnia dicendum de his qui ex officio positi sunt ad custodiam vinearum atque possessionum, & eorum officium prædictis modis injustè agunt.

2°. *Non obviando, scilicet malis & proximorum damnis. Et hoc quando homini de injuria constat, & obviare potest, & sibi ex officio incumbit & competit, sicut competit dominis & multis officialibus: &, secundùm Scotum, tales obviare intelligi debet, quandò esset ad bonum Reipublicæ, & sine periculo propriæ personæ. Tales, inquam, non obviantes, solidum restituere obligantur. Unde. 86. dist. Can.* Facienti. *scriptum est:* Negligere cùm possis perturbare perversos, nihil aliud est quàm fovere; nec caret scrupulo consensionis occultæ, qui manifesto facinori desinit obviare.

Si tamen ad hominis officium non spectat, & malis, seu aliorum damnis cum possit non obstat, licèt mortaliter peccet, quia non diligit proximum sicut seipsum; non tamen satisfacere obligatur. Insuper quamvis ad hominis officium pertineat obviare, & vergeret ad Reipublicæ malum, seu evidens propriæ personæ periculum immineret: tunc non obvians nec satisfacere tenetur, nec insuper ex hoc peccaret, si obviare in corde paratus esset quando prædicta non impedirent. Insuper est notandum, quod si quis Dux multos stipendiarios habet, ad restitutionem tenetur de omni damno, quod inferunt injustè subditi sui, si obviare potest, & non facit.

3°. *Non manifestando, & hoc, secundùm Scotum, cùm quis requisitus in judicio, ut sententialiter res furto sublata, vel aliter injustè detenta, posset restitui domino suo: & tamen veritatem dicendo non iminet sibi periculum statûs seu personæ suæ: talis, inquam, non manifestando, omne damnum quod inde sequitur læso satisfacere obligatur.*

Ex his patet, quod negans in judicio testimonium perhibere in alterius detrimentum, ei ad restitutionem recepti damni obligatus est. Quia scilicet testis legitimè interrogatus à Judice competenti, fit quodammodò eo ipso persona publica, & quamdam officii speciem exercet, quod officium illum obligat ad dicendum ea quæ scit proficua aut nociva unicuique ex partibus quæ de aliquo facto disputant.

CAPUT VII.

De Ordine servando in restitutione, & de Loco in quo fieri debet.

DUPLEX observari debet ordo in restitutione, quorum primus respicit creditores, alter verò debitores; nam si multùm interest nosse quinam creditores præferendi sint, quando omnibus satisfieri non potest: non minoris momenti est indicare inter eos qui tenentur damnum aliquod resarcire, quinam principaliter teneantur. Paucis dicam de hoc duplici ordine in hoc ultimo Capite super septimo Decalogi Præcepto; & incipiam ab eo ordine qui respicit debitores, quia majorem videtur habere connexionem cum iis de quibus superiori proximo Capite egimus.

Quæst. 1. Quot sunt qui, diversis ex causis, idem damnum resarcire teneri possunt?

Resp. Decem numerari possunt, ut apparet ex his quæ præcedenti Capite dicta sunt; vidimus enim, posse aliquem novem variis modis cooperari damno proximi, & ita teneri ad tale damnum resarciendum; cum autem ille qui reverâ damnum injustum intulit, teneatur etiam illud resarcire; consequens est, posse nos decem modis obligari ad restitutionem ob damnum illatum proximo, posseque numerari decem personarum species quæ ad hanc restitutionem ex variis causis obligantur in praxi; ille scilicet qui damnum intulit,

jubens, consulens, expresse consentiens, palpans, receptans furem vel rem furtivam, participans, mutus qui loqui tenebatur, non obstans, & non manifestans.

Quæst. 2. Inter prædictos, quinam principaliter tenentur restituere?

Resp. Quoties res injustè ablata adhuc extat, qui illam habet in sua potestate, principaliter tenetur ad illius restitutionem: sive ipse furtum commiserit, sive tantummodò cooperatus sit aliquo ex prædictis modis; ut enim observat sanctus Joannes Chrysostomus: *Hoc exteriores sanciunt Leges, quæ, raptoribus omissis, eos qui suis rebus spoliati sunt, ab illis reposcere jubent, apud quos sua inventa fuerint.* Si verò illi restituant ablatam rem, cæteri cooperatores eximuntur à restitutione; quia, læso per restitutionem satisfacto, nullus conqueri potest aut aliquam restitutionem exigere.

S. Chrysost. homil. 15 in Epist. 1. ad Corinth. c. 15.

2°. Si res injustè ablata, consumpta fuerit malâ fide, nempè ab eo qui sciebat rem esse alienam: ille tenetur principaliter ad restitutionem ante omnes alios cooperatores; ut enim statuitur in Regulis Juris Canonici: *Pro possessore habetur, qui dolo desiit possidere.* Si autem ille consumptor restituat, alii eximuntur ab onere restituendi.

Cap 36. De Regulis juris. in 6.

3°. Qui mandavit alicui sibi quoquo modo subdito, vel commisit sibi non subdito, ut damnum aliquod inferrent: in his duobus casibus, si damnum, ejus solâ contemplatione, illatum fuit, tenetur principaliter illud restituere, etiam ante illum qui intulit, & alios qui quocumque alio modo cooperati sunt: *Principaliter tenetur*

restituere, inquit Angelicus Doctor, *qui est principalis in facto: principaliter quidem præcipiens, secundariò verò exequens, & consequenter alii per ordinem.* Si autem ille præcipiens restituat, ut de facto tenetur, cæteri eximuntur ab onere restituendi; nisi fortè habeant apud se rem injustè ablatam, aut eam malâ fide consumpserint: in quibus casibus semper tenerentur illam, vel ejus pretium, restituere illi qui totum damnum illatum reverâ restituit. S. Th. 2. 2. q. 62. a. 7. ad 2.

4°. Qui damnum intulit per se ipsum, tenetur restituere ante illos qui cooperati sunt damno, excepto tamen mandante, & eo qui possidet rem injustè ablatam. Si ille autem damnum per se inferens, restituat, cæteri qui minùs cooperati sunt injustè actioni, nihil restituere tenentur. Quòd si contingat ut plures sint æqualiter authores & executores actionis injustæ, quæ damnum proximo intulit: tunc debent inter se convenire pro restitutione integrâ ex æquo faciendâ. Si verò unus ex illis integrum damnum restituerit, cæteri tenentur illi restituere id omne quod debuissent erogare & expendere pro hac restitutione pro sua quisque parte, & illorum etiam qui restituere nolunt; ita ut qui diligentiorem se præbuit in restituendo, non sit pejoris conditionis, quàm alii negligentiores; quia scilicet utiliter suam & aliorum obligationem implevit. Quod conforme est Legi Civili, in qua sic statuitur: *Cùm pecuniam ejus nomine solveris, qui tibi nihil mandaverunt, negotiorum actio tibi competit; cùm eâ solutione debitor à creditore liberatus sit; nisi si quid debitoris interfuit, eam pecuniam non solvi.* Leg. *Cùm pecuniam.* ff. De negotiis gestis.

5°. Loco recenseri possunt non solùm qui efficax dedit consilium ad damnum aliquod inferendum, sed etiam qui consensit, qui laudando incitavit, qui furem aut furtum occultavit, qui auxilium præstitit, qui tacuit, qui non obstitit, qui non revelavit cum teneretur; quia scilicet variæ illæ cooperationes pariunt æqualem restituendi obligationem, & considerantur ut causæ minus principales damni illati. Ac proinde, si unus ex illis minus principalibus cooperatoribus integrum damnum resarciat, defectu eorum qui sunt causæ principales damni, quique nolunt, aut non possunt restituere: tunc cæteri tenentur illum indemnem præstare, illi restituendo portionem hujus damni quam tenebantur restituere, si ille partem suam solummodò restituisset. Quod ita intelligi debet, ut si v. g. decem cooperati sint furto commisso, & duo tantùm possint & velint restituere: si illi duo cooperati sint æqualiter ut causæ minus principales; necesse est ut quilibet illorum resarciat mediam damni partem. Imò si unus tantùm paratus sit ad restituendum, debet integrum damnum restituere; sed, ut dixi, si non fuit causa principalis, cæteri cooperatores tenentur illi restituere portionem seu partem rei quam restituere obligabantur.

Quæst. 3. Si ille qui damnum passus est, condonat restitutionem illius alicui ex cooperatoribus, cæteri tenentur-ne totum damnum resarcire?

Resp. Ut distinctè huic quæstioni responderi possit, varii distinguendi sunt casus. Nam si condonatio fiat illi qui habet

in sua potestate rem injustè ablatam, cæteri qui quovis modo cooperati fuerunt, ad nullam amplius teneri possunt restitutionem; quia, ut superiùs dictum fuit, illo tantùm deficiente, seu nolente, aut non valente restituere, restituere tenentur. Sed in hoc casu hæc condonatio eumdem habet effectum, ac si ille possidens rem furtivam reverâ restituisset, ut etiam in Lege Civili observatum est, in qua sic habetur: *Si ex pluribus obligatis, uni accepto feratur, non ipse solus liberatur, sed & hi qui secum obligantur. Nam cum ex duobus pluribusque ejusdem obligationis participibus, uni accepto fertur, cæteri quoque liberantur: non quoniam ipsi accepto latum est, sed quoniam velut solvisse videtur is qui acceptilatione solutus est.*

Leg. *Si ex pluribus.* ff. De acceptationibus.

Si autem qui passus est damnum, solummodò condonat restitutionem illi qui damnum fieri mandavit: tunc qui habet rem injustè ablatam, semper tenetur illam restituere domino; sed alii qui cooperati sunt, eximuntur à restitutione.

Quod si condonatio facta sit illi tantùm qui per se intulit damnum: tunc duo priores, scilicet mandans & possidens rem ablatam, non eximuntur ab onere restituendi, licèt cæteri cooperatores non amplius teneantur restituere, ut diximus suprà.

Denique si ille cui facienda est restitutio, illam condonet seu remittat alicui ex illis quos diximus teneri quinto loco: hi qui ante illum tenentur, quique sunt causæ principales damni, obligantur semper ad restitutionem totius summæ ablatæ: cæteri verò qui eamdem habent obliga-

tionem cum illo cui restitutio condonata fuit, & qui cooperati sunt damno minùs principaliter, tenentur solùm restituere partem damni non condonatam. Quapropter, si sex cooperati sunt furto sexcentorum aureorum, & ille qui passus est damnum condonet restitutionem uni ex illis qui receptavit & occultavit furem; tunc cæteri tenentur solummodò restituere quingentos aureos, si dicto damno tantùm cooperati sunt ut causæ minùs principales, scilicet per consensum, consilium, silentium & hujusmodi.

Quæst. 4. Quisnam servandus est ordo in solutione creditorum? Et quinam aliis præferendi sunt in dicta solutione?

Resp. Hoc quæsitum locum non habet, quandò debitor habet undè satisfaciat statim omnibus creditoribus; nam in hoc casu nullus servandus est ordo in solutione, cùm creditores nullum patiantur damnum ex ordine non servato. Sed è contra, si debitor non habeat undè omnibus creditoribus satisfaciat, multùm interest scire quos præferre debeat, ne in hoc concursu injustitiam committat.

Dicendum igitur 1°, quòd si sint debita certa, & alia incerta, videtur, quòd regulariter præmittenda sit solutio debitorum certorum; ac proindè si aliquid restituendum sit pauperibus aut Ecclesiæ, vel quia nescitur cui illatum sit damnum, vel quia reperiri non potest Dominus rerum inventarum, vel denique quia in falso pondere vel mensurâ damnum singulis illatum est ita modicum & incertum, ut vix occurrere possit cui restitui debeat. In his casibus regulariter tenenda est prædicta

regula sancti Antonini, ut scilicet certa præferantur incertis: *Restitutio certorum*, inquit, *præponenda est restitutioni incertorum. Sciendum igitur quòd certa omnia obligant restitutioni, id est cùm sciuntur personæ quibus facienda est: priùs integraliter solvenda sunt, quàm restituantur incerta; quandò scilicet scitur, vel dubitatur bona restituentis non sufficere ad utrumque: nam tunc restituenda sunt plenè priùs & integraliter certa.* Idem omninò sentit sanctus Bernardinus Senensis, qui etiam casum non inutilem proponit his verbis: *Priusquàm restituantur incerta, restitui debent certa... Ad cujus intelligentiam ponatur casus, & detur unus qui decem millia habuit de usuris, vel de rapinis: inter quæ quinque millia reperiantur certa, & quinque millia incerta sint; tamen in morte de bonis istius non inveniuntur nisi tria millia, & sic non sufficiunt ad satisfaciendum solummodò certa certis. Tunc manifestè apparet, quòd si quid pro satisfactione incertorum accipitur, ut pauperibus, seu in pias causas dispensetur totum, nova rapina est, & est quodammodò facere raptorem Christum in pauperibus suis. Propterea quicumque hoc intelligit atque novit, licèt pauper sit, vel pauperibus dispenset; si quidquam inde accepit, & rapinam committit, & satisfacere obligatur his qui debent habere certa: quod tamen contrarium quotidiè intelligimus fieri; quia quod restitui debet certis personis, non potest pauperibus dispensari. Extra. De homicidio in Cap.* Sicut dignum.

S. Antonin. p. 2. tit. 2. c. 7. in princ.

S. Bernardin. serm. 39. in Feria. 6. post Dominicam 4. in Quadragesima, a. 3. c. 1.

Quæst. 5. Quænam est secunda regula observanda in ordine restitutionis?

Resp. Secunda regula est, ut primo loco restituantur res quæ adhuc extant in specie, & quæ consequenter non mutaverunt dominum, sed adhuc illius sunt cujus erant priusquàm ab alio detinerentur qui non poterat acquirere verum earum dominium. Ac proinde res depositæ, vel commodatæ, traditæ in pignus, vel ex contractu precarii vel locationis, debent deponentibus, commodantibus, & reliquis restitui præ cæteris creditoribus; quia nemo potest uti rebus alienis ad solvenda debita sua, vel ad aliquid restituendum. Idem dicendum de rebus injustè ablatis, vel ex usurâ comparatis; & si adhuc extent, debent, ex eadem ratione, reddi iis ad quos legitimè pertinent, qui in hoc præferri debent omnibus aliis creditoribus: quod conforme est Juri naturali & Legibus Civilibus. Nam, ut docet sanctus Antoninus, *debet prius restitui rapina, furtum, & usura, quàm debita licito modo contracta; hoc enim esset offerre holocaustum de rapinâ. Sicut injustè acciperetur ab aliquo divite, ut daretur eleemosina pauperi, ut dicit Augustinus in Can.* Fortè, 14. q. 5.

S. Antonin. p. 2. tit. 2. c. 9. parag. 1.

Quandò res aliena non extat ampliùs in specie sub illius potestate qui eam mutuo accepit vel furatus est, sed quocumque modo consumpta fuit: tenetur-ne solvere debita contracta absque injustitia, potius quàm contracta ex aliquo delicto, ut furto & similibus?

Resp. Videtur, quod dum res quæ ad alium pertinebat, non est amplius in manibus debitoris, non tenetur præferre in casu solutionis, illos quibus debet ex contractu licito, aliis quibus ex delicto obli-

gatur : quódque regulariter non magis tenetur præferre primos quàm cæteros ; quia neque in Jure Canonico , neque in Jure Civili , neque in Jure Naturali, major oritur obligatio circa debita prioris generis quàm secundi ; & in hâc materiâ possunt solummodò reperiri rationes plausibiles & convenientes potiùs quàm adstringentes, juxta varias variorum debitorum circumstantias , & personarum quibus aliquid debetur : quæ rationes & circumstantiæ non videntur posse statuere diversam obligationem justitiæ.

Videtur etiam, quod non tenetur quis præferre solutionem vel restitutionem eorum quæ debet ratione alicujus delicti patrati , quàm alterius delicti diversæ speciei: & quod delictorum diversas non auget obligationem quam quis habet resarciendi damna quæ per delicta illata sunt ; nec etiam obligat ad præferendam restitutionem quæ debet fieri pro majoribus delictis , illi quæ pro minoribus debet fieri.

Quæst. 7. Quænam est servanda tertia regula in ordine restitutionis ?

Resp. Præferenda est solutio debitorum realium , solutioni debitorum personalium ; scilicet præponendi sunt creditores, qui habent aliquod pignus aut hypothecam pro assecuratione debiti , illis qui actionem habent principaliter & directè in solam personam debitoris ; juxta dispositionem Legum Civilium in quibus sic habetur : *Eos qui acceperunt pignora , cum in rem actionem habeant , privilegiis omnibus quæ personalibus actionibus competunt , præferri constat.* Ratio est , quia illi quibus aliquod particulare bonum , vel universa

Leg. Eos. Cod. Qui potiores in pignore habeantur.

bona obligata ſunt pro ſolutione debiti, habent verum jus in illa bona, donec debitum ſolutum ſit; adeò ut alienari non poſſint citra eorum conſenſum, & in præjudicium aſſecurationis quam creditores hujuſmodi ſuper illis bonis habent; & ita injuſtè fieret, ſi talia bona diſtraherentur, ut ſatisfieret aliis creditoribus, quia privatentur hypothecarii jure legitimo quod in illa bona habent.

Quapropter quandò adſunt creditores, qui ex aliquo contractu habent hypothecam expreſſam vel tacitam, hoc eſt aſſecurationem ſolutionis per pactum expreſſum vel per Legum diſpoſitionem, in fundum, domum, aut aliam rem debitoris: debent præferri cæteris creditoribus, qui talem non habent aſſecurationem, & qui v. g. ſimpliciter mutuum dederunt.

Quæſt. 8. Quænam eſt quarta regula?

Reſp. Quarta regula ſervanda in ordine reſtitutionis & ſolutionis, eſt ut obſervetur jus commune, quandò non extat lex aut conſuetudo diverſa in aliqua Provinciâ, ſeu Regione in qua ſita ſunt bona debitoris. Et in his caſibus regulariter reſolvendum eſt in foro conſcientiæ, prout judicaretur ab æquis judicibus, qui plenè ſcirent omnes circumſtantias negotii de quo agitur, & qui nullâ falsâ præſumptione niterentur. Hæc regula univerſalior eſt cæteris omnibus, nec prætermitti poteſt ſine injuſtitiâ in ordine reſtitutionis, & ſine injuriâ illorum quibus non ſolvuntur debita juxta ordinem aſſignatum à legibus; S. Th. 1. 2. q. 96. a. 4. in corp. quia, ut docet Angelicus Doctor: *Leges poſitæ humanitùs, ſunt juſtæ vel injuſtæ: ſiquidem juſtæ ſint, habent vim obligandi*

in foro conscientiæ à Lege æternâ, à qua derivantur, secundùm illud Proverbiorum, Cap. 8. Per me Reges regnant, & Legum conditores justa decernunt.

Quæst. 9. Quinam, ex jure communi, servandus est ordo in solutione creditorum qui hypothecam habent?

Resp. Quando plures occurrunt creditores qui hypothecam habent in eadem bona, regulariter præferendi sunt illi quorum hypotheca prior est tempore, juxta regulam Canonicam in qua dicitur: *Qui prior est tempore, potior est jure:* quod etiam in Jure Civili statuitur his verbis: *Si fundum pignori accepisti antequàm Reipublicæ obligaretur, sicut prior es tempore, ita potior es jure.* Hæc autem regula quasdam patitur exceptiones; nam 1°. dos constituta cum hypothecâ expressâ vel tacitâ, præferenda est omnibus debitis anterioribus, quæ solùm habent hypothecam tacitam, ut patet ex Legibus Civilibus; sed non videtur præferenda dos hypothecis anterioribus expressis, licèt super hoc non parva sit difficultas inter Jurisperitos. Sed constat, quòd quamvis hypotheca dotis sit solùm tacita, id est, absque pacto expresso, præfertur tamen hypothecis expressis contractis post matrimonium.

Reg. 54. *De Regulis juris.* in 6.

Leg. *Si fundum.* Cod. Qui potiores in pignore habeantur.

Quæst. 10. Quænam sunt aliæ hypothecæ privilegiatæ in jure?

Resp. Si quis pecuniam dedit mutuam pro reficiendâ domo, vel navi, & hujusmodi, anteferri debet creditoribus etiam anterioribus, quibus per hypothecam obligata est illa domus vel navis: *Interdum,* inquit Lex, *posterior creditor potior est priore: ut putà si in rem ipsam conservandam*

Leg. *Assiduis.* Cod. Qui potiores in pignore habeantur.

impensum est quod sequens credidit : velut si navis fuit obligata, & ad armandam eam vel reficiendam ego credidero. Hujus rei ratio assignatur in alia Lege, in qua sic habetur : *Hujus enim pecunia salvam fecit totius pignoris causam : quod poterit quis admittere, & si in cibaria nautarum fuerit credita, sine quibus navis salva pervenire non poterat. Item si quis in merces sibi obligatas crediderit, vel ut salva fiant, vel ut naulum exolvatur, potentior erit, licèt posterior sit ; nam & ipsum naulum potentius est. Tantumdem dicetur & si merces horreorum, vel area, vel vectura jumentorum debentur. Nam & hic potentior erit.*

Leg. *Hujus.* eod. tit.

2°. Qui alteri mutuam dedit pecuniam ad emendam domum, vel fundum, hoc pacto ut dicta domus vel fundus sibi remaneat per hypothecam obligatus pro assecuratione debiti, præferri debet aliis creditoribus etiam anterioribus : *Licèt*, inquit Lex, *iisdem pignoribus multis creditoribus diversis temporibus datis, priores habeantur potiores ; tamen eum cujus pecuniâ prædium comparatum probatur, quod ei pignori esse specialiter obligatum statim convenit, omnibus anteferri juris authoritate declaratur.* Hæc autem prælatio non propriè nocet aliis creditoribus ; debitor enim non haberet hanc domum, vel hunc fundum, nisi mutua illi data fuisset pecunia quâ egebat ad illius emptionem.

Leg. *Licet.* Cod. Qui potiores in pignore habeātur.

3°. Expensæ moderatæ factæ ab hærede in exequiis defuncti, & solutione salarii debiti Medicis, Pharmacopolis, Chirurgis, ob operam navatam in ultimo morbo, habent hypothecam præferendam etiam anterioribus

terioribus creditoribus ; adeò ut, juxta Leges Civiles, præferri debeant etiam doti ; in quo tamen casu, servanda est consuetudo uniuscujusque regionis ; nam cæteroqui, *in ambiguis, pro dotibus respondere melius est*, ut habetur in Jure Civili.

Reg. 85. *De diversis regulis juris antiqui.*

Demùm hipotheca quam habet Fiscus Principis pro quocumque debito, præferri debet aliis hypothecis tacitis, etiam anterioribus, juxta Leges Civiles ; verùm hæc hypotheca cedit aliis expressis & anterioribus. Quæri autem hîc potest, utrum hypotheca tacita dotis, cedere debeat Fisco Principis : & distinguendum est ; nam si hypotheca dotis præcedat tempore, præferri debet hypothecæ quam habet Fiscus Principis ; si verò sit posterior, cedere debet ex eisdem Legibus ; sed si constare non potest quænam ex dictis hypothecis sit anterior, tunc præferri debet hypotheca dotis, ut colligitur ex Regula Juris Canonici superiùs citatâ. Quæ autem dicta sunt in hac quæstione, probari facilè possunt ex Leg. *Impensa*, & seqq. ff. *De Religiosis & sumptibus funerum*. Leg. *Scimus*. §. In computatione. Cod. *De Jure deliberandi*. Toto titulo. Cod. *De Jure Fisci*. Leg. *Si fundum*. Cod. *Qui potiores in pignore habeantur*. Leg. *Privilegia*. ff. *De Privilegiis creditorum*.

Quæst. 11. Præter creditores hypothecarios, sunt-ne alii qui habeant jus prælationis in solutione vel restitutione debitorum ?

Resp. Postquàm creditoribus hypothecariis soluta sunt debita, juxta varia Privilegia illis competentia ut suprà, aut juxta tempus hypothecæ : statim sequuntur cre-

ditores Chyrographarii, quibus solummodò facta est promissio vel obligatio manu privatâ: & deinde ii quibus nulla facta est promissio vel obligatio in scriptis, qui tamen veri noscuntur esse creditores, vel ex depositione testium, vel etiam ex propriâ debitoris confessione. Et videri potest, quòd, juxta Leges Civiles, regulariter debitor non tenetur præferre aliquem ex his creditoribus qui solummodò habent actionem personalem, cæteris ejusdem naturæ seu conditionis; imò neque tenetur solvere ejusmodi debita juxta ordinem temporis quo contracta fuerunt; quia, ex jure communi, iis tantùm concessa sunt Privilegia Prælationis, qui habent hypothecam saltem tacitam. Et hæc videtur esse dispositio Legis in qua sic habetur: *Pro debito creditores addici sibi bona sui debitoris, non jure postulant. Unde si quidem debitoris tui cæteri creditores pignori res acceperunt: potiores eos, quàm te Chyrographarium creditorem, haberi non ambigitur. Quòd si specialiter vel generaliter nemini probentur obligata, ac sine successore communis debitor, vel ejus hæres decessit: non dominii rerum vindicatione, sed possessione bonorum, itemque venditione, æquali portione pro ratâ debiti quantitate, omnibus creditoribus consuli potest.*

Leg. *Pro debito*. Cod. De bonis authoritate judicis possidendis.

Quæst. 12. Quomodò solvenda sunt debita illis creditoribus, qui nullam habent hypothecam?

Resp. Cùm nullus inter eos potius aut majus jus Prælationis habeat quàm cæteri, æquitas postulare videtur, ut etiam apparet ex Lege modò relatâ, ut hæc debita æqualiter solvantur pro ratâ cujusque por-

tione : ita ut si tales creditores integrum debitum omnes consequi non possint, recipiat quisque illius partem, juxta quantitatem debiti : potest v. g. dari media pars debiti, aut tertia, aut quarta pars & hujusmodi, unicuique ex creditoribus, juxta quantitatem & valorem bonorum ad debitorem spectantium. Ita sentit sanctus Antoninus his verbis: *Sextò veniunt Chyrographaris pro ratâ, non attentâ prioritate contractuum ; quia licitum est debitori, pro cumulo creditorum, facere deteriorem causam creditorum priorum nec dominium nec hypothecam nec privilegium habentium.* Ut Leg. 1. §. *Ex contrario.* ff. De separationibus. Et videri etiam potest, quod debitor, qui se videt non posse integra debita solvere, debet, ut conscientiam suam in tuto ponat, omnibus creditoribus pro ratâ debiti satisfacere saltem in aliqua illius parte, nec potest tutò aliquem non privilegiatum præferre, in aliorum qui æquale jus habent præjudicium.

S. Antonin. p. 2. tit. 2. c. 7. §. 3.

Quæst. 13. Peccat-ne contra justitiam qui non servat ordinem in solvendo vel restituendo, & satisfacit v. g. iis quibus satisfacere non deberet, in præjudicium & damnum illorum quibus solutio priùs competit ?

Resp. Cùm, non observato prædicto ordine, aliqui privantur jure quod habent, juxta Leges, ut ipsis solutio fiat præ aliis, aut cum aliis : & damnum grave illis hoc modo infertur : in hoc peccatur contra justitiam, cum videt debitor, verisimile non esse quod possit omnibus creditoribus integrè satisfacere. Videtur etiam, ob eandem rationem, quod creditores, qui hoc

modo recipiunt solutionem in præjudicium illorum qui præferri debuerant, illis faciunt injuriam, maximè si sciant debitorem non posse omnia solvere; ac proinde tenentur ad restitutionem.

Quæst. 14. Quonam in loco debet fieri restitutio, vel solutio debiti?

Resp. Ut huic quæstioni distinctè & dilucidè respondeatur, præsupponendum est, quod quis teneri potest ad restitutionem vel solutionem; aut propter aliquod delictum, aut quia res possidetur aliena, aut denique ratione alicujus contractûs, ut in variis hujusce Tractatûs locis dictum est. Non abs re erit de his tribus variis casibus sigillatim loqui, ut hæc materia elucidetur in praxi.

Quæst. 15. In quonam loco restituere debet, qui tenetur ex aliquo delicto?

Resp. Cùm ille qui furatus est, usuram commisit, aut quovis alio modo damnum injustum proximo intulit, teneatur tale damnum resarcire: sequitur, quod restituere regulariter debet in eodem loco in quo illatum fuit damnum, & in quo moratur ille qui passus est damnum, ut nihil illi depereat ratione loci in quo fit restitutio; quod certè conforme est rectæ rationi; & quamvis delinquens expensas extraordinarias hâc de causâ sustinere cogatur quæ non minores sint ipsâ re quæ restitui debet; id sibi imputare debet, juxta Juris Canonici regulam, in qua sic habetur: *Damnum quod quis suâ culpâ sentit, sibi debet non aliis imputare.* Quod etiam in Jure Civili statuitur his verbis: *Quod quis ex suâ causâ damnum sentit, non intelligitur damnum sentire.* Unde etiam, si

Reg. 86. *De regulis juris.* in 6.

Reg. 203. ff. *De diversis regulis juris antiqui.*

ille à quo res ablata fuit, aut cui illatum est damnum aliquod injustum, sedem seu locum mutavit, restitutio illi fieri debet in eo loco ubi actu est seu residet, si verisimile sit quod secum transportasset rem ablatam. Et hoc juxta mentem Canonis in quo sic habetur: *Redintegranda sunt omnia expoliatis.* .. *& in eo loco unde abscesserant, funditus revocanda.* Quod si damnum passus, ob translationem rei ablatæ, necessariò sustinere debuisset aliquas expensas; videtur quod in hoc casu, ille qui restituit, possit has expensas computare, & tantùmdem detrahere ex re vel summâ quam restituere tenetur.

Quæst. 16. In quo loco debet fieri restitutio ab eo qui tenetur restituere quia rem habet alienam?

Resp. Qui casu invenit rem proximi perditam, vel qui quovis modo illam bonâ fide possidet & absque delicto, tenetur tantùm restituere in eo loco in quo extat res aliena; quia in hoc casu non debet aliquod subire damnum: unde si ille, cui facienda est restitutio, sit in aliquo loco remoto, sufficit ut moneatur de restitutione faciendâ, ut possit rescribere, quánam viâ, vel medio, velit sibi dictam summam vel rem restitui; quia expensæ faciendæ ad dominum rei spectant. Quod si admoneri non possit sine aliquâ expensâ, ille qui tenetur restituere sine delicto, aut malâ fide, potest se servare indemnem, & expensas factas retinere. Verùm hoc locum non habet, quando qui per aliquod tempus bonâ fide possedit rem alienam, sciens deinde verè esse alienam, distulit tamen, absque legitimâ causâ, illam restituere; quia ex

illo tempore injusta dilatio reum illum constituit, & obligat ad restituendum ita ut Dominus rei in eo ponatur statu, in quo fuisset si absque ullâ morâ restitutio facta fuisset statim atque notum fuit rem esse alienam. Idcircò si verus Dominus passus est aliquod damnum ex illa dilatione, debet illud à detentore resarciri; & si interim Dominus locum mutavit, restitui debet res in loco in quo est Dominus, expensis illius qui ad hanc restitutionem tenetur eo modo quo diximus in præcedenti quæstione.

Quæst. 17. In quonam loco facienda est restitutio, seu potiùs solutio, quando tenetur quis ratione alicujus contractûs?

Resp. Certum est, quod si partes convenerunt in contractu de loco in quo facienda est restitutio, seu solutio, hæc conventio servanda est; nam, juxta Regulam Juris Canonici, *contractus ex conventione Legem accipere dignoscuntur.* Et in Jure Civili: *Contractus Legem ex conventione accipiunt.* Sed si de loco nihil dictum sit in contractu, restitutio, seu solutio, fieri debet ubi verisimilius est, attentis omnibus circumstantiis, quod contrahentes tempore contractûs voluerunt fieri dictam solutionem.

Reg. 85. *De regulis juris.* in 6.

Leg. 1. §. *Si convenit.* ff. Depositi vel contra.

Unde in contractibus depositi, commodati, & aliis in quibus restituenda est eadem res in individuo, videtur quod regulariter restitutio facienda est in eodem loco in quo res accepta fuit; quia ea ut plurimum est intentio illorum qui hujusmodi ineunt contractus. Idem dicendum de contractibus venditionis, locationis, mutui, & similibus; quia ea videtur esse intentio

contrahentium, juxta æquitatem, & solutio fiat in eodem loco in quo res vendita, locata, aut mutuo data, tradita fuit in manus emptoris & aliorum; & si alia fuisset contrahentium intentio, de ea aliquid conventum fuisset in celebratione contractûs.

Si verò quis mutuum det alteri in itinere, aut eo in loco in quo verisimile non est quod residere velit solutionis tempore: tunc videtur quod fieri debet solutio, expensis illius qui mutuum accepit, in loco in quo versatur ille qui mutuum dedit, vel saltem in illius frequentiori domicilio; quia, cum mutuum cedat in solam utilitatem illius qui accipit, æquius videtur, quod si faciendæ sint expensæ, aut aliquod subeundum incommodum, patiatur ille qui mutuum accepit, non verò qui dedit.

Quæst. 18. Qui jam restituit, potest-ne aliquando teneri iterùm restituere?

Resp. Potest id aliquando contingere, videlicet si res per interpositam personam restituta, verè non pervenerit ad illum cui facienda erat restitutio. Quod ut magis liqueat, distinguendæ sunt, ut suprà, diversæ causæ quæ possunt obligare ad restitutionem: Potest enim quis teneri ex aliquo delicto, vel ex contractu, vel quia habet rem alienam. Hoc posito, quærendum est primò.

Quæst. 19. Quomodò potest quis teneri iterùm restituere, quando ad restitutionem tenetur ex aliquo delicto?

Resp. Si ille qui furatus est, vel damnum quodcumque injustum intulit, tradit rem furto ablatam, vel ejus pretium, ali-

cui ad restituendum, & mediator ille non reddit domino cui reddenda erat, vel ejusdem mediatoris culpâ, vel casu etiam fortuito: constat, hanc restitutionem esse iterùm faciendam, imò tertiò & sæpiùs, si necesse sit, donec qui passus est damnum injustum, indemnis efficiatur; quia hæc indemnitas fieri semper debet sumptibus & periculo illius qui commisit delictum. Unde licet prudentissimè egerit, & tradiderit rem, quam tenebatur restituere, Confessario de cujus probitate dubitare nullatenùs poterat: quamvis res restituenda comburatur, vel etiam subripiatur absque ullâ dicti Confessarii culpâ, vel alterius mediatoris: in his casibus semper tenetur quis ad restitutionem donec res illa injustè ablata pervenerit ad dominum qui passus est damnum, vel ad alium de ejus expresso mandato; quia obligatio restituendi, quæ oritur ex delicto, cessare non potest, nisi per realem damni reparationem, nec jactura rei furto ablatæ ex casu fortuito, eximere potest ab onere restituendi.

S. Th. 2. 2. q. 62. a. 6. in corp.

Id colligitur ex Angelici Doctoris doctrinâ: *Tenetur ad restitutionem*, inquit, *non solùm ratione rei, sed etiam ratione injuriosæ actionis, etiam si res apud ipsum non remaneat.* Et expressiùs sanctus Antoninus: *Si vitium usuræ*, inquit, *vel furti, vel alterius damni, est occultum, & restitutio occulto modo per se, vel per alium, facienda est ut non detegatur persona: caveat etiam diligenter, quod cum per alium facit, ita faciat cautè, quod is recipiat cui debet, & non ille sibi retineat; quia non esset propter hoc liberatus: nec confidat de*

S. Antonin. p. 2 tit. 2. c. 4. §. 1.

Prædicatoribus & Confessoribus, & Quæstuariis, qui quærunt pecunias, non animarum salutem.

Quæst. 20. Tenetur-ne quis aliquando iterùm restituere, quando tenetur ex contractu, vel quia habet rem alienam?

Resp. Quando aliquid restituendum vel solvendum est ratione alicujus contractûs, vel aliter absque ullo delicto: tunc si restituenda sit talis res in individuo, ut accidit in commodato, locatione, deposito, vel quando inventa est res proximi: In his casibus non tenetur quis iterùm restituere eamdem rem vel ejus pretium, si casu fortuito periit priusquam tradita sit vero domino; damnum enim quod accidit casu fortuito, debet sustineri à domino rei, juxta Leges Civiles & æquitatem naturalem. *Ad eos*, inquit Lex, *qui servandum aliquid conducunt, aut utendum accipiunt, damnum injuriâ ab alio datum non pertinere, procul dubio est. Quâ enim cura aut diligentiâ consequi possumus, ne aliquis damnum nobis injuria det?* Et in alia Lege sic habetur: *Argentum commodatum, si tam idoneo servo meo tradidissem ad te perferendum, ut non debuerit quis æstimare, futurum ut à quibusdam malis hominibus deciperetur: tuum, non meum detrimentum erit, si id mali homines intercepissent.*

Leg. *Ad eos.* ff. Commodati, vel contra.

Leg. *Argentum.* eod. tit.

Si autem commissa sit aliqua culpa, quæ occasionem præbuerit jacturæ rei, seu damno quod ei accidit: tunc tenetur quis restituere ejus pretium, vel resarcire damnum juxta conditiones appositas in contractu: vel juxta id quod Leges disponunt & statuunt in variis culpis quæ committi possunt in quolibet contractu; nam aliquan-

do tenetur quis ex culpâ levi, imò levissimâ, & aliquando tenetur tantùm ex culpâ notabili, quæ dicitur in jure lata culpa. Jam egimus sigillatim in hoc Tractatu, Capite 5°. de variis culpis, & quo pacto ex his quis teneatur ad restitutionem in variis contractibus; idcircò superfluum esset hîc eadem repetere.

Verùm si quis tenetur, ex aliquo contractu, solvere vel tradere rem aliquam in specie & non in individuo, juxta Philosophorum loquendi modum: id est, tradere rem similem & ejusdem valoris: tunc semper tenetur ad hanc solutionem vel restitutionem, donec ille cui facienda est, verè illam recipiat, vel alius de illius expresso mandato. Et ita si v. g. Petrus debeat Joanni centum aureos ex contractu venditionis, vel mensuram tritici & hujusmodi: mittatque hos centum aureos per Jacobum, in cujus manu pereunt, ex casu etiam fortuito, priusquam tradantur Joanni: damnum hoc pertinet ad Petrum, qui debet solvere alios centum aureos Joanni.

Ille autem qui tenetur ad restitutionem, quia invenit, vel aliàs quia habet penes se, bonâ fide, & absque prævio delicto, rem alienam; hic, inquam, videtur considerandus quemadmodum ille qui gessit aliena negocia absque ullo domini mandato [de quo supra Cap. 3. locuti sumus.] Et quod tantùm tenetur iterùm restituere, quando res periit per ejus culpam latam, seu notabilem, priusquam perveneric in manus domini.

Advertendum hîc, quod dum invenit aliquis, vel aliàs possidet bonâ fide rem alienam, & expectavit per tempus nota-

bile, juxta valorem rei de qua agitur, & adhibuit debitam diligentiam ad reperiendum dominum illius rei; si deinde illam distribuit pauperibus, de consilio Confessarii vel Directoris in re modicâ, aut de licentiâ Episcopi si sit res magni valoris: non tenetur iterùm restituere, licet processu temporis reperiatur verus rei Dominus; quia possessores bonæ fidei tenentur tantùm restituere id in quo facti sunt ditiores, quando res aliena consumpta est bonâ fide.

Idem videtur etiam dicendum de illis, qui cum fuerint ab initio possessores malæ fidei [quia furati erant vel aliam commiserant injustitiam] voluerunt deinde restituere, & cum nullo modo possent invenire illum cui restitutio fieri debebat, post longam & debitam diligentiam, totam summam in opera pia impenderunt; videtur enim, quod etiam illorum mala fides cessaverit & veluti evanuerit, ex quo parati fuerunt ad restituendum omne damnum illatum, juxta dispositionem sacrorum Canonum in similibus casibus, & reverâ impleverunt & resarcierunt meliori modo quo poterant in talibus circumstantiis. Nam in Canone sic statuitur: *Qua occuparant eis, quorum fuerunt, tenentur, in integrum restituere, si habent in facultatibus unde possint ea reddere: & ipsis ex hoc est moderata pænitentia injungenda; quia licet quadam ex his qua occupaverunt, fateantur se pauperibus erogasse, non tamen aliena [cum ipsa potuissent eis quorum fuerunt restituere] debuerunt pauperibus erogare.* Et in alio Canone etiam expressiùs dicitur: *Si ante, sive post interdictum nostrum usu-*

Cap. *Sicut dignum.* §. Eos. *De homicidio.*

Cap. *Cum tu.* De usuris.

ras extorserint, cogendi sunt, per pœnam quam statuimus in Concilio, eas his à quibus extorserunt, vel eorum hæredibus restituere, vel his non superstitibus, pauperibus erogare. Cum igitur supponatur, tales in eodem casu pauperibus erogasse bonâ fide & sine culpâ, non debent cogi iterùm restituere, etiam si deinde verum dominum repererint.

Si verò res inventa sit maximi valoris & momenti, aut summa quæ bonâ vel etiam malâ fide possidetur: post debitam & possibilem diligentiam ut reperiatur verus illius Dominus, si omninò reperiri non potuerit, utilissimum esset sequi consilium Angelici Doctoris in opusculo de usuris, quod illi passim tribuitur: *Quod si fortè,* inquit, *ignorentur successores, & verisimiliter quibus facienda sit restitutio nescitur, vel fortè noscuntur esse in Locis & Regionibus longinquis, & sine spe reversionis, & sine facultate mittendi vel accedendi ad eos... faciendum est, de consilio, Ecclesiæ; hoc tamen superaddito, quod debet ei Ecclesiæ promittere restitutionem faciendam, si necesse fuerit aliquando de futuro tempore, per inopinatam reversionem ipsorum quibus de jure erat facienda.* Et hoc modo aliquoties in praxi vidimus, quod summa debita dabatur Xenodochio, cum eâ redditionis conditione, casu quod reperiretur Dominus; quæ conditio in Libris fundationum scribebatur.

S. Th. Opusc. 73 De usuris. c. 16.

Quæst. 21. Condonatio seu remissio illius cui aliquid solvendum vel restituendum est, eximit-ne ab onere restituendi?

Resp. Certum est, quod si condonatio fiat cum debitis conditionibus & circum-

ſtantiis, ceſſat omninò obligatio reſtituendi: *Nam*, ut habetur in Lege Civili, *ſua quidem quiſque rei moderator atque arbiter eſt*; & ita poteſt donare & remittere quod ſibi ex quâcumque causâ debetur, niſi tamen Leges id prohibeant, & in aliquo caſu limitent & reſtringant hanc naturalem facultatem à dominio provenientem.

Leg. *In re mandata.* Cod. mandati vel contra.

Quæſt. 21. Quænam ſunt conditiones requiſitæ, ad hoc ut remiſſio ſeu condonatio ſit valida, & eximat ab onere reſtituendi?

Reſp. Requiritur 1°, ut qui condonat, ſit Dominus rei vel ſummæ, & poſſit condonare. Unde ſi ſit filiusfamiliàs qui non habeat bona caſtrenſia, vel quaſi caſtrenſia, aut pupillus, aut minor, aut Religioſus profeſſus, aut amens, aut prodigus declaratus à Magiſtratu: remiſſio, ſeu condonatio regulariter non valet; ut diximus tractando de Donatione, Tom. 1. Theol. Moralis, Tract. 7. Cap. 1. Quæſt. 5. Et id patet in diverſis Legibus. Leg. *Si filiusfamiliàs.* ff. De Donationibus. Leg. *Pupillus.* ff. De acquirendo rerum dominio. Leg. *Si inter minores.* Cod. Si minor factus ratum habuerit.

Idem dicendum à fortiori, ſi quis remittat quod non ſibi debetur. V. g. Famulus, vel Filius, vel Procurator ſine expreſſo mandato, remittat rem vel ſummam debitam domino, vel patri, vel principali, abſque illorum facultate.

Idem ferè dici poſſet de Beneficiario, qui poſſidens tantùm bona Eccleſiaſtica, remittit debitum vel reſtitutionem ſibi provenientem ex dictis bonis conſanguineo vel alteri qui citra inopiam poſſet reſtituere; hæc enim remiſſio ſine legitima

causâ facta, invalida censeri potest juxta rationem Canonis, in quo sic legitur: *Abbati vel Monacho Monasterii servum non licebit facere liberum; qui enim nihil proprium habet, libertatem rei alienæ dare non potest. Nam sicut etiam sæculi Leges sanxerunt, non potest possessio alienari, nisi à proprio domino.* Clerici enim non sunt propriè domini redditsuum suorum Beneficiorum, ut probare conatus sum ex Constitutionibus Summorum Pontificum & Conciliorum, & ex constanti doctrinâ Sanctorum Ecclesiæ Patrum. Tom. 2. Theol. Moralis. Tract. 1. Cap. 1. Quæst. 4. & seqq. usque ad Quæst. 12. & toto Cap. 2. ejusdem Tractatûs.

Can. *Abbati.* dist. 54.

Quæst. 23. Quænam sunt cæteræ conditiones requisitæ ut condonatio sit valida?

Resp. Requiritur ut condonatio non sit à jure prohibita; varii autem sunt casus in quibus à sacris Canonibus prohibetur remissio seu condonatio; & in illis inutiliter fieret; quia hæc condonatio nulla declaratur in odium illius qui tenetur restituere ob delictum odiosum, quod Canones omninò impedire volunt ob mala quæ ex eo sequerentur.

Sic Gregorius Papa X. in Concilio Lugdunensi, interdicit Episcopis, & aliis qui habent jus visitationis, ne exigant, imò ne recipiant munera, jubens, ut si quid acceperint in decursu visitationis, ultra expensas moderatas, restituant duplum intra mensem Ecclesiæ de cujus bonis munera acceperunt: *Nullâ eis in hoc dantium remissione, liberalitate, seu gratia valiturâ.*

Cap. *Exigit.* De censibus, exactionibus, & procurationibus. in 6.

Satuitur etiam, ut Judices Ecclesiastici

delegiti non possint aliquid recipere à partibus præter res comestibiles, quæ intra paucos diei consumi possint, quando ipsis spontè offeruntur; & quod si quis Judex hanc Constitutionem violaverit, teneatur omninò restituere: *Si quid autem contra Constitutionem præsentem receperit, ad ipsius restitutionem integram teneatur, nullâ eorum quibus restitutio facienda fuerit, remissione ullatenùs profuturâ eidem.* Et in alia Decretali habetur: *Donec illis à quibus extorserint planè satisfecerint de pecunia sic extorta; nullis privilegiis, pactis, aut remissionibus super hoc valituris.*

Cap. *Statutum.* §. Si quid. *De rescriptis.* in 6.

Cap. *Nolentes.* De hæreticis. *In Clementinis.*

Demùm Concilium Tridentinum decernit, ut Canonici, & alii Choro addicti, priventur distributionibus pro tempore absentiæ, quâvis condonatione prohibitâ: *Reliqui*, inquit, *quavis collusione aut remissione exclusâ, his careant.* De hac materia fusiùs tractavi Tom. 2. Theol. Moralis. Tract. 1. Cap. 7. Quæst. 6. & 7.

Concil. Trid. sess. 24. de Ref c. 12.

Quæst. 24. Condonatio facta per metum vel fraudem, est-ne valida?

Resp. Condonationes, seu remissiones possunt esse nullæ, & consequenter non eximere ab onere solvendi aut restituendi, si factæ fuerint per vim, metum, vel fraudem; quia in his casibus liberæ non sunt. Unde sanctus Bernardinus Senensis de ejusmodi condonationibus distinctè loquens: *Propterea*, inquit, *ad hoc quod liberè fiant, & valeant apud Deum, sunt necessaria ex parte indulgentiam largientis seu remissionem facientis. Primò quod non fiant ex metu, sicut indulgere ac remittere solent subditi terrarum dominis, aut quibuscumque potentibus, quos creditores formidant, si ad*

S. Bernardin. serm. 40. In Sabbato post 4. Dom. in Quadragesimâ, a. 2. c. 4.

petitionem eorum eis non remittant debita sua. Secundò quod non fiant ex verecundiâ, sicut plerumque usurariis fieri solet; nam si alii mediatores vel Confessores, sub pietatis ac discretionis prætextu, creditoribus talibus utuntur verbis, vel modis, quod illi ex verecundia moti atque coacti, non ex libera voluntate, partem vel totum remittunt: quod coram Deo utique non valet. Tertiò quod non fiant ex desperatione, nam plerique indulgent & remittunt partem vel totum, quia de satisfactione & solutione desperant.

In hujusmodi casibus condonationes invalidæ sunt, quia non sunt liberæ, & quia, juxta omnia jura: *Fraus & dolus alicui patrocinari non debet.* Unde etiam sanctus

S. Antonin. p. 2. tit. 2. c. 4. §. 1. Antoninus rectè observat, quod *ubi certum & clarum est debitum, & ratio usurarum vel alterius usurpationis; nisi creditor remittat, etiam si de mille decem tantùm remitteret: si hoc facit, quia putat se aliter non posse residuum habere, nihil valet illa remissio facta ex publico pacto quoad animam. Unde cum mercator infortunia passus, fallit, & occultans multa ex bonis suis mobilibus ut non perveniant ad manus creditorum, quærit compositionem cum eis de minori quantitate quam debeat: putà promittit respondere singulis creditoribus ad rationem quindecim solidorum pro libra, cum tamen posset totum dare vel cedere bonis: cui compositioni assentiunt creditores, & ita recipientes, liberant eum de residuo. Certum est, quia quoad Deum adhuc tenetur de residuo; cum illi non spontè, sed coactè fecerint illam remissionem, volentes potius illâ parte carere quam toto. Quin imò & si cederet bonis totaliter nihil sibi reservando, &*

non sufficiunt bona illa ad satisfaciendum; si postea pervenerit ad pinguiorem fortunam, tenetur de residuo. Cap. *Odoardus.* Extra. *De solutionibus.* *Cap.* Officii. *De Testamentis.*

Hæc omnia apertè demonstrant, rémissiones seu condonationes illorum cui restitui vel solvi aliquid debet, sæpius coram Deo, qui *scrutator est cordium & cognitor secretorum*, esse inutiles & nullas; & idcircò sedulo observandum in praxi, ut illis quis non utatur nisi qualitates superiùs requisitas habeant, & præsertim sint reverâ liberæ, & immunes à fraude, errore, & violentiâ.

TRACTATUS NONUS.

De octavo Decalogi Præcepto.

CAPUT PRIMUM.

De rebus quæ hoc Præcepto prohibentur.

Quæst. 1. QUIBUSNAM verbis exprimitur hoc præceptum in Scriptura?

Resp. Hoc præceptum in Exodo paucis admodum verbis exprimitur, ut etiam pleraque alia præcepta, licet reverâ magnas obligationes includat, ut infra videbimus: *Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.* Exod. c. 20. v. 16.

Quæst. 2. Hoc præceptum est-ne positivum, an negativum?

Resp. Non est necesse hîc repetere, quod præcepta affirmativa ea sunt, quæ nobis aliquid præcipiunt agendum. V. g. ut honoremus parentes: & quod negativa dicuntur ea quæ prohibent ne aliquid agamus. V. g. ne occidamus, furemur & ejusmodi; ut fusiùs explicuimus Tomo 6. hujusce Theologiæ Moralis. Tract. 2. in principio. Hoc posito, dicere possumus,

quod hoc octavum Decalogi Præceptum est affirmativum & negativum; quia negativum est, dum expresśè prohibet ne falsum feramus testimonium; positivum autem dum jubet ut veritatem sectemur dum loquimur. Id nobis demonstratur in Catechismo Romano his verbis: *Verùm hoc pracepto eadem ratione & viâ progrediendum est qua in cateris progressi sumus, ut videlicet animadvertantur in eo dua Leges: Altera prohibens ne falsum dicatur testimonium: jubens altera, ut simulatione fallaciisque sublatis, dicta & facta nostra simplici veritate metiamur; cujus Officii Apostolus Ephesios illis verbis admonuit:* veritatem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia. Catech Concil. Trid. p. 3. de 8. Præcepto. nu. 5.

Quæst. 3. Quænam hoc præcepto prohibentur?

Resp. Non solùm prohibet Deus, ne committamus injustitiam in externis judiciis, sive per falsa testimonia, sive per falsificationes scripturarum quæ valent in judiciis; sed etiam vetat quamlibet detractionem, calumniam, imò & omne judicium temerarium & quodlibet mendacium. Quare ut explicemus omnes & singulas nobis hoc præcepto impositas obligationes, agemus 1°, de Mendacio. 2°, de Falso testimonio. 3°, de Calumnia & detractione. 4° denique, de judiciis temerariis.

CAPUT II.

De Mendacio.

Quæst. I. QUID est mendacium?

Resp. *Mendacium*, ex sancto Augustino, *est falsa significatio cum voluntate fallendi*. Et *omnis qui mentitur, contra id quod sentit loquitur, voluntate fallendi*. Et ita primâ fronte videtur, quod duo requiruntur ad mendacium, scilicet enunciatio externa voce aut scripto facta, aut etiam quovis alio signo; quæ enunciatio contraria sit cogitationi nostræ: & voluntas aut consilium his signis utendi ad fallendum proximum, dum ei suadere conamur quod aliquid verum sit, quod reverâ falsum esse novimus. Attamen licet hæc fallendi voluntas regulariter & aliquo modo inveniatur in mendacio; non est absolutè ad mentiendum necessaria; quia etiam, juxta eundem Augustinum, *ille mentitur qui aliud habet in animo, & aliud in verbis vel quibuslibet significationibus enunciat; unde duplex cor dicitur esse mentientis.*

S. August. lib. contra mendacium. c. 12.

Idem. In Enchir. de fide, spe, & charitate. c. 22.

S. August lib. De mendacio. c. 3.

Si enim intentio fallendi esset absolutè necessaria ad mendacium, mendacia jocosa, & incogitanter seu temerè dicta, aut quæ proferuntur ad vitandum alicujus dolorem, & illa quæ dicuntur etiam si fides eis non adhibeatur, & hujusmodi non essent propriè mendacia; quod certè contrarium est non solùm doctrinæ sancti Augustini, sed etiam Angelici Doctoris: *Quod autem*, inquit, *aliquis intendat falsi-*

S. Th. 2. 2. q. 110 a. 1. in corp.

tatem in opinione alterius constituere fallendo ipsum, non pertinet ad speciem mendacii, sed ad quamdam perfectionem ipsius. Et Paulò post idem Angelicus Doctor expressè ait: *Cupiditas fallendi pertinet ad perfectionem mendacii, non autem ad speciem ipsius: sicut nec aliquis effectus pertinet ad speciem suæ causæ.* Ibid. ad 3.

Quæst. 2. Est-ne idem, dicere rem falsam, & mentiri? vel potiùs, mentiunturne omnes qui dicunt falsitatem?

Resp. Hæc inter se multùm differunt; nam potest dici falsum sine mendacio, si ita dicatur quia verum putatur; V. g. si quis dicat primam sonuisse horam, quia fidem alteri ita dicenti adhibuit. Potest etiam quis mentiri, verum dicendo; ut si quis rem asserat ita se habere, licet aliter sentiat, & verba sua verum, contra propriam asserentis opinionem, contineant. Ideo si quis putans Petrum hominem probum, dicat tamen esse improbum, aut furem: reverâ mentitur, etiam si Petrus improbus factus fuerit & fur; quia constat id dictum fuisse contra propriam loquentis opinionem & cum intentione fallendi. Id luculenter explicat sanctus Raymundus, authoritati sacrorum Canonum, pro more suo, innixus.

Non omnis, inquit, *qui mentitur, dicit falsum; imò aliquando dicit verum, licet intendat dicere falsum: & è converso non omnis qui dicit falsum mentitur; imò aliquando credit dicere verum, licet dicat falsum. Ergo qui mentitur, semper fallit voluntate, licet quandoque fallatur in facti veritate; & ideo semper peccat; quia ream linguam non facit nisi rea mens.* 22. q. 2. S. Raymund. in sum. lib. 1. tit. *De mendacio & adulatione.* §. 2.

Homines. *Qui verò dicit falsum, non semper peccat; aliquando enim dicit falsum cum intentione fallendi, & tunc est peccatum & mendacium: aliquando dicit falsum, & credit dicere verum; & tunc si adhibuit diligentiam debitam, non peccat; sin autem, saltem peccat venialiter 22. q. 2.* Homines. *Qui autem dicit mendacium, semper peccat.*

Quæst. 3. Mendacium potest-ne esse licitum in aliquo casu?

S. August. In Enchirid. *De fide, spe, & charitate.* Cap. 22. Refertur in *Can.* Is autem. 22. q. 2.

Resp. Huic quæstioni dilucidè respondet sanctus Augustinus: *Cum*, inquit, *verba propterea instituta sint, non per qua se invicem homines fallant, sed per qua quisque in alterius notitiam cogitationes suas proferat. Verbis ergo uti ad fallaciam, non ad quod instituta sunt, peccatum est. Nec ideo ullum mendacium putandum est non esse peccatum, quia possumus aliquando alicui prodesse mentiendo: Possumus enim & furando, si pauper cui palam datur, sentit commodum: & dives cui clam tollitur, non sentit incommodum, nec ideo tale furtum quisquam dixerit non esse peccatum.*

Et ita concludendum est, quod sicut furtum nunquam potest esse licitum, [quia etiamsi non peccetur quando aliquid accipitur in extrema necessitate; hæc actio solummodò à peccato eximitur quia furtum non involvit, cum in extrema necessitate omnia communia fiant] ita mendacium nunquam potest esse sine peccato; eò magis quod etiam si in extrema necessitate proferatur, est tamen semper verum mendacium. Unde egregiè sanctus Augustinus: *Non ideo*, inquit, *mendacium*

S. Augustin. Ibid.

poterit aliquando laudari, quia nonnumquam pro salute quorumdam mentimur: peccatum ergo est, sed veniale quod benevolentia excusat, & ideo fallacia damnat.

Illius doctrinæ rationem explicat Angelicus Doctor, dum sic loquitur: *Illud quod est secundùm se malum ex genere, nullo modo potest esse bonum & licitum; quia ad hoc quod aliquid sit bonum, requiritur quod omnia rectè concurrant: bonum enim est ex integra causâ, malum verò est ex singularibus defectibus. Ut Dionisius dicit.* 4. Cap. De Divinis nominibus. *Mendacium autem est malum ex genere; est enim actus cadens super indebitam materiam: cum enim voces naturaliter sint signa intellectuum, innaturale est & indebitum quod aliquis voce significet id quod non habet in mente; unde Philosophus dicit* in 4. Ethicor. *quod mendacium est per se peccatum, & fugiendum; verum autem est bonum & laudabile. Unde omne mendacium est peccatum, sicut etiam Augustinus asserit in Libro contra mendacium.* Sanctus Bonaventura huic veritati adstipulatur dicens: *Absque dubio omne mendacium est peccatum, & adeo est ipsi mendacio essentiale esse peccatum, ut nullo pacto, nullo fine, nullâ dispensatione, nec humanâ nec divinâ; possit fieri benè.*

S. Th. 2. 2. q. 110. a. 3. in corp.

S. Bonovent. in 3. sentent. dist. 38. a. 1. q. 2. in corp.

Quæst. 4. Quid fieri potest, dum nullo alio modo potest vita proximi salvari, aut etiam salus ejus æterna procurari, quam mendacium proferendo?

Resp. Si validæ tantùm adessent rationes ad probandum, ne quidem in his urgentissimis casibus, posse nos mentiri: Si Divinâ ita disponente providentiâ, sancti Patres & Ecclesiæ Doctores de hac ma-

teria fusè & ex professo non tractassent; sique præsertim sanctus Augustinus sigillatim non respondisset iis omnibus objectionibus quibus humana infirmitas multum in plurium animis robur addit: fatendum est, difficile admodùm hanc veritatem, contra tot proprii ingenii præjudicia, suaderi potuisse. Sed dum Christianis loquimur, nihilque dicimus quod priùs à sanctis Patribus, non cursim, sed in plenis dissertationibus eâ de re habitis, assertum non fuerit: magna certè spes affulget, veritates talibus testimoniis roboratas omnem humanarum mentium resistentiam procul ablaturas.

Sanctus Augustinus hanc difficultatem sibi his verbis proponit: *Quomodo apud homines, qui procul dubio si falluntur, avertuntur à pernicie vel alienâ vel suâ, periclitantibus subvenitur hominibus, si nos humanus ad mentiendum non inclinet affectus?*

S. August. lib. *contra Mendacium.* c. 19.

Si Doctores quidam neoterici hoc modo interrogarentur, facilè juxta propria principia responderent, quod in hujusmodi casibus æquivocatione aut restrictione mentali utendum est: & dicere v. g. hominem non esse in tali loco, subintelligendo aut etiam submissâ voce dicendo, *ut occidatur:* Vel, hoc non feci, subintelligendo, *ut tibi dicerem*, & hujusmodi. Sed quia sanctus Augustinus talia ignorabat principia, & puriori omninò doctrinâ fulgebat, sic respondet.

Si patienter me audiat turba mortalitatis, turba infirmitatis, respondebo aliquid pro negocio veritatis. Certè pia, vera, sancta castitas non nisi ex veritate est, & quisquis adversus eam facit, profectò adversus veritatem

tatem facit. Cur ergo & si non possit aliter periclitantibus subveniri, non committo stuprum, quod ideo est contrarium veritati quia contrarium est castitati? Et ut periclitanti subveniatur, loquor mendacium, quod ipsi apertissimè est contrarium veritati? Quid apud nos tantùm promeruit castitas, & offendit veritas; cum omnis ex veritate sit castitas, & sit non corporis, sed mentis castitas, veritasque in mente habitet, sicut etiam corporis castitas.

Postremò quod paulo ante dixi, & iterùm dico, quisquis mihi pro persuadendo & defendendo ullo mendacio contradicit, quid dicit, si verum non dicit? Si autem propterea est audiendus, quoniam verum dicit; quomodo me vult facere, verum dicendo, mendacem? Quomodo mendacium patronam sibi adhibet veritatem? An adversario suo vincit, ut à se ipsâ vincatur? Quis hanc absurditatem ferat? Nullo ergo modo dixerimus, eos qui asserunt aliquando esse mentiendum, id asserendo, esse veraces; ne, quod est absurdissimum & stultissimum credere, veritas nos doceat esse mendaces.

Quale est enim, ut esse adulterandum nemo discat à castitate, Deum offendendum nemo discat à pietate, cuiquam nocendum nemo discat à benignitate, & esse mentiendum discamus à veritate? Porro si hoc non docet veritas, non est verum: si non est verum, non est discendum: si non est discendum, nunquam est igitur mentiendum.

Sed aliquando, prosequitur idem sanctus Doctor, *nobis ipsius quoque salutis æternæ periculum opponitur, quod nostro mendacio, si aliter non potest, depellendum esse* Ibid. c. 20.

clamatur : velut si quisquam baptizandus in potestate sit impiorum atque infidelium constitutus , ad quem perveniri non possit ut lavacro regenerationis abluatur , nisi deceptis mentiendo custodibus. Ab hoc invidiosissimo clamore , quo cogimur non pro cujusquam opibus , vel honoribus in hoc saeculo transcurrentibus , non pro ipsa hujus temporis vitâ , sed pro aeterna hominis salute mentiri , quo confugiam nisi ad te veritas ? & mihi abs te proponitur castitas.

Cur enim si custodes isti , ut nos ad baptizandum hominem admittant , stupro illici possunt , non facimus contraria castitati : & si mendacio decipi , facimus contraria veritati : cum procul dubio nulli esset amabilis castitas , nisi eam praeciperet veritas ? Proinde ut perveniatur ad hominem baptizandum , fallantur mentiendo custodes , si hoc jubet veritas. Sed quomodo jubeat veritas , ut homo baptizetur, esse mentiendum, si non jubet castitas , ut homo baptizetur, esse moechandum ? Cur autem hoc non jubet castitas , nisi quia hoc non docet veritas ? Si ergo nisi quod veritas docet , facere non debemus : cum veritas doceat , nec propter hominem baptizandum, facere quod contrarium est castitati : quomodo nos docebit facere, propter baptizandum hominem , quod ipsi contrarium est veritati ?

Sed sicut oculi ad intuendum solem parùm firmi , ea tamen quae à sole illustrantur libenter intuentur : sic animae jam valentes delectari pulchritudine castitatis , non tamen omninò per se ipsam considerare veritatem , unde lucet castitas , possunt , ut cum ventum fuerit ad faciendum aliquid quod adversum est veritati , ita refugiant & exhorreant

quemadmodum refugiunt & exhorrent, si faciendum aliquid proponatur quod adversum est castitati. Ille autem filius, qui verbum suscipiens, à perditione longè aberit, & nihil falsi ex ejus ore procedit, tam sibi clausum deputat, si ad subveniendum homini per mendacium, quam si per stuprum transire cogatur. Et Pater exaudit orantem, ut valeat sine mendacio subvenire, cui vult pater ipse, cujus inscrutabilia sunt judicia, subveniri.

Præsertim cum perspicuum sit, Deum nostra operâ non indigere, ut ea quæ decrevit impleat. *Numquid Deus indiget mendacio vestro, ut pro illo loquamini dolos?* Job. c. 13. v. 7.

Demùm idem sanctus Augustinus hanc quæstionem breviter resolvit dicens: *Nec enim rectè testimonii veritas, pro cujusquam temporali commodo ac salute corrumpitur: ad sempiternam verò salutem, nullus ducendus est opitulante mendacio.* Hunc Doctorem sequens sanctus Isidorus Hispalensis: *Omne*, inquit, *genus mendacii summoperè fuge, nec qualibet fallaciâ vitam alicujus defendas. Cum*, ut docet Alexander III. *Scriptura sacra prohibeat pro alterius vitâ mentiri.*

S. August lib. De mendacio. c. 21. Refertur in Can. *Primum* 22. q. 2.

S. Isidorus. Cap. *De mendacio.* Refertur in Can. *Omne* 22. q. 2.

Alex. III. In Conc. Later. 3. Refertur in Cap. *Super eo.* De usuris.

Quæst. 5. Quid responderi potest objectioni quæ plerumque sumitur ex variis exemplis in Scriptura sacra relatis, quibus constare videtur, sanctos in quibusdam casibus mentitos fuisse?

Resp. Pleraque hujuscemodi præsumpta mendacia, à Sanctis excusantur Patribus, qui probant, vera non fuisse mendacia; & etiamsi omnia Sanctorum verba à falsitate immunia non crederentur, non ideo

sequeretur imitandos esse in talibus; nemo enim unquam asseruit, Sanctos impeccabiles omninò fuisse, aut non potuisse per inadvertentiam in aliquod veniale peccatum incidere.

8. August. Contra mendac. c. 15. *Quapropter*, ut docet sanctus Augustinus, *quando nobis de Scripturis sanctis mentiendi proponuntur exempla : aut mendacia non sunt, sed putamus esse dum non intelliguntur : aut si mendacia sunt, imitanda non sunt, quia justa esse non possunt.*

Sed quod scriptum est, benè Deum fecisse cum Hebræis obstetricibus, & cum Rahab Hiericontina meretrice : non ideo factum est, quia mentitæ sunt, sed quia in homines Dei misericordes fuerunt. Non est itaque in eis remunerata fallacia, sed benevolentia : benignitas mentis, non iniquitas mentientis. Sicut enim mirum absurdumque non esset, si alio priùs tempore commissa ab eis aliqua opera mala, Deus propter posteriora opera bona vellet ignoscere : ita mirandum non est, quòd uno tempore in una causa Deus utrumque conspiciens, idest factum misericorditer factumque fallaciter, & bonum remuneravit, & propter hoc bonum, malum illud ignovit.

Restat itaque ut intelligamus illis mulieribus vel in Ægypto, vel in Jericho pro humanitate & misericordia redditam fuisse mercedem utique temporalem, quæ quidem & ipsa æternum aliquid etiam illis nescientibus Prophetica significatione figuraret. Utrum autem sit aliquando vel pro cujusquam salute mentiendum, cum quæstio sit in qua dissolvendâ etiam doctissimi, fatigantur, valdè illarum mulierculārum in illis populis constitutarum, & illis moribus assuetarum, excedebat modum.

Itaque hanc earum ignorantiam, sicut aliarum rerum quas pariter nesciebant, sed scienda sunt à filiis non hujus saeculi, sed futuri, Dei patientia sustinebat: qui tamen eis pro benignitate humanâ, quam famulis ejus impenderant, quamvis caeleste aliquid significantia praemia terrena reddebat. Et Rahab quidem ex Jericho liberata, in Dei populum transitum fecit: ubi proficiens posset in aeterna, & immortalia munera pervenire; quae nullo sunt quaerenda mendacio.

Tunc tamen quod illud opus bonum, & pro sua vita conditione laudabile Israëlitis exploratoribus praestitit, nondum erat talis, ut ab ea exigeretur, sit in ore vestro, est est, non non: *obstetrices autem illae quamvis Hebraeae, si secundùm carnem tantummodo sapuerunt: quid aut quantum est quod eis profuit remuneratio temporalis; quia fecerunt sibi domos, nisi proficiendo pertinuerint ad eam domum, de qua Deo cantatur:* Beati qui habitant in domo tua, in saecula saeculorum laudabunt te! *Multùm autem fatendum est propinquare justitiae, & quamvis re ipsâ nondum, jam tamen spe atque indole animum esse laudandum, qui nunquam nisi hac intentione mentitur, quia vult prodesse alicui, nocere autem nemini.*

Sed nos cum quaerimus sit-ne boni hominis aliquando mentiri, non de homine quaerimus adhuc ad Ægyptum, vel ad Jericho, vel ad Babiloniam pertinente, vel adhuc ad Hierusalem terrenam, quae servit cum Filiis suis: sed de cive illius civitatis, quae sursum est libera, Mater nostra, aeterna in caelis. Et respondetur quaerentibus nobis, omne mendacium non est ex veritate. Filii autem

illius civitatis, Filii sunt utique veritatis. Ejus civitatis Filii sunt, de quibus scriptum est: in ore eorum non est inventum mendacium. *Ejus civitatis Filius est, de quo item scriptum est:* Verbum suscipiens Filius, à perditione longè aberit. *Excipiens autem excepit illud sibi, & nihil falsi ex ejus ore procedit.*

His Filiis superna Hierusalem & Sancta civitatis æterna, si quando ut hominibus obrepit qualecumque mendacium, poscunt humiliter veniam, non inde quærunt insuper gloriam.

Sed dicet aliquis, ergo-ne obstetrices illæ atque Rahab meliùs fecissent, si nullam misericordiam præstitissent, nolendo mentiri? imò verò illæ mulieres Hebrææ, si essent tales de qualibus quærimus, utrum sit eis aliquando mentiendum, nec aliquid falsi dicerent, & fœda ministeria de parvulis occidendis liberrimè recusarent. Sed inquies, ipsæ morerentur. At vide quid sequatur; morerentur enim cælestis habitationis incomparabiliter ampliore mercede quàm domus illæ quas sibi fecerunt, in terra esse potuerunt. Morerentur enim futura in æterna felicitate, mortem perpessæ pro innocentissima veritate. Quid illa in Jericho? Nunquid hoc posset? Nonne si quærentes cives mentiendo non falleret, verum dicendo latentes hospites proderet? An posset interrogantibus dicere, scio ubi sunt, sed Deum timeo, non eos prodo? Posset hoc quidem dicere, si jam esset vera Israëlita, in qua dolus non esset: quod futura erat per misericordiam Dei transiens ad civitatem Dei.

Verum illi hoc audito, inquies, illam perimerent, domum scrutarentur. Sed nunquid consequens erat, ut illos etiam quos

diligenter occultaverat invenirent? Prospexerat enim cautissima mulier, & ibi eos posuerat ubi latere potuissent etiamsi mentienti creditum non fuisset. Ita & illa, si tamen à suis civibus esset occisa, pro misericordi opere, vitam istam finiendam, preciosâ in conspectu Domini morte finisset, & erga illos Beneficium inane non fuisset.

Sed, inquies, quid si, & ad illud locum ubi eos occultaverat, ii à quibus quærebantur perscrutando omnia pervenissent? Isto modo dici potest, quid si mulieri vilissimæ atque turpissimæ non solùm mentienti, verùm etiam pejeranti credere noluissent? nempè etiam sic consecutura fuerat, quæ timendo mentita est.

Et ubi ponimus voluntatem ac potestatem Dei? An fortè non poterat & illam nec civibus suis mentientem, nec homines Dei prodentem, & illos suos ab omni pernicie custodire? A quo enim & post mulieris mendacium custoditi sunt, ab eo potuerunt; etsi illa mentita non esset, utique custodiri. Nisi fortè obliti sumus hoc fuisse in Sodomis factum, ubi masculi in masculos nefandâ libidine accensi, nec ostium domûs in qua erant quos quærebant, invenire potuerunt, quoniam vir justus in causâ omnino simillima pro suis hospitibus mentiri noluit, quos esse Angelos nesciebat, & vim morte pejorem ne paterentur timebat. Et certè poterat talia respondere quærentibus, qualia in Jericho mulier illa respondit. Nam prorsus similiter, & illi interrogando quæsierunt. Sed homo justus noluit pro corporibus hospitum animam suam suo mendacio maculari, pro quibus voluit corpora filiarum alienæ libidinis iniquitate vim perpeti.

Faciat ergo homo etiam pro temporali hominum salute quod potest. Cum autem ad hunc articulum ventum fuerit, ut tali saluti consulere nisi peccando non possit, jam se existimet non habere quid faciat, quando in reliquum esse perspexerit quod non rectè faciat.

Proinde Rahab in Jericho, quia peregrinos homines Dei suscepit hospitio, quia in eorum susceptione periclitata est, quia in eorum Deum credidit, quia diligenter eos ubi potuit occultavit, quia per aliam viam remeandi consilium fidelissimum dedit, etiam superna Hierusalem civibus imitanda laudetur. Quòd autem mentita est, etiamsi aliquid ibi Propheticum intelligenter exponitur, non tamen imitandum sapienter proponitur: quamvis Deus illa bona memorabiliter honoraverit, hoc malum clementer ignoverit.

Quæ cum ita sint, quoniam nimis longum est omnia pertractare, quæ in illo libro dicta sunt posita velut imitanda exempla mentiendi, ad hanc regulam mihi videntur non solum ista, verùm etiam siqua sint talia redigenda: ut aut quod esse creditur, ostendatur non esse mendacium; sive ubi tacetur verum, nec dicitur falsum: sive ubi significatio verax aliud ex alio vult intelligi, quod genus figuratorum, vel dictorum, vel factorum abundat in Propheticis libris: aut quæ convincuntur esse mendacia, non esse imitanda demonstrentur, & siqua nobis ut alia peccata surrepserint, non eis tribuendam justitiam, sed veniam postulandam. Hoc quidem mihi videtur: & ad istam sententiam me superius disputata compellunt.

Quæst. 6. Sed numquid videmus in Scriptura sacra, Deum remunerasse obste-

trices Ægyptiacas, ob delusum ab eis Pharaonem? Quod si ita sit, nonne inde inferendum est, mendacium, in quibusdam casibus valdè urgentibus, posse fieri licitum?

Resp. Huic quæstioni accuratè respondet sanctus Gregorius his verbis: *Nonnulli de obstetricum fallaciâ conantur asserere, hoc mendacii genus non esse peccatum: maximè quod illis mentientibus scriptum est, quia ædificavit illis Dominus domos. In qua magis recompensatione cognoscitur, quid mendacii culpa mereatur. Nam benignitatis earum merces, quæ eis in æterna potuit vitâ retribui, pro admissa culpa mendacii, in terrenam est recompensationem declinata: ut in vita sua quam mentiendo tueri voluerunt, ea quæ fecerunt bona reciperent: & ulterius quod expectarent, mercedis suæ præmium non haberent.* S. Greg. Papa Mor. li. 18. c. 4. in 27. c. Job.

Nam si subtiliter perpendatur amore vitæ præsentis mentitæ sunt, non intentione mercedis. Parcendo quippè conatæ sunt infantium vitam tegere, mentiendo, suam. Et licet in Testamento veteri non nulla possint talia reperiri, penè nunquam tamen hoc, vel tale genus mendacii à perfectis admissum, studiosus ibi Lector inveniet: quamvis mendacium quamdam tenere veritatis imaginem videatur, & sub veteri forsitan Testamento minoris culpæ esse potuit, in quo per taurorum hircorumque victimas, sacrificium non fuit ipsa veritas, sed umbra veritatis. Nam in Testamento novo præceptis altioribus manifestata per carnem veritate proficimus, justumque est, ut facta quædam quæ in illo populo umbra veritatis deservierant, deseramus. Si quis verò per Testa-

mentum vetus vult suum tueri mendacium, quia minus illic quibusdam fortasse nocuerit, dicat, nec esse rerum alienarum raptum, & retributionem injuriæ, quæ infirmis illic concessa sunt, sibi nocere non posse. Quæ omnia cunctis liquet quanta animadversione veritas insequitur, quæ nobis jam, significationis suæ umbrâ postposita, in vera carne declaratur.

Jam superiùs vidimus, sanctum Augustinum in eodem planè sensu respondisse hujusmodi objectioni, sicut & aliis quæ ex variis exemplis in Scriptura sacra relatis elici possunt. Sanctus Thomas & sanctus Bonaventura, potiora Theologiæ Scholasticæ lumina, sibi easdem difficultates proponunt, & non secus ac sanctus Augustinus sanctusque Gregorius, eas dissolvunt: *Dicendum*, inquit sanctus Thomas, *quod in Scriptura sacra, ut Augustinus dicit, inducuntur aliquorum gesta, quasi exempla perfectæ virtutis, de quibus non est æstimandum eos fuisse menticos: si quæ tamen in eorum dictis appareant, quæ mendacia videantur, intelligendum est ea figuraliter & propheticè dicta esse*, &c.

S. Th. 2. 2. q. 110. a. 3. ad 3.

Ad illud quod objicitur, inquit sanctus Bonaventura, *In contrarium per exempla veteris Testamenti de mendacio Abrahæ, Isaac, & Joseph, dicendum quod nullus eorum mentitus est*, &c.

S. Bonovent. in 4. sentent. dist. 18. a. 1. q. 2. ad 1.

Quare cum celebri Concilio Coloniensi dicere possumus: *Certè Christiano homini potius expectanda mors fuerit, quam ut fidem fallat, aut ut mentiatur, vel apud impios etiam pietatis causâ. Nam sibi quisque dictum putare debet, quod Ecclesiastici 7. scribitur.* Noli velle mentiri omne men-

Institutio compendiosa doctrinæ Christianæ in Concil. Coloniensi an. 1536. in explicat. Decalog. 8. Præcepto.

dacium. *Deinde omninò cavendum Christiano, ne mendacio pietatis causam prætexat. Paulus ait:* Si veritas Dei in meo mendacio abundavit in gloriam ipsius, quid adhuc ego tanquam peccator judicor? & non sicut blasphemamur, & sicut aiunt quidam nos dicere, faciamus mala ut eveniant bona, quorum damnatio justa est.

Quæst. 7. Nonne in urgentibus & fastidiosis occasionibus, uti possumus æquivocationibus aut restrictionibus mentalibus, ut aliqua magni momenti veritas occultetur, & effugiamus periculosum aliquod negotium?

Resp. Ut huic quæstioni, quam sæculi corruptio difficilem reddit in praxi, responderi possit: necesse est ut breviter explicemus quid intelligatur per æquivocationem, amphibologiam, vel restrictionem mentalem. Ut plurimùm hæc confunduntur & in eodem planè sensu accipiuntur, licet æquivocatio fiat communiter in uno vocabulo, & amphibologia in plurium copulatione verborum. Et per hæc intelligunt homines, usum quorumdam verborum aut cujusdam loquendi modi ambigui, & sub duplici sensu: cum hac intentione ut ille, ad quem dirigitur sermo, hæc verba intelligat in eo sensu qui non est conformis veritati. Ille autem æquivocationes differunt inter se, quia quædam veræ tantùm sunt in uno sensu quem difficilè & raro admodùm admittunt: aliæ verò quasi æqualiter admittere possunt sensum verum, & sensum falsum, V. g. hæc verba: *Hic homo est Festivus*, possunt æque designare, quod talis sit ad

Hilaritatem Pronus ; aut quod ſit irriſor & mordax. Sed è contra, quando dicitur: *Hic homo reſpicit tantummodò Eccleſiæ bonum :* Frequentiùs hæc verba in bonam partem accipiuntur ; quamvis etiam poſſint de eo intelligi, qui id unum intendit, ut ex bonis Eccleſiæ diteſcat.

Quantùm verò ad reſtrictionem mentalem, tunc fit, quando poſt prolata verba quæ rem falſam exprimunt, ſubintelliguntur alia verba, quæ ſimul unita poſſunt reddere orationem veram. V. g. ſi dicam, *Fui Romæ*, licet verè non fuerim; ſed ſubintelligo hæc verba : *Dico quod*, quæ unita cum aliis : *Fui Romæ*, faciunt verum ſenſum. Vel ſi volens ſignificare, me hodie non vidiſſe talem hominem, dico: *Non vidi talem hominem hodie*, ſubintelligendo: *ut tibi dicam*, vel *apud antipodas*. Et hujuſmodi. Notandum tamen eſt, ſæpius per amphibologias aut æquivocationes, intelligi etiàm reſtrictiones mentales.

His poſitis, videtur, quod quando quis utitur his æquivocationibus, aut amphibologiis, aut etiam reſtrictionibus mentalibus, ſciens ſe hoc modo alteri ſignificare aliquid ſuæ menti & veritati contrarium, ſemper committit mendacium, & conſequenter peccat, cum mendacium ſine peccato eſſe non poſſit, ut ſupra dictum eſt. Id autem facilè probari poteſt, quia certum eſt, quod tunc quis vult per ſua verba ſignificare rem diverſam ab ea quæ in mente eſt, & quod ſic reverà habet duplex cor. Id etiam expreſsè aſſeritur à ſancto Auguſtino, dum ſic loquitur : *Ille mentitur, qui aliud habet in animo, &c.*

S. Auguſt. De mendacio, cap. 3.

aliud verbis, vel quibuslibet significationibus enunciat. Unde etiam duplex cor dicitur esse mentientis, id est duplex cogitatio: una rei ejus quam veram esse vel scit vel putat, & non profert: altera ejus quam pro ipsa profert, sciens falsam esse vel putans.

Igitur dubitari non potest, juxta sancti Doctoris mentem, quin illi qui utuntur æquivocationibus, amphibologiis, aut restrictionibus mentalibus, verè mentiantur; cum satis constet, illos significare talibus æquivocationibus aut restrictionibus, rem planè diversam ab ea quam in mente retinent & occultant. Et ita de talibus, perinde ac de aliis qui simpliciùs mentiuntur, dici potest, illos cum duplicitate cordis loqui, & duas diversas cogitationes habere; nam ex una parte cogitant id quod sciunt aut putant esse verum, & quod occultare intendunt: & ex alia parte cogitant de ea re quam sciunt aut putant esse falsam, quamque dicunt aut significant, dum veritatem significare deberent.

Illi æquivocationum & restrictionum mentalium artifices, eos ad quos loquuntur decipiunt, quod proprium est mentientium; nam si, ut ait idem sanctus Augustinus, dum aliquid cogitamus, & aliud contrarium dicimus, decipimus proximum, & dolosè cum eo agimus: ac habemus velut duo diversa corda, aut cor duplex; cum in una cordis parte veritas videatur, in alia verò concipiatur mendacium quod significare volumus: quod vera deceptio dici debet, dum, ut ait Psalmista, *labia dolosa in corde & corde locuti sunt.* Psal. 11.

Dici autem potest, illum qui verbis æquivocis aut restrictionibus mentalibus uti-

tur, reverà cum duplicitate cordis loqui, dum per sua verba id significare intendit, quod contrarium est veritati quam agnoscit & in corde occultat. Dum id agitur, rerum ordo aliquo modo pervertitur & immutatur; *cum enim*, ut docet Angelicus Doctor, *voces, naturaliter sint signa intellectuum, innaturale est & indebitum, quod aliquis voce significet id quod non habet in mente*. Quod certè bonæ fidei contrarium est, & quodammodo destruit illud Societatis civilis vinculum quod valdê inter homines necessarium est.

S. Th. 2. 2. q 110. a. 3. in corp.

Demùm cum verba, quæcumque sint, significent potius unam rem quam aliam, solummodò quia usus communis id operatur, ut illi quibus dicuntur talia verba tali & tali modo intelligant; inde sequitur, omnia vocabula sensum habere relativum ad eum cui dicuntur, nullumque alium sensum eis convenire dum Petro loquimur, quam illum juxta quem à Petro intelliguntur; constat enim, nos non loqui ut à nobismetipsis intelligamur, sed ab aliis: & ita si tali modo loquimur, ut alii verba nostra in falso sensu intelligant, verè cum hac intentione mentimur, cum his utamur verbis, ut alii intelligant sensum falsum & nostræ cogitationi ac menti contrarium.

Talium æquivocationum & aliarum fraudum quæ in sermone affectari possunt, reprobationem expressam invenimus in Libro vulgò sancto Augustino tributo, sed quem eruditiores à Patre minus antiquo compositum esse asserunt: ***Fallacia,*** inquit, ***atque mendacium & ipsa unum dicunt: fallacia autem fit ingenio, mendacium verè***

Lib. de Conflictu vitiorum & virtutum, c. 19.

simplici verbo. Fallacia igitur dicit... cum in non dando aliquem illudere quærit: quid in petendo moras innectis? non habeo quod tibi tribuere possim: celans utique in corde quid habet, vel quod sibi conservet, vel quod aliis, si voluntas inest, tribuat. Mendacium dicit: omninò quod postulas non habeo; scilicet non artificioso ingenio sicut fallacia, sed simplici negationis verbo frustratur poscentem. Sed veritas ad utraque respondet: nec artificioso ingenio, nec simplici verbo oportet decipere quemquam: quia quolibet artis modo mentiatur; os quod mentitur occidit animam, & omnibus mendacibus pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure. Inter Opera sancti August.

Superfluum videtur hîc fusius probare, usum æquivocationum, amphibologiarum, & restrictionum mentalium æquitati Legique Divinæ consonum non esse; cum ex ipso innato nobis naturali lumine satis constet, talem usum contrarium esse veritati, & bonæ fidei in Societate civili necessariæ. Præterea sancta Sedes Apostolica opiniones contrarias damnavit in celebri, sed planè necessario Decreto contra 65. Propositiones Morales.

25. Propositio damnata.

Cum causâ licitum est jurare, sine animo jurandi, sive res sit levis, sive gravis. Decretum Innocentii XI contra 65 Propos. 4. Martii 1679.

26. Propositio damnata.

Si quis, vel solus, vel coram aliis, sive interrogatus, sive propria sponte, sive recreationis causâ, sive quocumque alio fine juret, se non fecisse aliquid, quod reverà fecit, intelligendo intra se aliquid aliud quod non fecit, vel aliam viam ab ea in

qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, reverà non mentitur, nec est perjurus.

27. Propositio damnata.

Causa justa utendi his amphibologiis est, quoties id necessarium, aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens, & studiosa.

28. Propositio damnata.

Qui mediante commendatione, vel munere Magistratum, vel Officium publicum promotus est, poterit cum restrictione mentali præstare juramentum, quod de mandato Regis à similibus solet exigi, non habito respectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum.

Quæst. 8. Si æquivocationes & restrictiones mentales nunquam licitæ sunt: quomodo responderi poterit his qui objiciunt, Dominum Jesum illis usum aliquando fuisse?

Resp. Verum quidem est, talium duplicitatum fautores varia Scripturæ & Novi etiam Testamenti, loca opponere, ut ostendant, Dominum Jesum Christum illis usum fuisse, & consequenter concludendum esse, licitas esse posse in quibusdam casibus. Sed si consulantur sancti Patres & alii Catholici interpretes, qui hæc loca diligenter interpretati sunt: facilè videbitur, inutilia planè esse ad defendendas æquivocationes & restrictiones mentales.

Etenim locus 24. Capitis Evangelii secundùm Matthæum, & 13. secundùm Marcum, quæ loca à restrictionum mentalium fautoribus adducuntur tanquam magis fa-

ventia suæ opinioni, variis modis exponi possint, nullâ restrictione mentali aut æquivocatione admissâ. Christus loquens cum Apostolis de die judicii: *De die autem illa*, inquit, *& horâ nemo scit, neque Angeli cælorum, nisi solus Pater:* Et secundùm Marcum: *De die autem illa vel horâ nemo scit, neque Angeli in Cœlo, neque Filius, nisi Pater.* Quo pacto, inquiunt adversarii, sine ulla restrictione mentali, poterat Dominus dicere, se nescire diem & horam judicii?

Matth. c. 24. v. 36.

Marci. c. 13. v. 32.

Sanctus Gregorius Papa huic difficultati accuratè respondet, ut & aliis quæ in Scriptura occurrere possunt, his verbis: *Hoc quod de ficulneâ dixistis, in eo sensu propriè Beatus Augustinus loquitur, quia cum Evangelistâ subjungit: nondum enim erat Tempus Ficorum, apertè cognoscitur, quòd per Ficum Dominus in Synagoga fructum quæsierat, quæ folia legis habuit, sed fructum operis non habebat. Non enim poterat Creator omnium nescire, quia fructum Ficus non habuit, quod dum Tempus Ficorum non esset, omnes poterant scire. De eo verò quod scriptum est: quia diem & horam neque Filius, neque Angeli sciunt: omninò rectè vestra sanctitas sensit; quoniam non ad eundem Filium, juxta hoc quod caput est, sed juxta corpus ejus quod sumus nos, est certissimè referendum. Qua de re multis in locis idem Beatus Augustinus eo sensu utitur. Dicit quoque & aliud quod de eodem Filio possit intelligi, quia Deus omnipotens aliquando more loquitur humano, sicut de Abraham dicit.* Nunc cognovi quia times Deum. *Non quia se Deus tunc timeri cognoverit: sed quia tunc eundem Abraham*

S. Greg. lib. 8. Epistol. 42. ad Eulogium Patriarcham Alexandrinum.

facit agnoscere, quia Deum timeret. Sicut enim nos diem latum dicimus, non quòd ipse dies latus sit, sed quia nos latos facit: ita & omnipotens Filius nescire se dicis diem, quem nescire facit, non quòd ipse nesciat diem, sed quia nunc sciri minimè permittat. Unde & Pater solus dicitur scire, quia consubstantialis ei Filius, ex ejus natura qua est supra Angelos, habet ut hoc sciat, quod Angeli ignorant. Unde & hoc intelligi subtiliùs potest: quia incarnatus unigenitus factusque pro nobis homo perfectus, in naturâ quidem humanitatis novit quidem & horam judicii, sed tamen hunc non ex naturâ humanitatis novit. Quod ergo in ipsa novit, non ex ipsa novit; quia Deus & homo factus, diem & horam judicii, non nisi per Deitatis suæ potentiam novit, sicut & in nuptiis cum Mater Virgo diceret vinum deesse, respondit: quid mihi & tibi est mulier? nondum venit hora mea, *&c.*

S. Ambrof. In Lucam, c. 17. Sanctus Ambrosius in eodem sensu explicat Evangelii textum: *Ut*, inquit, *magis dictum secundùm Filium hominis æstimemus; quia temporum finem, non per naturam hominis, sed per naturam Dei novit.*

S. Cyrillus, lib 9 Thesauri. c. 4. *Diem judicii*, inquit sanctus Cyrillus, *ignorare dispensando dixit Christus, ut homini quem assumpsit congruentia diceret; hominis enim naturæ proprium est ignorare futura.*

S. Gregorius Nazianz. Orat. 36. Et sanctus Gregorius Nazianzenus dicit, quod *horam cognitam habet ut Deus: ignorat ut homo.*

Quæst. 9. Quotuplex est mendacii genus?

Resp. Octo mendacii genera numerat sanctus Augustinus, in Tractatu de mendacio, cujus magnam partem Gratianus

in Decreto inseruit. *Primum est capitale mendacium*, inquit, *longéque fugiendum, quod fit in Doctrina Religionis, ad quod mendacium nulla conditione quisquam debet adduci. Secundum autem, ut aliquem lædat injustè, quod & tale est, ut & nulli prosit, & obsit alicui. Tertium est quod ita prodest alteri, ut obsit alteri, quamvis non ad immunditiam obsit corporalem. Quartum, quod fit sola mentiendi fallendique libidine, quod merum mendacium est. Quintum quod fit placendi cupiditate de suaviloquio. His omnibus penitùs evitatis, atque rejectis, sequitur sextum genus, quod & nulli obest, & prodest alicui: veluti si quispiam pecuniam alicujus injustè tollendam sciens, ubi sit, nescire se mentiatur quocumque interrogante. Septimum quod & nulli obest, & prodest alicui, veluti si nolens hominem ad mortem quæsitum prodere, mentiatur. Octavum est genus mendacii, quod & nulli obest, & ad hoc prodest, ut ab immundicia corporali aliquem tueatur.*

S. Aug. lib. de mendacio, c. 4 & 21. refert. in Can. Primum 22. q. 2.

Non est igitur mentiendum in doctrina pietatis; magnum enim scelus est, & primum genus detestabilis mendacii. Non est mentiendum secundo genere, quia nulli facienda est injuria. Non est mentiendum tertio genere, quia nulli cum alterius injuria consulendum est. Non est mentiendum quarto genere, propter mendacii libidinem, quæ per se ipsam vitiosa est. Non est mentiendum quinto genere, quia nec ipsa veritas fine placendi hominibus enuntianda est; quantò minùs mendacium, quod per se ipsum, quia mendacium est, utique turpe est? Non est mentiendum sexto genere: neque enim rectè etiam testimonii veritas pro cujusdam tem-

porali commodo ac salute corrumpitur. Ad sempiternam verò salutem nullus ducendus opitulante mendacio. Non enim malis convertentium moribus aliquis ad bonos mores convertendus est: quia si erga illum faciendum est, debet etiam ipse conversus facere erga alios. Atque ita non ad bonos, sed ad malos mores convertitur, cum hoc ei prabetur imitandum converso, quod ei prastitum est convertendo.

Neque septimo genere mentiendum est: non enim cujusquam commoditas, aut salus temporalis perficienda fidei praferenda est. Nec si quisquam in rectè factis nostris tam malè movetur, ut fiat etiam animo deterior, longéque à pietate remotior, propterea rectè facta deserenda sunt: cum id nobis pracipuè tenendum sit, quò vocare atque invitare debemus, quos sicut nosmetipsos diligimus: fortissimoque animo bibenda est Apostolica illa sententia. Aliis quidem sumus odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem. Et ad hæc quis idoneus?

Nec octavo genere mentiendum est, quia & in bonis castitas animi, pudicitia corporis; & in malis id quod ipsi facimus, eo quod fieri sinimus majus est. In his autem octo generibus tantò quisque minùs peccat cum mentitur, quantò demergit ad octavum: tantò ampliùs, quantò demergit ad primum. Quisquis autem esse aliquod genus mendacii quod peccatum non sit putaverit, decipiet seipsum turpiter, cum honestum se deceptorem arbitratur aliorum. Tanta porrò cacitas hominum animos occupavit, ut eis parum sit, si dicamus quadam mendacia non esse peccata, nisi etiam in quibusdam peccatum dicant esse, si mendacium recusemus.

Quæst. 10. Potest-ne assignari alia mendaciorum divisio?

Resp. Mendacia dividi possunt in perniciosa, officiosa, & jocosa: & ad has tres species reduci possunt, illæ octo quas ex sancto Augustino retulimus; & idem sanctus Doctor huic ultimæ divisioni, quæ brevior, accuratior, & fortè etiam magis universalis quam prima apparet, occasionem dedisse videtur, dum in expositione Psalmi sic loquitur: *Duo sunt omninò genera mendaciorum, in quibus non est magna culpa, sed tamen non sunt sine culpâ: cum aut jocamur, aut, ut proximis prosimus, mentimur.* Hæc ultima divisio placuit sancto Thomæ & sancto Bonaventuræ: *Mentiens,* inquit Seraphicus Doctor, *aut intendit prodesse, aut delectare, aut lædere: secundùm quod intendit prodesse, est mendacium officiosum: secundùm quod intendit delectare, est mendacium jocosum: secundùm quod intendit lædere, & mendacium perniciosum.*

S. Aug. in Psal. 5. Vers. *Perdes omnes qui loquuntur mendacium.*

S. Bonav. in 3. sentent. dist. 38. a. 1. q. 5. in corp.

Quæst. 11. Quandonam mendacium est solummodò peccatum veniale? & quandonam potest esse peccatum mortale?

Resp. Hujus quæstionis resolutio quodammodo reperiri potest in verbis sancti Augustini supra citatis: Nam si, ut ait idem sanctus Doctor, *duo sunt omnino genera mendaciorum, in quibus non est magna culpa, sed tamen non sunt sine culpa: cum aut jocamur, aut, ut proximis prosimus, mentimur*; inde concludi potest, quod ut plurimùm, mendacia tantummodò noxia seu perniciosa, sunt peccata mortalia, aliæ autem duæ species, ex natura sua peccatum tantùm veniale important,

S. Th. 2. 2. q. 110. a. 2. in arg. sed contra, & in corp.

Angelicus Doctor de mendaciis in eodem planè sensu loquitur dum ait: *Peccatum mortale propriè est, quod repugnat charitati, per quam anima vivit, Deo conjuncta, ut dictum est: potest autem mendacium charitati tripliciter contrariari: uno modo secundùm se: alio modo secundùm finem intentum: tertio modo per accidens: secundùm se quidem charitati contrariatur ex ipsa falsa significatione, qua quidem si sit circa res divinas, contrariatur charitati Dei, cujus veritatem aliquis tali mendacio occultat vel corrumpit; unde hujusmodi mendacium, non solùm opponitur virtuti veritatis, sed etiam virtuti Fidei, & Religionis: & ideo hoc mendacium est gravissimum & mortale.*

S. Th. 2. 2. q. 110. a. 4. in corp.

Si verò falsa significatio sit circa aliquid, cujus cognitio pertineat ad hominis bonum: putà quæ pertineat ad perfectionem scientiæ, & informationem morum, tale mendacium, in quantum infert damnum falsæ opinionis proximo, contrariatur charitati, quantum ad dilectionem proximi: unde est peccatum mortale.

Si verò falsa opinio ex mendacio generata, sit circa aliquid, de quo non referat utrum sic, vel aliter cognoscatur; tunc ex tali mendacio non damnificatur proximus: sicut si quis fallatur in aliquibus particularibus contingentibus, ad se non pertinentibus: unde tale mendacium secundùm se non est peccatum mortale.

Ratione verò finis intenti aliquod mendacium contrariatur charitati: putà, quod dicitur aut in injuriam Dei, quod semper est mortale peccatum; ut pote religioni contrarium: aut in nocumentum proximi, quan-

tum ad personam, divitias, vel famam: & hoc etiam est peccatum mortale; cùm nocere proximo sit peccatum mortale: ex sola autem intentione peccati mortalis, aliquis mortaliter peccat. Si verò finis intentus non sit contrarius charitati, nec mendacium secundùm hanc rationem erit peccatum mortale: sicut apparet in mendacio jocoso, in quo intenditur etiam utilitas proximi: per accidens autem potest contrariari charitati ratione scandali, vel cujuscumque damni consequentis: & sic erit etiam peccatum mortale: dum scilicet aliquis non veretur propter scandalum publicè mentiri.

Demùm sanctus Bonaventura hanc quæstionem paucis verbis resolvit, dicens: *Peccatum mendacii non est generaliter mortale, sed mortale fit ratione materiæ circa quam, & ratione contemptûs, & ratione nocumenti, & etiam ratione libidinis mentiendi, quæ faciunt mendacium esse perniciosum & mortale peccatum. Et quia, hæc non semper concurrunt ad esse mendacii, ideò potest esse aliquando veniale, aliquando mortale.* S. Bonavent. in lib 3. sent. dist. 38. a. 1. q. 3. in corp.

Quæst. 12. Potest-ne peccari contra hoc præceptum aliter quam verbis?

Resp. Quamvis mendacium frequentiùs linguâ committatur, tamen sancti Patres, & post ipsos Doctor Angelicus, agnoscunt duos peccandi modos, scilicet simulationem, & hypocrisim.

Quæst. 13. Quid est simulatio? Et peccatne qui eâ utitur?

Resp. Simulatio fit, cum quibusdam actionibus, aut aliis signis, studiosè insinuatur aliquid veritati contrarium: veluti dum quis vult videri alius quam reverâ sit:

aut velle id quod reverâ non vult, & hujusmodi. Satis autem constat, tales simulationes non esse sine peccato; quia, ut supra ex sancto Augustino retulimus: *Ille mentitur qui aliud habet in animo, & aliud in verbis, vel quibuslibet significationibus enunciat; unde duplex cor dicitur esse mentientis.*

S. Aug. lib. De mendacio, c. 3.

Unde etiam Angelicus Doctor sic expressè loquitur: *Ad virtutem veritatis pertinet, ut quis talem se exhibeat exteriùs per signa exteriora qualis est: signa autem exteriora non solùm sunt verba, sed etiam facta: sicut ergo veritati opponitur quòd aliquis per verba exteriora aliud significet quàm quod habet apud se (quod ad mendacium pertinet) ita etiam opponitur veritati quòd aliquis per aliqua signa factorum vel rerum aliquid significet contrarium ejus quod in eo est: quod propriè* simulatio *dicitur. Unde simulatio propriè est,* mendacium quoddam in exteriorum signis factorum consistens. *Non refert autem utrum aliquis mentiatur verbo, vel quocumque alio facto, ut suprà dictum est; consequens est etiam, quod omnis simulatio est peccatum.*

S. Th. 2. 2. q. 111. a. 1. in corp.

Id eleganter eloquenterque abstruitur à sancto Gregorio Papâ, dum explicans hæc verba Libri Job: *Simulatores & callidi provocant iram Dei*, sic loquitur: *Cum simulatores diceret, aptè subjunxit:* & callidi; *quia nisi ingenio calleant, quod videri appetunt, congruè simulare non possunt. Sunt enim nonnulla vitia, quæ etiam à sensu tardioribus facilè perpetrantur. Elatione namque intumescere, avaritiæ æstibus inhiare, luxuriæ pulsanti succumbere, etiam quilibet obtusis sensibus potest: simulationis*

S. Gregor. Moral in 36. cap. Job. l. 26, c. 23.

verò

verò falsitatem exequi, nisi qui subtilioris ingenii fuerit, non potest. Quisquis enim talis est, ad custodienda duo videlicet continuâ observatione dividitur, ut callidè noverit & occultare quod est, & ostentare quod non est, & vera mala premere, & falsa bona monstrare: nec se apertè in hoc quod videtur extollere, atque ut majorem gloriam teneat, sæpè se simulat gloriam declinare. Qui enim ante oculos hominum sequendo eam apprehendere non potest, studet plerumque gloriam tenere fugiendo. Hæc itaque simplicibus minimè congruunt: quia si congruunt, jam simplices non sunt. Benè autem cùm diceret simulatores & callidi non subdidit: merentur, sed provocant iram Dei. *Iram quippè Dei mereri, est etiam nesciendo peccare. Provocare verò, est mandatis illius sciendo contraire, scire bonum, sed despicere: facere posse, nec velle. Hi enim perpetratione nequitiæ intrinsecùs tenebrescunt, & ostentatione justitiæ superficie tenùs dealbantur. Quibus voce Dominicâ dicitur:* Væ vobis Scribæ, & Pharisæi hypocritæ, quia similes estis sepulchris dealbatis, quæ foris parent hominibus speciosa, intus verò plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia: ita & vos quidem foris apparetis hominibus justi, intus autem pleni estis hypocrisi & iniquitate. *Foris ergo ostendendo servant, quæ vivendo intus impugnant. Intus verò mala cogitantes exaggerant, quæ foris alia superducentes occultant.*

Ante districtum itaque judicem excusationem jam de ignorantiâ habere non possunt: quia dum ante oculos hominum omnem modum sanctitatis ostentant, ipsi sibi

ſunt teſtimonio, quia bene vivere non ignorant.

Dicatur igitur rectè: ſimulatores & callidi provocant iram Dei. *Quid vero eos ad extremum ſequatur, adjungit dicens:* (Neque clamabunt cum vincti fuerint.) *Omnis iniquus, qui cum iniquus ſit, ſanctus videri non appetit, in flagelli percuſſione deprehenſus, fateri quod iniquus ſit, non erubeſcit. Qui vero iniqua agens, humana de ſe judicia ſub ſpecie ſanctitatis intercipit, etiam cum flagello percutitur, iniquum ſe prodere refugit: quia ſanctus videri conſuevit. Siquando autem graviter coarctatur, iniquum ſe vix ſuperficie tenùs confitetur: quia interna ſua detegere veraci Confeſſione confunditur. Quaſi liberi verò ſumus, cum nullà correptione caſtigamur. Quaſi autem vincimur, cum flagello percuſſionis aſtringimur. Vincti igitur tanto clamamus altius, quanto in percuſſione poſiti, peccata noſtra veracius confitemur. Apud aures quippè Dei vox valida devota Confeſſio eſt.*

Quia ergo ſimulatores quoſque etiam cum percuſſionis flagella corripiunt, ad Confeſſionem ſimplicem non perducunt: cognoſci etiam peccatores refugiunt, quia Sancti omnium opinione ferebantur, quia quamvis eos ad extremum jam flagella feriant, quamvis duci ſe ad æterna ſupplicia non ignorant, tales tamen cupiunt apud humana judicia remanere, quales ſe ſtuduerant ſemper oſtendere. Deprehenſi ergo etiam flagello percuſſionis extrema, quia Confeſſionem puram, vel afflicti exerere negligunt, quaſi vincti clamare contemnunt. Benè ergo dicitur. (Neque clamabunt cum vincti fuerint.) *Quamvis intelligi etiam aliter po-*

test. Omnis enim, qui cum iniquus sit, dici Sanctus ab hominibus non pertimescit, etsi iniquum se tacitâ cogitatione reprehendit, tamen dum sæpiùs Sanctum audire se cœperit, hoc quod de se intrinsecùs tenebat, amittit. Cor quippè exteriùs fundit, & quia libenter foris falsum de se testimonium recipit, qualem se intus habeat, non requirit. Unde fit ut vacua laudis fomenta etiam cum defuerint, quærat, & oblitus quod est, appetat videri quod non est.

Igitur qui tales sunt, dum justos se ante humana judicia simulant, dum actiones suas laudibus dignas intuentium oculis ostentant, occulta cum eis justitia agitur: ut quo nituntur foris alios fallere, eo de se intus etiam ipsi fallantur. Nam omnem circa se sollicitæ investigationis oculum perdunt. Vitam etiam suam discutere & perscrutari dissimulant, sed tales se quales audiunt, putant: Sanctosque se esse, non quia ita vivunt, sed quia ita dicuntur, existimant. Subtile autem Dei judicium, seque ipsos intueri negligunt: quia fidem sui meriti in attestatione ponunt oris alieni.

Cum verò subitâ percussione feriuntur, iniquos se vel veraciter fateri, vel sicut sunt deprehendere omnino non possunt: quia videlicet Sanctos se humana professione crediderunt. Benè ergo dicitur: Neque clamabunt cum vincti fuerint. *Spe enim vacuâ tales se ante supernum judicem venire confidunt, quales se hominibus innotuisse cognoscunt, seque ipsos miseri nec inter tormenta deprehendunt, & dum testimonium falsæ laudis aspiciunt, remedium veræ Confessionis amittunt. Etiam vincti ducuntur, & non clamant: quia humanæ laudis im-*

portunitate superati, Sanctos se miseri, & cum in peccatis moriuntur, putant. Quibus Isa. c. 46. *bene per Prophetam dicitur.* Redite prævaricatores ad cor. *Si enim ad cor redirent, per exterioris attestationis se verba non funderent. Nam quid vicinius nobis est corde nostro? Quid vicinius nobis est eâ re, quæ intra nos est? Et tamen cùm per pravas cogitationes spargitur, à nobis cor nostrum longius evagatur.*

Longè ergo Propheta prævaricatorem mittit, cum eum ad cor suum redire compellit: quia quo se exteriùs fudit, eo ad se unde possit redire vix invenit. Quia verò simulatorum mens pro eo quòd ab una æternitatis intentione dividitur, cogitationum multiplicium inundatione vastatur, rectè subjungitur: Morietur in tempestate anima eorum. *Quasi tranquillè namque videbantur vivere, cum de Sanctitatis curarent Laude gaudere. Sed tempestate subitâ eorum anima moritur, quæ humanæ Laudis pessimâ tranquillitate latebatur. Plerumque subito inopinata tempestas omne, quod aër serenus blanditur, immutat: & eo periculum vitari non potest, quo nec potuit prævideri. Unde simulatores, qui vitæ suæ custodiam negligunt, in tempestate mori referuntur. Hinc quippe eos turbo subitus internæ percussionis ejicit, quos arrogantia externi favoris extollit, & dum amplectuntur in laude quod non sunt, repentè inveniunt in ultione quod sunt.*

Prov. c. 27. *Benè autem per Salomonem dicitur:* Quomodo probatur in conflatario argentum, & in fornace aurum, sic probatur homo ore laudantis. *Laus quippe sua justos cruciat, iniquos exaltat. Sed justos dum cruciat, purgat: iniquos dum lætificat, reprobos*

monstrat. Isti enim suâ laude pascuntur: quia auctoris sui gloriam non requirunt. Illi autem, qui auctoris gloriam quærunt, suâ laude cruciantur, ne non sit intus quod foris dicitur, ne, si est etiam quod dicitur, ante Dei oculos ipsis favoribus vacuetur, ne humana laus robur mentis emolliat, eamque in sui delectatione prosternat, & quæ adjumentum debet esse augendi operis, jam retributio sit laboris. Cum verò sua præconia in Dei laudem tendere sentiunt, ea etiam desiderabiliter amplectuntur. Scriptum namque est: Videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui est in cœlis. Matth. c. 5.

Viam se ergo hominibus faciunt, quoties in se aliquid, quo Deus cognoscatur, ostendunt: quia non student in se humanam laudem figere, sed quærunt eam per se medios ad autoris gloriam pertransire. Arrogantes autem humanis laudibus mollia corda prostituunt, quia suis amoribus corrumpuntur. De quibus aliàs dicitur: Erunt homines se ipsos amantes. *Aptè ergo hic de hac eorum corruptione subjungitur:* Et vita eorum inter effeminatos. *Si enim viriliter viverent, laus transitoria nullâ eos corruptione vitiaret. Unde electis Propheta persuadet dicens:* Viriliter agite, & confortetur cor vestrum. *Dicens enim viriliter agite, & confortetur cor vestrum, illicò subdidit: quasi sexum cordis munire curavit: luxuriosi quippè mens corrumpitur, si rebus transitoriis delectatur. Igitur simulatorum vita inter effeminatos moritur: quia laudis luxuria corrupta reperitur. Translatione verò alia non habetur: vita eorum inter effeminatos, sed: vita eorum vulneretur ab Angelis. Utrumque tamen, & si sermone discrepat, ratione con-*

2. Tim. c. 3.

Psal 26.

cordat: qui effeminatorum vitam Angeli vulnerant, dum nuncii veritatis cum jaculis sanctæ Prædicationis impugnant.

Quia igitur de damnatione reproborum, audivimus: de ereptione humilium, quid sequatur, audiamus: Eripiet pauperem de angustia sua. *Pauper de angustia sua eripitur, cum unusquisque humilis de hac peregrinationis suæ afflictione liberatur: nam & assiduis hic tribulationibus premitur, ut ad requirendum veræ consolationis gaudium provocetur. Unde & sequitur:* Et revelavit in tribulatione aurem ejus. *Aurem in tribulatione revelare, est auditum cordis verberum plagis aperire. Cum enim præcepta despicimus, piâ districtione nobiscum agitur, ut flagella timeamus. Aurem itaque cordis tribulatio aperit, quam sæpè hujusmodi prosperitas claudit. Per Salomonem namque dicitur:* Aversio parvulorum interficiet eos, & prosperitas stultorum perdet illos. Prov. c. 1.

Advertendum tamen est, non semper peccari, quoties per facta exprimitur aliquid contrarium veritati; & dummodò hæc non adsit fallendi intentio, reus quis non efficitur, licèt rationabiliter judicet, quòd plures interpretaturi sint actionem suam in sensu contrario veritati. Unde si v. g. habens intentionem eundi Mediolanum & ibi commorandi per aliquod tempus, eò iter dirigo prævidens quòd non pauci credent, me velle Florentiam petere aut Augustam Taurinorum: in hoc casu non utor simulatione, quamvis hunc errorem prævisum ab aliorum mentibus non curem eripere, modò non intendam illos hoc facto meo decipere, & sic de reliquis hujusmodi casibus, qui frequenter occurrunt.

Quaest. 14. Est-ne aliquod discrimen inter simulationem & hypocrisim?

Resp. Verum quidem est quòd omnis hypocrisis est etiam simulatio; non autem omnis simulatio est hypocrisis, sed solùm illa quâ quis simulat personam alterius præsertim circa pietatem aut cæteras virtutes: *Sic in Ecclesiis*, ait sanctus Thomas, *& in omni vita humana quisquis se vult videri quod non est, hypocrita est, simulat enim se justum, non exhibet. Sic igitur dicendum est quòd hypocrisis simulatio est: non autem omnis simulatio, sed solùm illa, quâ quis simulat personam alterius; sicut cùm peccator simulat personam justi.* S. Th. 2. 2. q. 111 a. 2. in corp.

Quaest. 15. Hypocrisis est-ne vitium valdè periculosum?

Resp. Hoc vitium valdè Deo displicere, esseque apprimè noxium, non diffitebitur qui in Evangelio versatus fuerit; etenim Christus Dominus Hypocritas sæpius vehementer increpavit, Fidelesque ab eo vitio summa cum cura avertit: *Attendite*, inquit, *à fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis. Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis.* Luc. c 12. Matth. c. 6.

Inter Patres sanctus Gregorius Papa diligenter hoc vitium insectatus est, nimiùm prolixus apparerem, si id omne quod in hac materia ab eo variis in locis luculenter dictum fuit, referre hîc vellem. Sufficiet igitur hîc adducere quæ in Libro octavo Moralium habentur, dum explicat hæc verba Libri Job: *Numquid* vivere potest scirpus absque humore, aut crescere carectum sine aqua: cum adhuc sit in flore nec carpatur manu, ante omnes herbas

arescit: sic viæ omnium, qui obliviscuntur Deum, & spes hypocritæ peribit. *Scirpi ergo vel carecti nomine hypocrita vitam signat, quæ speciem quidem viriditatis habet, sed ad humanos usus fructum utilitatis non habet, quæ sterilitate operis arida permanens, solo sanctitatis colore viridescit. Sed neque sine humore scirpus, neque sine aquâ carectum proficit: quia hypocritarum vita ad bona opera infusionem quidem superni muneris percipit, sed in cunctis, quæ agit, exteriores laudes appetens, à fructu perceptæ infusionis inanescit. Sapè namque mira signorum opera faciunt, ab obsessis corporibus Spiritus pellunt, & per Prophetiæ donum, ventura quæque sciendo præveniunt, sed tamen à largitore tot munerum, cogitationis intentione divisi sunt: quia per ejus dona, non ejus gloriam, sed proprios favores quærunt: cumque per accepta dona in sua laude se elevant, ipsis muneribus contra largitorem pugnant. Inde quippe contra dantem superbiunt, unde ei amplius humiles esse debuerunt.*

Sed eò postmodum eos districtior sententia percutit, quo nunc superna bonitas, & ingratos largiùs infundit; fitque eis amplitudo muneris, incrementum damnationis: quia irrigati fructum non ferunt, sed sub viriditatis colore vacui in altum crescunt. Quos bene per Evangelium veritas exprimit, dicens: Multi dicent mihi in illo die: Domine, Domine nonne, in nomine tuo Prophetavimus, & in nomine tuo dæmonia ejecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? & tunc confitebor illis, quia numquam novi vos, discedite à me qui operamini iniquitatem.

Matth. c. 7.

Scirpus igitur vel carectum absque humore vel aquâ non vivit; quia nimirum hypocritæ non nisi ex superno munere viriditatem bonæ operationis accipiunt; sed quia hanc in usum propriæ laudis arripiunt, in aquâ quidem virides, sed tamen inanes crescunt. Benè autem subditur: Cum adhuc sit in flore, nec carpatur manu, ante omnes herbas arescit. *Scirpus in flore, est hypocrita in laude.*

Acutis verò angulis surgens carectum, manu non carpitur; quia, exasperatis per arrogantiam sensibus, de pravitate suâ hypocrita corripi dedignatur. In flore suo manum carpentis incidit, quia in laude hypocrita positus, ne hunc quisquam corripere audeat, asperitate suâ protinùs vitam corripientis secat.

Sanctus namque esse non appetit, sed vocari: & cùm fortassè corripitur, quasi in opinionis gloria detruncatur: deprehensum se in pravitate irascitur, loqui sibi redarguentem prohibet; quia velut in occulto vulnere tactus dolet: Qualis imperitis innotuit, talis vult ab omnibus æstimari, & paratior est mori, quàm corripi: Redargutione deterior redditur, quia quasi dira persecutionis æstimat jaculum, puritatis verbum. Unde exasperatus protinùs in contumelias surgit, & quæ mala exaggeret contra vitam correptoris, inquirit: Demonstrare longè incomparabiliter reum reprehensorem suum desiderat, ut innocentem se, non suis actibus, sed alienis criminibus ostendat; ita ut sæpè homo redargutionis aliquid se dixisse pœniteat, & quasi à carpentis manu, sic à corripientis animo quidam, ut ita dicam, sanguis mœroris currat. Unde benè per Salomonem dicitur: Prov. c. 21.

Noli arguere deriſorem, ne oderit te. *Neque enim juſto timendum eſt, ne deriſor, cum corripitur, contumelias inferat, ſed ne tractus ad odium, pejor fiat.*

Inter hæc ſciendum eſt, quòd juſtorum bona, quia ex corde incipiunt, uſque ad præſentis vitæ terminum creſcunt. Hypocritarum verò opera, quia nequaquam ſunt in occulto radicata, ſæpe ante deficiunt, quàm præſens vita finiatur. Nam plerumque ſtudio ſacræ eruditionis inſiſtunt; & quia hanc, non præparandis meritis, ſed promerendis favoribus inquirunt, ſtatim ut judicium humanæ laudis arripiunt, & per hoc gratiam tranſitorii profectûs aſſequuntur, totâ mente ſæcularibus curis inſerviunt, atque à ſacrâ funditùs eruditione vacuantur; & agendo poſt indicant, quantùm temporalia diligant, qui ſola prius æterna prædicabant.

Plerumque autem aſſumpta ſpeciem maturitatis oſtendunt, quiete ſilentii, longanimitate patientiæ, continentiæ virtute decorantur; ſed cum per hæc quæſiti culmen honoris attigerint, cumque ſibi jam reverentia à cunctis impenditur, protinùs ſe in laſciviam voluptatis fundunt, & bona ſe non ex corde tenuiſſe ipſi ſibi teſtes ſunt, qui hæc cito dimiſerunt. Nonnumquam verò aliqui quæ poſſident tribuunt, atque indigentibus cuncta largiuntur, ſed tamen ante vitæ terminum, avaritiæ prurigine accenſi, aliena appetunt, qui ſua largiri videbantur, & pertinaci poſt crudelitate ambiunt, quod ficta prius pietate reliquerunt.

Undè & rectè nunc dicitur: cum adhuc ſit in flore, nec carpatur manu, ante omnes herbas areſcit. *Juxta carnalem*

quippe intellectum , & justi herba sunt, Propheta attestante , qui ait : Omnis caro fenum. *Sed ante omnes herbas arescere scirpus dicitur, quia justis in bono suo permanentibus , à viriditate assumpta rectitudinis hypocritarum vita siccatur. Arescunt herbæ etiam reliquæ , quia justorum opera cum carnis vita deficiunt. Sed herbarum ariditatem scirpus prævenit , quia priusquam de carne hypocrita transeat, ea, quæ in se ostenderat virtutum facta , derelinquit.* Esa. c. 40.

De quibus etiam benè per Psalmistam dicitur : Fiant sicut fenum ædificiorum, quod priusquam evellatur exaruit. *Fenum quippè ædificii in alto nascitur, sed nequaquam pingui radice solidatur : quia & hypocrita summa quidem agere cernitur , sed non in eis ex cordis puritate roboratur. Quod nimirum fenum & non evulsum citiùs arescit: quia videlicet hypocrita, & in præsenti adhuc vitâ subsistit, & jam sanctitatis opera quasi viriditatis speciem amittit. Quia enim sine intentione rectæ cogitationis bona studuit agere , hæc amittens , indicat se sine radice floruisse.* Psal. 128.

Sed Baldath , sicut prædiximus , cui scirpum comparet illicò aperit , cum subjungit : sic viæ omnium , qui obliviscuntur Deum, & spes hypocritæ peribit. *Quid enim in cunctis suis operibus hypocrita sperat , nisi honoris reverentiam , gloriam laudis , à melioribus metui , Sanctus ab omnibus vocari ? Sed permanere spes hypocritæ non valet , quia æternitatem non quærens , fugit quod tenet.*

Nequaquam quippè mentis ejus intentio in illa gloria figitur, quæ sine fine possidetur: sed cum transitoriis favoribus inhiat, perdit,

percipiendo quod laborat: veritate attestante, qua ait: Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam. Matth, c. 6.

Quibus itaque hypocrita similes, nisi fecundis, & neglectis vitibus existunt? qua per ubertatem fructum proferunt, sed nequaquam per studium à terra sublevantur. Quod pingues palmites germinant, errantes bestia conculcant, & quò hoc uberiùs aspiciunt, projectum in infimis, avidiùs consumunt: quia nimirum hypocritarum opera, dum clara monstrantur, quasi pinguia prodeunt: sed dum humanas laudes appetunt, quasi in terra deseruntur. Qua hujus mundi bestia, maligni scilicet spiritus, comedunt, quia hac ad usum perditionis inflectunt, tantòque ardentiùs rapiunt quantò & magna clariùs innotescunt.

CAPUT III.

De obligationibus testium & accusatorum : ac de falso testimonio.

DE obligationibus Judicum & Advocatorum, atque etiam Graffariorum seu Exceptorum & Notariorum, locuti sumus Cap. 5°, & 6° Tractatûs immediatè præcedentis : Conveniens etiam videtur ut de obligationibus testium tractemus, sumptâ occasione octavi præcepti, quod certè testes sigillatim respicit, dum expressè falsum testimonium prohibet.

Quæst. 1. Tenemur-ne testimonium ferre, dum interrogamur ?

Resp. Eam sibi proponit quæstionem Angelicus Doctor, cui sic respondet : *Si requiritur testimonium alicujus subditi authoritate Superioris, cui in his quæ ad justitiam pertinent obedire tenetur, non est dubium quin teneatur testimonium ferre, in his de quibus secundùm ordinem juris testimonium ab eo exigitur, putà in manifestis, & in his de quibus infamia præcessit. Si autem exigitur ab eo testimonium in aliis, putà in occultis, & de quibus infamia non præcessit, non tenetur ad testificandum. Si verò requiratur ejus testimonium, non authoritate Superioris cui obedire tenetur, tunc distinguendum est : quia si testimonium requiratur ad liberandum hominem, vel ab injusta morte, seu pœna quacumque, vel à falsa infamia, vel ab aliquo damno, tunc tenetur homo ad testificandum.* S. Th. 2. 2. q. 70. a. 1. in corp.

Etsi ejus testimonium non requiratur, tenetur facere quod in se est, ut veritatem denuntiet alicui, qui ad hoc possit prodesse. Dicitur enim in Psal. 81. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. *Et Proverb. 14.* Erue eos qui ducuntur ad mortem: *Et Rom. 15. dicitur:* Digni sunt morte non solùm qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. *Ubi dicit Glossa: Consentire est tacere; cùm possis redarguere. Super his verò quæ pertinent ad condemnationem alicujus, non tenetur aliquis ferre testimonium, nisi cùm à Superiore compellitur secundùm ordinem juris: quia si circa hoc veritas occultetur, nulli ex hoc speciale damnum nascitur. Vel si immineat periculum accusatori, non est curandum, quia ipse in hoc periculum spontè se ingessit. Alia autem ratio est de reo, cui periculum imminet eo nolente.*

Ex hac Angelici Doctoris doctrinâ concludere possumus 1°, regulariter obligari nos testificari id quod scimus, dum juxta Justitiæ legitimas formulas, à Judice qui legitimam in nos habet authoritatem & Jurisdictionem interrogamur. 2°, Quod etiam si ille qui nos ad testificandum impellit, nullam in nos potestatem habeat, & quamvis etiam testimonium nostrum non requiratur, tenemur tamen testificari, dum id necessarium esse perspicimus ad removendam & impediendam injustitiam notabiliter proximo nocivam.

Quæst. 2. Dantur-ne aliqui casus, in quibus quis non teneatur ferre testimonium, quamvis id legitimus exigat Superior?

Resp. 1°. Filius non tenetur testificari

contra Patrem; nam, ut ait Glossa, *Filius contra Patrem non compellitur*; neque Pater contra Filium, neque Frater contra Fratrem, neque uxor contra maritum; nisi in quibusdam casibus extraordinariis & privilegiatis: & in hac materia obtemperandum est legibus & consuetudinibus uniuscujusque regionis. Gloss. in c. *cùm nuntius.* de testibus.

2°, Constat, ut ait Angelicus Doctor, quod *de illis quæ homini sunt commissa in secreto per Confessionem, nullo modo debet testimonium ferre: quia hujusmodi non scit, ut homo, sed tanquam Dei minister; & majus est vinculum Sacramenti, quolibet hominis præcepto. Circa ea verò quæ aliter homini sub secreto committuntur, distinguendum est: quandoque enim sunt talia, quæ statim cùm ad notitiam hominis venerint, homo ea manifestare tenetur; putà si pertinent ad corruptionem multitudinis spiritualem, vel corporalem, vel in grave damnum alicujus personæ, vel si quid est hujusmodi quod quis propalare tenetur, vel testificando, vel denuntiando. Et contra hoc debitum obligari non potest per secreti commissum, quia in hoc frangeret fidem quam alteri debet: quandoque verò sunt talia, quæ quis prodere non tenetur; unde potest obligari ex hoc quòd sibi sub secreto committuntur; & tunc nullo modo tenetur ea prodere, etiam ex præcepto Superioris, quia servare fidem, est de jure naturali: nihil autem potest præcipi homini contra id quod est de jure naturali.* S. Th. 2. 2. q. 70. a. 1. ad 2.

Hæc est Angelici Doctoris doctrina, quam valdè interest probè intelligere in praxi. Et ita paucis verbis explicare convenit, quòd quando aliquid scitur sub secreto naturali inter amicum & amicum, inter ægro-

tum & medicum, partem litigantem & Advocatum, vel Procuratorem, & hujusmodi: ex tunc contrahitur obligatio non revelandi in præjudicium illius, qui commisit secretum suum, modò non agatur de re injusta, quæ concernat publicam vel privatam personam. Quare si quis nobis revelavit intentionem quam habet comburendi domum, vel committendi homicidium, vel furtum, ex tunc tenemur revelare hoc secretum: nisi fortè aliud medium nobis suppeteret, ad impediendum hæc damna; & à fortiori tenemur in judicio interrogati, & requisiti revelare. Si autem dicta crimina fuerint jam executioni mandata, & sint solummodò punienda, in persona illius qui ea commisit, tunc videtur, quòd ille qui novit verum sub secreto naturali, non tenetur revelare. Idem dicendum, si secretum respiciat rem factam, vel faciendam, quæ non afferat damnum injustum proximo.

Quæst. 3. Sed si Judex nos compellat ad respondendum, & ad testandum veritatem, quam solum novimus sub secreto naturali, quodnam erit effugium in illo casu?

Resp. In his angustiis recurrentes ad orationem, obtinendi gratiâ à Deo lumen, & auxilium necessarium, ut nihil contra conscientiam agamus: oportet primò uti omnibus mediis, quæ Christiana prudentia suggerere poterit, ut non revelemus hoc secretum; v. g. declinare à Jurisdictione illius Judicis, ad alium appellare: respondere, quòd illud quod scimus, sub secreto scimus, & quod per consequens non tenemur respondere; abesse per ali-

quod tempus, ita ut facilè inveniri non possimus & cogi ad respondendum. Demùm recusare ferre testimonium in tali causâ, si ex una parte timendum sit, ne id quod secretò scimus magnum præjudicium proximo afferat, & aliundè spetare possimus, nobis non valdè fore nocivam talem recusationem.

Quòd si hæc & alia hujusmodi media non prosint, & quis non possit, vel non audeat non respondere Judici interroganti; tunc dicenda est veritas, eo modo quo cognoscitur, & non licet uti amphibologiis, aut restrictionibus mentalibus, quæ non excusant à peccato mendacii ut suprà explicavimus: & eo magis, quo Judex semper obligat sub juramento ad dicendum veritatem, & sic non solùm quis reus esset mendacii, sed etiam perjurii, si quid diceret contrarium menti suæ; quia nunquam licet mentiri, & multò minùs committere perjurium. Et aliunde certum est ut ait sanctus Isidorus relatus in Canone: quod *quacumque arte verborum quis juret, Deus tamen qui conscientiæ testis est, ita hoc accipit, sicut ille cui juratur intelligit: dupliciter autem reus fit: quia & Dei nomen in vanum assumit, & proximum dolo capit.* Vide quæ diximus Tomo 6. Tractatu 3. de secundo Præcepto Decalogi, Cap. 2.

S. Isidorus li. 2. sent. c. 31. refert. in Can *Quacumque* 22. q. 5.

Quæst. 4. Accusatus aliquo crimine, tenetur-ne dicere verum, cùm interrogatur à Judice?

Resp. Tenetur, ut expressè asserit Catechismus Concilii Tridentini his verbis: *De reis autem & sontibus: vult eos Deus verum confiteri, cùm ex judicii formulâ interrogantur: est enim testimonium ac Præ-*

Catech. Concil. Trid. p. 3. De 8. Præcep. nu. 23.

dicatio quædam, illa Confessio laudis & gloria Dei, ex ipsius Josue sententia, qui Achan ad veri confessionem adhortatus inquit: Fili mi, da gloriam Domino Deo Israël. Cujus rationem affert sanctus Thomas dum ait: *Quicumque facit contra debitum justitiæ, mortaliter peccat, sicut suprà dictum est: pertinet autem ad debitum justitiæ, quòd aliquis obediat suo Superiori in his ad quæ jus Prælationis se extendit: Judex autem ut suprà dictum est, Superior est respectu ejus qui judicatur: & ideò, si confiteri noluerit veritatem, quam dicere tenetur, vel si eam mendaciter negaverit, mortaliter peccat. Si verò Judex hoc exquirat, quod non potest secundùm ordinem juris, non tenetur ei accusatus respondere; sed potest, vel per appellationem, vel aliter licitè subterfugere, mendacium tamen dicere non licet.*

S. Th. 2. 2. q. 69. a. 1. in corp.

Et ita inferre possumus, ex Angelici Doctoris doctrinâ, hominem accusatum teneri respondere, veritatemque proferre, dum juxta Juris Formulas à legitimo Judice interrogatur: & peccare mortaliter si mentiatur.

2°. Posse accusatum recusare & vitare responsionem licito modo, dum vel contra Juris Formulas interrogatur, vel à Judice non legitimo.

Demùm qnod si respondeat accusatus in quocumque casu, nunquam potest mentiri, aut æquivocationibus seu restrictionibus mentalibus uti; quia reverâ mendacia sunt, ut superiùs dictum fuit, & perjuria, dum in testimoniis aut responsionibus judicialibus adhibentur; cum juramentum semper in eis interveniat.

Quæst. 5. Poteſt-ne, vel eſt ne ſemper licitum appellare à Sententia Judicis ſubalterni?

Reſp. Cùm appellationis remedium non ſit ad defenſionem iniquitatis, ſed in Præſidium innocentiæ inſtitutum, ut ait Summus Pontifex Innocentius III. in Concilio Lateranenſi; dicendum eſt, non ſemper licitum eſſe appellare, ſed ſolùm propter gravamen Prioris Judicis apud quem cauſa agitur; &, ut communiter dicitur, ſi ſis gravatus appella. Et, ut ait divus Bernardus: *Iniqua omnis appellatio, ad quam juſtitiæ inopia non coegit. Appellare, non ut graves: ſed ſi graveris, licet. Appellandum à Sententiâ, ante Sententiam, improbè omninò, niſi ob manifeſtum gravamen, præſumitur appellatio. Qui igitur non gravatus appellat, liquet, quia aut gravare intendit, aut tempus redimere. Non eſt autem ſuffugium appellatio, ſed refugium. Quantos novimus appellaſſe pulſatos, quò interim liceret, quod nunquam licet? Nonnullis etiam quoad vixerunt, licuiſſe appellationis ſuffragio nefaria, ſcimus.*

Innoc III. in Concil. gener. Later. c. 48.

S. Bern. li 3. De conſid. c. 2.

Divus Thomas in eodem ſenſu loquitur de appellationibus, ait enim: *Duplici de causâ contingit aliquem appellare. Uno quidem modo confidentiâ juſtæ cauſæ, quia videlicet injuſtè à Judice gravatur. Et ſic licitum eſt appellare: hoc enim eſt prudenter evadere. Unde 2. q. 6. dicitur omnis oppreſſus liberè Sacerdotum ſi voluerit, appellet judicium, & à nullo prohibeatur. Alio modo aliquis appellat causâ afferendæ moræ, ne contra eum juſta Sententia proferatur. Et hoc eſt calumnioſè ſe defendere: quod eſt illicitum, ſicut dictum eſt; facit enim in-*

S. Th. 2. 2. q. 69. a. 3. in corp.

juriam & judici, cujus officium impedit; & adversario suo, cujus justitiam, quantum potest perturbat, & ideo sicut dicitur 2. q. 6. omnimodo puniendus est, cujus appellatio injusta pronunciatur.

Notandum hîc diligenter, quòd si quis injustè appellando vincit causam injustam, vel quia adversarius non potuit sufficere expensis, vel se defendere coram Judice superiore, vel quia hic Judex injustè illi favit, restituere tenetur omnia damna illata adversario quocumque modo. Secundo licèt non obstante injusta nostra appellatione justè perdidimus causam, vel noster adversarius nobiscum composuit metu expensarum, quas facere debebat: semper verum est dicere, nos illi injustum damnum intulisse, ac proinde teneri ad illud resarciendum secundùm æquitatem. Tertio si appellavimus sine justa causa, solùm causâ afferendæ moræ, vel inquietandi adversarium. In omnibus illis casibus semper tenemur ad resarciendum damnum. Idem dicendum de Advocato, & aliis, qui Consilium dederunt ad injustè appellandum.

Quæst. 6. Rei tenentur-ne obedire Judici, & subire pœnam, sibi per Sententiam impositam?

Resp. Hæc quæstio videtur definita ab Apostolo, dum ait: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi à Deo: quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt: nam Principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis enim non timere potestatem? bonum fac:*

ad Rom. c. 13.

& habebis laudem ex illa. Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time: non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est vindex in iram ei, qui malum agit. Ideo necessitate subditi estote, non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam.

Ex quo loco probat divus Thomas, quod non licet justè condemnato se defendere, nec resistere executioni Sententiæ latæ: *Aliquis damnatur ad mortem dupliciter*, inquit Angelicus Doctor, *uno modo justè, & sic non licet condemnato se defendere: licitum enim est Judici eum resistentem impugnare. Unde relinquitur, quòd ex parte ejus sit bellum injustum: unde indubitantur peccat. Alio modo condemnatur aliquis injustè, & tale judicium simile est violentiæ latronum, secundùm illud Ezechiel. 42.* Principes ejus in medio illius quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinem. *Et ideò sicut licet resistere latronibus, ita licet resistere in tali casu malis Principibus, nisi fortè propter scandalum vitandum, cùm ex hoc aliqua gravis turbatio timeretur.* Non debet autem quis, nisi omninò manifestum sit, putare Judicem condemnasse injustè & sine sufficientibus & legitimis probationibus. S. Th. 2. 2. q. 69. a. 4. in corp.

Quæst. 7. Reus potest-ne se per fugam à carcere liberare absque peccato?

Resp. Videtur quòd secundùm Sententiam Doctoris Angelici reus non peccat se à carcere liberando per fugam, cùm enim objectionem sibi proposuisset his verbis, *Præterea sicut aliquis Sententiam mortis contra se latam subterfugit resistendo, ita etiam fugiendo. Sed licitum esse videtur quòd ali-* S. Th. ibid. a. 4. in 2. objectione.

quis se à morte per fugam liberet, secundùm illud Eccles. 9. Longè esto ab homine potestatem habente occidendi, & non suspicaberis; *ergo etiam licitum est reo resistere.*

Ibid. ad 2. Sic respondet divus Thomas: *Dicendum quòd nullus ita condemnatur, quòd ipse sibi inferat mortem, sed quòd ipse mortem patiatur. Et ideò non tenetur facere id unde mors sequatur; quod est manere in loco unde ducatur ad mortem: tenetur tamen non resistere agenti quin patiatur quod justum est eum pati: sicut etiam si aliquis sit condemnatus, ut fame moriatur, non peccat, si cibum sibi occultè ministratum sumat, quia non sumere esset se ipsum occidere.*

Ut autem hæc rei fuga licita sit, debet fieri sine ulla fractione portarum & murorum aut cancellorum carceris; quia tales effractiones injuriæ aliquam speciem inferunt Reipublicæ, & à Legibus Civilibus prohibentur & severè etiam puniuntur: *De his*, inquit Lex, *qui carcere effracto evaserunt, sumendum supplicium Divi fratres rescripserunt.*

Leg 1. ff. De effractoribus & expilatoribus.

Videtur etiam, quòd licita non est fuga, dum quis ad carceres per aliquod tempus damnatus est, reumque teneri hanc pœnam pati, & Sententiæ Judicis obedire.

Quæst. 8. Falsum testimonium est-ne grave peccatum, & obligat-ne semper ad restitutionem?

Resp. Gravitatem hujus criminis satis indicat Scriptura, dum ait: *Sex sunt quæ odit Dominus.... proferentem mendacia, testem fallacem,* & cap. 25. *Jaculum & gladius, & sagitta acuta, homo qui loquitur contra proximum suum falsum testimonium.* Et cap. 19. legitur. *Testis falsus non erit*

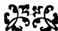
Prov. c. 6.

impunitus, & qui mendacia loquitur non effugiet. Legimus etiam in Canone qui sancto Fabiano Papæ tribuitur: *Quicumque sciens pejoraverit, quadraginta dies in pane & aqua, & septem sequentes annos pœniteat, & nunquam sit sine pœnitentia, & nunquam in testimonium recipiatur: Communionem tamen post hæc percipiat.* Denique sanctus Thomas gravitatem hujus criminis satis ostendit, dum ait: *Falsum testimonium habet triplicem deformitatem. Uno modo ex perjurio, quia testes non admittuntur nisi jurati, & ex hoc semper est peccatum mortale. Alio modo ex violatione justitiæ: & hoc modo est peccatum mortale in suo genere, sicut & qualibet injustitia. Et ideò in Præcepto Decalogi sub hac forma interdicitur falsum testimonium cum dicitur Exodi 20.* Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. *Non enim contra aliquem facit, qui ab injuria facienda impedit, sed solùm qui ei suam justitiam tollit. Tertio modo ex ipsa falsitate secundùm quod omne mendacium est peccatum, & ex hoc non habet falsum testimonium quod semper sit peccatum mortale.*

Can *Quicumque.* 6. q. 1.

S. Th. 2. 2. q. 70. a. 4. in corp.

Obligat autem falsum testimonium ad restitutionem damni illati proximo, sive in ejus honore, sive in vitâ, sive in bonis, ut patet ex his quæ diximus Cap. 5. 6. & 7. præcedentis Tractatûs.

CAPUT IV.

De Detractione, & Calumnia.

Quæst. I. QUID est detractio?

S. Th 2. 2. q. 73. a. 1. *Resp.* Detractio, ex divo Thoma, est *Denigratio alienæ famæ per occulta verba.* Hæc definitio, quæ satis evidens est, fusiùs explicabitur ex illis quæ dicemus in toto capite.

Quæst. 2. Quot modis aliquis peccat, peccato detractionis?

q. 73. a. 1. ad 3. *Resp.* Ex eodem Angelico Doctore: *Aliquis dicitur detrahere, non quia diminuit de veritate, sed quia diminuit famam ejus, quod quidem fit quandoque directè, quandoque indirectè. Directè quidem quadrupliciter: uno modo quando falsum imponit alteri: secundo, quando peccatum adauget suis verbis: tertio quando occultum revelat: quarto quando id quod est bonum, dicit malâ intentione factum. Indirectè autem; vel negando bonum alterius, vel malitiosè reticendo, vel minuendo.*

Catech. Concil. Trid. p. 3. De 8. Præcep. nu. 17. Hi quatuor modi detrahendi explicantur in Catechismo Romano his verbis: *Sciendum est non tantùm adinventâ calumniâ offendi hominum existimationem, sed & augendis amplificandisque criminibus; & si quid occultius ab aliquo commissum sit, quod ubi rescitum fuerit, grave & turpe sit ad famam, eam rem qui, ubi, quando, quibus non necesse sit, pervulgarit, is obtrectator & maledicus jure dicitur. Verùm totius obtrectationis nulla capitalior est quam eorum, qui Catholicæ Doctrinæ ejusque Prædicatoribus obtrectant*, &c.

Qui

Qui maledicos & calumniatores libenter audiunt, quique non solùm illos non reprehendunt, sed etiam approbant, illisque facilè credunt : non minùs culpabiles videntur quàm ipsi maledici, peccantque ut illi contra hoc Decalogi Præceptum. Unde etiam sanctus Hieronymus & sanctus Bernardus asserunt, eos qui detractores auscultant æquè criminosos esse ac detractores ipsos. Et reverâ vix aliqui detractores reperirentur, si nullus eos audire vellet.

Qui variis artibus discordias inter alios seminant aut fovent, quique libenter, falsis relationibus, amicitiam proximorum turbant, ita ut exindè inimici sæpius invicem fiant, valdè contra hoc præceptum peccant : hos detestatur Dominus, dicente Salomone : *Sex sunt quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima ejus... proferentem mendacia, testem fallacem, & eum qui seminat inter fratres discordias. Et qui pravo corde machinatur malum, & omni tempore jurgia seminat : huic extemplò veniet perditio sua, & subitò conteretur, nec habebit ultra medicinam.* Prov. c. 6. v. 19. Prov. c. 6. v. 14.

Quæst. 3. Peccatum detractionis est-ne mortale, an veniale?

Resp. Satis indicat Scriptura gravitatem hujus peccati. Dicitur enim Ecclesiastes Cap. 10. *Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minùs habet qui occultè detrahit.* Et Proverbiorum Cap. 24. *Abominatio hominum detractor.* Ideoque sanctus Jacobus præcipiens Christianis ut fugerent detractionem, ait : *Nolite detrahere alterutrum fratres : qui detrahit fratri, aut qui judicat fratrem suum, detrahit legi, & judicat legem.* Legimus etiam in Canone qui san- Epist. Jacob. c. 4.

Can. *Summa.* 6. q. 1.

ćto Alexandro Papæ tribuitur. *Summa iniquitas est, fratres detrahere & accusare; unde scriptum est: omnis qui detrahit fratri suo homicida est, & omnis homicida non habet partem in regno Dei.* Et sanctus

S. Chrysost. hom. 3. ad pop. Ant.

Chrysostomus ait: *Eliminemus omnem ex ore nostro detractionem, scientes quòd etsi cinerem comedamus, nulla nobis aspera vitæ hujus utilitas proderit, nisi detractione abstineamus.*

S. Th. 2. 2. q. 73. a. 2. in corp.

Hanc materiam clarè explicat sanctus Thomas, dum ait: *Peccata verborum maximè sunt ex intentione dicentis judicanda. Detractio autem secundùm suam rationem ordinatur ad denigrandam famam alicujus. Unde ille, per se loquendo, detrahit qui ad hoc de aliquo loquitur, eo absente, ut ejus famam denigret. Auferre autem alicui famam, valde grave est; quia inter res temporales videtur fama esse pretiosior, per cujus defectum impeditur homo à multis benè agendis; propter quod dicitur Ecclesi.* 4. Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille thesauri magni pretiosi: *& ideo detractio per se loquendo est peccatum mortale. Contingit tamen quandoque quòd aliquis dicit aliqua per quæ diminuitur fama alicujus, non hoc intendens, sed aliquid aliud. Hoc autem non est detrahere per se & formaliter loquendo: sed solùm materialiter, & quasi per accidens. Et si quidem verba, per quæ fama alterius diminuitur, proferat aliquis propter aliquod bonum necessarium, debitis circumstantiis observatis, non est peccatum, nec potest dici detractio. Si autem proferat ex animi levitate, vel propter causam aliquam non necessariam, non est peccatum*

mortale, nisi fortè verbum quod dicitur, sit adeò grave, quod notabiliter famam alicujus lædat; & præcipuè in his quæ pertinent ad honestatem vitæ: quia hoc ex ipso genere verborum habet rationem peccati mortalis. Et tenetur aliquis ad restitutionem famæ, sicut ad restitutionem cujuslibet rei subtractæ.

In hac Angelici Doctoris doctrinâ, videmus 1°. Detractionem esse peccatum mortale ex naturâ suâ. 2°, Peccatum illud posse fieri veniale si absque deliberatione committatur, & famam proximi notabiliter non offendat. 3°. Aliquoties non peccari etiam si malum dicatur de proximo: veluti si cum prudentiâ verè Christiana fiat, & cum bona intentione; dum scilicet aliquid manifestatur Superiori, ut inferiorem corrigere & emendare possit: aut etiam aliquis apud Judicem accusatur cum debitis circumstantiis. Demùm videmus etiam apud sanctum Thomam, illum qui famam proximi abstulit aut minuit aliquâ detractione, teneri illam omni meliori modo restituere.

Quæst. 4. Quomodo cognosci potest in praxi, utrum detractio sit mortalis vel venialis? & peccatur-ne semper, dum malum de proximo dicitur?

Resp. Hæc certè quæstio difficilè in praxi resolvi potest; unde nihil melius responderi potest, quàm id quod habetur apud celebrem Universitatis Parisiensis Cancellarium Gersonem, qui de hâc materiâ dilucidè egit his verbis: *Quæritur an malè loqui de aliis in eorum absentia, sit semper peccatum .... Pro responsione sciendum quod actio moralis libera accipit, vel virtutem, vel laudem, & peccatum ex suis*

Gerson tom. 1. p. 2. tit. Multarum brevium & utilium quæstionum resolutiones. q. 1.

circunstantiis, & specialiter ex circunstantia finis. Inquirendum est igitur ad quem finem dicitur malum de absentibus: & occurrunt sex fines generales: quandoque hoc fit ad instructionem præsentium, & id audientium, ut caveant similia facere: quandoque fit ad præsentium cautelam, ne scilicet ex ignorantia decipiantur per malam aliorum societatem, quos præsumunt bonos; quandoque etiam fit ad utilitatem absentium, ut videlicet præsentes eis referant pro ipsorum correctione & emendatione: quandoque fit ex quadam compassione amicabili, ut scilicet se ipsum & audientes, referens provocet ad orandum instantius pro aliorum peccatis, & eorum conversione: quandoque etiam fit ex sola curiositate, & assueta loquacitate, & quadam libidine loquendi de aliis: quandoque etiam fit ex odio, vel invidia, ac pro diminutione famæ alienæ, & ex animi indignatione.

Sit ergo prima conclusio. Primis quatuor modis potest esse non solùm licitum, imò & meritorium, referre mala absentium: dummodo tamen non intendatur principaliter alius finis, quàm aliquis prænotatorum quatuor: & si non misceatur alia intentio fermentata, & sibi ipsi mentiens: atque dum bene provideatur ne sint falsa quæ dicuntur, aut in malo ultra quàm in se sunt, per referentem ampliata, aut forsan sinistrè interpretata; ac etiam quod non plus noceat talis locutio absentibus, & eorum famæ, quàm prosit præsentibus & eorum ædificationi. Quoniam pro parvo bono consequendo, non est magnum malum committendum.

Secunda Conclusio. Malè loqui de absentibus ad solùm satisfaciendum propria loqua-

citati, & libidini loquendi de aliis, quæ est quintus modus, seu finis inter prædictos: etiamsi sit pro sola deductione temporis, & quasi pro solatio, ut sic tempus sine tædio transeat: vix aut nunquam excusatur à peccato, & sæpiùs transit in mortale peccatum.

Tale enim verbum non solùm otiosum (de quo juxta terribilem veritatis comminationem sumus reddituri rationem) sed & communiter est perniciosum, & multipliciter nocivum: nam habemus ex tali verbo occasionem & rationem magnæ damnificationis aliorum in sua fama. Etiam per hoc cadunt sæpissimè tam loquentes, quàm audientes, vel in indignationem contra eos de quibus fuit oblocutio, vel in falsam testificationem propriam tam cordis, quàm oris; dum videlicet cogitatio interior pensans coram se posita aliena mala, & sua propria quandoque similia aut majora palpans, tumet & inflatur dicendo: Gratias tibi ago Domine Deus, quod non sum talis qualis iste, de quo tanta mala referuntur: & sic miser cadit in foveam quam fecit, & cum illo Evangelico Pharisæo falsè justo, fit peccator quem ipse judicat, si non deterior, ei tamen propter suam superbiam similis: quia etiam peccator ut alius, etsi alio modo.

Et hoc Pharisaïcum vitium tam in loquendo, quàm in audiendo concipitur facillimè, & fit saltem affectu, etiamsi ratio videatur judicare aliter, & id ore manifestaret minimè attentè. Vix denique servatur mensura, quin misceatur mendacium, & malum augmentetur, & ad partem semper trahatur deteriorem, & penè in nullo excusetur, aut allevietur, ut sic fiat supra

modum peccans peccatum, quasi unum aut simplex peccatum non sufficiat in perniciem ipsius obloquentis.

Conclusio tertia. Loqui malum de alio ad finem sextum, scilicet directè ex odio & invidiâ, semper est peccatum: & quando notabiliter læditur per hoc aliena fama, & dum loquens hoc advertit in sua conscientia, aut advertere posset, est gravius peccatum sæpissimè quàm furtum.

Et ita videmus, quod, juxta mentem Gersonis, & doctrinam sancti Thomæ quæstione præcedenti relatam, non semper peccatur cùm malum aliquod de proximo dicitur: si enim cum prudentiâ verè Christiana fiat, & ob aliquam rationem legitimam, veluti propter utilitatem illius de quo loquimur, vel alterius, & sine ullâ prava intentione, tunc non peccatur.

Videmus 2°. quod etiam si peccatum detractionis sit mortale ex naturâ sua, potest tamen esse tantummodò veniale, ratione levitatis materiæ, & levis præjudicii quod talis sermo afferre proximo potest: aut etiam ratione indeliberationis seu inadvertentiæ; veluti si dicatur aliquid quod non putatur nocivum proximo, licèt reverâ illi noceat.

Quæst. 5. Peccat-ne qui uni vel duobus vitium seu defectum proximi manifestat?

Resp. Videtur Angelicus Doctor huic quæstioni respondere, dum sic loquitur: *Si uni soli aliquis de absente malum dicat, corrumpit famam ejus, non in toto, sed in parte.* Unde concludi potest, quod sæpius verum damnum causatur proximo illâ detractione factâ solummodò coram unô vel duobus, & ita regulariter in hoc peccatur.

S Th. 2. 2. q. 7. a. 1. ad 2.

& observandum etiam est, quod aliquoties magis nocet, & offendit diffamatio apud unum optimatem, quàm apud multos de plebe : adde quod valdè periculosum est, ne sensim vitium proximi publicetur, cùm ut plurimùm qui illud ab alio accepit, alteri etiam facilè aperiat, & is alteri ; & ita sæpius fiet, ut crimen secretum, in praxi publicum evadat.

Idcircò sanctus Joannes Chrysostomus eâ de re sic eloquenter, pro more suo, loquitur : *Hoc verò ridiculum magis est, quòd talem habentes vitam, & propria negligentes, cùm aliquid arcanum dixerint, rogant audientem, & adjurant ne cuiquam amplius alteri dicat: hinc declarantes, quòd rem reprehensione dignam commiserint. Si enim illum ut nemini dicat, rogas, multò magis te priorem huic dicere non oportebat: in tuto sermonem habebas; postquam ipsum prodidisti, tunc salutem ipsius curas: si non vis effari, neque alteri ipse dicas: postquam verò alteri prodidisti sermonis custodiam, superflua facis, & inutilia, admonens & obtestans pro dictorum custodia. Sed jucundum detrahere; imò jucundum non detrahere. Detrahens enim deinceps in agonia est, suspicatur, & timet, pœnitentiam agit, & linguam suam mandit, timens, & tremiscens, ne fortè aliis enunciatum verbum magnum sibi periculum afferat, & superfluam, & inutilem inimicitiam his qui dixere, operetur. Apud seipsum verò continens in securitate plurima, cum multa vivet voluptate.* Audisti sermonem, *inquit, Ecclesiastici 19.* Moriatur in te, confide, non te disrumpet; *Quid est, moriatur in te? extingue ipsum, defodi, nec exire,*

S. Chrysost. hom. 3. ad pop. Ant.

neque penitùs moveri permittas.

Quæst. 6. Quandonam qui audiunt detrahentes peccant?

Resp. Quoties non reprehendunt obtrectatores, sed illis libenter assentiuntur. Sic enim legitur in Catechismo Romano: *Nec verò ab horum hominum numero, & culpa sejunguntur, qui detrahentibus, & maledicentibus hominibus patefacientes aures, non reprehendunt obtrectatores, sed illis libenter assentiuntur. Detrahere enim, vel detrahentem audire, ut scribunt sanctus Hieronymus, & Bernardus, utrùm damnabilius sit, non facilè constat: non enim essent qui detraherent, si non adessent qui detrahentes audirent.*

Catech. Concil. Trid. p. 3. De 8. Præcep. nu. 17.

Unde sanctus Chrysostomus ait: *Non solos autem maledicentes, sed & alios detrahi audientes admoneo aures obstruere, & Prophetam imitari dicentem:* Detrahentem secretò proximo suo, hunc persequebar. *Dic proximo: habes aliquem quem laudes & commendes? aures aperio, ut unguenta suscipiam: si verò malè velis dicere, verbis ingressum obturo: non enim stercus & cœnum suscipere patior. Quod mihi lucrum, si didicero quod ille improbus? maximum igitur nocumentum ex hoc, & extrema jactura. Loquere ad ipsos: curemus nostra, quomodo peccatorum rationes demus, & curiositatem hanc, & operosam indagationem circa vitam nostram exhibeamus. Quam enim habebimus excusationem, quam veniam, cùm nostra ne in mentem quidem capiamus, aliena verò curiosè scrutemur? sicut in domum declinare, & interiora considerare prætereunti turpe est, & multa ignominia plenum; sic & circa alienam*

S. Chrysost. homil. 3. ad pop. Antio.

vitam satagere, illiberalitatis maxima est.

Sanctus Thomas clarè explicat quandonam peccatur audiendo detractores, cùm ait: *Dicendum, quòd secundùm Apost. ad Rom. 1. Digni sunt morte, qui non solùm peccata faciunt, sed etiam qui facientibus peccata consentiunt. Quod quidem contingit dupliciter. Uno modo directè: quando scilicet quis inducit alium ad peccandum, vel ei placet peccatum. Alio modo indirectè, quando scilicet non resistit, cùm resistere possit. Et hoc contingit quandoque, non quia peccatum placeat, sed propter aliquem humanum timorem. Dicendum est ergo quod si aliquis detractiones audiat absque resistentia, videtur detractori consentire; unde fit particeps peccati ejus. Et si quidem inducat eum ad detrahendum, vel saltem placeat ei detractio propter odium ejus cui detrahitur, non minùs peccat, quàm detrahens, & quandoque magis.* S. Th. 2. 2. q. 73. a. 4. in corp.

Unde Bernardus dicit: Detrahere, aut detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facilè dixerim. Si verò non placeat ei peccatum, sed ex timore vel negligentiâ, vel etiam verecundiâ quadam omittat repellere detrahentem; peccat quidem, sed multò minus quàm detrahens, & plerumque venialiter: quandoque etiam hoc potest esse peccatum mortale, vel propter hoc, quod alicui ex officio incumbit detrahentem corrigere, vel propter aliquod periculum consequens: vel propter radicem, quia timor humanus quandoque potest esse peccatum mortale. V. g. si quis magis timeat perdere amicitiam, vel favorem detrahentis, quàm incidere in peccatum mortale.

Quæst. 7. Quomodo quis se gerere debet

quando audit aliquem detrahentem de proximo? Et quandonam cessat obligatio resistendi detrahentibus?

Resp. Difficile est determinare in praxi quid agendum sit in his casibus: certum enim est diversimodè agendum pro diversitate conditionis in qua quis versatur, & qualitate detrahentium coram nobis: nam aliquando utendum est authoritate, & arguendi sunt severè detrahentes, putà si quis sit Superior illius, qui detrahit, aut longè majoris conditionis: aliquando utendum est Christianâ industria, & sermo mutandus, aut saltem recedendum, & aliquo modo testandum hanc detractionem nobis minimè placere; vel denique bene loquendum de illo de quo detrahitur, ut aliquo modo impediatur effectus detractionis, & sic custodiatur fama proximi. Sed præcipuè obtemperandum est Spiritui sancto, Proverbiorum 25. ubi Salomon ait: *Ventus aquilo* dissipat pluvias, & facies tristis linguam detrahentem. Cæterum videtur cessare obligatio resistendi detrahenti, quoties non adest spes, quod hæc resistentia futura sit utilis proximo, imò probabiliter creditur obfutura nobis vel proximo.

Quæst. 8. Quid est calumnia, & in quonam differt à detractione?

Resp. Ut plurimùm, juxta Angelici Doctoris mentem, accusatio malitiosè facta adversus proximum coram Judice, de crimine quod reverâ non perpetravit, calumnia vocatur: *Nec tamen*, inquit sanctus Thomas, *qui falsum crimen alicui imponit, calumniatur; sed solùm qui ex malitia in falsam accusationem prorumpit.* Atta-

men, juxta communem & promiscuum usum, calumnia dicitur, id quod falsò & malitiosè contra proximum quocumque modo profertur. Et ita maledicentiam seu detractionem considerare possumus tanquam terminum genericum, qui varias species includit, quarum una dicitur calumnia; nam etiam si quis vera dicat, maledicus esse potest: *Ne quis enim hoc mihi dicat*, inquit sanctus Joannes Chrysostomus, *tunc detraho, quando falsa dico. Nam si vera loquens maledixeris, & hoc est crimen: etenim Pharisæus ille Publicano veridicus maledixit, sed tamen hoc ipsi nihil profuit. Dic enim mihi: Publicanus, non erat Publicanus & peccator? cuique certum est quod Publicanus erat, sed tamen quoniam ipsum vituperavit Pharisæum, abiit omnibus amissis.* S. Chrys. homil. ... ad pop. Ant.

Verum quidem est, calumniam esse reliquis detractionum speciebus deteriorem; hæc enim peccatum ideo aggravat, quòd mendacium detractioni adjungit; & à corde magis pravo & maligno oritur, quàm maledicentia & detractio quæ veritatem non lædit. Sed inter calumnias hæc procul dubio deterior est, quæ ad minuendam vel auferendam famam illorum qui in vinea Domini fideliter operantur adhibetur: dum scilicet quis falsis confictisque criminibus Sacerdotes vel Religiosos denigrare conatur, & ita fructum, quem apud Fideles pro Dei gloria consequi possent; impedire tale peccatum aliquam similitudinem habet cum peccato Scribarum & Pharisæorum, qui multiplicibus calumniis famam & doctrinam Domini suspectam reddere satagebant, quia pravis

illorum operibus contraria erat.

Quæst. 9. Quandonam ob simplicem detractionem, aut calumniam, tenetur quis ad restitutionem?

Resp. De hâc materiâ satis fusè tractatum fuit, dum septimum Decalogi Præceptum explicuimus, Tract. 8. Cap. 5. Illic igitur inveniri potest responsio huic quæstioni, & aliis hujusmodi quæ hâc occasione fieri possent.

CAPUT V.

De Judicio Temerario.

CUM ut plurimùm detractiones ex judiciis aut suspicionibus temerariis oriantur, & non parva inter hæc peccata reperiatur connexio; idcircò sæpiùs in Tractatu de Octavo Præcepto, de Judiciis temerariis disserunt Theologi; quia vix potest haberi locus magis conveniens, & aliunde hæc materia non parum difficilis est in praxi.

Quæst. 1. Quid est, propriè & strictè loquendo, judicium temerarium?

Resp. Est sinistra opinio contra proximum, concepta ex levibus indiciis quæ non solent movere & convincere hominem verè prudentem. Notandum est cum Angelico Doctore, quod *judicium temerarium est contra quod dicitur Eccles*. 5. Ne temerè quid loquaris. *Quod quidem dupliciter committitur. Uno modo, quando aliquis procedit circa id quod est sibi commissum judicium absque debita veritatis cognitione: contra id quod dicitur Job* 29. Causam quam

S. Th. in Epist. ad Rom. c. 2. lect. 1.

ignorabam diligentissimè investigabam. *Alio modo, quando aliquis usurpat sibi judicium de occultis, de quibus solus Deus judicare habet. Contra id quod dicitur 1. Cor. 4.* Nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus qui illuminabit, &c. *Est autem aliquid occultum, non solùm quoad nos, sed secundùm sui naturam, ad solam Dei cognitionem pertinens. Primò quidem cogitatio cordis, secundùm illud Jerem.* 17. Pravum est cor hominis & inscrutabile, quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans corda, & probans renes. *Secundò contingens futurum, secundùm illud Isai.* 41. Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, & dicemus quia Dii estis vos.

Quæst. 2. Sunt-ne diversi gradus in suspicionibus, vel judiciis temerariis?

Resp. Sic respondet divus Thomas: *Est autem triplex gradus suspicionis. Primus quidem gradus est, ut homo ex levibus indiciis de bonitate alicujus dubitare incipiat: & hoc est veniale & leve peccatum: pertinet enim ad tentationem humanam, sine qua ista vita non ducitur, ut habetur in Glossa super illud* 1. *ad Corinth.* 4. Nolite ante tempus judicare. *Secundus gradus est, cùm aliquis pro certo malitiam alterius æstimat ex levibus indiciis; & hoc si sit de aliquo gravi, est peccatum mortale, in quantum non est sine contemptu proximi; unde Glossa ibidem subdit:* Etsi ergo suspiciones vitare non possumus, quia homines sumus, judicia tamen [id est definitivas firmasque Sententias] continere debemus. *Tertius gradus est, cùm aliquis judex ex suspicione procedit ad aliquem condemnandum, & hoc directè ad injustitiam pertinet; unde est peccatum mortale.*

S. Th. 2. 2. q. 60. a. 3. in corp.

Quæst. 3. Judicium temerarium est-ne peccatum mortale ex natura sua?

Resp. Jam ostendimus ex sancto Thoma, quod est peccatum mortale, idque satis probatur ex Scriptura sacra, in qua

Matth. c. 7. sic legitur: *Nolite judicare, ut non judicemini? in quo enim judicio judicaveritis, judicabimini.* Et in alio loco: *Nolite judicare, & non judicabimini: nolite condemnare, & non condemnabimini.* Et in Epi-

Luc. c. 6. stola 1. ad Corinth. cap. 4. *Nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium.* Unde dicere debemus, quod quando aliquis malè judicat de proximo, ex levibus indiciis, peccat mortaliter, si agatur de materia gravi, & judicet cum sufficienti deliberatione; quia tunc graviter læditur proximus. Ideóque sanctus Augustinus ait:

S. August. Tract. 90. in Joannem. *In his rerum tenebris humanarum, hoc est cogitationum alienarum, etsi suspiciones vitare non possumus, quia homines sumus; judicia tamen, id est definitivas firmasque sententias continere debemus; nec ante tempus quidquam judicare,* donec veniat Dominus, &c.

Quæst. 4. Dubia, vel suspiciones temerariæ, sunt-ne peccata mortalia?

Resp. Notandum est, hæc dubia, seu suspiciones temerarias, ex duobus diversis fontibus ortum sumere; aliquoties enim ex aliquo intellectus errore prodeunt, qui error nobis suadet, rationes illas dubitandi aut suspicandi, quod talis homo sit improbus, aut tale crimen perpetraverit, esse verè sufficientes. Aliquando verò dubia & suspiciones oriuntur ex pravo affectu:

quem habemus erga talem hominem, aut ex invidia, aut odio quo illum prosequimur; unde facilè omnes illius actiones in malam interpretamur partem, etiam sine fundamento legitimo & rationabili.

His positis, videtur, quod, juxta sancti Augustini & sancti Thomæ doctrinam, dum suspicio ex errore intellectus provenit, solummodò venialiter peccatur: *Ignoscatur nobis*, inquit sanctus Augustinus, *quod de occultis hominum aliquando, imò assiduè non vera sentimus. Hoc enim ad humanam tentationem pertinere arbitror, sine qua duci ista non potest vita, ita ut Apostolus diceret:* Tentatio vos non apprehendat nisi humana. *Quid enim tam humanum, quàm non posse inspicere cor humanum, & ideo non ejus latebras perscrutari, sed plerumque aliud quàm id quod ibi agitur suspicari.* Et in hoc sensu, ut supra diximus ex divo Thoma, quando homo ex levibus indiciis de bonitate alicujus dubitare incipit, hoc est veniale, & leve peccatum. Reverâ hæc suspicionis species, quæ potius ex debilitate & errore intellectus quàm ex malignitate aut pravo erga aliquem affectu oritur, non gravem injuriam proximo irrogat; eò magis quòd hæc qualiscumque suspicio, verum supponit timorem, ne malum quod creditur falsum sit, & ne in hoc aliquis error facilè subrepat.

S. August. Tract. 90. in Joannem.

Quod si suspicio oriatur ex depravato principio, superbiæ, odii, aut invidiæ; tunc si sine ullo rationabili fundamento sit, ita ut si odium aut invidia nos aliquo modo non excæcarent, facilè videremus talem suspicionem esse injustam: præsumi potest, in ejusmodi casibus, hanc suspicio-

nem regulariter peccatum mortale involvere, præsertim si respiciat materiam valdè gravem & proximo noxiam. Id innuere voluit Angelicus Doctor dum sic loquitur:

S.Th.quodli. 12. a. 34. *Suspicio autem est quid imperfectum in genere judicii, & ideo est imperfectus motus: ideo non est mortale ex genere, quamvis si fiat ex odio erit aliquando mortale.*

Quæst. 5. Quomodo effugere possumus suspiciones, & judicia temeraria contra proximum?

Resp. Unum ex præcipuis remediis est, ut quis assuescat se ipsum judicare, & propriæ studeat emendationi. Debet etiam in dubio favorabiliter de operibus proximi judicare. Etenim ut ait sanctus Augustinus, quando Dominus noster Jesus-Christus in Evangelio dicit: *Nolite judicare, ut non judicemini*, &c. *Hoc loco nihil aliud nobis præcipi existimo, nisi ut ea facta quæ dubium est quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur; de illis enim temerarium est judicare, maximè ut condemnemus. Temerarium judicium plerumque nihil nocet ei, de quo temerè judicatur; ei autem qui temerè judicat ipsa temeritas necesse est ut noceat: maximè hi temerè judicant de incertis, & facilè reprehendunt, qui magis amant vituperare & damnare, quàm emendare & corrigere; quod vitium vel superbia est, vel invidia.*

S. Aug. li. 2. de serm. Domini in monte, c. 18.

Prætereà maximi interest assuescere diffidere sibi ipsi, etiam dum quis aliquid percipit quod malum videtur, & tunc non apparent rationes ad excusandum. Et si quis aliqua polleat authoritate, & aliquo modo teneatur subditos corrigere, uti debet magna cautela priusquàm illos con-

demnet, etiam in mente, ad exemplum Job, qui ait: *Causam quam nesciebam diligentissimè investigabam.* Qua in re, ait sanctus Gregorius, *notandum video, ne ad proferendam Sententiam unquam præcipites esse debeamus, ne temerè indiscussa judicemus, ne qualibet mala audita nos moveant, ne passim dicta sine probatione credamus. Quod profectò perpetrare pertimescimus, si autoris nostri subtiliùs facta pensamus. Ipse quippè ut nos à præcipitata sententia prolatione compesceret, cùm omnia nuda, & aperta sint oculis ejus, mala tamen Sodomæ noluit audita judicare, qui ait:* Clamor Sodomorum, & Gomorræorum multiplicatus est; peccatum eorum aggravatum est nimis: descendam & videbo utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleverint, an non est ita, ut sciam. *Omnipotens itaque Dominus, & omnia sciens, cur ante probationem quasi dubitat, nisi ut gravitatis nobis exemplum proponat, ne mala hominum antè præsumamus credere, quàm probare.*

S. Greg. li. 19. Moral. in 29. c. Job. c. 14.

Non credidi admodùm necessarium hîc explicare, postrema duo Decalogi Præcepta, de quibus satis locutus sum in quinti, sexti, & septimi Præcepti Tractatibus; præterquam quod extat eorum solidissima explanatio in Catechismo Concilii Tridentini, ad quam remitto Lectorem.

Superest igitur, ut Lectores rogem, ut non mirentur, si resolutiones quæ passim in hac Theologia Morali occurrunt, contrariæ aliquoties videntur illis quæ apud plerosque recentiores Casuistas reperiuntur: neque putent, voluisse me aliquem spernere aut offendere hâc decidendi ratione;

veritatem sectari unicè studui, & à propriis opinionibus & præjudiciis liber esse satagens, authorum etiam singularium, quorum authoritas aliquam in Ecclesia venerationem non habet, dictis confidere tutum in tali opere non putavi. Necessarium igitur existimavi fideliter adhærere Doctrinæ sanctorum Patrum & sacrorum Canonum; *Sacri* enim *Canones*, ut habetur in Concilio Aquisgranensi, *toto Orbe venerandi & sancto Spiritu inspirante digesti, imò calamum sanctorum Patrum, qui eos de ordine & statu sanctæ Dei Ecclesiæ conscripserunt, regente.*

Conc. Aquisgranensi, an. 836. c. 25. li. 3.

Observavi quantùm potui, quæ prescribit Vincentius Lirinensis, qui vivebat in quinto sæculo, explicans hæc verba Apostoli. *O Timothee, depositum custodi; devitans profanas vocum novitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ.* In quæ verba ait Vincentius Lirinensis: *Annuntiare ergo aliquid Christianis Catholicis præter id quod acceperunt, nunquam licuit, nusquam licet, nunquam licebit; & anathematizare qui annuntient aliquid præter id quod semel acceptum est, nunquam non oportuit, nusquam non oportet, nunquam non oportebit. Quæ cùm ita sint, est ne aliquis vel tanta audaciæ, qui, præter id, quod apud Ecclesiam annuntiatum est, annuntiet? vel tantæ levitatis, qui, præter id quod ab Ecclesiis accepit, accipiat? Clamat, & repetendo clamat, & omnibus & semper, & ubique per litteras suas clamat ille, ille vas electionis, ille Magister gentium, ille Apostolorum tuba, ille terrarum præco, ille cœlorum conscius, ut si quis novum dogma annuntiaverit, anathematizetur.*

1. ad Tim. 6.

Vincentius Lirinensis commonitorii 1. c. 14.

Ergo sub anathematis interminatione prohibet Apostolus, ne quis nova, id est Apostolicis doctrinis abhorrentia proferre & disseminare audeat.

Possum cum illustri sancti Gregorii Nazianzeni Fratre dicere : *Non quadam propriè mea leviaque protuli, sed quæcumque clarorum beatorumque Patrum prata peragrans, de illorum roseto collegi. Quorum rosæ, aquâ è latere Dei quod carnem sumpsit manante, rigantur, & à jugi sanguinis indidem orti rivo, rubro colore tinguntur, totumque mundum suavi odoris fragrantiâ replent : qui & splendore suo firmamenti luminaria vincunt, & vita sermonem continent : quorum ellychnium nunquam decidit, & lucerna non comminuitur, & oleum non absumitur, & lampas non quassatur, & flamma non extinguitur. Nam crucem gestant pro virgâ, Evangelia pro perâ, charitatem pro pedo ac fistula : quibus omnibus Christi gregem rationis participem pascunt.* Cæsarius, S. Gregorii Nazianzeni Frater, Dialog. 1.

Cæterùm, etsi quidam laxitatum & latæ viæ amatores, me in opinionum delectu severitatis arguant & insimulent : nihilominus majorem timendi causam habere me puto, ne aliquoties sanctas Moralis Christianæ veritates quadâm inflexione minuerim, & ne, ut monet sanctus Augustinus, dum *qui severè reprehendunt, hoc nimium dicunt esse : ipsa autem veritas fortasse adhuc dicat : non satis est.* S. Augustin. De mendacio, c. 1.

FINIS.

Dum hoc opus sub prælo sudare ferè desiisset, sequens Epistola, Theologiæ Moralis præcipua capita egregiè confirmans, in manus pervenit meas: hanc in latinum idioma è regione translatam, publicæ luci iterùm dare operæ pretium duxi.

EPISTOLA PASTORALIS, *Sacræ Congregationis Episcoporum, & Regularium, quæ jubente S. S. Domino Nostro CLEMENTE, divinâ providentiâ, PAPA XI. ad Dominos Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, & alios Italiæ, & Insularum adjacentium Ordinarios, unà cum Jubilæo missa fuit die 16. Martii* 1703.

LETTERA CIRCOLARE, *Alli Monsignori Patriarchi, Arcivescovi, Vescovi, & altri Ordinarii dell'Italia, e Isole adiacenti in accompagnamento del Giubileo, che per ordine della Santità di Nostro Signore à loro si trasmette.*

PAstoralis SS. Domini Nostri sollicitudo ad promovendum gregis sui spirituale bonum semper intenta, sicut convenire putavit, ut Jubilæum non ita pridem in hac alma Urbe tanto cum fructu, deinde etiam in Regno Neapolitano, & quibusdam aliis status Ecclesiastici Civitatibus, & Dioecesibus graviora in præteritis terræmotibus damna passis publicatum, etiam ad alias Italiæ & Insularum adjacentium

La sollecitudine Pastorale di Nostro Signore intenta sempre à promuovere il bene spirituale del suo Gregge, sicome hà giudicato conveniente, che il Giubileo, quale poche settimane sono fù publicato con tanto frutto in quest' Alma Città di Roma, e

civitates extendatur, ut pietas Fidelium ad placandam verâ pœnitentiâ, aliisque bonis operibus divinam iram justè nostris peccatis accensam, & ad obtinendam à summâ Dei clementiâ tot flagellorum cessationem, quæ ubique terrarum aut jam afflictam Christianitatem cruciant, aut certè illi manifestè imminent, magis, magisque excitetur; ita de omnibus aptioribus modis cogitavit, quibus ampliores ex dicto Jubilæo fructus colligi possint: stimulos cunctis admovens, ut illud cum debitis dispositionibus consequantur, & ea impedimenta removeant, quæ divinæ misericordiæ effectum frustrari possent. Idcircò Sanctitas sua jussit, ut per hanc epistolam, quæ pro singulis Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis, & aliis Italiæ, & Insularum adjacentium Ordinariis circularis erit, efficaciter Dominationi tuæ commendetur, ut Pastorali, quo pollet, zelo executioni rerum infra scriptarum sedulò incumbat.

susseguentemente nel Regno di Napoli, e in alcune altre Città, e Diocesi dello stato Ecclesiastico più gravemente danneggiate da' passati terremoti, si distenda anco à tutte l'altre Città, e Diocesi dell' Italia, e Isole adiacenti, per eccitare maggiormente la pietà de' Fedeli à placare con una vera penitenza, e con altre sante opere l'ira di Dio giustamente sdegnato per i nostri peccati, & ad implorare dalla Divina clemenza la cessazione di tanti flagelli, che per tutte le parti ò attualmente travagliano l'afflitta Christianità, ò manifestamente gli sourastano; così hà pensato à tutti li mezzi più proprij, onde abbia à ritrarsi maggior frutto dal medesimo Giubileo, con stimolare tutti à prenderlo con le dovute disposizioni, & à rimuovere quegl' ostacoli, che potrebbero impedire gl'effetti della Divina misericordia. Che però la Santità Sua hà ordinato, che con la presente Lettera, che sarà circolare à tutti li Patriarchi, Arcivescovi, Vescovi, e altri Ordinarij dell' Italia, e Isole adiacenti sudette, si raccommandi efficacemente à V. S. d'insistere col suo Pastorale zelo per l'adempimento delle cose infrascritte.

Primò, Sanctitas Sua Dominationi tuæ in memoriam refert fidelem observationem eorum omnium, quæ a-

Primieramente, ricorda la Santità Sua à V. S. l'esatta osservanza

liâ simili circulari Epistolâ præscripta fuere circa venerationem, & reverentiam Ecclesiis debitam; cujus rei gratiâ, etsi multa jam facta, dictave fuissent juxta ejusdem Epistolæ tenorem, numquam tamen tantum factum, dictumque fuerit, quantum satis sit; eò magis, quod dum à Divinâ Majestate ultrices illas pœnas in præsentiarum adhiberi cernimus, & sentimus, quibus præsertim Ecclesiarum irreverentias plectere illi solemne est, quàm longè grande illud malum processisset, manifestè cognoscimus.

di quanto con altra simile lettera circolare le fù già prescritto intorno alla venerazione, e rispetto dovuto alle Chiese, sopra di che per molto, che già si fosse fatto, ò si fosse detto à tenore della lettera sudetta, non però si sarà mai fatto, ne detto à bastanza; tanto più che il vedersi presentemente porre in uso dalla Maestà Divina quei castighi, co' quali la medesima suole specialmente punire l'irriverenza alle Chiese, fà manifestamente conoscere quant' oltre si fosse avanzato l'inconveniente predetto.

Secundò vult, ut Dominatio tua dierum Festorum sanctificationi attendat, populum monens, quàm gravis Majestati Divinæ inferatur injuria, dum sacri dies illius honori singulariter dicati, in operibus, non solùm servilibus, sed, quod pejus est, peccaminosis insumuntur. Satagat igitur, ut populus attentè perpendat opera servilia diebus festivis prohiberi, non ut otio vacetur, sed ut longius tempus, & commodum suppetat Ecclesias frequentandi, Divinis Officiis interessendi, verbum Dei audiendi, animas orationibus, sanctis Sacramentis, aliorumque piorum operum exercitatione reficiendi, ac demum unico, maximique momenti, salutis scilicet æternæ negotio seriùs

Secondo. Vuole, che V. S. invigili singolarmente alla Santificazione delle Feste, con fare intendere al Popolo, quanto grave torto si faccia alla Maestà del Signor Iddio, impiegando quei giorni riservati specialmente al suo onore, in opere non solamente servili, mà, quel ch'è peggio, peccaminose. Procuri dunque di far ben riflettere al Popolo, che le dette opere servili sono vietate ne' giorni festivi, non

& fideliùs attendendi juxta Apostoli verba: *Rogamus vos, ut abundetis magis, & operam detis, ut quieti sitis, & ut vestrum negotium agatis.* Hinc facilè perspicitur, quàm iniquus, & incongruus sit, nimiùm licèt frequens, eorum abusus, qui sacratos Deo dies in negotiationibus, ludis, crapulis, profanis amoribus, aliisque mundanis vanitatibus transigere non verentur. Unde etiam abominabiles in conspectu Dei facti videntur Festi dies, juxta formidabile Prophetæ dictum: *Odi, & projeci festivitates vestras, & non capiam odorem cœtuum vestrorum*; Quinimmo justè ob id genus profanationes divina movetur ira ad bellorum, inundationum, terræmotuum, pestilentiarumque publica flagella vibranda, dicente eodem Domino: *Sabbata mea violaverunt vehementer; dixi ergo ut effunderem furorem meum super eos, & consumerem eos.*

perche si stia in ozio, mà affinche ci sia maggior tempo, e commodità di frequentare le Chiese, di assistere alli Officij Divini, di ascoltare la Divina parola, di ristorare le anime col le Orazioni, e Santi Sagramenti, e coll'essercizio d'altre opere di pietà, & in somma di attendere più di proposito all'unico, & importantissimo negozio dell'eterna salute, secondo il detto dell' Apostolo: *Rogamus vos, ut abundetis magis, & operam detis, ut quieti sitis, & ut vestrum negotium agatis.* (1. *Thess.* 4. 11.) Dal che si vede quanto sia disdicevole l'abuso pur troppo frequente di quelli, che non si vergognano d'impiegare i giorni consacrati à Dio in traffichi, giuochi, crapule, amoreggiamenti, & altre vanità mondane. Onde pare che le Feste ormai siano rese oggetto d'abominazione al Signor Iddio, secondo l'espressione terribile, che ne fà per il suo Profeta. *Odi, & projeci festivitates vestras, & non capiam odorem cœtuum vestrorum.* (*Amos* 5. 21.) Anzi si muove giustamente da simili profanazioni l'ira Divina à mandare publici flagelli di Guerre, Inondazioni, Terremoti, Pestilenze, e simili, dichiarandosi lo stesso Dio. *abbata mea violaverunt vehementer; dixi ergo ut effunderem furorem meum super eos, & consumerem eos.* (*Ezech.* 20. 13.)

Tertiò, perpendens etiam Sanctitas Sua, depravatos Christianorum mores ex pravâ puerorum institutione

Terzo. Considerando in oltre la Santità Sua, che una gran parte

ne magnâ ex parte oriri, ob parentum negligentiam in illis in timore Dei educandis: expresse jubet Dominationi tuæ, quatenus seriò attendat, ut strictissimum sibi onus impositum filios rectè educandi impleant Patres familiâs, illos instruendo, corrigendo, &, quod caput est, bonis exemplis imbuendo: quod quidem si pro virili præstarent, magna in Christianorum moribus mutatio conspiceretur; cùm verissimum sit, filios, quos mores pueri didicerunt, eos constanter, ut plurimùm, retinere. *Adolescens juxtà viam suam etiam cùm senuerit non recedet ab ea.* Seriò itaque Patres, Matresque moneat, quam strictam rationem in judicio reddituri sint, si sedulam operam non navaverint, ut filii à periculosis cœtibus quàm longissimè absint, sique patiantur, ut ad pravos habitus sensim declinent: eademque inculcet, & à Concionatoribus, & Confessariis, heris, Dominisve sæpius inculcari curet ratione eorum familiarium, famulorumque, operam dando, ut seriò gravissimum Apostoli dictum perpendant: *Si quis suorum, & maximè domesticorum curam non habet, fidem negavit, & est Infidelis deterior.*

della depravazione de' costumi del Christianesimo procede dalla mala educazione de' figlivoli per la pochissima cura, che si pigliano i Padri, e Madri di allevarli nel timor santo di Dio, ordina espressamente à V. S. d'invigilare, acciocche i Capi di famiglia adempiscano l'obligo strettissimo, che hanno di educarli bene con istruirli, correggerli, e sopra tutto dar loro buon essempio; il che se facessero, come devono, si vedrebbe grandissimo miglioramento nel Christianesimo; essendo verissimo, che i figlivoli mantengono quei costumi, che apprendono da fanciulli. *Adolescens juxtà viam suam etiam cùm senuerit non recedet ab ea.* (*Prov.* 22. 6.) Ammonisca però seriamente i medesimi Padri, e Madri del gran conto, che renderanno à Dio se trascuraranno di tener lontani i loro figlivoli dalle cattive compagnie, e li lascieranno assuefare ad abiti viziosi, e l'istesso inculchi, e faccia inculcare da' Predicatori, e da' Confessori alli Padroni rispetto a' loro Servitori, facendo a' medesimi ben ponderare la gravissima sentenza dell' Apostolo. *Si quis suorum, & maximè domesticorum curam non habet, fidem negavit, & est infidelis deterior.* (1. *Tim.* 5. 8.)

Quarto. Dovrà V. S. specialmente invigilare, che da' Maestri di Scuola, e molto più dalli Parochi s'insegni con tutta diligenza, e particolarmente le feste, la Dottrina Christiana, e che si spieghino con chiarezza i principali Misteri della Santa Fede; al che saranno di grande aiuto anco altre persone pie, che à tal' effetto potrebbero deputarsi, come con tanto frutto protticò nella sua Chiesa di Milano S. Carlo, che ne prescrisse regolamenti sì utili anco per le altre Diocesi. Et affinche i fanciulli colla dovuta frequenza, & applicazione attendino à questa sì necessaria instruzzione, V. S. non lasci di auvertire seriamente i Padri, & altri, che ne hanno cura, dell' obligo di far loro imparare le cose necessarie alla salute, ordinando alli Confessori di non assolverli, se in ciò si troveranno notabilmente colpevoli, e contumaci.

Quartò, specialem curam Dominatio tua adhibeat, ut à Ludimagistris, & eò fortiùs à Parochis, diebus præsertim festivis doctrina Christiana summâ cum diligentiâ tradatur, & præcipua fidei mysteria dilucidè explicentur: cui saluberrimo exercitio magnum etiam afferent adjumentum alii pii, ac idonei viri, qui ad id eligi possent, quemadmodum tanto cum fructu olim S. Carolus in suâ Mediolanensi Ecclesiâ præstitit, qui peculiares regulas aliis quoque Diœcesibus apprimè utiles edidit. Utque pueri frequenter, & eâ, quâ par est, attentione hujuscemodi instructionibus attendant, Dominatio tua Patres, aliosque, quorum curæ dicti pueri crediti sunt, seriò moneat, teneri illos in hanc curam incumbere, ut res ad salutem necessarias addiscant: Confessariis etiam præscribendo, ut illos non absolvant, qui hac in re graviter delinquentes, & contumaces fuerint.

Quinto E perche pur troppo spesso si vedono più bisognosi d'istruzzione li Adulti, che i Fanciulli medesimi, dovrà V. S. ricordarsi dell' obligo, che

Quintò, quia nimis patet, quod sæpius adulti instructione magis indigent, quàm ipsimet pueri, Dominatio tua meminisse debet, teneri se, sicuti etiam Diœcesis suæ Parochos, per semetipsam, aut si legitimè impedita fuerit, per Concionatores Divi-

no verbo populos sibi commissos pascere; *non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis*, sed res utiliores, & auditorum intelligentiæ magis convenientes proponendo, exponendoque, quibus omnes ad ea, ad quæ ex proprio statu tenentur addiscenda, & re ipsâ fideliter adimplenda excitentur. Ut id consequi possit, Parochos enixè admonere non desinat, ut valde necessario, & utili Catechismi Romani libro præcipuè utantur, curam adhibendo, ut iidem Parochi juxtà expressum Sacri Concilii Tridentini Decretum, *Inter Missarum solemnia, aut divinorum celebrationem sacra eloquia, & salutis monita vernaculâ linguâ singulis diebus Festis, vel solemnibus explanent, eademque in omnium cordibus postpositis inutilibus quæstionibus inserere, atque eos in lege Domini erudire studeant.* Quod ad Concionatores attinet, in id sedulò incumbat, ut pietatis spiritu ferventes officium exequantur eâ attentione, & dignitate, quæ tam sacrosancto ministerio debetur; & idcircò in primis attendat, ut eligat, ac ab iis, ad quos pertinet, eligantur Concionatores non minùs vitæ integritate, quàm soliditate doctrinæ conspicui, & ideo tanto officio digni, cùm usu nimiùm compertum sit, præcipuè in minoribus oppidis, & castellis, aliquam vivendi licentiam, aliquod exemplum minùs honestum, aliquam demum in Concionatore maculam, non solùm omnem fructum, quod ex concioni-

hà insieme con tutti i suoi Parochi di pascere per se stessa, ò in caso di legitimo impedimento per mezzo de' Predicatori, colla divina parola i Popoli à se commessi, *non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis*, (1. *Cor.* 2. 4.) mà con proporre, e spiegare massime utili & adattate alla capacità delli Uditori, affinche ogn'uno resti informato delle obligazioni del proprio stato, & eccitato ad adempire le con la dovuta essattezza. A tal' effetto non lasci d'inculcare à Parochi, che sopra ogni altro si vagliano del tanto necessario, & util Libro del Catechismo Romano; invigilando specialmente, che li medesimi secondo che vien loro prescritto dal Sacro Concilio di Trento (*nella sess.* 24. *de reform. cap.* 7.) *Inter Missarum solemnia, aut divinorum celebrationem sacra eloquia, & salutis monita vernaculâ linguâ*

singulis diebus Festis, vel solemnibus explanent, eademque in omnium cordibus postpositis inutilibus quæstionibus inserere, atque eos in lege Domini erudire studeant.

bus sperari poterat auferre, sed etiam multis quandoque scandalis, & delictis occasionem præbere.

Rispetto poi a' Predicatori abbia particolar cura, che essercitino il loro uffizio con quello spirito di pietà, e con quel decoro, che si deve ad un Ministero sì sacrosanto, e perciò usi tutta l'attenzione tanto in eleggere, quanto in procurare che da quelli, a'quali appartiene, siano eletti à tal carico Soggetti non meno per l'integrità della vita, che per la sodezza della dottrina in tutto degni d'amministrarlo, accadendo pur troppo spesso, massime ne' Castelli, e Luoghi piccioli, che una licenza, un mal'essempio, un neo del Predicatore non solo tolga tutto quel frutto, che egli avesse potuto mai fare con le sue Prediche, mà positivamente sia cagione di molti scandali, e di molti disordini.

Sesto. Giovarà anco sommamente al profitto spirituale del suo gregge, se V. S. introdurrà non solo ne' Borghi, e Ville della sua Dioceſi, mà anco ne'Luoghi più nobili, e popolati, l'uso delle Sacre Missioni, sì per potere con questo mezzo più liberamente, e più utilmente riprendere quegl'abusi, che tal'hora nel suo popolo fossero maggiori, & in conseguenza più bisognosi di remedio, come per supplire con ciò alla penuria, che si trova bene spesso

Sextò, multum etiam ad sui gregis spiritualem profectum juvabit, si Dominatio tua Sacras Missiones, non solùm in terris, & castellis suæ Diœcesis, sed etiam in frequentioribus Oppidis fieri curet, non solùm, ut earum occasione faciliùs, & utiliùs eos reprehendere, & corrigere possit deteriores, ac frequentiores abusus, quos in populum suum irrepsisse cognoverit; sed ut etiam per eas opportunè supplere possit penuriæ Verbi Dei, quâ ipsa quandoque civitas laborare solet ob defectum Concionatorum, qui illud non eâ, quâ par est, perspicuitate, & Apostolica simplicitate administrant; cùm Romæ quoque haud ita pridem in praxi visum fuerit, quòd dum familiari methodo, & ad animarum profectum accommodatâ, ea tractantur, quæ Dei sunt, à populo libenti animo audiuntur, concurrunt certatim

fideles, & inde maximum fructum morum emendationis, & communis consolationis suscipiunt. Optimè igitur Dominatio tua gregi suo consulet, si hoc in præsentiarum Missionum medio utetur ad præparandos fidelium suæ Diœcesis animos ad sacrum Jubilæum consequendum, & præcipuè, ut appositè instruantur, & patienter juventur circa Confessionem generalem utiliter faciendam, quo salubre, opportunumque remedium apponant gravissimo, & nimiùm frequenti malo earum Confessionum, quas fortè antea invalidas fecisse contigerit.

nella Città medesima della parola di Dio, che da molti non viene predicata con la dovuta semplicità, e chiarezza; Havendo mostrato l'esperienza anco ultimamente in Roma, che quando si spiegano familiarmente, & in forma adattata al frutto per l'anima le cose di Dio, il popolo le sente con gusto, concorre con frequenza, e ne riporta grande utile con emendazione de'costumi, & edificazione universale. Non potrà però essere se non ottimo consiglio, che V. S. cominci presentemente à valersi di tal mezzo per meglio preparare li Fedeli di cotesta sua Diocesi all'acquisto del Santo Giubileo, e specialmente perche siano ben'instrutti, e pazientemente aiutati à fare una buona Confessione generale, ad effetto d'applicare in tal guisa l'opportuno, e necessario rimedio al pur troppo grave, e frequente male di quelle confessioni, che potessero per l'addietro haver fatte invalidamente.

Septimò, Dominationi tuæ singulariter commendatur paterna Monialium cura, quæ cùm sint *Illustrior portio gregis Christi*, in majori pretio habendæ tanquam charæ Christi sponsæ, & majori sunt etiam sollicitudine custodiendæ. Satagat igitur Dominatio tua, ut in iis, quæ ad observantiam regularem spectant, in Monasteria non inducatur disciplina solutior, & in primis debitus à sæcularibus secessus observetur, auferatur id-

Settimo. Si raccommāda specialmente à V. S. la paterna cura delle Monache, che essendo *illustrior portio gregis Christi*, devono come Spose care al Signore essere in maggior pregio tenute, e con più sollecitudine custodite. Procuri perciò V. S. che ne' Mo-

circò inutilis ad crates frequentiæ, ne à divino, cui se dedicarunt, cultu distrahantur; atque operam det, ut ea quæ de colloquiis cum externis tam sæcularibus, quàm regularibus à sacris Canonibus, Constitutionibus Apostolicis, variisque Decretis, & Sacrarum Congregationum declarationibus desuper sæpiùs emanatis, publicatisque ordinata sunt, accuratè observentur. Studeat præterea, ut Confessarios doctos, ætatis maturæ, vitæ irreprehensibilis, zelantes, & ab omni cupiditate alienos habeant, & pro tempore Concionatores probis moribus insignes, spirituque ferventes, à quibus ad debitam Christo fidelitatem servandam excitentur, qui easdem præ aliis ad tantum honorem evexit, & tam sublimi voluit vocatione dignari. Meminerit etiam dare operam,ut id, quod à sanctæ memoriæ Innocentio Papa XI. statutum fuit fideliter observetur, ut scilicèt illæ omnes, quæ Moniales in quocumqueMonasterio, etiam Regularibus subdito fieri cupiunt,exercitiis spiritualibus per decem dies, antequam habitum suscipiant, & inter Novitias admittantur, incumbere debeant: & eadem per idem tempus repetant exercitia antequam adProfessionem admittantur. Et quia idem Pontifex similiter decrevit, ut omni magis sollicito, & diligentiori studio, modo tamen suavi, & discreto, curarent Superiores, utomnes etiamMoniales professæ semel in anno per aliquos saltem dies, tempore magis opportuno iisdem

nasterij non s'introduchino rilassamenti nell'osservanza Regolare, e sopra tutto che vi si osservi la dovuta ritiratezza, togliendo à tal'effetto alle Monache la frequenza inutile delle Grate, perche non siano divertite dal divino servigio, al quale si sono dedicate, e facendo loro esattamente osservare quanto a'colloquij con persone di fuori tanto Secolari, quanto Regolari quel, che sopra di ciò si dispone da' Sacri Canoni, dalle Constituzioni Apostoliche, e da varij Decreti, e dichiarazioni delle SacreCongregazioni in diversi tempi emanate, e publicate. Procuri altresì, che siano provedutte di Confessori dotti, d'età provetta, di vita irreprensibile, zelanti, e disinteressati, ed à suo tempo di Predicatori essemplari, e ferventi, che le essortino con efficacia à mantenersi fedeli à quel

exercitiis vacarent ad assequendam innovationem spiritus iis, quæ Deo penitus consecratæ sunt valde necessariam; idcircò vult Sanctitas sua, ut dictum Decretum pro renovato habeatur, & casu, quo in ista Diœcesi in praxim hactenus deductum non fuerit, Dominationi tuæ expressè committit, ut illius executionem præsentis Jubilæi occasione inducere, ac promovere diligenter curet.

Signore, che frà tante altre le hà elette ad un sì grand'onore, & ad una vocazione sì sublime. Si ricordi in oltre di far puntualmente osservare quelche dalla fa:me:di Papa Innocenzo XI. fù ordinato, cioè che tutte quelle, che vogliono farsi Monache in qualsivoglia Monastero anco soggetto a'Regolari, siano tenute fare gl'Essercizij Spirituali per dieci giorni avanti che ricevino l'abito, e siano ammesse al Noviziato; e che li medesimi Essercizij si ripetino per l'istesso spazio di dieci giorni avanti che siano ammesse alla Professione. E perche l'istesso Pontefice ordinò parimente, che si procurasse con tutte le diligenze possibili, mà con modi soavi, e discreti, che ancora tutte le Monache Professe una volta l'anno almeno per qualche tempo, che si fosse stimato opportuno, facessero li medesimi Essercizij per la rinovazione dello spirito tanto necessaria à persone del tutto consacrate à Dio; vuole perciò la Santità Sua, che s'intenda rinovato anche tal'ordine, e quando sin' ora non ne fosse stata introdotta la prattica in cotesta Dioceſi, incarica specialmente à V. S. di procurarne l'introduzzione in tempo, e con l'occasione del presente Giubileo.

Octavò. Illud autem, in quo majorem curam ponere convenit Dominationem tuam, modestam respicit vivendi normam Clericorum, ut scilicèt tam in habitûs honestate, & externis actionibus, (in quo multi graviter delinquunt) quàm in vitæ disciplinâ, morumque innocentia, illum in Ecclesia Dei sanctitatis odorem spirent, cujus suavitate omnes ad virtutis amorem efficaciter possint allicere, prout institutum, quod profitentur, & Ordinis, cui nomen de-

Ottavo. Quello poi in che V. S. deve premere magiormente si è il vivere regolato degli Ecclesiastici, affinche tanto nella decenza dell'abito, e portamento esteriore (nel che da molti si manca notabilmente) quanto nella vita, & honestà de' costumi spirino nella Chiesa di Dio quell'

derunt dignitas meritò exposcit. M[...] minerint se in Ecclesia Dei in alt[...] positos, tanquam bene vivendi exem[...] plum cæteris præbituros ; quia ut i[...] Concilio Tridentino habetur, *In e[...] tanquam in speculum reliqui oculos co[...] jiciunt, ex iisque sumunt, quod im[...] tentur* ; Idcircò etiam necesse est, [...] in omnibus, *Nil nisi grave, moder[...] tum, ac religione plenum præ se f[...] rant* ; vitæ probitate cæteris præeun[...] tes, operibusque confirmantes id quod alios verbo docere tenentur.

odore di santità, con cui possano tirar tutti soavemente, & efficacemente all' amore della virtù, sicome richiede la professione, e l'obligo, che gli viene imposto dal loro grado. Si ricordino di essere nelle Chiesa di Dio in alto luogo per esser considerati da tutti, come regola del ben vivere; Perche come parla il Concilio di Trento: *In eos tanquam in spec[...]lum reliqui oculos conjiciunt, ex iisque sumunt, quod imitentur* ? C[...] però è necessario, che in tutte le cose, *Nil nisi grave, moderatum, ac [...]ligione plenum præ se ferant*; Precedendo à tutti colla esemplari[...] della vita, e confermando coll'opere quello, che devono altri insegnare colle parole.

Nonò. Cùm autem certissimum si[...] easdem Orationes, quæ si pio er[...] Deum animo, religiosâque cum o[...] servantiâ fiant, Divinam miserico[...] diam nobis conciliant ; si è cont[...] oscitanter, ac irreverenter peragant[...] maledictiones divinas nobis arcesser[...] juxtà id quod scriptum est : *Maledict[...] homo, qui facit opus Dei negligenter* ; non ad meritum, sed ad culpam dep[...] tari, juxtà Prophetæ verba : *Oratio ej[...] fiat in peccatum* ; Idcircò, ut omni [...] parte, quantùm fieri potest, public[...] rum in afflicto Orbe Christiano fla[...] gellorum occasiones eliminentur, u[...] que conveniens in Ecclesiâ decor, ur[...] cum majestate sacrarum functionu[...] propriâ resplendeat, vult Sanctitas Su[...] ut vehementer, frequenterque Dom[...]

Nono. E perche è certissimo, che quelle stesse orazioni, che fatte con la dovuta religiosità, & esattezza ci rendono degni delle celesti misericordie, se si fanno con trascuraggine, & irreverenza, chiamano sopra di noi le maledizzioni divine, secondo ciò che è scritto, *Maledictus homo, qui facit opus Domini negligenter* ; E ci servono non di merito, mà di colpa, conforme

natio tua ob oculos ponat Cannoicis, Beneficiatis, Mansionariis, Capellanis, Clericis, aliisque tam in suâ Cathedrali, quàm in suæ Diœcesis Collegiatis inservientibus, strictissimè teneri eos cum omni reverentiâ, silentio, & modestiâ Choro interesse, prout præsentiæ tremendæ Altissimi Majestatis convenit, ibique cum cordis devotione, voceque distinctâ psallere, non cursim, & festinanter, aut verba truncando, sincopandoque; ita ut una Chori pars versiculum non incipiat, priusquam alius completus jam sit, populusque ea, quæ cantantur, intelligere valeat, & in audiendis Divinis laudibus ad devotionem, & compunctionem accendi: Monendo, quòd illi, qui in talibus graviter delinquunt, ministerii sui præscriptum non implent, & idcircò iniquè stipendia solita recipiunt, consequenterque ad illa restituenda tenentur. In hoc autem Sanctitas sua conscientiam non solùm Dominationis tuæ, sed etiam Chori præfectorum graviter onerat, si debitam diligentiam non adhibeant, ut superiùs dicta observentur, atque alia etiam, quæ juxta dispositionem Sacrorum Canonum, & singularium cujusque Ecclesiæ statutorum, observari debent. Volens, ut transgressores punctatione, & aliis pœnis Canonicis severè puniantur, & si sint ministri, aut servientes amovibiles, removeantur. Maximam præterea attentionem adhibere tenebitur Dominatio tua, ut tremendum Altaris Sacri-

all'espressione del Profeta: *Oratio ejus fiat in peccatum*; Perciò affinche per ogni parte si tolgano, quanto è possibile, le cagioni de' publici castighi sopra l'afflitta Christianità, e risplenda nella Chiesa il dovuto decoro, e maestà delle Sagre funzioni, vuole Sua Beatitudine, che V. S. inculchi premurosamente ali Canonici, Beneficiati, Mansionarij, Capellani, Chierici, & altri serventi tanto della sua Catedrale, quanto delle Collegiate della sua Diocesi, l'obligo strettissimo, che hanno d'assistere in Coro con ogni riverenza, silenzio, e modestia, come conviene alla presenza della tremenda Maestà dell' Altissimo, e di salmeggiarvi con divozione di cuore, e distinzione di voci, senza precipitazione, ò troncamento di parole, in modo che una parte del Coro non cominci un versetto, prima che l'altro non sia finito, e

che il Popolo possa intendere quel che si canta, & essere eccitato à divozione, e compunzione in udire le divine Lodi: Auvertendoli, che se in ciò notabilmente mancano, non adempiscono il debito del Ministerio loro, e però ingiustamente ne tirano li stipendij, e sono in conseguenza tenuti à restituirli.

ficium, quo nihil sanctius diviniusqu in toto terrarum orbe reperitur, à Sacerdotibus, non solùm cum interior cordis munditiâ, quæ summa convenit offerentibus quotidie æterno Patr cælesti Incarnati Filii holocaustum verùm cum externa etiam devotione quæ in fideli, accuratâque Sacrarum ceremoniarum in rubricis præscriptarum observatione consistit, peragatur ita ut qui mediator interDeum, & homines ad placandam divinã iram con stitutus est, eam propriâ negligentiâ socordiâque ampliùs non accendat.

Sopra di che Sua Santità incarica gravemente la conscienz tanto di V. S. quanto de' Presidenti del Coro, se non faran no le debite diligenze, affinche si osservi quanto di sopra è detto, e quello che di più deve osservarsi secondo la form de' Sagri Canoni, e delle particolari constituzioni di ciasche duna Chiesa; Volendo che li trasgressori siano severament puniti con puntature, & altre pene canoniche, e li Ministri e Serventi amovibili anco con la rimozione. Maggiore poi c qualsisia espressione dourà essere l'attenzione, ch'ella è tenut ad usare, affinche il tremendo Sacrificio dell'Altare, di ci non vi è nel Mondo azzione più santa, nè più divina, si o ferisca da' suoi Sacerdoti non solo con quella interna purit che conviene à chi quotidianamente dee porgere all'Etern Padre il celeste olocausto del suo umanato Figlivolo, m anco con quell'esterna divozione nell'esatta osservanza dell Sacre Ceremonie prescritte dalle Rubriche, che si ricerca, affir che chi è posto trà Dio, e gli Huomini per placare l'ira su Divina, non abbia con le proprie trascuratezze, e negligen maggiormente ad irritarla.

Decimo. Per ultimo non potendosi negare, che il gran numero degli Ecclesiastici, non diminuisca molto la stima della Dignità Sacerdotale presso

Decimò, ac postremò; cùm ne gari non possit, quin magnus Eccle siasticorum numerus dignitatis Sacer dotalis existimationem multùm apu populum minuat, dum maximè i pluribus illa meriti prærogativa no elucet, quæ gradui respondeat. Idcirc

Dominatio tua cautelam multam, circumspectionemque in Ordinibus conferendis adhibeat, moniti Apostolici memor: *Manus citò nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis*: Nullumque omninò Ecclesiastico cœtui adscribat, ut admonet S. Leo, *ante ætatem maturitatis, ante tempus examinis, ante experientiam disciplinæ*; illos penitùs constanterque rejiciens, qui non vero famulandi Deo desiderio accensi, sed humanis cupiditatibus, mundanisque rationibus adducti, se in Domini Sanctuarium intrudere tentant. Fideliter ergo servet id omne, quod eâ de re à Sacris Canonibus, & præsertim Sacro Concilio Tridentino decretum fuit, sedulóque satagat ministros idoneos pietate, doctrinâque ornatos eligere; quia licèt tales pauci sint, melius est, ut in Sacris Canonibus habetur, & experientiâ confirmatur, *Domini Sacerdotium paucos habere ministros, qui possint dignè opus Dei exercere, quam multos inutiles, qui onus grave ordinatori adducant.*

del Popolo, mentre non scorge in molti di loro quella prerogativa di merito, che corrisponde al grado, perciò V. S. vada molto circospetta nel conferire gli Ordini, ricordevole dell'ammonizione dell' Apostolo. *Manus citò nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis*: (1. Tim. 5. 22.) guardandosi dall'ammettere nel Clero alcuno, come avverte San Leone, *ante ætatem maturitatis, ante tempus examinis, ante experientiam disciplinæ*, e rigettando assolutamente, e con petto forte coloro, che non per vero desiderio di servire al Signore Iddio, ma per umani interessi, e rispetti vogliono intrudersi nel Santuario del Signore. Osservi perciò esattamente quel tanto, che in questa materia si dispone da' Sacri Canoni, e specialmente dal Sacro Concilio di Trento, e procuri di fare scelta di Ministri idonei, e ben forniti di pietà, e di dottrina: Poiche se ben questi son pochi: *melius est*, (come si legge ne' Sacri Canoni, e si comprova colla esperienza) *Domini Sacerdotium paucos habere Ministros, qui possint dignè opus Dei exercere, quàm multos inutiles, qui onus grave ordinatori adducant* (C. *Tales dist.* 23.)

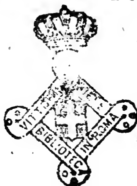
Quòd si superiùs dicta sedulò ob- Con la osser-

vanza delle sopradette cose confida la Santità Sua d'haver la consolazione tanto desiderata dal suo paterno cuore, di vedere mediante l'estirpazione de' principali abusi, e lo stabilimento di una vera pietà Christiana resa la nostra Italia libera dalle presenti calamità, e dalle maggiori, che la giustizia di Dio ci minaccia, e disposta sempre più à ricevere sì nello Spirituale, come nel Temporale gli effetti abbondanti delle Divine misericordie, &c. Roma 16. Marzo 170:

serventur, confidit Sanctitas sua eam, tam ardenter à suo paterno a nimo concupitam consolationem asse qui se posse, ut, gravioribus abusibu sublatis, veràque Christianâ pieta restitutâ, Italia nostra à præsentibu calamitatibus, majoribusque aliis quas nobis Justitia Divina intentat liberetur, & ad uberes divinarum m sericordiarum effectus in spiritualibus ac temporalibus consequendos magi ac magis feliciter disponatur.

G. Card. di Carpegna Prefetto.

N. Grimaldi Segretario.

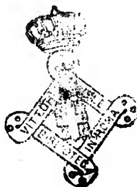

INDEX RERUM
Tomi septimi.

N.

O.

Finis Indicis Tom. VII.

Emendanda præcipuè hoc in Tomo.

Pag. 57. *lin. antepen.* Quartò, *lege*, quintò.
p. 67. *lin* 19. additus, *leg.* deditus.
p. 124. *l.* 32. tripliter, *leg.* tripliciter.
p. 163. *l.* 12. ſuſcepiſti, *leg.* ſuſcepti.
p. 176. *l.* 30. hæx, *leg.* hæc.
p. 188. *l.* 11. ptopter, *leg.* propter.
p. 198. *l.* 27. Sanctorum, *leg.* ſanctarum.
p. 206. l. ult. *leg.* reſtituere.
p. 241. *l.* 28. qaum, *leg.* quam.
p. 244. l. penult. *leg.* obligat.
p. 253. *l.* 17. profatur, *leg.* probatur.
p. 302. *l. ult.* ſatuitur, *leg.* ſtatuitur.
p. 303. *l. primâ*, delegiti, *leg.* delegati.
p. 322. *l.* 23. menticos, *leg.* mentitos.
p. 336. *l.* 27. abſtruitur, *leg.* adſtruitur.
p. 340. *l.* 11. mitmit, *leg.* mittit.
p. 350. *l.* 19. alie, *leg.* alia.
p. 359. *l.* 4. pejoraverit, *leg.* pejeraverit.
p. 393. *l.* 1. Connoicis, *leg.* Canonicis.
A pag. 151. ad 305. ad titulum paginarum, *lege* Tractatus VIII. De ſeptimo Decalogi præcepto; *cujus loco malè irrepſit*, De octavo Decalogi præcepto.

